

**Geschiedenis der pharmacie in Nederland : In opdracht van de
Nederlandsche maatschappij ter bevordering der pharmacie / bewerkt
door W. Stoeder.**

Contributors

Stoeder, Willem, 1831-1902.
Bisset, Norman Grainger
Visser Smits, D. de
King's College London

Publication/Creation

Amsterdam : D. B. Centen, 1891.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/jecynkdh>

License and attribution

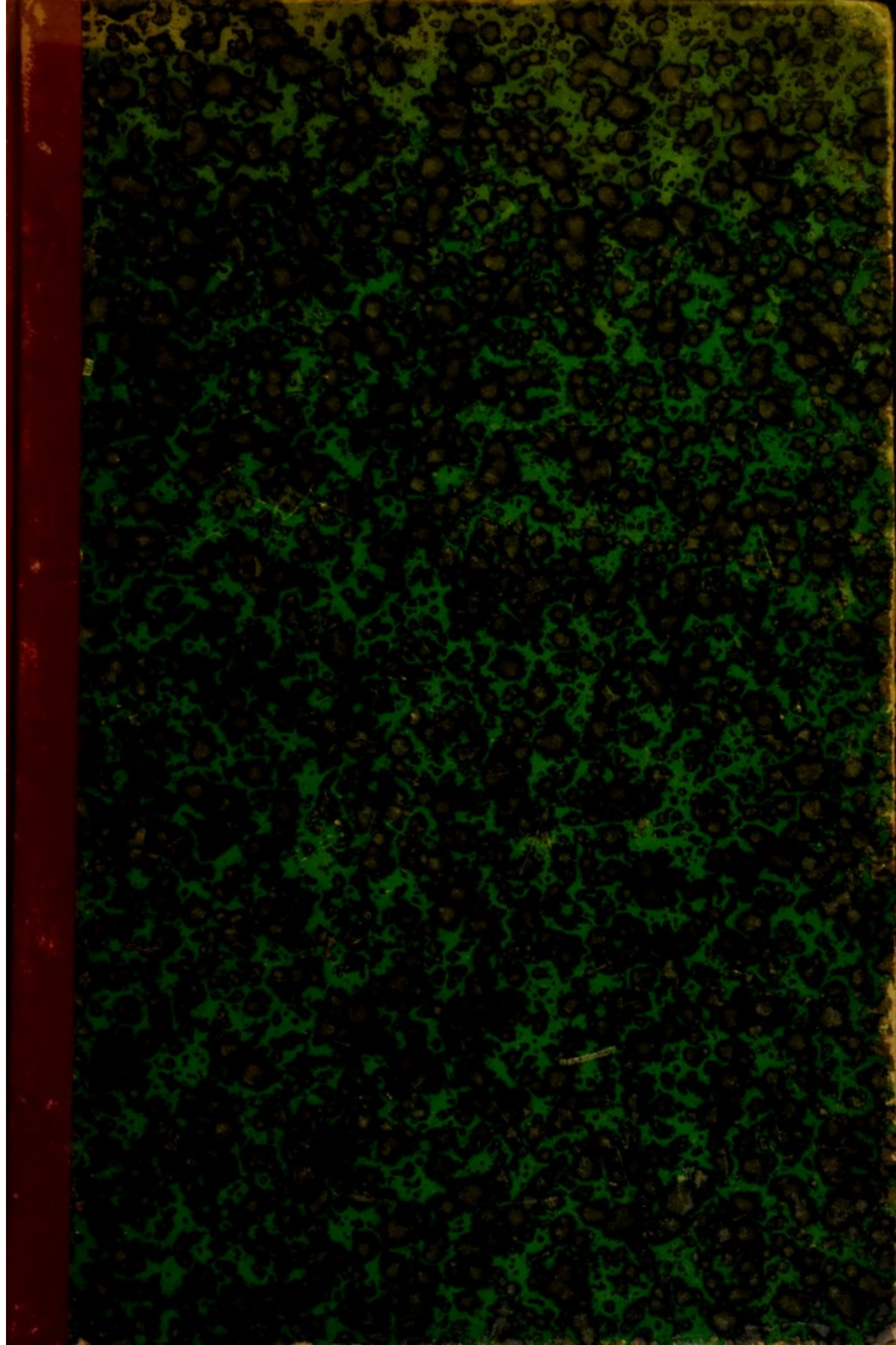
This material has been provided by This material has been provided by King's College London. The original may be consulted at King's College London. where the originals may be consulted.

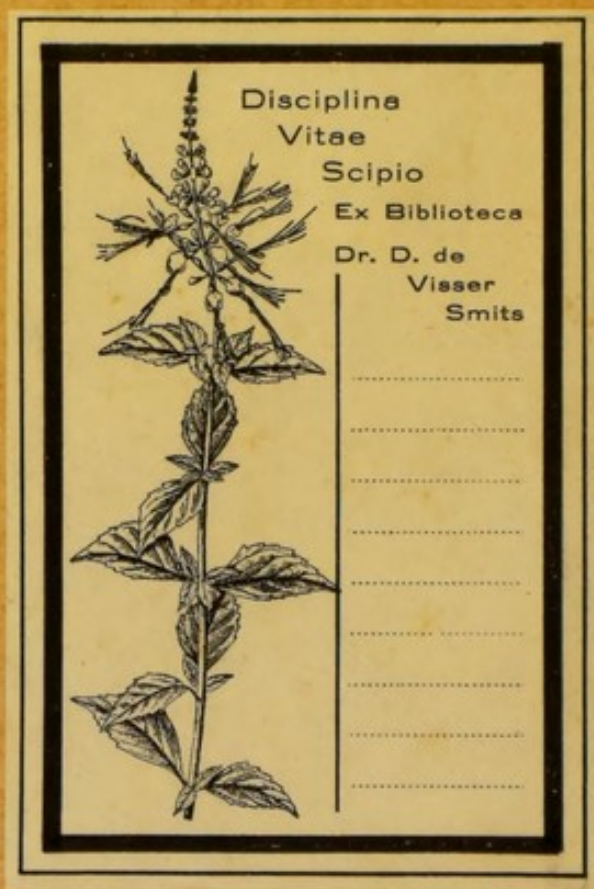
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

Disciplina

Vitae

Scipio

Ex Bibliotheca

Dr. D. de

Visser

Smits

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

KING'S COLLEGE LONDON

Bequest of
Prof. Norman Bisset,
1926-1993.

Pharmacy Dept.

KING'S
College
LONDON
Founded 1829

Stoeder, *Library*
Geschiedenis der pharmacie
in Nederland
1891
Early Science
RS 67.
IV3 ST0

200713548 4

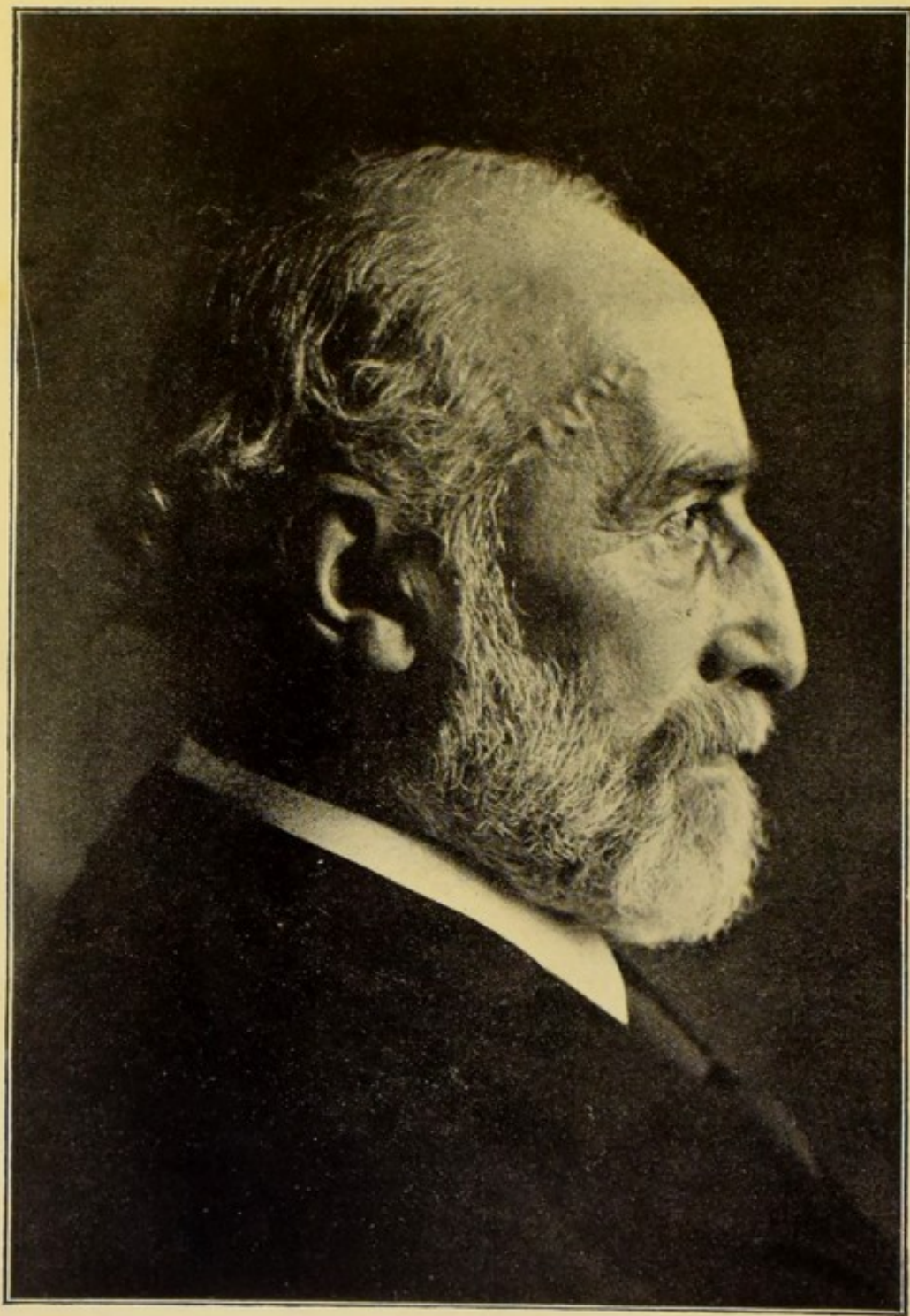
KING'S COLLEGE LONDON

IN NEDERLAND.

Founded 1829

Digitized by the Internet Archive
in 2015

<https://archive.org/details/b21297423>

454
209555

Early Science
RS 67. N3 STO

GEDRUKT BIJ DE ERVEN LOOSJES, TE HAARLEM.

VOORREDE.

In April 1879 ontving het Hoofdbestuur van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie van den Heer Ed. Schaer, Hoogleeraar aan het Polytechnicum te Zurich, een schrijven, waarbij de Maatschappij werd uitgenoodigd tot medewerking aan het tot stand brengen van eene Geschiedenis der Pharmacie, en wel door het leveren der voor ons land benoodigde bijdragen.

Hoewel het Hoofdbestuur overtuigd was, dat deze omvangrijke arbeid van Prof. Schaer op groote bezwaren zou stuiten ook in de overige landen van Europa, die alle op dezelfde wijze tot medewerking waren uitgenoodigd, meende het toch te moeten beproeven in hoeverre het mogelijk zou zijn, bedoelde taak voor ons land tot stand te brengen. Daartoe werd een beroep gedaan op de samenwerking van alle leden der Maatschappij tot het verzamelen van historische bronnen en feiten.

In hare Algemeene Vergadering, in 1880 te Amsterdam gehouden, kon het eerste Rapport over eenige reeds ingekomen bijdragen worden medegedeeld en werden tevens maatregelen beraamd om den aangevangen arbeid voort te zetten. Daartoe werden aan elk Departement de steden opgegeven, waartoe zijn

onderzoek zich zou bepalen, en de vragen medegedeeld, waarvan de beantwoording wenschelijk was.

Door deze arbeidsverdeeling is het mogelijk geweest, eene kleine verzameling van stukken, grootendeels in afschrift uit openbare en bijzondere bibliotheken van ons land, in bezit te krijgen, zoodat voldoende aanleiding bestond om, met het oog op de vele bezwaren, verbonden aan het opsporen en vaak ontraadselen van historische bescheiden, voor het verkregen resultaat dank te brengen aan allen die daartoe hadden medegewerkt en wier namen, behalve in de Berichten der Maatschappij onder No. 9 (1880) en No. 15 (1882), thans ook hier dankbaar worden vermeld ¹⁾.

Bij de beraadslaging van het Hoofdbestuur, omtrent den arbeid die nog te doen overbleef, werd algemeen de behoefte erkend om de aangevangen taak uit te breiden tot het jaar 1865, toen de thans vigeerende Geneeskundige Wetten hier te lande werden ingevoerd, en waarmede als het ware een afgerond tijdperk in de ontwikkelingsgeschiedenis der vaderlandsche artsenijbereidkunst is afgesloten. Aangezien de ontvangen bijdragen echter niet verder strekten dan tot het einde der 18de eeuw, werd besloten nogmaals de hulp der Departementen in te roepen, welk voorstel in de Algemeene Vergadering, in 1882 te Rotterdam gehouden, onder algemeene instemming werd aangenomen. Op deze oproeping zijn echter geene bijdragen ingekomen.

De moeitevolle arbeid om de verschillende bescheiden

¹⁾ Zie Bijlage A.

tot een geordend en aaneensluitend geheel te brengen, deze uit te breiden en, waar noodig, aan te vullen, werd in dezelfde vergadering geregeld en, op voordracht van het Hoofdbestuur, aan mij opgedragen, die van 1876 tot 1882, als Algemeen Secretaris der Maatschappij, deze zaak van den aanvang af had geleid. De overtuiging dat ik mij moeilijk aan die taak, hoe bezwarend dan ook, kon onttrekken, heeft mij genoopt de eervolle opdracht te aanvaarden.

Zoo is dan deze arbeid door eendrachtige samenwerking tot stand gekomen.

Aan het einde der bewerking kwam het mij wenschelijk voor om tevens de invoering der Pharmacopoea Neerlandica, Ed. II, te vermelden en daarin aanleiding te vinden om vele verdienstelijke mannen uit dien tijd, die ons reeds zijn voorgegaan, te herdenken. Ik meen hiermede dezen arbeid nog meer volledig te hebben gemaakt.

Toen ik de groote taak op mij nam, kon ik niet vermoeden, dat de bezwaren daaraan verbonden nog grooter zouden zijn dan ik mij toen had voorgesteld; evenmin, dat ik ook door nog zoo vele andere werkzaamheden — waaronder mijn lidmaatschap der jongste pharmacopee-commissie voorzeker de gewichtigste was — in de uitvoering van deze taak zoo zeer zou belemmerd worden. Hiermede moge het voldoende zijn opgehelderd, waarom de uitgave van dit werk later geschiedt, dan ik, en misschien velen met mij, hadden verwacht.

Dat deze arbeid in vele opzichten vollediger had kunnen zijn, erken ik zonder eenige tegenwerping,

maar men bedenke wel, dat de bronnen voor deze vakgeschiedenis in hooge mate beperkt zijn, en erkenne tevens dat er groote moeilijkheden zijn verbonden aan het juiste kiezen en ordenen van geschiedkundige bescheiden in het algemeen.

Ten einde den voorgenomen omvang van het werk niet al te ver te overschrijden, heb ik het onderwerp nog vaak, bij minder belangrijke onderdeelen, aanzienlijk moeten beperken.

Steeds was het mijn grootste zorg zoo nauwkeurig mogelijk te zijn, en slechts enkele malen heb ik waarschijnlijke oorzaken als de aanleiding voor deze of gene feiten te boek gesteld.

Dat de ontwikkeling der vaderlandsche artseneij-bereidkunde ook in hooge mate is beheerscht door den politieken toestand, die ons vaderland, zelfs tot in het midden van onze tegenwoordige eeuw, met kleinere of grootere tusschenpoozen beroerde, behoeft ik hier niet in herinnering te brengen. In het algemeen heb ik mij beperkt tot de bloote vermelding van slechts enkele der meest gewichtige gebeurtenissen uit onze vaderlandsche geschiedenis, en het verder aan den lezer overgelaten om zich te verplaatsen in den allengs gewijzigden politieken toestand van ons land.

Moge deze geschiedenis, wier nut wel door geen Nederlandsch pharmaceut zal betwijfeld worden, tevens leiden tot oprechte vereering van zoo vele wakkere voorgangers, die met volle recht verdienen om ten allen tijde in onze herinnering voort te leven!

OVERZICHT VAN DEN INHOUD.

	Bladz.
Inleiding.	1
Oudste oorkonden, Hippocrates.	1
Mithridates.	2
Dioskorides, Galenus.	3
Geber, Nicolaus.	4
Alchimisten.	5
Eerste apotheek te Berlijn.	5
Paracelsus.	5
Het phlogistische tijdperk.	6
Boyle, Kunkel, Becher.	6
Hoffman, Dippel, Geoffroy.	6
Boerhaave, Huygens, 's Gravensande, Musschenbroek	6
Neuman, Lemery, Stahl, Scheele.	6—9
Het antiphlogistische tijdperk.	10
Lavoisier, Berthollet, Fourcroy.	10
Davy, Dalton, Wollaston.	10
Gay-Lussac, Berzelius.	10
Klaproth, Hagen, Sertürner, Trommsdorff.	11
Buchner, Geiger, Mohr, Wiggers, Wittstein.	11
Vauquelin, Parmentier, Lagrange.	12
Pelletier, Caventou, Guibourt, Soubeiran, Dorvault.	12
Verdeeling der Geschiedenis in Nederland. ...	12—13
Eerste tijdvak, 1320—1636.	14—87
Apothekers te 's Hertogenbosch, 1320; Zwolle, 1341;	
Kampen, 1355; Dordrecht, 1367; Arnhem, 1460;	
Brielle, 1462; Leeuwarden, 1504; Groningen, 1525.	15—19

	Bladz.
De Groningsche apothekers Gheert Heymans, 1511; Johan Pieters, 1570.....	20
Toestand te Deventer, Brielle, 1555, 1561.....	21—22
Vaderlandsche apotheken in dien tijd.....	22
De groten Herbarius, 1538.....	23
Kruydeboek van Dodenaeus, 1554.....	24
Gebroeders Hollandus.....	25
Stichting der Leidsche Hoogeschool, 1875.....	26
Apotheker Kluyt, 1587.....	27
Plantentuinen, 1589, 1628.....	28
Kramersgilde te Amsterdam.....	28
Amsterdamsche Keur van 1519.....	28
Kwakzalverij te Veere, 1544.....	29
Amsterdamsche Keur van 1550.....	29
Belemmerde verkoop van vergiften, 1523, 1555....	35—36
Amsterdamsche Ordonnantie tegen de kwakzalverij	36
Antidotarium van Nicolaus, 1505.....	37
Het nieuw licht der Apothekers, 1515.....	37
Dispensatorium van Valerius Cordus, 1590.....	38
Medicinaal gewicht.....	40
Leytsman ende Onderwijzer der medicijnen, 1614..	41
Vlaamsche kwakzalvers.....	43
Resolutie te Brielle, 1563.....	44
Collegium medico-pharmaceuticum te Haarlem, 1537.	44
Privilegiën te Brielle, 1579, 1626, 1632.....	44—49
Keur te Dordrecht, 1891.....	49
Ordonnantie te Middelburg, 1602.....	52
Apothekers te 's Gravenhage, 1580, 1629.....	67
Request van Doctoren en Apothekers te Amster- dam, 1618.....	74
Buitenlandsche pharmacopeeën, 1622—1628.....	76
Institutiones pharmaceuticae van Fontanus, 1633..	76
Pharmacopoea Amstelredamensis, 1636.....	78
Collegium medicum te Amsterdam, 1637.....	87
Tweede tijdvak, 1637—1798.....	88—313

	Bladz.
Verzoek van Amsterdamsche apothekers	88
Apothekersgilde te Amsterdam, 1638.....	92
Bereiding van de Theriak.....	96
Pharmacopoea Leydensis, 1638.....	98
Amsterdamsche Taxe, 1640.....	99
Keur te Enkhuizen, 1646.....	102
Henricus en Abraham Munting te Groningen, 1633— 1696.....	104
Keur te Rotterdam, 1649	106
Taxe te Rotterdam, 1661	110
Keur te Utrecht, 1655, 1657.....	111—114
Pharmacopoea Ultrajectina, 1656.....	115
Pharmacopoea Hagana, 1659.....	116
Taxe te Leiden, 1665.....	117
Apothekersgilde te Leiden, 1669.....	118
Keur op den verkoop van „rattenkruit” aldaar, 1687	122
Collegium pharmaceuticum te Dordrecht, 1666....	123
Keur te Vlissingen, 1674, 1701	124—133
Pharmacopoea Leovardiensis, 1687.....	134
Keur te Leeuwarden, 1687, 1693.....	134—138
Keur te Haarlem, 1692.....	140
Pharmacopoea Harlemensis, 1693.....	141
Apotheker-examens te Haarlem, 1693.....	146
Hortus aldaar, 1696.....	147
Haarlemmer-olie als kwakzalverij, 1718	148
Gerechtigd onderzoek te Haarlem, 1771.....	152
Advies van het Leidsche Collegium, 1718.....	152
Apotheker-examens aldaar, 1718.....	153
Keuren te Amsterdam, 1654, 1667, 1711.....	154—158
Hortus aldaar, 1578—1682, 1683.....	158
Binnengasthuis aldaar, 1578, 1690.....	164
Arbeid op het gebied der natuurwetenschap en pharmacie, 1577—1680	164
Van Helmont, 1577—1644; Van Leeuwenhoek, 1632; Swammerdam, 1637—1680.....	164—165
Pharmacia galenica et chymica, 1661.....	165

	Bladz.
Nieuw licht der Apothekers, 1682.....	166
Pharmacopoea Schröderi, 1672.....	168
Het philosophische laboratorium, 1683.....	170
Leerstoel voor de scheikunde aan de Leidsche Hoogeschool.....	174
Literatuur uit dien tijd, 1680—1718.....	172—178
Pharmacopoea Amstelodamensis renovata, 1726 ...	179
Visitatie door Amsterdamsche Inspectoren.....	182
Amsterdamsche Ordonnantien van 1726, 1757.....	183—194
Pharmaceutische examens aldaar, 1754.....	189
Pharmacopoea Roterodamensis, 1709.....	194
Inventaris bij het Rotterdamsche gilde.....	196
Rotterdamsche Ordonnantien van 1707, 1708, 1717.....	197—201
Pharmacopoea Dordracaena, 1709.....	202
Reglement der Dordrechtsche Confrerie, 1708—1736	202
Pharmacopoea Almeriana, 1723.....	203
Collegium medico-pharmaceuticum te Alkmaar, 1723	205
Apothekers te Groningen. Begin der 18 ^{de} eeuw—	212
Pharmacopoea Groningana, 1729.....	213
Keur aldaar van 1729, 1739.....	213—216
Pharmacopoea Hagana, Ed. nova, 1738.....	216
Bidloo; Boerhaave, 1668—1738.....	218
Seba, 1697; Linnaeus, 1707.....	222—229
Lemery's Woordenboek, 1743.....	229
Pharmacopoea Ultrajectina nova, 1749.....	234
Pharmaceutisch onderwijs. Midden der 18 ^{de} eeuw—	235
Pharmacopoea Leidensis. Ed. III, 1751.....	235
Elzeviers Woordenboek.....	240
Pharmacopoea Hagana. Ed. III, 1758.....	245
Haagsche doctoren en apothekers, 1747.....	247
Pharmaceutische examens aldaar.....	250
Wettelijke bepalingen te Maastricht.....	251
Luiksche pharmacopoeë, 1760.....	251—260
Minckelers.....	261
Toestand te Haarlem.....	262
Kwakzalverij te Rotterdam.....	268

Bladz.

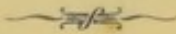
De Loos, 1770; Nieuwenhuijzen, 1782.....	271—272
Jongsma, 1764; Tieboel, 1732—1786.....	272—278
Hollandsche Scheikundigen, 1790.....	279
Lauwerenburg, 1781; Schonk, 1796.....	280
Wetenschappelijk leven op het einde der 18 ^{de} eeuw	281
Kasteleyn, 1746—1794.....	282
Van Barneveld, 1747—1826.....	283
Van Werkhoven, 1772—1815.....	285
Lavoisier, 1743—1794.....	286
Toestand te Groningen, 1782.....	288
Het Amsterdamsche Collegium medicum.....	288
Pharmacopoea Amstelodamensis nova, 1792.....	290
De eerste vochtweger hier te lande.....	292
De vaderlandsche apothekers, 1750—1785.....	294
Bevordering der volksgezondheid.....	297
Politieke toestand, 1795.....	298
Opheffing der gilden, enz.....	299—310
Wetenschappelijke arbeid uit dien tijd.....	310—313
 Derde tijdvak, 1798—1851.....	 314
Commissie van Geneeskundig Toezicht te Amsterdam, 1798.....	314
Pharmaceutische examens aldaar, enz.....	315
Adres en verzoek van Dr. Heilbron, 1796.....	316
Rapport van J. van Heekeren Jr., in zake geneeskundige staatsregeling, 1798.....	319
Besluiten van 7 November 1800; 3 Januari 1801...	325
Departementale en Plaatselijke Commissiën, 1804.	325—327
Pharmaceutische examens, enz.....	328—330
Pharmacopoea Batava, 1805.....	331
Commentaren op deze pharmacopee.....	336
Wetenschappelijke arbeid uit dien tijd.....	337—339
Aanvullingswetten, 1806, 1807.....	340
Opheffing der geneeskundige Commissies, 1812....	343
Jury médicale du Zuyderzee.....	344
Maatregelen tegen onbevoegde uitoefening.....	345

	Bladz.
Herstelling van onze onafhankelijkheid, 1813	347
Geneeskundige Wetten van 1818	348
Inrichting van het medicinaal gewicht hier te lande	351
Wet op het Hooger Onderwijs van 1815	351
Rijks-Athenaea	353
Reinwardt, 1773—1854	353
Klinische scholen te Haarlem, Alkmaar, Amsterdam, Rotterdam, enz.	354—360
Apotheker Toussaint	357
Pharmacopoea Belgica, 1823	361
Commentaren op deze pharmacopee	366—368
Berzelius, 1782—1848; Stratingh, 1785—1838; Beets, 1780—1869; Meylink, 1796—1862; Van Dijk, 1797— 1867, enz.	369
Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, 1842	381
Eerste Hoofdbestuurders; Departementen	383—384
Eerste Algemeene vergadering der Maatschappij in 1846	384
Tijdschrift voor Schei- en Artsenijbereidkunde, onder redactie van P. J. Haaxman, 1844	386
De voorgenomen herziening der Geneeskundige Wetten van 1818	386
Adressen in zake deze wetsherziening, 1840—1845	387
Tweede Algemeene vergadering der Maatschappij in 1847	390
Derde Algemeene vergadering der Maatschappij in 1848	391
G. J. Mulder; A. J. d'Ailly	392—397
Pharmacopoea Neerlandica, 1851	399
Commentaren op deze pharmacopee	401
Kloete Nortier; Dr. Cop; enz.	401—406
Invoering der Kinacultuur op Java, 1855	407
Vierde Algemeene vergadering der Maatschappij in 1849	408
Berichten der Maatschappij, 1845—1856	410

	Bladz.
Compendium op de Pharm. Neerl. 1861.....	411
Geneeskundige Wetten van 1865.....	412
Inspecteurs en pharmaceutische leden der genees- kundige Raden, benoemd bij Kon. Besluit van 16 December 1865.....	415
Uitvoering der Geneeskundige Wetten.....	417
Pharmaceutisch Weekblad.....	420
Algemeene vergadering der Maatschappij te Rot- terdam in 1867.....	421
Ledental en werkzaamheden der Departementen..	421
Pharmaceutische Congressen.....	422
Pharmacopoea Neerlandica, Ed. altera, 1871.....	422
Invoering van het decimaal gewicht.....	424
Laatste hulde aan ontslapen verdienstelijke voor- gangers.....	425
Pas; Mulder; Jacobson; Swartwout.....	426—427
Walter; Haaxman; Van Ankum.....	427—430
Besluit.....	438
Bijlage A: Bijdragen der Departementen.....	434
Bijlage B: Geraadpleegde bronnen.....	436
Bladwijzer.....	438

VERBETERINGEN.

- Bladz. 10, 6e regel v.o. lees: Berthollet.
" 13, laatste regel v.o. lees: Pharmacopoea.
" 37, 7e regel v.o. 1390, moet zijn: 1590.
" 40, 10e " " lees: Mithridaat.
" 44, 12e " v.b. " pharmaceuticum.
" 97, 10e " " " Amstelredamensis.
" 117, 1e " " " den bekenden.
" 169, 12e " " " fuerit.
" 194, 9e " " " daarvoor.
" 217, 2e " v.o. " febrifuga.
" 266, 8e " v.b. " vervallen.
" 319, 6e " v.o. " Heekeren.
" 359, 15e " v.b. " J. E.
" 408, 13e " " " Maatschappij ter bevordering der
Pharmacie.
-

INLEIDING.

Het gebruik van geneesmiddelen is even oud als de geschiedenis der menschheid.

De oudste oorkonde — de voor weinige jaren in de Bibliotheek te Leipzig door Ebers ontdekte en uitgegeven Papyrus over Aegyptische geneeskunde — dagteekent van 3500 v. Chr. Deze vertaling van Ebers is getiteld: „Buch der Zubereitung von Arzeneien für alle Korpertheile von Personen.”

De Aqur Veda Susrutas, het oudste Sanskritische werk der Indische geneeskunde, is in de 8ste eeuw v. Chr. geschreven en bevat een groot aantal geneesmiddelen uit de drie natuurrijken. Het beschrijft de bereiding van gedestilleerde vochten, zuren, bijtende middelen, ook van zouten als ammoniumcarbonaat uit salmiak, kwiksublimaat, enz.

Omstreeks 600 v. Chr. hadden de Grieken geneeskundige scholen, waarvan Hippocrates, geb. in 460 v. Chr., een der beroemdste leerlingen is geweest. Scammonia, Koloquint, Veratrum en Helleborus werden door hem als krachtig werkende afvoermiddelen

toegediend; Venkel en Anijs als carminativa; Spaansche vliegen, Uijen, Sellerij, enz., als diuretica.

Een bijzondere klasse van mannen oefenden het opzoeken en verzamelen van wortelen en kruiden als een eigen bedrijf uit. Zij werden *Rhizotomen* genoemd en verkochten hun waren aan de artsen of in het klein aan het publiek (*Pharmacopolen*). Men vond onder hen mannen, die de artsennijmiddelleer en de kunst der bereiding goed verstonden. Door hun kennis der wildwassende planten hebben zij voorzeker bijgedragen tot ontwikkeling der plantenkunde van dien tijd.

Hippokrates was tegelijk geneesheer, heelmeeester en apotheker. Hij bediende zich overigens van zeer weinig geneesmiddelen. Het getal der in zijn schriften voorkomende, bedraagt ongeveer 70 nummers.

In den tijd van Hippocrates en ongeveer tot 300 n. Chr., was de uitoefening der geneeskunst grootendeels empirie, waarbij de ervaring als bron, niet als doel beschouwd werd, en was er dus van wetenschappelijk streven weinig of geen sprake.

Onder sommige leeken, beheerschers van Pontus, Pergamus en Egypte, vond de leer der vergiften groote toewijding, wat niet alleen in belangstelling, maar ook in andere bedoelingen haar grond vond. Het overbekende *Mithridatum*, (*Mithridates*, koning van Pontus, 120—64 v. Chr.), uit een 40—50 verschillende artsennijmiddelen samengesteld, is uit dezen tijd en werd eeuwen lang als een algemeen tegengift geroemd.

Onder de beroemde Grieksche geneeskundigen in

de eerste eeuw onzer jaartelling, moet bovenal Dioskorides genoemd worden, die in 78 n. Chr. eene beschrijving van alle in zijn tijd gebruikelijke geneesmiddelen heeft gegeven, welk werk, 5 boeken omvattende en ongeveer 1000 geneesmiddelen beschrijvende, nog tot in de 15de eeuw zijn roem handhaafde.

Bij het verval van het Grieksche Rijk en de toenemende heerschappij der Romeinen, vond de beoefening der geneeskunst allengs onder dezen hare voorstanders.

Claudius Galenus leefde in dien tijd. In 131 te Pergamus geboren, was hij op 34 jarigen leeftijd te Rome als geneesheer werkzaam en maakte daar grooten opgang. Naar het voorbeeld van Hippocrates, trad hij als krachtig hervormer op en voerde de geneeskunst in eene meer wetenschappelijke richting. Een aantal geschriften, ook van wijsgeerigen aard, zijn van hem bewaard gebleven en onder deze is zijn werk: „de Simplicium medicamentorum temperaturis et facultatibus”, eeuwen lang beroemd gebleven. 540 plantaardige, 180 dierlijke en 100 delfstofelijke artsenuiddelen werden door hem beschreven. Galenus bereidde zijn medicamenten, meest uit planten en plantenvoortbrengselen, in zijn apotheek aan de Via sacra te Rome. Aloë, Coloquint, Vinum Scillae waren reeds bekende, evengoed als Opium en Castoreum veel gebruikelijke geneesmiddelen.

Na den dood van Galenus, in het begin der 3de eeuw, brak voor Europa een tijdperk van geweld, barbaarsheid en bijgeloof aan, waarin de geneeskunst, in de kloosters als het ware begraven, bijna uitsluitend door

monniken werd beoefend. Deze toestand heeft gedurende vele eeuwen aangehouden.

Omstreeks de 8ste eeuw ontwaakte bij de Arabieren de lust voor natuur- en geneeskundige studiën. Een der beroemdste onder hen was de arts Geber, eigenlijk Dschafer el Sadak (de waarachtige) genaamd, die vele bekwame leerlingen heeft gevormd.

Onder den Khalif Almanzar (754—775) werd de Hoogeschool van Bagdad opgericht, waarbij ook eene apotheek was gevestigd, waarvan als hoofd Abu Coreisch Isa el Szandalani wordt vermeld. Allengs ontstond er in dezen tijd een begin van scheiding tusschen genees- en artsenijbereidkunst, ofschoon de geneesheeren in den regel tevens apothekers waren.

De eerste Europeesche apotheek werd omstreeks 1150 in Salerno, een stad op Sicilië, aangetroffen, alwaar eene beroemde Geneeskundige School bloeide onder den proost Nicolaus, bekend als de schrijver van een Antidotarium, dat, geschreven ongeveer in 1140, als de oudste Europeesche pharmacopee kan gelden. Dit werk vermeldt in alphabetische volgorde 150 samengestelde geneesmiddelen uit dien tijd en noemt hunne krachten en giften. Grootendeels zijn het plantendeelen of voortbrengselen uit het dierenrijk, ofschoon ook enkele delfstoffen zijn opgenomen.

Allengs zien wij in dezen tijd in Europa Hoogeschoolen oprichten en dáár werd de heerschende onkunde en het bijgeloof het eerst bestreden. Hoog noodig was dit bovenal op het gebied der genees- en artsenijbereidkunst. Hare beoefenaren waren meest

alchymisten en adepten, gansch en al vervuld met mystieke droomerijen en niet in staat uit verkregen ervaring eenig nut te trekken. Hun doel ging niet veel verder dan de opsporing van het wondervolle levenselixir, dat de omzetting van lood, kwik, zilver, tin, enz., in goud kon teweeg brengen en tevens een voorbehoedmiddel tegen den dood zou zijn.

Keyssler, een bestrijder der alchemie uit dien tijd, verklaart: „Alchemia est casta meretrix, quae omnes mortat, neminem admittat; ars sine arte, cujus principium est cupere, medium mentiri et finis mendicari vel patibulari.”

Eerst met de uitvinding der boekdrukkunst in de 15de eeuw ontstond er licht en leven op elk gebied des geestes en daarmee de lust tot onderzoek langs den weg van waarneming en proefneming.

In 1481 werd de eerste apotheek te Berlijn opgericht, na bekomen privilege van den keurvorst Frederik II.

In het begin der 16de eeuw trad Paracelsus als hervormer op van de tot nu toe gezagvoerende scholastieke Geneeskunde. Hij voerde het gebruik van scheikundig bereide artsennijmiddelen in en verkreeg door zijn stout beleid vele aanhangers. Kwikzilver en kwikzouten, ook ijzersaffraan en ijzertinctuur, alsmede lood, koper en arsenikpraeparaten, benevens tincturen, zooals van Aloë, Helleborus niger, enz., behoorden tot de door hem veel gebruikelijke middelen. Deze Philippus, Aureolus, Theophrastus, Paracelsus Bombastus von Hohenheim, was in 1493 te Maria-Einsiedeln bij Zurich geboren en studeerde aan

de universiteit te Bazel. Hij bereisde een groot deel van Europa en bezocht de beroemdste universiteiten. In 1526 werd hij te Bazel als Hoogleeraar aangesteld en streed nu vooral onvermoeid tegen allerlei misbruiken op geneeskundig gebied, maar was zelf niet vrij van wanbegrippen en van het bijgeloof van zijn tijd. Reeds na twee jaren verliet hij die Hoogeschool en overleed op 48 jarigen leeftijd onder de ongunstigste omstandigheden.

Het zoogenaamde phlogistische tijdperk, door Boyle in Engeland, en door Kunkel en Becher in Duitschland ingeleid, (1650—1783), was rijk aan belangrijke ontdekkingen. Toen werkte Stahl, de eigenlijke grondlegger der phlogiston-theorie, aan de Universiteit te Halle met grooten ijver en met hem in Duitschland: Hoffman, Neuman en Dippel; Geoffroy en Lémery in Frankrijk; Boerhave, Huygens, 'sGravensande en Musschenbroek in ons vaderland, die allen met tal van andere wakkere mannen het veld der natuurwetenschap in velerlei richting beploegden.

Dit alles kwam der artsenijbereidkunde ten goede, die, langzamerhand den staat van knechtschap afschuddende, een vrij en zelfstandig bestaan te gemoet ging. Onder de mannen, die in dezen tijd den naam van apotheker met eere handhaafden, moet bovenal Scheele worden genoemd, wiens werken en streven en onvergankelijke roem hier ter plaatse eene bijzondere en ietwat uitvoerige beschrijving rechtvaardigen.

Karel Willem Scheele werd op 19 Dec. 1742

te Stralsund in Zweedsch Pommeren geboren en ontving aldaar op een bijzondere school en later op het Gymnasium zijn eerste onderricht. Op zijn uitdrukkelijk verlangen werd hij als leerling bij den apotheker Bauch in Gothenburg geplaatst, daar de apothekerskunst hem bijzonder aantrok. Zijn dorst naar kennis vond bovenal bevrediging in de beoefening der scheikunde en zijn eerste zes leerjaren waren onder de goede leiding, waarin hij zich mocht verheugen, hoogst vruchtbaar voor zijn vorming en ontwikkeling. „Scheele,” zoo verhaalt Grünberg, zijn toenmalige medearbeider in dezelfde apotheek, bezat een stil, ernstig karakter en was buitengewoon vlijtig; elke arbeid in het laboratorium werd met zorg verricht, nauwkeurig opgeteekend en dikwerf offerde hij zijn nachtrust op om in zijn boeken de beantwoording te zoeken van allerlei vraagstukken, waartoe zijn werk aanleiding had gegeven. Vooral de werken van Neuman, Lémery en Stahl boeiden hem ongemeen en geen wonder, want dit drietal namen vertegenwoordigen een schat van ervaring en wetenschap uit die dagen.

De Duitscher Caspar Neuman, na velerlei lotswisselingen in 1719 tot Hofapotheker te Berlijn en vier jaren later tot Hoogleeraar in de practische scheikunde bij het Collegium medico-chirurgicum aldaar bevorderd, onderscheidde zich door allerlei onderzoekingen, vooral van artsennijmiddelen, die, in tal van geschriften verspreid, in verschillende talen zijn overgebracht. Hij is steeds genoemd als de eerste Duitsche apotheker, die het gansche gebied zijner

kunst met wetenschappelijken zin bearbeidde en door zijn voortreffelijk voorbeeld den grond heeft gelegd tot de later zoo krachtige ontwikkeling der Duitsche pharmacie.

De Franschman Nicolaas L é m e r y begon zijn schitterende loopbaan als apothekersbediende en was in 1672 als apotheker te Parijs in de rue Galande gevestigd, waar hij met zijn scheikundige voordrachten een buitengewonen opgang maakte. Hij was de eerste, die de scheikundige verschijnselen volgens eenvoudige wetten verklaarde. Zijn hoofdwerk is de in 1675 uitgegeven *Cours de Chimie*, dat voortdurend herdrukt en in verschillende talen is overgebracht. Ook zijn *Traité Universel des drogues et simples* was zeer gezocht en beide werken zijn jaren lang de vraagbaken geweest voor de apothekers en scheikundigen van alle landen.

De Duitscher Georg Ernst Stahl doceerde in 1694 te Halle de artseniymiddelleer en was de wegbereider voor den roemvollen arbeid van Lavoisier, daar hij over de verbranding eene theorie ontwierp, het bovengenoemde phlogistische systeem, dat gedurende 70 jaar de aandacht der scheikundigen heeft bezig gehouden. Bovendien schreef hij een tal Latijnsche boeken over pharmaceutische onderwerpen, waarmede hij grooten roem heeft verworven.

De arbeid van deze drie mannen was de bron, waaraan Scheele zijn dorst naar kennis leschte, en toen hij in 1773 aan de apotheek van Loock te Upsala was verbonden en de vriendschap van den

beroemden Hoogleeraar in de scheikunde Bergman mocht verwerven, was de vruchtbaarste tijd van zijn leven aangebroken. Op zijn onderzoekingen van het Wijnsteen zuur en den Bruinsteen, de bereiding van den Cameleon minerale en van het Sal Seignetti, volgde in 1774 zijn roemvolle ontdekking van het Chlorium. Een jaar later werd Scheele na een voortreffelijk examen tot apotheker bevorderd en vestigde zich te Köpfing. Hij was toen 33 jaar oud en besteedde, naast de zorg voor zijn apotheek, voortdurend al zijn tijd en al zijn krachten aan verschillende onderzoekingen. In zijn eenvoudig laboratorium deed hij met de gebrekkigste hulpmiddelen de schitterendste ontdekkingen.

Dáár isoleerde Scheele de Natron uit het keukenzout, ontdekte het Arseen zuur en scheidde het Benzoë zuur af, zoo ook het Oxaal zuur, zoo ook het Piszuur; de bestanddeelen van het Zwavelwaterstofgas werden dáár aangewezen, Knalgoud bereid en de aard der Pyrophoren verklaard. In 1777 schreef hij zijn *Chemische Abhandlung von Luft und Feuer*, waarin hij, beter dan één scheikundige voor hem, eene heldere definitie over het verbrandingsproces uiteenzette en tevens proefondervindelijk bewees, dat de dampkringslucht voor $\frac{3}{4}$ uit phlogistische lucht en voor $\frac{1}{4}$ uit vuurlucht bestond. Achtereenvolgens gaf hij verder de bereiding voor Molybdeen zuur, Scheele's groen, Algarothpoeder en Mercurius dulcis; onderzocht het Graphiet, ontdekte het Melk zuur, ontleedde het Zwaarspaath en isoleerde het Blauw zuur en de Glycerine. Daarop volgde de afscheiding van het Citroenzuur en

het Appelzuur uit verschillende vruchtensappen, van de Foezelolie uit den brandewijn en in 1787 de ontdekking van het Galluszuur. Voorwaar, die laatste 12 jaren van zijn leven waren goed besteed! Al deze belangrijke feiten zijn door Scheele in een groot aantal verhandelingen openbaar gemaakt, die grootendeels in de bibliotheek der Koninklijke Academie te Stockholm aanwezig zijn. Op 22 Mei 1786 ontsliep Scheele in den ouderdom van 42 jaar en verloor de wetenschap één harer beste zonen.

Met den franschen scheikundige A. L. Lavoisier, (geb. 1743, gest. 1794), trad de scheikunde een nieuw tijdperk in, het antiphlogistische genoemd. Ook deze beroemde man heeft ontzaglijk veel gewerkt. Zijn *Traité élémentaire de Chimie, présenté dans un ordre nouveau et d'après les découvertes modernes*, in 1789 uitgegeven en een der laatste doch meest geroemde der talrijke door hem nagelaten geschriften, bracht eene geheele omwenteling in de tot nu toe aangenomen grondstellingen te weeg. Diezelfde Lavoisier, die voor Frankrijks roem zoo oneindig veel heeft bijgedragen, viel als het slachtoffer van politieken hartstocht in de vreeselijke dagen, die Parijs in 1794 beroerden.

De roemvolle arbeid van Scheele en Lavoisier, voortgezet en uitgebreid door Bertholet, (geb. 1748, overl. 1822); Fourcroy (1755—1809); Vauquelin (1763—1829); Davy (1778—1829); Dalton (1766—1844); Wollaston (1766—1828); Gay-Lussac (1778—1850) en bovenal door Berzelius (1779—1848), den hervormer bij uitnemendheid ontwikkeld

en geordend, bezorgde de scheikunde een gewichtige plaats in de rij der natuurwetenschappen en bracht een rijken zegen van kennis op elk gebied.

Geen wonder, dat ook de artsenijbereidkunde groote vorderingen maakte en meer en meer tot betere en juistere inzichten kon geraken.

Onder de uitstekende mannen van den lateren tijd, die, buiten ons vaderland, der Pharmacie onwaardeerbare diensten bewezen hebben, behooren de Duitse apothekers: Klaproth, van 1809 tot aan zijn dood in 1817 als Hoogleeraar in de scheikunde aan de Universiteit te Berlijn werkzaam; Hagen (1760—1832), wiens *Lehrbuch der Apothekerkunst* achtmaal werd herdrukt — het laatst in 1821 — en ook in onze taal werd overgebracht; Serturner (1783—1841), de ontdekker van de Morphine, het Meconiumzuur, enz.; Trommsdorff (1770—1837), die in 1792 de apotheek zijns vaders in Erfurt overnam en drie jaar later als Hoogleeraar in natuur- en scheikunde aan de Universiteit aldaar werd beroepen, was de stichter van een pharmaceutisch Instituut, dat gedurende 33 jaren grooten invloed op de ontwikkeling der pharmacie in Deutschland heeft uitgeoefend; Buchner, vader en zoon, die pharmacie doceerden aan de Universiteit te München; Geiger te Heidelberg; Mohr te Bonn; Wiggers te Göttingen en Wittstein te München, zij allen hebben op voortreffelijke wijze de belangen der Duitse pharmacie behartigd.

In Frankrijk werkte in dezen tijd de apotheker Vauquelin (1763—1829), die te Rouaan zijn opleiding ontving en, van trap tot trap opgeklommen, als

Hoogleeraar aan het Collège de France en Directeur de l'Ecole de Pharmacie te Parijs een buitengewonen naam wist te verwerven; alsmede Parmentier, medelid van het Instituut en Lagrange, later Hoogleeraar in de Pharmacie te Parijs, die beiden belangrijke onderzoekingen hebben volbracht.

Ook de apotheker Pelletier, die met Caventou in 1817 de Emetine, in 1818 de Strychnine, in 1819 de Brucine en de Veratrine en in 1820 de Cinchonine en de Kinine isoleerde; Guibourt, Soubeiran, Dorvault, enz., verdienen evenzeer als hoogst bekwame mannen en voorgangers op ons gebied hier vermelding.

Dit zeer beknopte overzicht van de meest belangrijke feiten uit de Algemeene Geschiedenis der Pharmacie en Scheikunde moge voldoende zijn, om den aandrang tot de wetenschappelijke ontwikkeling der artsennijbereidkunde in ons vaderland toe te lichten, zoodat wij bij onzen verderen arbeid, nog slechts in bijzondere gevallen op toestanden en personen, buiten ons land, de aandacht behoeven te vestigen.

De Geschiedenis van de Pharmacie in Nederland laat zich in de volgende tijdperken verdeelen:

Eerste tijdvak, omvattende den toestand van het begin der 14de eeuw tot aan 1636, het jaar, waarin de eerste pharmacopee in ons land en wel te Amsterdam, van overheidswege werd ingevoerd.

Tweede tijdvak, omvattende het tijdperk van 1636 tot 1798, het jaar, waarin de Collegia medica of pharmaceutica en tevens alle gilden van overheidswege werden opgeheven.

Derde tijdvak, aanvangende met de aanstelling der Commissiën voor geneeskundig Toevoorzicht omstreeks 1799, en eindigende met de invoering onzer thans vigeerende geneeskundige Wetten en van de daarna gevolgde Pharmacopaea Neerlandica Ed. II.

EERSTE TIJDVAK.

OMVATTENDE DEN TOESTAND VAN HET BEGIN DER
14^e EEUW TOT AAN 1636,
HET JAAR, WAARIN DE EERSTE PHARMACOOPEE IN ONS LAND
EN WEL TE AMSTERDAM, VAN OVERHEIDSWEGE
WERD INGEVOERD.

Eerste zelfstandige uitoefening der artsenijsbereidkunst. Niet dan ongeveer in de helft der 14^e eeuw, vinden wij enkele aanwijzigingen van eene zelfstandige uitoefening der artsenijsbereidkunst in ons vaderland. Vóór dien tijd was zij zoo goed als geheel, en ook nog lang daarna, grootendeels met de geneeskunst vereenigd en werden beide door denzelfden persoon uitgeoefend.

De toen allengs ontwakende wetenschappelijke beoefening der geneeskunde echter, gaf den eersten aan-
drang tot eene noodzakelijke scheiding van beide vakken, ofschoon die aanvankelijk slechts door weinigen werd gewenscht en niet dan uiterst langzaam tot stand kwam.

Apotheker te 's-Hertogenbosch. Het archief van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap der stad 's-Hertogenbosch, wijst ons het eerst op eene erkende zelfstandige beoefening der artsenijsbereidkunst, gewag makende van Theodorus den

apotheker, die in 1320 als lid en in 1342 als proost dier instelling optrad.

Ook Zwolle bezat toen reeds een stads-apotheker, Apotheker te Zwolle. blijkbaar uit de volgende Instructie:

„In 't jaer onses Heren 1341 des dinxdaeges nae Valenthini is owerdragen met meyster Lambert den apteeker als datt hy der stadt apteeker wesen sal een jaer lanck ende toe Swolle woenen ende en genoechde hem daer nyet toe woenen, soe salde hy datt den Schepenen een halff jaer toe voiren opzeggen.”

„Ende die Schepenen die moegent hem altois opseggen ende verloff gheven nae oiren goetduncken.”

„Ende meyster Lambert solle jaerlicx voer syn pensien hebben vyffthyn heren ponden. Voert soe sall hy vry sitten van waeken ende van meyerdienst.”

„Ende hy en sall nyemant anspreken van onsen Borgeren anders dan voer die Schepenen van Swolle voer syn loen ofte dienst ofte maegenaes.”

„Ende datt sall dan staen tott seggen des Raides ofte des medici watt hy hebben sall. Ende wanneer de medicus meyster Lambert die recepten sendet die sall hy altois maeken ende bereyden in tegenwoordicheytt des medici nae goet duncken des Raides alsoe maeke als hy des begeert.”

„Ende sall daer min ofte meer voer hebben dann die medicus datt hebben will.”

Aan openbare uitoefening der artsenijbereidkunst moet echter in dezen tijd nog weinig of niet gedacht worden, daar deze grootendeels beperkt bleef bij het verkoopen van allerlei natuurproducten. Openbare uitoefening.

Bij de oprichting der gilden in dezen tijd bleef die verkoop dan ook in handen der neringdoenden en wel meer bepaald in die der marsluiden, die met hun waren het land doorreisden en zich allengs in welvarende steden nederzetten.

Apothekers te
Dordrecht.

In Dordrecht waren er op St. Gillysdach of 's woensdags na St. Jansdach, uitgaende oegst, in 't jaar 1367, 32 Gilden en 8 Broederschappen en Confrerijen, waaronder de Drogbereykunst of Pharmacie, gezegd Aptekers, onder No. 5 wordt genoemd.

Apothekers te
Groningen.

De apothekers te Groningen behoorden toen tot het Kremergilde, „eene vereeniging van Koopliden, die soo wel met ellen uitmeten en met schalen wegen als die in 't groot handelen.”

Zoo is het verklaarbaar, dat zij, die zich meer bepaald met het leveren van kruiden en specerijen ophielden, en hier en daar den naam van „Crudener” droegen, ook aromatische wijnen bereidden en taptten.

Apotheker te
Kampen.

Het bewijs hiervan vinden wij in dezen tijd voor het eerst in eene overeenkomst, die de stad Kampen in 1355 sloot met meester Johan den Crudener: „Int jair ons Heren MCCCLV des Saterdaghes na Sente Peter ende Pauls daghe hebben wy Scepeene ende Raet verdraghen dat meyster Johan dy Crudener ghene blanke wyne of roede wyne tappen en sal. Ende voert nae slaepclocken tyt ghenen clareyt of moraet, of granaet tappen en sal by hondert schillingen, dy hy onser stad gheuen sal, al so dicke als hy breket. Voert van dien clareyt, moraet, granaet of anderen dranken dien hij tappet, sal hy onser stadt

gheuen als dy apothekers t Utrecht gheuet, dat is te overstaende dien neghenden penningh. Ende dien clareyt, moraet of granaet nyet durer te tappen dan men t Utrecht tappet; hyr of sal hy onsen wynheren voldoen ende by hem doen tot onzer stad behoef. Voert wat hy maket van synre apotheken, dat sal hy also rechtveerdig maken als dat ener rechter apotheker toe behoert, ende dat omme redelic gheldt te gheuende waer hy dat braeke dat solde hy beteren ter scepene willen ende tot oeren goetduncken."

De reden waarom de stad hem in den wijnverkoop beperkte, was daarin gelegen, dat zij het monopolie van den wijnverkoop had in den stadskelder onder het Raadhuis, waar men ten gelage kon gaan. Een pachter pachtte het recht van tappen in dien kelder van de stad, de zoogenaamde „wyntappe." Stads schepenen werden gecommitteerd om daarop toezicht te houden en daarom wijnheeren genoemd.

De apotheker was toen tevens niet alleen wijnkooper in zekeren zin, maar ook confiseur, want hij pleegde ook wel „confecte" te leveren. Bij feestelijke gelegenheden deed hij dan goede zaken, zooals bij het onthalen van stadsgasten enz.

„Malvesy en Ypocras, Romenye en Rorsende," alle met arom. middelen toebeide wijnen, kon men in 1393, nevens koek, in de apotheek te Arnhem b.v. verkrijgen.

De bovengenoemde Johan den Crudener, de apotheker te Kampen, werd, zooals het burgerboek der stad getuigt, in 1360 opgevolgd door Wyllem Crudenaer en in 1379 door Albert van der Do-

laghe. Den 1^{en} Mei 1436 werd Herman Schoteler aangesteld voor den tijd van drie jaar op een tractement van 13 heirenponden. Hy mocht geene recepten hooger berekenen dan men te Utrecht deed en was vrij van alle stadslasten.

In 1456 komt aldaar Volker Riet voor als stads-apotheker op 45 pond tractement, terwijl in 1470 Peter van Tolzende door den Raad als zoodanig wordt aangenomen voor 3 jaren, onder beding een knecht te houden, die met de apotheek bekend was en die, evenals hij, aan de stad een eed zou moeten doen, „ende sal syn materialia niet hooger geven dan bouen ende beneden, 't Utrecht, Amstelredam, Arnhem, Sutphen, of toe Deventer.” Als loon zou hy voor zich en zijn knecht jaarlijks ontvangen 100 heerenponden. De stad zou hem een huis huren voor de uitoefening der apotheek, waarin hij ook wijn zou mogen tappen: „op syns selfs bathe, scade ende cyse, by syn vuer ende keirse.” Reeds in het volgende jaar werd Peter van Tolzende eigenaar der apotheek, zooals de boeken der stad aanwijzen. „Peter voirsz. heeft nu van der stat gecoft die Apotheke als die nu staet mit crude, specerie, visele, potten, kannen ende al datter toebehoirt, met schult en onschult voir VI fl ende XXXII ende sal dair en boeuen hem selven loenen van sine verschenen pensie en Goesen van Voirst (de eigenaar van den kelder, waarin zich de apotheek bevond) die huishuer betalen. Ende weert sake dat Peter voirsz. thendes syne jaeren hier niet langer en diende of bleue, soe mach de stat dan (off sie wil) syne Apoteke weder van hem kopen nae die weerde, tot gueder mannen kennisse.”

Genoemde Peter werd in 1484 aangenomen in een broederschap, de Schepens memorie of de „memorie van den geleerden gesellen van den core,” waarvan de aanzienlijkste ingezetenen deel uitmaakten.

In de bereiding van geneesmiddelen hadden, zoo ^{Apotheker te Arnhem.} 't schijnt, enkelen eene bijzondere bekwaamheid. In 1460 werd J. Adriaenss, de apotheker uit Arnhem, ingevolge bevelbrieven van den Hertog van Brabant, met de door den geneesheer Philips geordoneerde medicijnen, naar Grave bij de zieke Koningin Maria van Schotland ontboden. Over het algemeen echter was de geneeskundige hulp in dien tijd in ons vaderland zeer gebrekkig.

Behalve Utrecht, Kampen en Arnhem, waar, zooals ^{Apotheker te Brielle.} uit het bovenstaande is gebleken, apothekers gevestigd waren, had ook Brielle, blijkbaar uit de rekeningen van de stedelijke inkomsten en uitgaven, reeds in 1415 een stadsapotheker, meester Pieter de apothecarius genoemd, terwijl in diezelfde stukken van 1462 IJsbrant Heindriexze als zoodanig geboekt staat.

In 1504 werd door den Hertog Georg van Saksen, ^{Apotheker te Leeuwarden.} bij zijn komst in de Provincie Friesland, gelijk uit het Privilegieboek van het Hof aldaar blijkt, aan Augustinus Melchiorszoon vergunning verleend om zich te Leeuwarden als apotheker te vestigen, met belofte, dat hij hem gedurende vijf jaar in zijn dienst nam, en dat niemand gedurende dien tijd in die stad en omliggende plaatsen eene apotheek zou mogen oprichten, terwijl de Raad der stad hem een vrije woning zou bezorgen. Deze Augustinus schijnt een bekwaam man te zijn geweest, daar hij van 1514

tot 1533 bijna voortdurend als Burgemeester, Schepen of Raadsman onder den naam van meester Augustinus den Apotheker voorkomt. In 1529 was hij afgevaardigde der Friesche Steden naar Deventer en Kampen en in 1531 naar den Keizer. Wegens zijn trouwe diensten beloonde deze hem in 1524 met een jaargeld van 30 gulden, dat hij tot aan zijn dood in 1537 genoot.

Apothekers te
Groningen.

Het archief der stad Groningen maakt voor het eerst in 1511 gewag van een zekeren „Gheert Heymans, den abteker,” aan wien de voogden van St. Maartenskerk een stuk grond verkochten. In de stadsrekening over 1525/26 wordt de uitgave vermeld voor een kanne Leckedrank, gehaald bij Lamers, abteker.

In de afschriften der brieven van Burgemeesteren en Raad van 1565—1597 worden onderscheidene apothekers, te Groningen gevestigd, genoemd. Op 23 Januari 1565 wordt opgeroepen meester Valentyn Bussman, steensnijder, oculist, wond- en lijfarts, die van meester Johan van Hoern, apotheker, voor ongeveer 60 daalder aan kruiden, suiker enz. had gekocht en, zonder betaling, uit de stad was verdwenen. In brieven van 5 Juli 1570, 24 Maart en 12 October 1572, komt voor Johan Pieters apotheker, die bussenkruid te Brunswijk had gekocht en nu verhinderd werd te Emden, wegens tolbetaling, dat kruid naar Groningen te vervoeren.

In een brief van 14 April 1583 verzoeken Burgemeesteren en Raad aan de erfgenamen van den Graaf van Rannenbergh te willen bevorderen de betaling der

rekening, die meester A n t o n i e v a n d e r G r a f f t, apotheker, had ten laste van den Graaf, wegens geleverde goederen en verrichte diensten, zoowel bij dag als bij nacht. De vrouw van den apotheker hield de apotheek, bij afwezigheid van haren man, door een bediende gaande. Blijkens een brief van 5 Sept. 1585 schijnt diezelfde Grafft zich belast te hebben met de bezorging van brieven tegen een vastgesteld salaris, terwijl op 20 Nov. 1589 wordt vermeld, dat hij met den stadsdoctor naar Coevorden is vertrokken om hulp te brengen aan den stadhouder, die door een val van zijn paard, ten gevolge eener flauwte, zijn been en zijn ledematen had bezeerd.

Een eigenaardig licht op den toestand van die dagen Toestand te Deventer. werpt de overeenkomst, die Deventer in 1555 aanging met den med. D r. J o h a n v a n R h e y d t. Daarbij werd vastgesteld, dat hij tweemaal 's jaars met de gedeputeerden van den Raad de apotheek zou visiteren, zooals te voren met den apotheker was besproken. Zelf mocht hij geen materialen bereiden dan uit of in de apotheek en daaraan part noch deel hebben. De zieken zou hij moeten helpen, zooveel mogelijk met groene kruiden om te groote kosten voor de apotheek te vermijden, terwijl de recepten bij den apotheker zouden blijven, die daarvan op verzoek kopie kon geven.

Genoemde docter van Rheydt maakte daartegen bedenkingen, waarbij hij verklaarde zich wel te laten verbieden om geene materialen zelf te koken of samen te stellen, anders dan die uit of in de apotheek. Het bevreesdde hem zeer, daar de Heeren alle

jaren tweemaal de apotheek willen laten visiteeren, dat de Heeren ook andere aan de medicijnen geheel onkundigen niet willen verbieden medicijnen te koken en te verkoopen. Moet de apotheker verplicht zijn, zoo vraagt hij, zijne apotheek te voorzien met alle noodzakelijke medicijnen en nog moeten dulden, dat winkeliers, kwakzalvers, kramers en begijnen allerlei dranken, poeders, laxativa verkoopen en veil hebben, waarvan zal dan een apotheker zich hier kunnen onderhouden?

Voordeelig schijnt inderdaad de betrekking van apotheker in dien tijd niet te zijn geweest. In enkele steden werd hij op stadskosten gekleed en genoot bijzondere voordeelen. Zoo mocht de apotheker W i l l e m W i l l e m s z e te Brielle, volgens eene Resolutie van 22 November 1561, „de voorplaetse hebben op de markt omme te staen voor eenen yegelicke zoe wel burgeren als vreemdelyngen, sonder daeromme te loeten ofte cauelen, ende dat omdat hy des stadts apteecker es, ende daer naer die burgeren, daer naer die vreemdelyngen.”

Vaderlandsche
apotheken.

De meeste apotheken van dien tijd waren spoedig te herkennen aan een uit hout gesneden bontgeschilderden kop met gapenden mond en een bellenmuts, die naast of boven den ingang van den winkel geplaatst was. Dit embleem, dat eeuwen lang nog gediend heeft, had allengs den vroegeren, fantastisch uitgedosten knecht vervangen, die de waren zijns meesters op luidruchtige wijze aan boeren en burgerlieden wist aan te prijzen en vooral op marktdagen zijn diensten bewees. Doch niet alleen de g a p e r, ook de s a l a-

mander werd er later bij gehaald, om de bedrevenheid van den bezitter in de alchimie aan te duiden. Het Hert en ook de Eenhoorn herinnerden aan kostbare geneesmiddelen, terwijl eene voorstelling van den barmhartigen Samaritaan aanduidde, dat de eigenaar het vak van chirurgijn en barbier uitoefende. Doch ook de eigenlijke inrichting der apotheken had veel eigenaardigs. Achter de in lood gevatte vensterruitjes en in het daardoor somber verlichte voorhuis, vond men een overdekte tafel, waarop de kruidenwijnen alsmede de koek dier dagen werden voorgediend en waaraan, zoowel edellieden als burgers, zich dikwerf nederzetten.

Op het gebied des geestes werd nu allengs door de uitvinding der boekdrukkunst (omstreeks 1423) een nieuw leven merkbaar. Reeds op het einde der 15de eeuw waren er in dat honderdjarig tijdperk 800 natuur- en geneeskundige werken gedrukt, waarvan alleen in Venetië 200.

Uitvinding der
boekdrukkunst.

Ons vaderland volgde, hoewel in bescheiden mate, dat goede voorbeeld tot verspreiding van natuurkennis. In 1538 verscheen te Utrecht:

„De groten Herbarius met al den figueren der cruyden om de crachten der cruyden te onderkennen. Met een tafel van de namen der cruyden in Latyn en Duitse. Een register om lichtelic te vinden die curacien tegen allerhande crancheden. Een tractaet om alle orynen te judicerene. Van den cautelen der orynen van Meester Arnold de Nova villa, opdat die meester niet brogen en worde. Om die operaciën van alle drogerien en

De groten Herbarius.

medicynen te kennen. Metter anhatomie der mensche-lyker gebeenten. Een expert tractaet voor personen, die op dorpen en castelen wonen verre van die meesters. Om te maken wonddrancken, salven enn olien, daer hem elck mede genesen mach" enz.

Deze Herbarius is herhaaldelijk herdrukt en ook verkort onder den titel van: *De kleynen Herbarius* o. a in 1602 en in 1640 uitgegeven. Deze laatste uitgave bevat aan het slot eene afdeeling: „Ver- troostinghe voor den krancken", waarbij onder meer interessante voorschriften ook voorkomt: „Remedie om de memorie te verstercken" dat misschien in onzen tijd nog welkom kan zijn:

„Baglossa of Osse-Tongkruyt, gestampt en daer wyn opghegoten, ende dit gedroncken maekt een goede memorie, hetselfde doet Hoender-sop, daer broodt in gheweyckt en ghegeten. Item, Consili de Greyn in wyn ghelegt, dese wyn ghedroncken sterckt de memorie, verheugt het herte ende doet een mensche wel rusten."

Kruydeboek
van Dodonaeus.

In 1554 gaf Rembertus Dodonaeus, genaamd *Dodoens*, uit zijn „Kruydeboek in dewelke die gheheele historie, dat is, het geslagt, het fatsoen, naem, natuuer, kracht en werking der kruiden, niet alleen hier te lande wassende, maar ook van andere vreemde in der medicynen oorboorlyk, met grooter naarstigheit begrepen en verklaard is, met derzelver kruiden, natuurlyk naar het leven conterfeytsel daarbij gesteld." Fol. met gecoul. platen. Gedrukt op de „Plantynsche Druckerye" te Antwerpen.

Dit werk maakte bij zijn verschijning een ongeloo-

felijken opgang; eene fransche vertaling verscheen in 1557; eene tweede vlaamsche uitgave in 1563; eene engelsche in 1578 en eene in twee talen: vlaamsch en latijn, in 1583.

Grootendeels zijn deze uitgaven folio boekdeelen, met ontelbare houtsnedes versierd en met zorg gedrukt.

Rembert Dodoens is geboren te Mechelen op 29 Juni 1517. Na aan de hoogeschool te Leuven in de geneeskunde te hebben gestudeerd, doorreisde hij Frankrijk, Italië, Zwitserland en Duitschland, waarna hij zich in zijn geboortestad vestigde, die hij in 1574 verliet om als geneesheer van Keizer Maximiliaan II te Weenen werkzaam te zijn. In 1582 keerde hij terug naar zijn vaderland, vestigde zich te Antwerpen en ontweek spoedig daarna met duizenden zijner geloofsgenooten de toenmalige dwingelandij. Hij zocht een schuilplaats in Noord-Nederland, werd weldra te Leiden als Hoogleeraar aangesteld en overleed aldaar in 1585.

Dodoens is de eerste geweest, die eene systematische indeeling der gewassen heeft beproefd.

Nog in 1618 verscheen een nieuwe uitgave van genoemd werk, die eveneens op de nu te Leiden gevestigde Plantijnsche drukkerij is bewerkt en aldaar uitgegeven.

Vele vernuftige mannen begonnen in dezen tijd den weg van eigenlijk onderzoek te betreden en hunne scheikundige kennis, hoe elementair dan ook, toe te passen bij de bereiding van geneesmiddelen. De beoefening der alchimie had hiertoe niet weinig bijgedragen. In ons land maakten de beide broeders Hollandus uit Stolwijk in de Krimpenerwaard, in navolging van vermaarde alchimisten, de vruchten hunner

Gebroeders
Hollandus.

onderzoekingen bekend, waaronder die van het lood, den wijnsteen, de vitrioololie, kwik, zwavel en stibium als belangrijk worden vermeld.

Leidsche Hoogeschool.

Ons vaderland — namelijk de Noord-Nederlandsche provinciën — bleef tot in 1575, het jaar van de stichting der Leidsche Hoogeschool, verstoken van eene inrichting voor Hooger Onderwijs. Het doctoraat in de Geneeskunde en andere wetenschappen werd tot dien tijd steeds aan eene of andere buitenlandsche Universiteit verworven. Te Oxford, Orleans, Bologna, Padua, Praag, Heidelberg vond men Hollandsche studenten.

De eerste Hoogeschool in de Zeventien Nederlandsche Gewesten was in 1426 te Leuven opgericht door Jan IV, echtgenoot van Jacoba van Beijeren en hertog van Brabant en Limburg. Zij werd in 1792 opgeheven.

Te Amsterdam brachten vermögende lieden jaarlijks de middelen bijeen tot onderhoud en opleiding van onbemiddelde studenten, poorters van Amsterdam of althans in Holland geboren, die te Leuven of elders in artibus of in de theologie gingen studeeren.

Toen Leiden was voorgegaan, volgden spoedig andere steden. Franeker stichtte in 1585 eene Hoogeschool; Middelburg in 1611 de Illustre School en Groningen in 1614 zijn welbekende inrichting voor Hooger Onderwijs.

Daarop volgden :

- in 1629 de Illustre School te 's Hertogenbosch;
- in 1630 " " " Deventer;
- in 1632 " " " Amsterdam;
- in 1636 " Hoogeschool te Utrecht;

in 1646 de Illustre School te Breda;
 in 1648 „ Hoogeschool te Harderwijk;
 in 1650 „ Illustre School te Middelburg;
 in 1656 „ Hoogeschool te Nijmegen
 en in 1681 „ Illustre School „ Rotterdam.

Zoo had ons vaderland derhalve in de 17de eeuw geen gebrek aan leerinrichtingen, en ofschoon slechts enkele van deze tot wasdom en bloei zijn gekomen, hebben zij toch alle in meerdere of mindere mate bijgedragen, om den lust tot studie en onderzoek op te wekken en aan te moedigen.

Ook de vaderlandsche artsennijbereidkunst kon daarbij slechts winnen.

De maatschappelijke toestand der Apothekers op het einde der 16^e eeuw.

„De kruidenmenger ofte apothecarius” grensde in dien tijd (1595) al eenigzins aan den stand der geleerden, al was het ook aan de uiterste limiet; hij was letterwijs in hunne taal en de eenvoudige burger trad niet met dezelfde vrijmoedigheid den winkel van een apotheker binnen, als hij dat bij den bakker of den kruidenier deed.

Enkele bekwame mannen verwierven als apotheker in dien tijd reeds een goeden naam. Dirk Outgens Kluyt, apotheker te Leiden, was een groot liefhebber van geneeskrachtige planten, vreemde gewassen en natuurkundig onderzoek. In 1587 werd hij belast met den aanleg van een nieuwen kruidtuin en tevens om dezen van de noodige planten te voorzien, waartoe hij bijzonder in staat geacht werd wegens zijn vriendschappelijke verhouding met Clusius, eigenlijk de l'Ecluse genaamd, een der voornaamste buitenlandsche kruidkundigen, aan wien te Weenen

Apotheker Kluyt.

Prof. Clusius.

het toezicht over den plantentuin aldaar was opgedragen en die in 1591 als Professor honorarius te Leiden werd beroepen, waar hem het toezicht op den kruidtuin werd toevertrouwd, doch wegens vergevorderde jaren en lichaamszwakte verschoond bleef van het houden van colleges.

Plantentuinen. De oprichting van plantentuinen, die ook in Franeker in 1589, te Groningen in 1628 en allengs in de meeste academiesteden volgde, heeft de kennis der geneeskrachtige planten en der vaderlandsche kruidkunde, in het algemeen, niet weinig bevorderd, zoodat ons vaderland, niet zonder recht, de geboorteplaats der plantenkunde genoemd wordt.

Kraamersgilde. In Amsterdam behoorden in dien tijd allen, die de geneeskunst beoefenden en hielpen beoefenen, en die men gewoon was te onderscheiden als Doctoren in de medicijnen of geneesmeesters, en apothekers of kruidenmengers, tot het Kraamersgilde.

De chirurgijns of heelmeesters behoorden tot in het midden der 16de eeuw onder het gilde der trip- of klompenmakers, om daarna een gilde op zich zelve uit te maken. De Doctoren en Apothekers bleven echter tot in de volgende eeuw nog met het kraamersgilde vereenigd, zonder aan eenige stedelijke wetten of reglementen gebonden te zijn, behalve aan eenige keuren, die in de 16de eeuw werden uitgevaardigd.

Amsterdamsche
keur van 1519.

De eerste der hier bedoelde keuren werd op 24 Dec. 1519 te Amsterdam van overheidswege afgekondigd en had ten doel de apothekers, daar ter stede gevestigd, te verplichten om al hetgeen door de genees-

heeren werd voorgeschreven, in voorraad te houden.

Als een bewijs, hoe reeds in die dagen de kwakzal- Kwakzalverij.
verij werd beoefend en hoe die toen werd gestraft,
dient het volgende vonnis, afkomstig uit de oude
crimineele Registers der stad Veere:

„Om dieswille dat Aelbert Henriden van Dockum,
metselaer, hem vervordert heeft zich hier binnen der
stad van der Vere uyt te gheven voor een medicyn,
cyrurgyn, polstaster, seggende en maekende den sim-
pele lieden wys in de zwarte schoole school gegaen
te hebben daer de Duvel zyn meester was, hem ver-
metende den simpelen lieden te seggen wat henlieden
noch in toecomende tyden zal geschien, ook hem
vervorderende wateren te besien en dranken te maeken,
niettegenstaende dat hy naderhand zelve geconfesseerd
heeft in gheen conste van medicyn of cyrurgyn ge-
leerd of gepractiseerd te zyn, ende heeft zulcx met
abuys, met loogenen en cluften, de schamele simpele
lieden heurlieder gelt gecregen; zoe is dat dezelve
Aelbert by aenlegge en conclusie van Mynheer den
Baillin by Vonnisse van B.B. en S.S. gecondempeerd
es, gestelt te worden hier openbaerlijck op een schavot
een half uur lanck, behangen met urinablen en uri-
naalcorven, ende wachte hem van gelyke meer te
doen op zwaerder correctie, ende wordt voorts scher-
pelick verboden een ygelyke, dat zy hem wachte tot
zulke wychelaers of waerseggers te gaen en hemlieder
geloove daerin te stellen op gelycke correctie.”

Actum 22 January 1544.

Ruim 30 jaar na de hier bovengenoemde Amster- Amst. keur van
damsche keur, werd aldaar een meer uitvoerige beschik- 1550.

king uitgevaardigd, die „gecundicht 26 April 1550” onder den titel van: „Ordonantie roerende de Medicynen en de Apothecars” aldus aanvangt:

„Alsoe vele ende diverse periculen dagelics gebeuren, God betert, by den gheenen, die hen onderwinden te practizeeren binnen dezer steede als Medicijnmeesteren, sonder eenige kennisse van der kunste der Medicynen te hebben. ingeevende den simpele menschen Medicynen Laxatyf of Vomityf, daer of zy zelven, ende nog veel min de ghene, diese innemen, de crachte, quaetheyt ofte deuchdt niet en kennen, daer deur groote inconvenienten coomen in de menschen, zoe van hierop haestelick te sterven, als gebreken, daer of men die niet genesen en mach, die men in den beghinsele lichtelicken ende met een cleyner soude geholpen hebben, alle welke gebreken ende periculen myne Heeren van den Gerechte gaerne soudon verhoeden te geschieden, zoe vele als in hen is, ordonneerende daeromme, willekeuren ende gebieden 't gheene hiernae volcht”:

I.

„In den eersten, dat van nu voertaan nyemandt, wie hy zy, binnen dezer steede urienen bezien, noch Medicynen, Laxatieven, Vomitiven, Alterativen, ofte eenige andere Medicynen ofte Drancken van wat crachte die wesen mogen, ordineeren, ingeeven ofte doen ingeeven zal mogen, noch int heimelyk, noch openbaer in der Medicynen zal mogen practizeeren, ten zy dat hy Doctor of Licentiaat gepromoveert zy in eenighe

famose Universiteyt, ofte dat hy alvooren geëxamineerd zal weesen by den Doctoren ende Medicinen in deser stede practizerende, daer toe by den Gerechte deser stede geordoneert zynde, ende by den voorsz. Medicine eene proeve van zyn scientie ende versochtheid gedaen zal hebben, ende dit al op de boeten van zes karolus guldens te verbeuren, soe dickmael ende menichwerf ter contrarie gedaen zal werdden."

II.

„Item, dat alle Medicinen hier ter stede practiseerende, schuldich zullen wesen huere Medicynen, Laxatieven, Vomitiven ende alle anderen Recepten van wat natueren die weesen moghen, den patient of patienten te geven op geschrifte zo ver zy 't selve begeeren, op dat die patienten die mogen laten maeken in den Apteken binnen deser stede of daer buiten, naer heuren believen, op de boeten van zes karolus guldens. Ende opdat de Recepten van de Medicinen alhier practiseerende nyet en sullen gebesicht mogen werden voor anderen of gelyke siekten namaals vallende, waer deur geschapen waeren veele Inconvenienten uyt te mogen komen, overmits diversche accidenten, die dickwils tot eene siekte vallen, ende oick mede die diversiteit van der menschen natueren, waer deur die Doctoren dicwils sonder heuren schulde occasien gheven zouden totten qualyck varen van den menschen ende ten deezen zoude tot achterdeele van de naeme ende same van de voorsz. Medicinen, zoe sullen die Medicinen alhier practizeerende gehouden

wezen onder heuren Recepten te stellen de dattums van den tyt, dat zy die geordonneert hebben, op de verbeurte van zes karolus guldens."

III.

"Ende dat mede alle Aptekeren binnen deezer steede en haarl. vryheyt gehouden zullen wezen 't geen vooren geschreven staat, te onderhouden, en geen recepten mogen dispenseeren van ouder datum, zonder consent van de Medicinen, die dezelve geordonneert zullen hebben."

"Item, omme te verhoeden alle gebreken, die in 't maken van de Medicynen bij den Aptekers gebeuren mogen, zullen alle Aptekers gehouden wezen alle recepten, by den Medicins geordonneert, getrouwelicke te dispenseeren, naar vermelden der ordonnantie by den Medicins gedaen, ende dezelve niet te muteeren, noch te veranderen, ofte daar yet aan of af te doen, int cleyn, noch int groot, sonder advys van de Medicin, die de voorschreeve Recepte geordonneert zal hebben, op die boete van zes karolus guldens, zoe wanneer zylieden of yemant van hen bevonden zal werden ter contrarie gedaen te hebben."

"Item, dat van nu voortaan gheen Aptekers eenige Composita Medicamenta maken ofte vercoopen zullen mogen, tenzy dat zy int maken van dezelve gevolcht zullen hebben die descriptie van Nicolaus Praepositus, noch ook eenige recepten dispenseeren, dan by ordonnantie van een Doctoer of Licentiaat in Medicynen, op de boete als vooren."

IV.

„Item, dat van nu voirtaen ghenen cramers oft anderen, hen den Aptekerie nyet verstaende, enige Medicynen, Laxatieven of Vomitieven, als Coloquintiam, Schamony, Esula, Turbith, Vitrioli, Eleboriem, Diaphoenic-pillen, van wat cracht die zyn mogen, en zullen mogen verkopen, beneden een vierendeel ponts tot eene ryse, ende oick niemant by de cleyne pennick waeren vercoopen, noch ingeven ofte doen ingeven, op die verbeuringe van zes carolus guldens, soe dikmaels ter contrarie bevonden zal werden gedaen te zyn.”

V.

„Item, dat van nu voirtaen ghenen Aventuriers off Lantloopers, die gewoenlick zyn met wormcruyt ende andere specien van medicynen ofte olien after lande te loopen, binnen dezer steede ofte haerl. vryheyt en zullen mogen voordoen om heur cruyden of specien te vercoopen, dan alleenlick op den rechten weeckmarctdach, te weten op den Manendach tot Dinsdages voormiddage, ende dat zij alsdan geene specien, Wormcruyt, Olien, noch Theriaken en zullen moogen vercoopen, ten zy dat deselve Wormcruyt, Olien ofte Theriaken eirst gevisiteerd ende waerdich gekent zullen zyn by den Deken van Sint Lucas, om alhier vercoft te werden, op die boete van zes karolus gulden als vooren.”

VI.

„Item, dat de voorsz. Aventuriers geen Theriakel

en zullen mogen vercoopen tot eenen mael min dan een vierendeel pondts, op den voeten als vooren.

Item, dat de voorsz. Aventuriers tot geen en plaetse binnen deser stede met haerl. cruyt, olien ofte andere waaren zullen mogen staen omme te vercoopen dan op den Colek aan de nuwe zyde, op een boete van drie karolus gulden voir elcke reyse te verbeuren."

VII.

"Item, dat gheen Medicynmeester, hier ter stede practiserende, eenige medicynen zal coopen van Aptekers, om die weder den crancken te vercoopen, op de boete van zes karolus gulden."

VIII.

"Item, dat alle Aptekers, binnen deser stede wonende, alle simplicia, die in enige Laxativa composita vermengt zullen werdden, gehouden zullen wezen eerts te doen visiteren van de geenen die daer toe sal weesen gecommiteert, om (is 't dat zy goet syn) in zynder presentie gecommirteert en onder malcander vermengt te worden nae de scriptie van 't composita dat zy maken willen, op de pene als voren."

XIV ¹⁾.

"Item, dat die Aptekers geen Laxative medicynen vercoopen zullen dan die hier ter stede gedispenseert ende gevisiteert zyn, op de pene als voren.

Item, dat de Deken van Sint Lucasghilde alle

¹⁾ De ontbrekende art. zijn minder belangrijk.

halve jaren den Apteken zal visiteren, met hem daer toe nemende twee Doctoren, die welcke het selve oick nyet en sullen mogen weygeren.

Item, dat die Aptheker, in wiens winckel de voorsz. Deken ende Doctoren comen zullen, sonder enige murmuratie ofte wederspanningheit, gehouden zal wesen hen luyden al te thoonen, dat hen gelieven zal te besien, sonder yet achter te houden, op de correctie van dezelve."

„Item, dat alle Aptekers binnen deser stede en haerlider vryhyt, verdiend hebbende aen een patient boven de twee gulden, gehouden zullen wesen, des versocht zynde, op geschrifte te leveren, haerlider geadministreerde recepten, en te vreedden zyn metter betalinghe, naer taxatie van de medicin van de voorsz. patienten, op de pene van zes karolus gulden.

Van alle welcke boeten voorsz. de Heer sal hebben een derde deel, der stede een derde deel, ende de Deken van St. Lucas een derde deel."

Deze Amsterdamsche keur van 1550 geeft een goed inzicht in den weinig geordenden en gebrekkigen toestand der genees- en artsennijbereidkunst van die dagen en van den omvang der toen alom heerschende kwakzalverij.

Het verkoopen van vergiften, waarvan in genoemde keur niets wordt vermeld, was in de meeste steden bij afzonderlijke verordeningen geregeld. Zoo was reeds in 1523 door Schepenen en Raden van Utrecht een dergelyk stuk uitgevaardigd en wel waarschijnlijk naar aanleiding eener vergiftiging met rottenkruid

Verordening tegen den verkoop van vergiften te Utrecht.

door zekere Geesken Kuypers, ten gevolge waarvan vier van de acht lijders bezweken. Genoemde persoon werd, na op de pijnbank gebracht te zijn, levend verbrand. Bedoelde verordening luidt als volgt: „Voor-
taan en sal niemant bynnen der stadt nochte statvry-
heid van Utrecht hebben of veyl houden rottecruyt,
te weten: arcanicum of mercurium, dan een man,
die dat by synen ede vercopen sel in deser manieren
te weten: wye des behoeft sel comen met twe van
syn naburen, ende die geswooren voors. sel dan ook
twe van syn naburen nemen, daer by 't hem ver-
copen ende leveren sel, ende dat sel die geswooren
met al den tuygen daarby teykenen in een boeck,
ende wyl anders rottecruyt voors. hadde vercoft ofte
van buyten brochte, dat sel wesen op zyn lyff.”

Nog werd op 15 Januari 1555 de volgende ordon-
nantie tegen de kwakzalverij door de Heeren van
den Gerechte te Amsterdam uitgevaardigd:

„Tegen de Handkijkers en Waarzeggers.”
„Alsoo mijne Heeren van den Gerechte verstaen, dat
eenige personen binnen dese Stede residerende hen
onderwinden te gaen bij den genen, die hen vermeten
den goeden luyden in de hand te sien, als Waer-
seggers, Starre-kijckers, ofte dier-gelijke curieuse per-
sonen, die hen bij onbehoorlicke practijke pretense-
licken vermeten waer te seggen van eenige toe-komende
ende heymelicke verlede dingen, ende met diergelijke
Wichelerije tot grooten ongeloove, scandalisatie ende
misbruyck van der goeder Gemeente, ende dien aen
gesien ende andersints niet en behoort verdragen
noch gepermitteert te werden: soo is 't, dat mijne

Heeren van den Gerechte ordonneren ende verbieden, dat van nu voortaan niemand, wie hij sij, ende bysonder ongeleerde, simpele ende door geen qualificatie, staat, titul van promotie, ofte andersints deugdelick bij middele van vrije kunste daer toe geauctoriseert synde, hem vervorderen en sal, omme in eeniger manieren alle sulcke voorsz. onbehoorlicke practijcke van wichelerije ende diergelijcke beuselingen binnen deze stede te exerceren ofte practiseren."

Het in de Amsterdamsche keur van 1550 onder Winkelboek van Nicolaus. III bedoelde winkelboek, als Antidotarium van Nicolaus algemeen bekend, werd in dien tijd hier te lande overal gebruikt. Het was door den schrijver, den proost der geneesk. school te Salerno, in 1140 ongeveer uitgegeven, in 1330 te Parijs aangenomen en daarna spoedig in ons vaderland door zijn uitgebreiden handel bekend. Het werd hier te lande ook nagedrukt, o.a. Nicol. Prepositum. Dispensarium ad aromatarios. Lugd. 1505.

In 1515 echter werd het eerste Dispensatorium in onze taal te Brussel gedrukt, onder den titel van „Het nieuw licht der apothekers", eene ver- Nieuw licht der apothekers. taling van het in 1495 door Quiricus de Augustis de Tortona uitgegeven „Lumen apothecariorum". Dit werkje werd in 1390 „nu op nieuw gecorrigeert ende verbeterd in onze taal uitgegeven tot Amstelredam by Cornelis Claeszoon, woonende op t WaterintSchryfboeck" onder den titel van: „Het licht der apothekers. Tracterede de confectie, operatie en kennisse van allerhande Electuarien, Pillen, Trocissen, Pulvere, Lochsanen, Syropen, Onguenten, Ceraten,

Olyen etc. ende alsoo voorts, leerende hoe men die kennen, componeeren en maken sal."

Op de eerste bladzijde achter het titelblad wordt de inhoud opgegeven als volgt: „Deze teghenwoordighen Boeck houdt in vijfthien Distinctien, dier af

de eerste leert van aromatycken confection;

de tweede van bittere electuarien;

de derde van Medicijnen solutijf;

de vierde van trochiscen;

de vijfste van pulveren;

de seste van loch;

de seuenste van syropen;

de achtste van unguenten;

de negenste van emplaestren;

de tienste van ceraten;

de elfste van olyen;

de twaelfste de const van den wasse;

de derthienste de const van den suycker;

de veerthienste de const van decoctien;

de vijfthienste van stoovynghen oft wrijvinghen."

Bij elk middel is de ziekte aangegeven, waartegen het gebruikt moet worden, in voor ons thans wonderlijke taal en op wonderlijke wijze.

Ieder geneesheer volgde echter meest eigen inzichten en de bereiding der geneesmiddelen geschiedde veelal naar eigen opvatting en naar hetgeen men voorhanden had. De klachten hierover waren algemeen.

Dispensatorium van Valerius Cordus.

In de groote steden van Europa begon men allengs een eigen Dispensatorium of Winkelboek samen te stellen, of een reeds elders bestaand naar eigen behoefte om te werken. Zoo had de Raad der stad Nürnberg, reeds

in 1546, op voordracht der geneesheeren aldaar, het Dispensatorium van Valerius Cordus aangenomen en dat met eenige verbeteringen en toevoegsels doen drukken. Dit boek, waarschijnlijk uitgegeven in 1545, verscheen zonder jaartal bij Johann Petrejus in Nürnberg onder den titel van: *Pharmacorum conficiendorum ratio*, vulgo vocans *Dispensatorium*, is herhaalde malen herdrukt, en ook in verschillende talen overgezet. In 1548 verscheen te Parijs eene fransche vertaling door den geneesheer Jacob Silvius aldaar. In 1590 werd het te Leiden in onze taal uitgegeven, terwijl in 1592, bij Cornelis Claesz in 't Schryfboeck te Amsterdam, door Marten Everaert B. op nieuw eene nederduitsche vertaling werd bezorgd, onder den titel van: „Dispensatorium van Valerius Cordus, dat is de maniere van de medicijnen te bereyden, alle apothekers ende anderen seer nut en profytelik, met Annotatien van den Autheur ende corte verclaringe van Peter van Coudenberch, excellent Apotheker van Antwerpen, ende met een nieu Boecxken van Valerius Cordus ende een aenhancksel van D. Jacob Silvius ende meer ander.”

Dit boek begint met een inleiding, getiteld: „Hoed anich dat een Apotheker behoort te wesen”, waarin al de talenten en deugden worden opgenoemd, die den waren apotheker moeten eigen zijn, waarbij zeer naïf wordt opgemerkt, „dat hij ooc ten minsten middelmatig rijke moet zijn, opdat hij een bequaem huys sal hebben om te wonen en de beste Medicynen op hun behoorlickē tyt sal mogen coopen.”

De artsenijmiddelen, die in dit Dispensatorium voorkomen, zijn op enkele uitzonderingen na, zooals Olie van vitriool en Olie van wijnsteen, Chalciter (blauwe vitriool), armenische Bolus, IJzervijlsel en Spiesglas, alle van plantaardigen oorsprong en in tal van bereidingen opgenomen, als: „Confectie, Electuarium, Infusieolie, Pilulae, Plaester, Rob, Salve, Syropen en Trochiscen. Voor het bekende electuarium, Mithridaet genaamd, zijn drie voorschriften opgenomen en wel volgens Damocrates, Galenus en Andromachus. Ook de Theriakel, evenzeer een beroemd tegengift en geneesmiddel in denzelfden vorm, bevatte steeds Opium onder de namen van Heultraan of Thebaicum. De eigenlijke uitvinder van dien Theriak is Mithridates. Deze was, zooals Plinius vermeldt, voor zijn leven zeer beducht en nam daarom dagelijks een vergift en daarna een tegengift in, teneinde zijn lichaam daaraan te gewennen. Een van deze tegengiften nu was de Theriak, waarvan het voorschrift later o. a. door Andromachus, een tijdgenoot van Nero, is verbeterd en die eeuwen lang voor een universeel middel gold.

De Mitridaat, naar bedoelden koning genoemd, had als geneesmiddel ongeveer dezelfde beteekenis. Alle zijn uit ongeveer vijftig tot tachtig verschillende artikelen, meest van aromatischen aard, samengesteld. Zij werden bereid, door de droge stoffen in poedervorm met wijn en honig tot den gewenschten vorm aan te mengen.

Medicinaal gewicht.

Het gewicht, dat in het Dispensatorium van Cordus voorkwam en eveneens door den Raad van Nürnberg werd aangenomen, was het zoogenaamde medicinale

gewicht, waardoor toen een einde werd gemaakt aan het voorschrijven van een „handvol, grepe met drie vingers, goutgulden” enz. Een opmerkelijk Hoofdstuk in dit Dispensatorium is bovenal dat „Over de Succedanaea oft quid pro quo” getiteld, waarin beschreven wordt, welk kruid voor dat, wat opgegeven is, in de plaats mag genomen worden, zoo ook voor de overige artsennijmiddelen: „Zoo verre als de krachten 't samen overeenkomen!”

Het nederduitsche Dispensatorium van Cordus is herhaaldelijk opnieuw uitgegeven en voorzeker van groot nut geweest, hoewel het ook veel aanleiding tot kwakzalverij heeft gegeven door bij elk middel op te geven tegen welke kwalen en gebreken het dienstig was. In 1614 werd het andermaal gedrukt door Hendrick Laurensz., Boekvercooper op 't Water te Amsterdam, en nu onder den titel van: „Den Leytsman ende Onderwyser der medicynen. Leytsman ende Onderwyser der medicynen oft ordentlieke uytdeylinghe ende Bereydingh-boeck van de Medicamenten door Mathéas de L'Obel.” Deze L'Obel, in Vlaanderen geboren, had gestudeerd te Montpellier onder den beroemden Rondelet en verscheidene reizen door Europa gedaan. Hij was een verdienstelijk botanicus en tevens lijfarts van Prins Willem I. Nevens zijne verklaringen, voegde hij als „ordinans medicijn der vermaarde koopstad Middelburg” er een opdracht bij aan de Staten van Zeeland en aan Burgemeesteren en Raad van Middelburg, waarin hij de kwakzalverij van die dagen met schrille kleuren teekent en, weeklagend over den bitteren tijd, dien hij beleeft, zich als volgt uitdrukt: „Heeft

Hypocrates in Zynen tyd geklaegt over onwetende Medicyns, wy hebben ons nu duysentmaal jammerlycker te beklaghen. Hedendaags ziet men kosters, schoenlappers, quaksalvers, kleeelappers, tooveraers ende diergelycke meer, die hen voor Medicynen uitgeven. Daer zynder onder desen slechten hoop ook veel Medicyns, Chirurgyns, Barbiers ende Apthekers, die buyten hen verstant ende wysheid blyven soudén, waert dat se berooft waren ofte moesten missen de slechte, gemeene ende grove medicynen, ende van de Reubarbe, Cassia ende Manna."

„Hierin wordt een groote nootsakelyckheydt vereycht, namentlyck dat de Medicyns zelve met hare eyghene handen die Medicamenten bereyden ende maken, soo onze Voor-ouders eertydts ghedaan hebben, als Andromachus; die aldereerst de compositiën inghestelt heeft, Mithridates, Galenus, Aegineta ende meer andere. Want de trotsigheyt ende de kostelycke kleederen hebben de Medicamenten doen verlaten: eenen Medicyn, die van de Medicamenten kennisse heeft, ende deselve met zyn eyghen handen bereyden kan, die en sal niet twyfen van zyn stuck."

„Die wel ghepoliceerde Steden van Oostlandt, als Lubeck, Rostick ende andere meer, om al sulcke misbruycken te vermyden, aenvaerden zelve op haar eyghen kosten, de Apothekeryen, daar alle compositiën volkomelyck ende getrouwelyck gestelt ende ghemaeckt zyn. Gagierende ryckelyck den Meester-apotheker met alle zyne dienstknechten, als oock insgelykx haren vermaerden, geleerden ende welervaren Medicyn."

Eene rotterdamsche uitgave van dezen „Leytsman"

is van 1656: „nu van nieuws over-sien, ende van veel fouten verbeterd. Met de verklaringen van M. P. Koudenberghe ende van Mathéas de L'Obel. Met tweederhande Registers, het eene der compositiën ende simplen, het andere der siekten en gebreken, waer tegen elk derzelve nuttelyck gebruyckt kan werden, door P. F. Med. Doct.”

De opdracht van de L'Obel is in deze uitgave gericht aan de „Erentfeste, wyze, ende zeer discrete Heeren, Schout, Burgemeesteren, Schepenen, ende Vroedschappen der stadt Rotterdam.”

De toestand der artsennijbereidkunst in dezen tijd liet zeer veel te wenschen over. Allerlei misbruiken heerschten er bij de bereiding der medicijnen, zoodat de Confectiën of samengestelde middelen vaak uit Italie, Padua of Venetie werden ontboden, omdat zij niet aan de daaraan gestelde verwachting beantwoordden. Een en ander was vooral verergerd na het jaar 1567, toen de Hertog van Alva te Brussel kwam en allerlei kwakzalvers en slechte apothekers uit Vlaanderen van de gelegenheid gebruik maakten, die de uitwijking om der geloofswille aan de hand gaf, om in de Noordelijke Nederlanden hun bedriegelijke kunst uit te oefenen.

Genees- en
artsennijbereid-
kunst in de 16e
eeuw.

Vlaamsche
kwakzalvers.

De wettelijke regeling, zooals die volgens de Keur van 1550 in Amsterdam bestond, werd slechts langzamerhand in andere steden nagevolgd, wat grootendeels uit de zeer beperkte gemeenschap der steden onderling moet worden verklaard. Vaak werden er leden der Overheid op uitgezonden, om elders berichten in te winnen aangaande de wettelijke regeling van deze

Resolutie te of gene zaak. Zoo is van Brielle b.v. de volgende Brielle.

Resolutie bekend: „Op huyden (24 Sept. 1563) soo hebben die van den Ouden en de Nyeuwen Gerechte gecommitteert ende geordonneert Mr. Willem Rutgersze ende Cornelis Adriaense, omme te reysen in Hollandt ende aldaer te visiteren ende vernemen aengaende die privilegien van den backers, cramers, weefners ende dyergelycke, hoe men in andere steden daer van hanteert ende handelt.”

Collegium medico-pharm. te Haarlem.

In het archief der stad Haarlem wordt het jaar 1537 reeds genoemd als het tijdstip der opriching van een Collegium medico-pharmaceticum aldaar, waarvan de ledenlijst nog op het stadhuis aanwezig is, maar van wettelijke bepalingen, door de overheid vastgesteld, is niets bekend. Het genoemde college was gewijd aan Cosmas en Damianus, de twee bekende broeders uit Egea in Ciliciën (Klein Azië), die om niet de geneeskunst hadden uitgeoefend en o.a. Keizer Justinus van eene ongeneeslijke ziekte bevrijdden. Zij werden in 303, om het aankleven van den Christelijken godsdienst, gemarteld en onthoofd.

Eerste Privilegie te Brielle 1579.

Te Brielle werd op 15 Sept. 1579 het eerste Privilegie voor de Doctoren, Chirurgen en Apothekers uitgevaardigd. Het luidt aldus: „Wy Bailliu, Burgemeesters, Schepenen, Raeden, Oudt ende Nyeuw Gerechte der stede van den Brielle, doen te weten eenen yegelicken, dat alzoot des ouerheylts ampt es vaderlicke zorge over haer ondersaten te draghen, twelck voornemelick geschiet doer goede polecie ende ordonnantie te maecken ende achtervolghen; ende angemerct de conste der medicynen, die de chirurgie ende apotekerie onder

haer is begripende, eenen alsulcken conste is, die welcke nyet in houdt, steen ofte andere doode lichamen ende materien, mar in die eedele Schepinghen Goods, des menschen lichamen, onderwerpen wesende veel ende diversche gebreecken, zoe inwendichlick als uitwendichlick, door bequame middelen is werckende: waeromme wy nyet alleen noodich geacht hebben, dat den ghenen, die in zulcke lichamen wercken, hare consten vast ende volcomen zijn, mar oeck dat de zelve in hare scientien ende consten mogen worden geprobeert, mits den ghoeden regel, polecie ende ordonnantie, die wy goet ende raetsaem gevonden hebben onder den zelve als ghilde broeders van Cosmas ende Damianus deur deze onze jedenwoordige privilegie onderlinge gehouden ende geobserveert te werden, mits twelcke wy de zelve gegundt ende gegeven hebben, gonnen, gheven ende verleenen, mits desen de pointen ende articulen hier naer volghende:

I.

„In den eersten, dat de medecyns, chirurgyns ende apoteeckers deser stede, om die eenicheyt der conste, haer oeck als broeders in eene ghilde sullen houden ende tot nut van dezelve laten bruycken, achtervolghende de navolghende articulen, op de verbeurte van haer neringhe te moeten laeten, zoe lange als zij onwillich blyven totten dienst, die haer opgeleyt wort van den ghilde betreffende, ende darenboven noch een boete van vijff schellinghen grooten vlaems, ten profyte vandt voors. ghilde.”

II.

„Item dat niemant tot tvoors. ghilde zal thoegelaten worden, om zijn conste te exerceren ende hem daer mede te generen, voordat hij poorter van den Brielle geworden es, uitgenomen de medecyn dezer stede, op een boete van vijff schellinghen gr. vls. ten proffyte als vooren.”

III.

„Item dat niemandt urinen judiceren, drancken ofte andere inwendighe medicamenten en zal moghen ordineren, behalven die gepromoveerde Licentiaten ofte Doctoren zijn inder medicyne, op de boete van vijff schellinghen grooten vls. telcken reyse te verbueren ten proffyte als vooren. Ende hoewel het ampt van de doctoren inder medicine die ander deelen van chirurgye ende apotekerie wel onder haer begrijpt soe zullen nochtans de zelve doctoren gehouden zijn op die apoteken te ordonneren, haer eygen medicamenten niet maeckende ende eenige crancken vercoopende, bij soe verre als het in de zelve te becomen is, gereserneert wat zy behouven voor haer eygen huysgesin, op de boete van vijff schellinghen grooten vlaems telcken reyse te verbeuren ten proffyte als vooren.”

IV.

„Item in gelycken manieren en zullen die doctoren gheene wonden ofte opene ghaten annemen te heelen, sonder eenen chirurgyn ofte meer tot haer behulp daer toe te gebruycken, om het uitterlicke handtwerck te laten doen op de boete als vooren ende 't bedongen loon van de cure.”

V.

„Item die apoteeckers zullen haer medicamenten getrouwelick maecken, gelyck zij geordonneert worden, ende daer niet in veranderen sonder advys van den ghenen dyet geordonneert heeft, op de boete van vijff schellinghen grooten vlaems telcken reyse, ten proffyte als vooren.”

VI.

„Item ofte zij eenige recepten cregghen, geordineert van den ghenen, diet haers wetens niet thoe en behoort zulcx te doene, zullen gehouden wesen die hooftlieden vandt gilde zulcx aen te dienen, om daer in te remedieren naer behoeren, op de boete van vijff schellinghen vls. als vooren.”

VII.

„Item die apoteeckers zullen gehouden wesen haer medecamenten ofte lacxativen, eer zy de zelve tzamen mengen, te laten visiteren bij de gepromoveerde doctor, op de boeten van 5 sc. gr. als vooren ”

VIII.

„Item dezelve apoteeckers en zullen gheen lacxativen ofte andere remedien vercoopen, ten zij dat de ghene, diese comen coopen, derzelve naem ende mate ofte gewichte weten te specificeren, op de boete van twee schellinghen zes grooten vls. ten proffyte als vooren.”

IX.

„Item desgelycx zullen oock tzelve onderhouden die chirurgyns int vercoopen van eenige inwendige medi-

camenten als gedistilleerde wateren ofte dyergelycke, op de boete van twee schellinghen zes grooten vlaems, ten proffyte als vooren."

X.

"Item die chirurgyns zullen naerstelick alle uitwendige ende sijenlicke gebreecken des menschen lichaems met uitwendige remedien soecken te helpen, sonder eenige inwendighe gebreecken met inwendighe remedien te mogen cureren sonder advys van den medecyn deser stede; uitgesondert dat de chirurgyns zullen moghen tot haren eygen patienten gebruyken alle wondedrancken ende ander potionen, nyet gemeen zynde eenighe medicinalia ende nochtans tenderende tot behulp van eenige uitwendighe gebreecken; op de voors. boete van vijff schell. grooten vlaems, ten proffyte als boven."

Dit Privilegie bevat nog 44 artikelen, die echter alle betrekking hebben op de toelating tot en de uitoefening van de Chirurgie. In de artt. XXIV en XXV wordt o.a. het aderlaten slechts onder zekere beperking aan de Chirurgijns toegestaan en hun verboden, „de pannen met bloede nyet te laten staan voor haer deure achter een uren des middags." Ook het barbieren is voorts aan zekere bepalingen onderworpen, terwijl het tandentrekken, door hen die niet tot het gilde behooren, slechts op marktdagen is geoorloofd. Het werd in 1626 eenigszins gewijzigd, ook in 1632, en eindelijk nog in 1680 met weinige veranderingen op nieuw vastgesteld, terwijl op 28 Sept. 1697 door den Magistraat der stad Brielle nog de volgende

Resolutie werd genomen: „Is goet gevonden ende verstaen, dat in het toecomende de respectyve apoteeckers mede sullen subject wesen den yck op hare natte maten ende ook mede subject de visitatie van deser Stede visiteurs.”

Dordrecht's eerste keur dagteekent van 24 Juli 1591. Dordrecht's eerste keur.
Zij luidt als volgt:

Aengesien dat naest der zielen Salicheijt, aen smenschen Gesontheyt aldermeest gelegen is, ende mitsdien in alle wel gepoliseerde Steeden goede regulen ende order dient gestelt te worden, naardien welcke die medicinen, apothecarissen ende diergelycke persoonen schuldich syn int doen van heur Neringe hen te reguleren of te draegen, waerin men verstaet veele faulten, abuisen ende gebreecken, gevallen ende gepleecht te syn, tot grooten Intressen ende naedeelen van de goede burgers en Ingesetenen deser Stede van Dordrecht, Soo ist dat mein Heeren Schoudt, Burgemeesters, Schepenen, Raeden, Outraeden en de goede Luyden derselver Stede, ommehier, soovele mogelick te voorsien, gekeurt, gestatueerd ende geordonneert hebben, keuren, statueren ende ordonneren by desen de poincten ende articulen hiernaer volgende, willende ende gebiedende dat een ygel in syn regard deselve naercomen ende achtervolgen op de peyne daertoe gestelt.

In den eersten dat niemant 'tzy Ingesetenen ofte Vreemdeling van nu vortaen sal mogen doen ofte exerceren de practique der medicine, tensy dat hy in dezelve konste der medicine gepromoveert zy, ende van syne promotie behoort te beweyzen, ofte dat hy

in voorschreven konste gestudeert hebbende, nae voorgaende examinatie van de gegageerde medicyns deser stede ter presentie van twee Commissaren by mynheer daertoe te ordonneren, bevonden worden tot den exercitie van deselve conste der medicynen nut ende bequaem te syn.

Wolverstaende nochtans dat oft gebeurde dat eenich Vreemdelinck ofte Ingesetene deser Stede niet gestudeerd hebbende in de conste der medicynen, nochtans eenige particuliere Const, Wetenschap ofte Experientie hadde, waerdeur hy seeckere ziekten ofte gebreecken soude weten te cureren ofte genesen, dat denzelve op syn aengeven ende versoeck by myn Heeren van den gerechten, den ordinaris medicyns daerop gehoirt, sal toegelaeten werden, sulcks te mogen doen, sonder dat hy hem de practique der medicynen voorder sal mogen bemoeien ofte onderwinden.

Dat d'ordinaris medicyns ende alle andere gehouden werden, haare ordonnantie by geschrifte gestelt ende by hen onderteickent te seynde op eenige becende apothequen, daert den patient ofte krancken blijft gemaect te werden, alwaer de medicamente, indient den medicyn belieft, sullen gemaect en gemengd werden in syn presentie, om daernaer by den apothecar uyt gereyckt te worden, uutgesondert alleen het cureren der pocken, sonder dat deselve Medicyns eenige medicamenten binnen of buyten haeren huyse, geen becende apothecars synde, sullen mochen maecken ofte doen maecken, ofte eenige gemaecte distriebeeren ofte vercoopen.

Dat niemant het ampt van apothecar sal mogen

exerceren ofte bedienen dan die daertoe sal syn geadmitteerd by den magistraadt naer voorgaend advies van de ordinaris medicyns deser Stede, ende sullen de apothecars gehouden wesen hunne wynckels ten minste tweemaels 'sjaars te laeten visiteren by de ordinaris gegageerde medicyns en andere by myn Ed. Heeren daertoe te committeren, die geauctoriseerd werden by desen alle simplicien en compositionen of droogerien veroudert, verpetert ofte aendersints verdorven synde, wech te werpen ofte int vier te verbranden, ende sullen d'apothecars gehouden seyn te verclaeren by eede, dat sy geene geusiteerde compositionen en sullen vervalschen ofte met andere simplicia vermengen dan d'ordonnantie van medicyns inhouden.

Ende sullen d'apothecars gehouden wesen alle conserfen, drancken, siroepen, salven en alle andere compositionen eerst op haer tonge openbaerlick, stuckgewys te proeven, al eer sy deselve te samen sullen moegen vermengelen ofte tot poeder stooten, opdat deselve by de medicyns en een yegelyck, die t belieft, gevisiteert moegen werden.

D'apothecars sullen gehouden wesen alle medicamenten ter ordonnantie van de medicyns, t haren huyse gehaelt, al voerens tot eenen redel. pryse in hare reeckening te stellen, om naemaels indien t van noode sy, oft de patient sulcks begeert by de ordinaris medicyns getaxeert ende gemodereert te werden, soo in redenen ende billickheyte behoiren sal.

Dat de wynckelhouders gheen apothecars wesende, niet en sullen moegen vercoepen eenige medicinale simplitia ofte composita, als Rabarber, Agaritum, Sena,

Seammonia, Theriaca, Mithridatum, Salff, Olie ofte Honich van Rose, ofte diergelycke, min in 't gewicht dan een vierendeel pondts teender wyse.

Ende dit alles op peyne van thien Caroli gulden by den medicyns, apothecars, ende wynckelhouders telcken reyse te verbeuren dat sy bevonden sullen werden elck in syn regard ter contrarie van dese gedaan te hebben, welcke boete beheert sullen werden ten profyte van de stadt, officier ende aenbrenger elck een derde deel.

Ende reserveren myne Edele Heeren aen hun d'interpretatie, augmentatie ende verminderinge van den ordonnantie ende elck point van dien, naedat de tyt ende gelegenheyt vereyschen sal."

Ordonnantie te
Middelburg.

In Middelburg was in 1602, en waarschijnlijk nog vroeger, bepaald, dat de winkels der apothekers twee maal in het jaar moesten gevisiteerd worden.

Op 29 September 1624 werd aldaar door den Magistraat van de puy van het stadshuis afgevaardigd eene: „Ordonnantie en articulen wegens doctoren, apothekers en chirurgyns alsmede de vroedvrouwen, dienende tot remedien ende extirpatie van de abuysen, die er geschieden tegen de konst der medicyns, chirurgyns, apothecarissen ende vroedvrouwen."

„Alzoo veele ende diverse Periculen, daeglicks gebeuren (God betert) by die geenen die hun onderwinden te practiséren binnen deser stadt, als medicynmeesters zonder eenige kennis van de conste der Medicynen te hebben, ingevende de simpelen menschen medicyne, Laxativen ofte Vomitiven, als Antimonium,

Nieskruyt, Coloquint, pillen van Precipitaat ofte Quick-silver en diergelycke, purgerende zonder onderschy, goede en quaaide humeuren, met zoo grooten geweld, dat sy dickmaals weecke en delicate personen, den geest en siele uit het lyf dryven, en dat mitsdien sy selve, veel min degeene die dezelve inneemen, de feninige crachten, quaethyt ofte deugt van dien niet en kennen, en door dese groote inconvenienten coomen; soo van haastlyck te sterven, als gebreecken te houden, daaraf men niet geneezen en mach, die men in 't begin lichtlyk ende met eene kleene costen geholpen soude hebben te behouden; zoo is 't, dat Baillou, Burgemeesters, Scheepenen ende Raadt, tot remedie van dien hebben geordieneerd, ende ordieneren by deze de navolgende Poincten en Articulen."

1.

„In den eersten dat niemant van nu voortaan alhier en in de vryheyt van dese stadt, hem zal vervorderen urinalen ofte teecken uut te stellen, medecynen ofte drancken, purgerende, brakende ofte eenige andere drancken van wat cracht die weesen moogen, den goeden luyden te ordieneren ofte geven ofte doen ingeven, nogt in t hymelyk ofte openbaar, ofte in eenigen manieren met de konste der medicynen te onderwinden, hy en sy in de conste der Medicynen by Rigueur van Examinatie in eenige vermaarde universiteyt gepromoveert, en door de gecommitteerden, van Weth. of Raat daartoe geordonneert, eerst ge-examineert en geadmitteert, ofte andersints, niet gepromoveerd synde, speciallyck, by collegie van Weth.

en Raat daartoe geadmitteert en geapprobeert, op de poene van vyftig carolus guldens, de eerste reyse, de tweede reyse hondert guldens, de derde reyse op arbitrale correctie."

2.

"Item dat geen medicyn in dese stadt practiserende eenige medicynen sal coopen, maecken, exhiberen, ofte vercoopen, aen den krancken ofte eenige andere persoonen om te exhiberen, dan alleenlyck door de apothekers, op de poene van zes carolus guldens, telken reyse."

3.

"Ende sullen de voorseide medicyns eenen yglycken, haeren raet vragende, vry laten gaen met hunne recepten, daert hun belieft, ende sullen met de Apothekers geensins monopolien maecken, noch van deselve tabbaert-laecken jaerlicks, ofte andere emolumenten afnemen, omdat sy haer Recepten en calanten toegeschikt hebben, op de poene van vyf en twintig guldens telken reyse, des contrarie doende, te verbeuren, soo by de voorschreevene medicyns als apothecarissen."

4.

"Ende, opdat de Recepten van de medicyns alhier practiserende niet en zouden misbruyckt worden, voor andere of gelijke sieckte namaals vallende, waeruit veel inconvenienten moogen coomen door verandering van 's menschen nature, waardoor de menschen qwalyck vaaren zouden, tot achterdeel van de name en fame

van de voorschreven medicyns, soo sullen de medicyns practiserende alhier, en de apotheker die de recepten maeckt, sal gehouden zyn, onder of boven haer recepten te stellen den datum van dien, en desnoots synde dat de voorschreven Recepten sullen geconfronteert en gecollationneert worden met het boeck van den Apotheker op de boete van tien schellingen telken reyse."

5.

"Nog sullen de gegageerde medicyns den armen van den gasthuyse ende godtshuyse bystaan en over sware sieckten verbonden syn consultatien te houden alle reysen als sy daertoe geroepen worden, opdat den armen luyden geholpen worden."

6.

"Ende aengaende de Oculisten, ende de Steen- ofte Ophthalmiquen ende Gescheurtheytssnyders, die de landen plegen om te loopen, en is niet toegelaten in dese stadt haer consten nog eenige andere partye van medicyne en chirurgie te exereeren, tensy dat sy goede prouven en getuygenisse geven van hunne wercken aen de gezwoorne medicyns, ende daerenboven specialyken geanthoriseert zyn, by Baillou, Burgemeesters en Schepenen consent gekregen hebbende, om hunne const aen eenige personen te gebruycken, alles op poene van honderd carolus guldens, en by gebreke van de boete, op arbitrale correctie."

7.

"Mitsdien datter in de Apotheken veele onnutte,

confuse en onbequame compositien syn, en der wel sommige van nooden waren, die de Apothekers niet en hebben, om veele siecktens wel te coureren, soo sullen de ervaarendste medicyns, die hun best in de compositien van de medicamenten verstaan, overeencomen, om te kiezen en redresseren de beste en meest van noode compositien, laten uitgaan een maniere van een nieuw Dispensatorium, gevouegt na de gelegenheyt deser landen op de manier van de Pharmacopoea Rondeletii van Montpelliers, van 't Dispensatorium Florentinum, Augustinum, Coloniense, en meer andere gepoliceerde en vermaerde steden, opdat alle de Apothekers deser stat op een voete de compositien mogen maecken, en terwyl men den Dispensatorium dressereren soude, sullen hun de Apothekers reguleren na seckere compositien, die de voorschreven medicyns sullen overzien uit Nicolas Praeposito, Mesue en Cordo."

8.

"Item, dat geen Apothekers en sullen voortaan winckel opstellen, sy en sullen eerst, bij dengeene die daartoe geordonneerd sullen wezen geexamineert en geadmitteert, op poene van vijf en twintig guldens voor de eerste reyse, voor de tweede reys vyftig guldens, voor de derde reyse honderd guldens en arbitrale correctie."

9.

"Soo wie de Pharmacie by een Vrymeester begeert te leeren, sal gehouden syn te betalen over incoomen-

gelt de somme van zes schellingen en acht grooten Vlaams, boven hetgeene hy gehouden is te geven aan het cruydeniersgilde."

10.

"Item sal oock gehouden wesen by een Vrymeester syn const ofte styl te leeren, den tyt van dry agtereenvolgende jaaren, wel meer en niet min, sonder te veranderen van Meester, ten ware by afsterven ofte eenige behoorlycke occasie."

11.

"Item soo wie in de voorschreven conste wil vry worden, sal moete betalen twee schellingen, om de persoonen, vant Collegie van Weth. en Raat daartoe gestelt synde, te doen vergaderen, en hen gepresenteerd hebbende, sal gehouden zyn in de voorzeide const van de Pharmacie geexamineert te worden van de statsdoctoren, ten overstaen van een van de Heere gecommiteerd uit het collegie van Weth. en Raat, beneffens ses van de oudste Apothekers, tot een van welke voorschreven Apothekers ten huyse het voorseide Examen geschieden zal."

12.

"Item het Examen voorschreven sal bestaan in 't vraagen van de geheele gelegentheyte van de Pharmacie, als in kennisse van de Cruyden, Drogen, maten, gewichten, characteren, 't mengelen, maaken en bewaaren van de compositien en voorts van altgeene de const van de Pharmacie aengaen mach."

13.

„Het Examen aldus gedaen en geapprobeert zynde by de meeste stemmen van degeene, die daer present sollen syn, sal den geexamineerden gehouden syn syne prouwe te doen, welke bestaen sal in 't dispenser, mengen en componeren van ses diverse composities, volgens de const van de Pharmacie, die hun voorgesteld sullen worden, welke ses composities hij sal moeten bereiden en maecken ten huysen van de voorseide ses Apothekers, te weeten in elke winkel één, ten overstaen van de voornoemde Heeren gecommiteerden, de Doctoren en Apothekers.”

14.

„Item de weedewen van de Apothekers sullen vermoogen winkel te houden, mits hebbende een bequamen knecht, dry jaaren by een Vrymeester gewoont hebbende, die altoorens zal moeten worden geexamineert tot contentement van de Heer gecommiteerde vant collegie van Wethouders en Raat, en de voorseide Doctoren en Apothekers.

15.

„Item omme te vinden de onkosten tot de vergaderingen noodig, sal den gepresenteerden aen de Knape, denwelken hierna er sal wesen de jongste van de Apothekers, voor elke vergaderinge te doen beleggen en andersints, betaalen de somme van twee schellingen grooten Vlaams.”

16.

„Item het examen en prouven aldus gedaen en

geapprobeert synde als voren, sal moeten geven voor incoomengelt de somma van vier Ponden grooten Vlaams, tot onderhouding van deze nieuwe ordonantie en privilegien."

17.

"Item dat nu voortaan alle apothekers gedoogen en toelaaten sullen moeten, dat die geene die van de stadt daertoe sullen worden geordonneert telkens en soo dickwels 't hem believen sal, ten minste twee maelen in het jaer, sullen moogen koomen visiteeren hunne Winckels, Droogen, Theriaakel en andere medicynen, Simplicien en Compositien, die sy hebben, en dat sy geene daar aff en sullen moogen versteecken noch agterhouden, maar allegader voor oogen moeten brengen, daaraf sy verzocht synde, hun by Eede sullen moeten Expurgeren; en soo wat Droguen ofte medicynen sy sullen bevinden niet deugdelyck en oprecht, die zal men verbeuren of andersints te niete doen, op de poene van vyftig gulden."

18.

"Item dat geen Apothekers en voortaan sullen moogen hebben eenige compositien omme in hun Winckel te stellen, tensy die te voren hebben gedispenseert, en gevisiteert en geapprobeert syn by de geene daertoe geordonneert, in welcher Presentie sy de simplicia onder eenen sullen moeten mengen en in den mortier beginnen te stooten en sullen dan de gecommitteerden op het deksel van de doose van sulck electuarium of andere compositien, — vermits daeglyks compositi-

tien gedispenseert moeten worden, zoo zou het visiteren van alle groote moeyelykheid baaren — schryven en stellen hun namen en den tyd, wanneer hun visitatie is gedaen, om daaraf namaels altoos bescheyt geweeten te worden op verbeurte van de electuarien en compositien, andersints gemackt, en op boete van zes guldens telken reyse.”

19.

„Dat geen Apothekers en sullen laten ymant volgen eenige compositien ofte accepteren eenige Recepten omme te dispensereren ofte te maecken, dan van gezworen en geaprobeerde medicyns op de poene van zes guldens telken reyse.”

20.

„Nog en sal den Apotheker geen quid pro quo gebruicken, tenzy met avis van den medicyn, die de voorschreeven Recepten geordonneert sal hebben, op de boete van vyf en twintig guldens.”

21.

„Item dat de Apothekers geenderhande compositien de Pharmacie aengaende vercoopen ofte gebruycken en sullen dan die hier ter stede gedispenseert en gevisiteert syn, op de poene als vooren.”

22.

„Item dat hier voortaan geen Cruydeniers, Drogisten en kraamers ofte andere, hun d'Apothecarye niet volcomentlyck verstaende, eenige medicynen, Laxativen ofte Vomitiven ofte eenige andere compositien de Phar-

macie aengaende, moogen maecken of vercoopen en verdere waeren van wat crachte die syn, noch deselve ingeven ofte doen ingeven op de verbeurte van vijftig guldens."

23.

„Item dat van nu voortaan geen Avanturiers, quack-salvers, landloopers ofte stuytvossen, die gewoonlijk syn met wormcruyt voor te staen, die sullen binnen deser stede ofte hare vryheyt geenerhande medicynen, simpele nog gemengde, voor wormen of andere sieck-tens, moogen vercoopen ofte distribueren, ten waare syn Sedoariezatt, ongebroocken ende geheel, of Theriakel, eerst gevisiteert en weerdieg bekendt, ende olyen ofte salven omme van buyten te besigen op seerichheyt, des sullen deselvige olyen en salven, alvorens by de geswooren medicyns syn gevisiteert en geapprobeert op poene van twee ponden grooten vlaams de eerste reys, de tweede reys dobbel en de derde reyse op arbitrale correctie."

24.

„Item dat geen Theriakel-vercoopers slechten Theriakel en sullen moogen maecken om binnen deze stadt gebruyckt te worden, dan na de Descriptie genaamd Diatessaron en die niet moogen mengen met Portugalsche siroopen op de verbeurte van dezelve composities en poene van zes guldens telken reyse." (N.B. Dit artikel is in originali geschrapd.)

25.

„Item dat geen Apothekers, Barbiers ofte Chirurgyns

sig en sullen onderwinden 't ordoneren ofte te geven eenige medicynen, Pillen, Recepten ofte andere, nog genezen eenige sieckten van binnen ofte andersints, dan alleen hunne neering of hantwerck agtervolgende van te cureren, wonden, sweeringen van buyten hun openbaarende, schorsheden en diergelycke, daertoe hun worden Drancken toegelaaten, maer geensints eenige Laxative Medicamenten maecken ofte ordoneren, ten ware bij collegie van Weth. en Raat 't selve hen specialyken toegelaten werden, alles op poene in den eersten Article begreepen."

De artikelen 26, 27 en 28 handelen over de „vroede vrouwen" en kunnen dus hier achterwege blijven. Deze ordonnantie heeft echter kennelijk niet kunnen verhinderen, dat vele Doctoren, toen en ook later, medicijnen aan hunne zieken leverden, wat tot een voortdurenden strijd aanleiding gaf, die eindelijk tot een wapenstilstand tusschen belanghebbenden voerde. Immers in 1678 werd aan den Raad der stad Middelburg overgelegd door den oud-Burgemeester de Muncq als overdeken van het apothekersgilde, een „eyndelinge getroffen accoord" tusschen de Doctoren en Apothekers „over haare differenten en verschillen, na so lange tusschen haer geweest hebbende" met verzoek dat accoord te willen approbeeren. Het luidt aldus:

Conditien waar naar van nu voortaan d'Heeren Medicyns en Pharmacyns der stadt Middelburg haer selven sullen hebben te gedragen:

„Eerstelijk sullen Medicyns en Pharmacyns den anderen met alle behoorlijk Respect en Vrientschap comen te bejegenen.”

„Ten tweeden sullen de Medicyns hare vryheit behouden om naar haar welgevallen hare eygene medicamenten te mogen leveren, dog met desen verstande, dat, de patienten willende de ordonantien tot d'Apothekers brengen, sig daar tegens niet sullen mogen opponeren ende wel bysonderlijk by aldien een Apotheker daar te voren mogte hebben gepractiseert, veel min sal den Medicyn tot het leveren van medicamenten een ander Pharmacyn vermogen te recommanderen.”

„Ten derden, aan d'andere zijde; de Pharmacyns sullen gehouden weesen, soo wanneer sy by een sieken geroepen ofte versogt werden, den Patient te recommanderen, dat hy gelieve een Doctor te ontbieden, dog sal volkomentlyk in de keuse van den Patient laten wat Doctor hy sal willen gebruyken. In deesen gevalle sal den Apotheker met syne recomandatie ontslaan syn by aldien de Patient sulks komt te weygeren; de Medicyn op dese wyse ontboden synde door den Apotheker, sal gehouden wesen alle de medicamenten door den Apotheker te laten leveren, ten ware hy wat besonders hadde, dat bij de Pharmacyns niet te vinden en ware, 't gene hij dan door den Apotheker sal mogen leveren.”

„Ten vierden. Een Doctor gerecommandeert synde door een Pharmacyn, ten plaatse daar men gewoon is medicamenten te hebben van een Pharmacyn, sal den Doctor sig verbonden houden niet alleen voor die

reyse maar altoos te ordonneren ten profijte van een Apotheker, behoudende aan hem het regt van syn specifieke, onder wat forme het soude mogen wesen, voor eenmaal te mogen leveren en voorts de andere specifica te exhiberen door den Pharmacyn, die hem voor syne medicamenten behoorlyk sal contenteren, ende een Medicyn en Pharmacyn vice versa medicamenten hebbende geleverd, sal alsdan de Medicyn gehouden syn in soodanige familien syne geordoneerde Recepten te laten leggen ter dispositie van den Patient om die ordonnantie te laten brengen, daar het haar goeddunken sal."

„Ten vyfden sullen de Pharmacyns niet vermogen eenige urinalen met urine aan haare huysen te besigtigen, daarop de Luyden te examineren, veel min eenige Medicynen daarop te ordonneren, maar sullen gehouden wesen de Luyden in sulken geval aan een Doctor te adresseren. Vervolgens sullen de Doctoren mede niet vermogen die Luyden te bedienen van medicamenten, maar sullen gehouden wesen die Luyden met hunne ordonnantien te senden by den Apotheker, daar sy van daan komen en dat niet alleene voor die reyse maar soo menigmaal die Luyden uit dat eerste geval mogten by haar komen ofte hun by haar ontbieden."

„Ten sesden sal ook niemant vermogen eenige Duytse Recepten aan de Patienten te leveren, ten ware door groote instantie en dat dan nog aan onvermogene luyden maar alleen."

„Ten sevende. Een medicyn practiseerende over een Patient, so en sal de Pharmacyn niet vermogen den

selven iets toe te dienen sonder kennisse van den Doctor, veelmin met disrespect van desselfs practyk spreken."

"Ten agsten. Een Medicyn practiserend en syn eygen medicamenten leverende, dog onder en tusschen een Recept op de winkel van den Pharmacyn sendende, soo en sal denselven dit niet vermogen te weygeren."

"Ten negenden. Is goed gevonden en verstaan, dat geen Medicyn sal vermogen syn winkel aan de straat te houden, alsmede dat aan de andere zijde geen Pharmacyn, Doctor werdende gedurende syn winkel aan de straat, met de character als Docter sal vermogen te practiseren, maar sal gehouden wesen d'een of d'ander conditie te verkiesen."

"Ten tienden. Soo sullen wy Medicyns en Pharmacyns int toekomende gehouden syn sorge te dragen, dat er geen Medicamenten sullen mogen geleverd werden als by vrye Pharmacyns ofte Medicyns, dog met desen verstande dat de Medicyns niet en sullen vermogen te leveren en te verkoopen eenigerhande Medicamenten ofte Medicamentkisten ten dienste van Landt, Stadt, Oost- of Westindische Compangnie. Ook niet voor ter zee varende Chirurgyns, mitsgaders Salfdoozen, nog te wassche kleeden.

"Specificatie van de Medicamenten, waarop Dekens en Beleeders, benevens de twee gecommitteerde uit het Apothekersgilde, syn gequalificeert en geauthoriseert om met den Heeren Doctoren in der minne en vriendschap te accorderen:

Clysteres	Cerata	Sudorifia sine discrimine
Julapia	Frontalia	Condita
Cataplasmata	Sparadrapia	Pulpae
Potus	Pulveres	Gelatinae
Linctus	Purgentes sine discrimine	Linementa
Cucupha	Oxyrrhodia	Collyria."
Tabella	Mixturae	
Syrupi	Decocta sine discrimine	

„Welke voorschreven Medicamenten die van den gilde versoecken, dat haar by forme van Accoord sal worden toegestaan, in voege dat niemant, synde onvry int selve gilde, sal vermogen eenige van de gespecificeerde Medicamenten te leveren, op poene naar behooren; voorts authoriseren en qualificeren wy dese de bovenschrevene onse gildebroeders omme met d'Heeren Doctores te accorderen over de leverantie van de chymische Medicamenten naar hun best vermogen te ratificeeren, en van weerde te houden alles wat dien-aangaande bij haar lieder sal worden verrigt."

Anno 1678. Actum Middelburg.

Hiermede was deze strijd echter niet geëindigd en duidelijk bleek het ook hier, dat de wetten gemaakt waren om die te overtreden. Zoowel van de zijde der geneeskundigen, als van die der apothekers, werd voortdurend geklaagd over wederzijdsche benadeeling. De laatsten dienden reeds op 21 Februari 1688 een verzoekschrift bij den Raad in, waarin verklaard werd: „dat de Doctoren hun selven soo verre hebben ingelaten met leveren, datter nauwelyks in den tyd van

vyf of ses maanden een recept op de winkels van de vrye apothekers werd vernomen en soodanig dat sy neeringloos sitten."

In het archief van 's-Gravenhage wordt niet voor ^{Apothekers te 's-Gravenhage.} 1580 melding gemaakt van apothekers, die zich aldaar in dien tijd lieten inschrijven onder het St. Lucas- of Schildersgilde, ofschoon zij eigenlijk behoorden tot het St. Nicolaasgilde met „de kramers, kruideniers en vettewariers."

Den 23sten November 1629 werd aan hen echter op hun verzoek door Schout, Burgemeesteren en Regeerders van 's-Gravenhage de eerste gildebrief verleend, en wel op grond, dat hun beroep geen gemeenschap had met dat van kramers en andere neringdoenden, maar als een der vrije deelen der geneeskunst, van nu voortaan, een afzonderlijk gilde zoude vormen. Aanvankelijk schijnt dit apothekersgilde het verband met het St. Nicolaasgilde niet geheel te hebben losgemaakt, zoodat het niet alle beoefenaren vereenigde en deze zich afwisselend ook nog wel bij het oude gilde lieten inschrijven. Niet voor de laatste helft der 17de eeuw is het Haagsche gilde der apothekers geheel ^{Haagsche gilde.} zelfstandig opgetreden, en toen was de oprichting van apothekersgilden in de voornaamste steden van ons vaderland bijna overal tot stand gekomen.

Bedoelde Haagsche Gildebrief luidt als volgt:

I.

„Nyemandt sal mogen Apothecariswinckel opzetten ofte syne conste exerceren, tenzy deselve borger sy,

ende daervoor behoorlycke acte by den secretaris van 's Gravenhage geteykent exhibere op de boete van twaalf guldens."

II.

„Ende alsoo aan de conste van Apothecaris seer veel is gelegen, als verserende over 't aldereerste subject dat Godt almachtiek heeft geschaepen, te weeten den mensch, ende daeromme goede toesichte dient genomen ten eynde goede experte apothecarissen in eene welgestelde positie zyn, soo en sal van nu voortaan in 's Gravenhage, geen Apothecaris mogen aengenomen worden in 't gilde ofte winckel opzetten off sullen Deecken en Hooftmans indertyd met assistentie ende ten overstaen van de Haagsche Doctoren in een winckel gaen daer 'thun gelieft, ende aldaer den Apothecaris, die in 't gilde verzoekt te worden geadmitteerd in haerluyde presentie te doen maecken, tgeen een goet rationeel Apothecaris moet ende behoort te weten, ende sal dezelve geexamineert werden op alsulcke poincten ende compositien als hen goed duncken sullen.

Waerinne zoo hy failleert zal hy moeten abstinieren van winckel op te zetten ten tyd ende wylen tot hy daerinne bequaem sal zyn, ende daerenboven vervallen zyn in de vacatie van de Doctoren, Dekens en Hooftmans.

Maer bequaam bevonden wordende met advys van Deeckens ende Hooftmans sulc als voren, sal deselve in 't voorn. Gilde aengenomen ende ontfangen worden, mits betaelende aan Deecken en Hooftmans ten be-

hoeve van 't gilde de somme van vier en twintig gulden, ten ware hy een ingeboren was, dewelcke geven sal twaelf gulden ende bovendien betalen sal aan Deecken en Hooftman ende Doctoren yder twee gulden voor hare vacatie."

III.

„Sal oock voortaan nyemant van de Apothecarissen zich onderstaen te maecken Theriacum Mithridaat ofte Aquam vitae Mathioli sonder de ingredienten eerst te laten visiteren by de Doctoren hier in 's Gravenhage practiseerende ende de Apothecarissen, daartoe diegeene, die deselve ofte een van dien willen maecken, alle deselve op seeckeren dag sullen doen insinueeren om 'tsynen huyze te compareren ende so wie van de Apothecarissen alsdan niet en compareert, sal verbeuren ten behoeve van 't gilde dertich stuyvers, maer soo eenige Apothecaris ofte andere personen een van bovengemelde compositien sonder voorgaende visitatie soude componeren, sal vervallen in een boete van XXV £ boven de voors. boete."

III.

„Item en sal nyemandt mogen aannemen een knecht, die bij een ander Apothecaris alhier aangenomen is, gedurende den tijd van 't verbont, tenzij den Apothecaris aan denwelken de knecht verbonden was daarinne consentere met schriftelijk blyck op de boete van twaalf gulden ten behoeve van 't gilde, ten waere soodanighe knecht jaer en dach buyten 's Gravenhage by een ander meester hadde gewoont."

V.

„Ende sal yder knecht die aangenomen werdt sich binnen den tyt van XIII dagen hebben te presentere aan Deecken ende Hooftmans, ende aldaer betaelen ten behoeve van 't gilde twee guldens aleer hy zich in de bedieninghe van een winckel sal mogen begeven, aen welcken knecht de Deecken ofte Hooftmans den gildebrief sullen hebben voor te lesen, omme te weten waarnaer hem te riguleren.

VI.

„Item sullen de weduwen van de Apothecarissen de winckel mogen continueren, mits houdende een experten knecht, die deur Deecken ende Hooftmans ten overstaan van Doctoren soe als voorn. is, bequaem bevonden sal worden ende mits haer rigulerende naer desen Brief en betaelende alle jaer 't gilderecht.”

VII.

„Sullen mede alle de gildebroeders op Sint Lucas medicyndach in handen van Deecken ende Hooftmans betaelen tot een jaerpenninck tot behouve van 't gilde, ydereen dertich stuyvers, daervan Deecken ende Hooftmans nyet en sullen syn exempt, maer soo wel en sullen betaelen als andere gildebroeders ”

VIII.

„Ende als een gildebroeder, gildezuster of 't kind sterft, sullen alle de gildebroeders gehouden zijn mede ter begroefenisse te gaen, ten waere bij ziekte ofte

dat zy buiten 's Gravenhage waer, op gelyke boete van dertich stuivers ten behoeve als voren, ende zoodanige Apothecaris van wege den verstorven gildebroeder, suster ofte kinderen ten begroeffenis niet geboden en wierde, sal de boete derselven comen tot laste van den overhedens."

IX.

„Item en sal nyemandt van de gildebroeders een Deecken ofte Hooftmans mogen injurieeren met woorden ofte wercken, op peyne dat den injuriant telckens sal verbeuren de somme van twaalf guldens ten behoeve van 't gilde, ende sal de kennisse off 't geene gesproochen is ofte gedaen, injurie is of niet, staan tot oordeel van de gemeene gildebroeders."

X.

„Ende sullen mede geene Doctoren ofte Chirurgyns, alhier in 's Gravenhage, mogen iets ingeven van hare eigene confecties, 'tzy simplicia ofte composita, hoe dezelve genoempt of gequalificeerd soudén mogen zyn, op peyne van telckens te verbeuren twaalf guldens, d'eene helft ten behouve van 't gilde, ende de wederhelft ten behouve van de armen."

XI.

„Sullen hier ook geen Doctoren mogen practiseren ofte yetwel op eenige apothecariswinckel ordinieren voor ende aleer zy haer brieven van promotie aen de Magistraet geexhibeerd zullen hebben, ende dat mede geen personen (man ofte vrouwen) hoe die genoempt

ofte gequalificeerd mogen zijn, alhier in 's Gravenhage mogen voorstaen, buyten de ordinaris vrye marktdach, wazende maendach, met eenige droogen, simplicia, ofte composita, quintessenzen ofte iets anders om den luyden in te geven op de boete van telkens ten behouue van 't voorz. gilde te verbeuren zes guldens."

XII.

„Ende alsoo vooreerst tot het voorz. gilde dient gecoozen te worden een Deecken, neffens twee Hooftmans, zoo kiezen ende stellen wij daertoe mits dezen aan tot Deecken van het voorz. gilde den Apothecarissen Frederick Simonsz. van der Hal, ende tot Hooftmans Abraham van Beurden ende Marem van der Houven, die sullen dienen van nu aff tot St. Lucas eerstcomende, en van dien dach aff noch twee jaren."

XIII.

„Ende na St. Lucas dach ende twee jaeren, te weten St. Lucas anno XVI^c een en dertich, soo sal den Deecken affgaen, ende den oudsten Hooftman Deecken werden, ende de gemeene gildebroeders uyt vieren, by Deecken ende Hooftman voortgesteld, twee kiezen zullen, van welke twee by de Heeren Burgemeesteren indertyt een tot Hooftman zal gecoozen werden."

XIII.

„Eindelyck opdat alle 'tgeene voors. is wel soude werden onderhouden, anthoriseeren wij Schout, Burgemeester ende Regeerders van 's Gravenhage voornoemt, den Deecken ende Hooftmans nu zynde ende

noemaels sullende wezen, dat zy de boeten ende breucken van de overtreders sullen doen innen deur den bode van 's Gravenhage paratelyck met sommatie ende renovatie gelyck als andere gilden zijn doende, ende dat tot coste van de gebreeckige ofte contraventeurs daertoe de tegenwoordige bode, ende die namaels zullen zyn mitsdezen worden geauthoriseerd voor behoorlyck salaris hun luyden by den geexecuteerden te voldoen. Houden nyettemin Schout, Burgemeesteren ende de Regeerders voornoempt aan hun de autoriteyt ende macht van dezen brief ende de voors. articulen in 't geheel ofte deele te mogen te nyet doen, amplieren, corrigeeren ende interpreteren t'allen tyde als 't hun oirbaer duncken zal."

„Gedaen ter Camer van Burgemeesteren voornoempt. Ende ter oirconde 't gemeen zegel ter saecke van 's Gravenhage voorz. hier aengedaen hangen, mitsgaders deze door den secretaris gedaen teyckenen den dry ende twintichsten November XVIe negen en twintig."

Waarschijnlijk is deze eerste Haagsche Gildebrief onvoldoende gehandhaafd, althans op 24 Maart 1659 werden Deken en Hoofdmannen van het gilde bij den Magistraat ontboden, om aan te hooren eene nadere resolutie in zake den genoemden gildebrieft, die hun tevens ter hand gesteld werd.

In het begin der 17de eeuw openbaarde zich hier en daar tusschen de vaderlandsche Doctoren en Apothekers de behoefte aan ietwat meerdere aansluiting en dit was onder anderen in Amsterdam het geval.

Verzoekschrift
van Doctoren en
Apothekers te
Amsterdam.

In 1618 werd door hen gezamenlijk het volgende verzoekschrift aan het stedelijk Bestuur gericht:

„E.E. Wyze, seer voorsienighe HH. Burgemeesteren ende Regeerders der steede Amsterdam.”

„Verthoonen met behoorlyke eerbiedinghe de ondergeschreven Doctoren in der Medicynen ende Apothekereren, hoe dat zy dagelycks bevinden, dat zeer vele misbruycken in 't stuck van der genesinghe werden begaen tot groot nadeel van de goede gemeente deeser steede: omme waer in verzien te moghen werden, sy luyden aan UEE. gediensstelyck versoecken, dat UEE. goede gelief te syn de Vergadering der Doctoren ende Apothekers over seer veele Jaeren ingestelt, totten Jaere 1590 onderhouden ende noyt van UEE. afgeschaft, maar alleene van de voorsaten van den voorschreven Doctoren ende Verthooners niet vervolgens gebruyckt, wederom hernomen ende onderhouden mochte werden, met bevestinghe van articulen als UEE. nu beste dencken sullen. Ende dat UEE. tot deselvige Vergaderinghe de vertooners gelieve van een bequaeme plaatse te versien. Indien oock UEE. goet mochten vinden een medicinalen Cruythoff, gelyck in verscheiden anderen plaatschen werden gevonden, alhier ter steede meede te doen aanstellen, t welck niet alleen tot vermakinghe ende cieraet, maar oock tot groote nut voor den gheenen die de medicyne van noode hebben gedyen soude, sal de selvige hoff by eene van de Verthooners, in dat stuck genouchsaem ervaren van allerhande inlantsche ende uitheemsche medicinale gewassen versien ende onderhouden kunnen worden.”

Behalve door 24 doctoren, is dit stuk onderteevend door de volgende Amsterdamsche Apothekers:

Petrus Garetijs,	Pharmacopoeus;
Cornelius Nannius de Widt,	„
Adrianus Paulus,	„
Cornelis Doos,	„
Guilielmus de Penyn,	„
Thomas Hartoch,	„
Theodorus Stryker,	„
Remier Jansz.,	„
Egbertus Cornelys,	„
Guilelmus Lamberti,	„
Paulus Hendrixzoon Meetbael,	„
Hans Roosekrans,	„
Jan Adriaensen,	„
Albert Dol Cornelii,	„
Thomas Vastrick,	„
Godfridus Sybrandi,	„
Cornelius Petri,	„

Het is niet gebleken, in hoever aan dit verzoek spoedig gevolg is gegeven. Waarschijnlijk echter is de oprichting van den eersten Hortus binnen Amsterdam daarop later gevolgd.

Van meerdere openbare samenwerking tusschen Doctoren en Apothekers in dezen tijd is niets belangrijks te vermelden, ofschoon een voortdurend verkeer tusschen hen noodzakelijk wel heeft plaats gehad. Immers het voorschrijven en de bereiding der geneesmiddelen was in de steden wel is waar bijna geheel gescheiden,

maar vereischte toch noodwendig overleg en bespreking tusschen den geneesheer en den apotheker, daar bijna ieder van hen een verschillend Dispensatorium volgde.

Het nu verouderde Antidotarium van Nicolaus was wel bijna overal verdrongen door de boven beschreven boeken van Tortona en van Cordus, maar deze waren in verschillende talen en in allerlei gewijzigde afdrukken verspreid. Bovendien werden ook hier te lande allengs Pharmacopeeën uit de groote steden van Europa bekend en in gebruik genomen.

Buitenlandsche
Pharmacopeeën.

Zoo verscheente Augsburg in 1622, de „Pharmacopoeia Augustana a Collegio Medico rursus recogn. nunc Septimum in lucem emissa.” In 1627 volgde de derde uitgave der in 1618 voor de eerste maal uitgegeven Londensche pharmacopee onder den titel van: *Pharmacopoea Londinensis Ed. tertia emendatior, auctior, opera Medicorum Collegii Londinensis* en, waarschijnlijk in 1628, de *Pharmacopoea sive Dispensatorium Coloniense, revisum et auctum*.

Dit alles veroorzaakte bij de bereiding der geneesmiddelen eene schromelijke verwarring, die, zoowel voor de Doctoren als voor de Apothekers, even lastig was en van verschillende zijden op voorziening deed aandringen.

Vaderlandsche
geschriften.

In 1633 schreef de Amsterdamsche geneesheer Nicolaus Fontanus zijn „*Institutiones pharmaceuticae*” waarbij de *Pharmacopoea* van Brice Banderon (uitgave van 1630) en de pharmaceutische geschriften van Jacob du Bois gevolgd waren, en waarin de schrijver, onder het opschrift: „*Qualis Phar-*

macopoeus esse debeat" de plichten van den apotheker in zijn tijd beschrijft:

„Debet inprimis esse pietatis studiosus, divini nominis cultor, invidiae et livoris omnis expers, sanus menti, artis grammaticae quarus, bonorum fortunae nec indigus, nec auri vel pecuniae sistiens et laboris diurni nocturnique patientissimus". etc.

Het boekje is overigens voor de pharmacie van dien tijd kenmerkend. Het is met zorg ingedeeld en behandelt in verschillende hoofdstukken: „de Ponderibus; de Mensuris; de Pharmacopoei officio; de Conditis et Confectionibus; de Conservis; de Sapis; de Julapiis, de Syrupis; de Electuariis; de Speciebus aromaticis; de Electuariis; de Opiatis; de Pilulis; de Trochiscis; de Ceratis et Emplastris; de Unguentis; de Oleis."

De „Mithridatium ex Damocratis Graeco carmine Latinam linguam translatum et a Marantha correctum" is hier met 51 ingrediënten opgenomen, waaronder „Opyum Meconium en Castorium Ponticum" wel de voornaamste zijn, terwijl de „Theriaca Andromachi senioris e carmine elegiaco translata" met 64, vooral aromatische bestanddeelen, is voorgeschreven, waaronder de nu nog gebruikelijke „flores Rosarum, succus Glycyrrhizae, Cinnamomum, Myrrha, Crocus Anglicus, Rheum Ponticum verum, Zinziber, Styrax, Rad. Gentianae, Semina Annisi et Foeniculi, Cardamomum, Succus Acaciae, Castoreum, Centaurium minor, Galbanum en Mel" worden aangetroffen.

Merkwaardig voor dezen tijd is o. a. het volgende voorschrift:

„Oleum de Scorpionibus simplex
Mesuae.

R. Scorpiones circiter XX, vel plus vel minus
secundum quantitatem eorum; pone in vase
vitreo, effunde super eos olei amygdalarum ama-
rarum Lib. II et stringe caput vasis et demitte
in sole diebus XXX, dein cola et utere.”

Deze Instutiones pharmaceuticae schijnen echter niet
dien opgang gemaakt te hebben, dien de schrijver blij-
kens zijn „Opdracht aan de Amsterdamsche Regeering”
de „Ode aan den lezer” en de opgenomen „Lofdichten”
van een zestal zijner vrienden, verwacht heeft.

Eerste Amster-
damsche phar-
macopee.

Een ernstige aandrang was hier te lande noodig,
om in de behoefte aan een wettelijk verplichte, zij
het dan ook stedelijke pharmacopee, te voorzien. De
aanleiding daartoe liet zich niet lang meer wachten.
In 1635 woedde de pest in hevige mate te Amsterdam,
waarbij dagelijks 1200 tot 1300 slachtoffers vielen en
in het geheel niet minder dan 17 duizend menschen het
leven verloren. Geen wonder, dat toen vooral het gemis
aan goede, alom te begrijpen en te bereiden voorschrif-
ten, bij de zoo veelvuldige afwijking der geneesmiddelen
in aard en samenstelling, meer dan ooit gevoeld werd.

Dr. Nicolaas Tulp, de beroemde Amsterdam-
sche geneesheer, in 1593 geboren en in 1614 op eene
publieke disputatie aan de Leidsche Hoogeschool ge-
promoveerd, was sinds 1617 te Amsterdam, zijn ge-
boorteplaats, gevestigd en in dien moeielijken tijd met
buitengewonen ijver en groote menschenliefde werk-
zaam. Hij was de eerste, die op afdoende wijze het
bedoelde bezwaar uit den weg ruimde.

Bij een maaltijd te zijnen huize op 18 April 1635, waarbij ook vele voorname geneesheeren tegenwoordig waren, werd het zoo dringend gevoelde gemis van een eigen pharmacopee breedvoerig besproken en werd Tulp met een zestal der aanwezige Doctoren uitgenoodigd, om een dergelijk wettelijk in te voeren geschrift samen te stellen.

Reeds spoedig was het Latijnsche ontwerp gereed, zoodat het, met instemming der stedelijke overheid en na goedkeuring van alle hier gevestigde Doctoren, alsmede van drie der voornaamste Apothekers, in de lente van het volgende jaar onder den titel van: *Pharmacopoea Amstelredamensis. Senatus auctoritate munita*, door de Boekverkoopers Willem en Johannes Blaeu werd uitgegeven.

Het werk, geheel in het Latijn geschreven, en in quarto met het wapen der stad Amsterdam op het titelblad gedrukt, begint met een opdracht, gedateerd 3 Mei 1636, „*Consulibus et Senatoribus Amstelredamensis Reipublicae. Magnifici et prudentes Domini*” waarin het doel en het nut der pharmacopee ontvouwen en het werk met de volgende kernachtige woorden wordt overgedragen:

„*Nos quidem, Viri Magnifici, quem concepimus, offerimus foetum, sed vos, quia tollites; patres estis: nos materiam, sed vos datis formam; ac proinde merito ille a vobis et nomen, et nomini conveniens dignitas. Accipite itaque, quam dicatum imus, Pharmacopoeam, prius nostram, nunc vestram*” etc. Uit het daaropvolgende voorbericht, waarin de uitvoering van het boek breedvoerig beschreven wordt, blijkt genoegzaam,

dat de arbeid met bijzondere toewijding en veel zorg is volbracht: „Sine justa causa non descivimus ab Antiquitate. Quaedam ratio justit mutari, quaedam experientia docuit.”

Deze eerste Amsterdamsche pharmacopee getuigt inderdaad van veel wetenschappelijken zin. Dat bewijst reeds de taal, waarin zij geschreven is en waardoor zij buiten het bereik der leeken werd gehouden, maar tevens het gemis van eenige aanwijzing der ziekten, waartegen de beschreven middelen toen aangewend werden.

Aan doseering van sterkwerkende geneesmiddelen echter is in deze pharmacopee nog niets gedaan: „de dosibus nihil, ne puero gladium.”

Noch de Opdracht, noch het Voorwoord, is met een enkelen naam onderteevend. Onder de eerste leest men „Vestrae Reipublicae Medici”, onder het laatste, alleen: „Collegium medicum”.

De inhoud is ingedeeld in eene: „Sectio prima. De medicamentis simplicibus in officinis asservandis”. Zij bevat: 70 Radices met velerlei, ook wat de overige plantenvoortbrengselen betreft, nu volkomen obsolete middelen; 11 Cortices; 10 Ligna; 63 Folia et Herba; 21 Flores; 74 Semina; 36 Fructus; 8 Farinae; 7 Succi liquidi, als Succus Limonum, Succus Rosarum pallidarum; 56 Succi condensati, Gummi et Resinae; 34 Animalia, eorum partes et excrementa, waaronder Adeps hominis en Cranium hominis violenta morte extincti, opmerkelijk zijn; 49 Mineralia, Metalla et Lapides, waaronder Alumen, Arsenicum album, Borax, Cinnabar, Magnesia, Minium, Sal Petrae seu Nitrum,

Sulphur, Vitriolum album en Vitrum Antimonii in bonte volgorde zijn opgenomen. Daarop volgen edelgesteenten, die toen nog volkomen onbekende verbindingen waren, en wel: Granatus, Rubinus, Sapphirus en Smaragdus, terwijl enkele Marinae als: Ambra grisea, Corralina, Spongia, etc., gezamenlijk 8, deze eerste afdeeling sluiten.

De Sectio Secunda: de Aquis et Acetis, bevat 23 Aquae simplices stillatitiae (destillatae), waaronder Aqua Liliorum convallium, maar ook reeds Aqua Foeniculi, Menthae en Rosarum voorkomen. Aqua Cardui benedicti, Chelidonii majoris en Lactucae getuigen van hun tijd. Ter bereiding van Aqua Cinnamomi moet de kaneel met Aqua Hordei worden gedestilleerd! Hierop volgen 4 Aquae compositae, die als tincturen bereid worden en waaronder Aqua hysterica, met 12 verschillende meest aromatische geneesmiddelen, voorkomt, en eindelijk 4 Aceta.

De Sectio tertia: de Syrupis, Mellitis et Rob, bevat 38 voorschriften voor Syrupi, 5 voor Mella en 2 voor Rob.

De Sectio quarta: de Conditis et Conservis, geeft 20 versche vegetabiliën voor Condita en 21 voor Conserva op.

De Sectio quinta: de Electuariis Solutivis, bevat 11 Electuaria, waaronder het Benedictum laxativum met 23 artikelen.

De Sectio sexta: de antidotis et opiatis, wijst 8 voorschriften aan, waaronder voorkomen de Theriaca Andromachi senioris met 64 ingrediënten, waarbij Opium, Piper album en niger, Cariophilli, Oleum nuc. Moscha-

tae per expr., Crocus en Myrrha de voornaamsten zijn.

De Mithridatium Damocratis bevat 49, eveneens aromatieke artsenijmiddelen, waaronder ook Opium en tevens Castoreum zijn opgenomen.

De Sectio Septima: de Pulveribus bevat 3 Pulveres purgantes; 12 Pulveres aromatici van zeer samengestelden aard. Het voorschrift b.v. voor Pulvis liberans is samengesteld uit 33 artikelen. Voorts 13 Pulveres chymici, waaronder voorkomen: Cremor tartari; Tartarus vitriolatus uit Oleum Tartari per deliquium (vervloeide Carbonas Kalicus) en Oleum Vitrioli te bereiden, Flores sulphuris; Lapis prunellae (gesmolten Sulphas Kalicus); Mercurius praecipitatus; Mercurius sublimatus dulcis, benevens Sal Absynthii, Sal Cardui bened. en Sal Fabarum (de in water oplosbare aschbestanddeelen dezer vegetabiliën).

De Sectio octava: de Trochiscis, bevat 13 voorschriften, alle zeer samengesteld en waaronder dat voor Troch. Bechici albi als het eenige nog bekende hier vermeld wordt.

De Sectio nona: de Pilulis, heeft 14 voorschriften, waaronder de Pilulae lapidis Lazuli Mesoei, waarin Scammonium het werkzame bestanddeel is, alsmede de Pilulae pestilentialia communes opmerkelijk zijn.

Deze laatste worden uit Aloë, Myrrha en Crocus, met Vinum Canarinum ter vorming der massa bereid. De Pilulae sine quibus, bevatten Aloë, Scammonium, Rhabbarum, Folia Sennae, Sal Gemmae, etc., dus nog al zoo iets.

De Sectio decima: de Oleis, noemt 15 Olea per expressionem; 19 Olea per infusionem, waaronder

ook nog de *Oleum Scorpionum simplex* voorkomt; 10 *Olea per decoctionem*, waaronder *Oleum Castorei* met 18 ingrediënten, alsmede 22 *Olea per destillationem* met *Oleum Terebinthinae* en *Oleum Vitrioli*. Tevens zijn hier 5 *Olea per deliquium* opgenomen, waarmede men eigenaardige vormen bedoelde, zooals de *Oleum seu Liquor Guajaci* uit *Gummi Guajacini* door oplossing in *spiritus vini* en coleering te bereiden, en de *Oleum seu Liquor Tartari* door gecalcineerden wijnsteen, in een linnen zak besloten, op een vochtige plaats op te hangen en het afdruipeende vocht te verzamelen.

De *Sectio undecima*: de *Unguentis*, bevat 20 voorschriften, waaronder zeer samengestelde, zooals het *Ung. martiatum* b.v. met 28 artikelen.

De *Sectio duodecima*: de *Emplastris*, bestaat uit 16 voorschriften, waaronder de *Empl. Ranarum cum et sine Mercurio* met 23 ingrediënten, waarin naast *Argentum vivum terebinthina extinctum*, ook *Ranes viventes vino lotae* en *Lumbrica terrestra vino abluta* voorkomen.

De *Sectio decima tertia*: de *Praeparationibus quorundam Medicamentorum simplicium*, omvat verschillende zeer afwijkende voorschriften, waaronder de: *Opii praeparatio*, waarbij oplossing in *spiritus*, coleering en uitdamping zijn voorgeschreven. De *Scammonii praeparatio* wordt als volgt aangeduid:

R *Scammonii pulverati* Q V.

Indatur in *cydonea excavata*, quae pasta obducta in *furno*, vel *cineribus* assentur et postea exemptum *Scammonium* servetur usui. Vocaturque *Dacrydium*, passim *Diagridium*.

Met een Appendix: de quibusdam nuncupationibus plura uno titulo comprehendentibus, voorschriften bevattende voor Quinque radices aperientes, Quatuor herbae emollientes, quinque lapidum pretiosorum fragmenta (Granatum, Hyacinthum, Sapphirum, Carneolum en Smaragdum) en eene beschrijving: de Ponderibus et Mensuris medicis quibus hodie utimur, eorumque Notis, waarin de verdeeling van het in Nürnberg aangenomen en toen overal gebruikelijke medicinale gewicht wordt opgegeven, benevens een uitvoerigen Index, eindigt deze eerste oorspronkelijke vaderlandsche pharmacopee, die als een belangrijk teeken des tijds onze aandacht in hooge mate waardig is.

Aan het slot der laatste bladzijde wordt onder het hoofd „Privilegium in dato 9 Mei 1636,” straf bedreigd tegen ieder, die, binnen een tijdsverloop van 20 jaar na de uitgifte, deze pharmacopee op welke wijze ook zou nadrukken.

Invoering der eerste Amsterdamsche pharmacopee. Nog vóór dat de Pharmacopoea Amstelredamensis in het licht was verschenen, werd zij in dato 29 April 1636 door de Regeering der stad aangekondigd en als wettelijk verplicht Dispensatorium ingevoerd.

Deze keur luidt als volgt:

„Alsoo myne Heeren van den Gerechte bericht worden van de groote ongeregeltheid, die er by de Apothekers is in 't prepareren der Medicamenten, daer uyt ontstaende, dat men geen generael voorschrift heeft, waer naer ider winckel gehouden is, syne Geneesdrancken te bereyden: en dat het door de groote der stad en de mennichte der winckelen den Doctoren tot noch toe geensints mogelyck is ge-

weest te weten, wat in elke winkel was, veel min, hoe elck Medicament aldaer bereyd werde. Door welke onkunde de Genees-konst in merckelicke onsekerheid geraeckt is, ende de Siecken mits dien in groot gevaer souden hebben kunnen vervallen, tot grooten ondiens van de Gemeente, ende geen kleyne disreputatie der Doctoren. Soo is 't, dat de selve myne Heeren (den welcken by de gemeene Doctoren ter handen gestelt is een Dispensatorium, waer in sy uyt alle Schryveren vergadert ende hyeen gevoegt hebben de bequame medicamenten) ter harten nemende het wel-varen van de goede Gemeente ende eere der Doctoren, tot voorkominge van alle de selve onheylen (daer in volgende 't exempel van verscheyde voorneme groote steden) hier op genomen hebbende 't advys van de vroetschappe, goed-gevonden hebben allen Apothekers, die binnen deser stede al reede hunne winkels opgesteld hebben, ende die namaels sulcs souden mogen doen, te gebieden 't voorsz. Dispensatorium (dat tot elcs gebruyck gedrukt word, ende eerstdaegs uytgegeven sal worden), te moeten volgen, en in 't stofferen hunner winkelen daer niet buiten te gaen, op pene dat de gene, die bevonden sullen worden contrarie gedaen, ende andere onbekende mengelingen, dan in 't voorsz. Boek begrepen syn, in hunne winkels te hebben, verbeuren sullen de eerste mael twaalf gulden, voor de tweede mael vyf-en-twintig gulden, ende dat voor de derde mael de winkel van soodanige gebrekige voor den tyd van zes weken gesloten sal worden, en sy hare neringe niet en sullen mogen doen. Ende opdat de voorsz.

ordre te beter in trein gebragt moge werden, soo sal voortaan ider winckel jaerlix twee ofte drie malen by twee of drie Doctoren (die by de E. Heeren van jaer tot jaer daer toe sullen worden gecommitteert) gevisiteert, ende de gebrekige bekeurt worden. Ende sullen voorts alle Apothekers gehouden syn de voor-genoemde Doctoren in 't uit-voeren van hare Commissie behoorlick respect te dragen, ende denselven in hare winckelen komende sonder eenige murmuratie ofte weder-spanigheyd te toonen alle 't gene hen luyden afgevordert sal worden: op pene dat de contraventeurs vervallen sullen in een boete van XXV gulden; ende des niet te min gehouden blijven 't gene hen luyden af-ge-eyst soude mogen wesen den voorsz. Doctoren te toonen, ende 't geene haer op deze willekeur belast word na te komen ende te voldoen. Alle welcke voorsz. geldboeten bekend sullen worden d' een helfte ten behoeve van den Heere, ende wederhelfte ter discretie van de Heeren van den Gerechte."

Met deze Keur was men een belangrijke schrede in de goede richting vooruit gegaan. De uitvoering er van werd met veelijver doorgezet, blijkbaar uit de volgende Keur in dato 16 Januari 1637:

„Burgemeesters en Regeerders der stadt Amsteldam committeren Aegidium Snoek en Egbertum Bodeum, Doctoren in de Medicynen en Jan Jansz. Commersteyn en Remb. Fonteyn, Apothecars, omde keure den 29ste Aprilis 1636 in 't regard van Apothecars en het bereyden van allerehande medicaments gepubl. en voor 't gedruckt Dispensatorium geprefigeert, in trein en pratique te

brengeu, de disorderen te weeren, de behoorlyke visitatie tot dien eynde te doen, de gemeene Apothecars tot onderhoudt van de zelve keure te houden, en de gebreckige te bekeuren, en af te eyschen de boete by de voorsz. keure gestatueert, Lastende al dezelfde Apothecarissen voorsz. gecomitteerden in 't uitvoeren van deze hunne commissie schuldige respect toe te draegen en haer, in hunne winkelen komende, zonder eenige murmuratie of wederzeggen, te toonen al 't geen hen afgevorderd zal worden by de voorsz. gecomitteerden op deselfde boete."

Feitelijk was hiermede derhalve sinds dien tijd een collegium medicum te Amsterdam gevestigd. Hun vergaderplaats was boven het kerkje van St. Margritenklooster in de Nes, zijnde een groote kamer met een knechtswoning daarnevens, waar iederen Dinsdag, des namiddags te 2 ure, eene bijeenkomst der leden plaats had.

Met de invoering der bovenbeschreven Amsterdamsche pharmacopee, wordt het eerste tijdvak in dit werk afgesloten.

TWEEDE TIJDVAK.

OMVATTENDE HET TIJDPERK VAN 1636 TOT 1798,
HET JAAR, WAARIN DE COLLEGIA MEDICA
OF PHARMACEUTICA EN TEVENS ALLE GILDEN VAN OVER-
HEIDSWEGE WERDEN OPGEHEVEN.

Verzoek van
Amsterdamsche
Apothekers.

De ernst, waarmede het stedelijk Bestuur van Amsterdam de invoering van deze eerste pharmacopee en de uitvoering der daarop betrekking hebbende Keur van 29 April 1636 had volbracht, heeft voorzeker bijgedragen, om den Amsterdamschen Apothekers de behoefte aan onderling overleg en aansluiting te doen gevoelen, ten einde hunne uittreding uit het Kramersgilde, waarbij zij nog steeds behoorden, te bewerken en in een afzonderlijk gilde te worden vereenigd.

Waarschijnlijk is een verzoek in dien zin, in dato 28 Januari 1637, aan het Bestuur der stad ingezonden en door niet minder dan 66 Apothekers ondersteund. Eene lijst, waarop achter elken naam het woord „annuit” voorkomt, bevat de volgende ondertee-ningen:

Rembertus Fonteyn;	{ (De twee eerste Inspectores.)
Jan Jans Commersteijn;	

Godefridus van Kempen, in de Granaet-
appel;

Daniel Verhel, in de Witte Doos;

Johannes Ram, in St. Annastraet;

Abraham van Driel, in de Aep;

Claes Glaudy, in de Gulden Vysel;

Cornelis Oli, in de Gulde Plemp;

Augustyn van Thytingen, by den Iselsluis
(Nieselsluis);

Jan Woutersz., in Christoffel, op de hoeck van
de Stormsteegh;

Jan Jacobs Swammerdam, in de Star by
Monckelbaensbrugge;

Wed. Jan Tylener, in de Lely op de Breestraet;

Gerrit Willemsz., in de Pars, in de Nieuwe
Hoochstraet;

Geisbrant Conyn, in de Boom des Levens op
de Nieuwe Marckt;

Jacobus Smecking, op de Nieuwe Marckt;

Joannes Silvius, in de blaauwe Emmer op de
Nieuwe Marckt;

Abraham Fauconier, in 't Root Corael;

Jaques de Clercq, in Breedada in de Oude
Hoochstraet;

Cuvel Griby, in de Lely op de Achterburgwal —
gaat wonen in de Nes in Messina;

Abraham Fransz., op de hoek St. Agnietestraet;

Fransys Peny, in de Roos by de Hal;

Jacob Mavé, in 't Roohart Rockin;

Pieter Melchiorsz. Weris, op de hoek van
de Nes in de Vysel;

Gysbert Jochems Ploeg, in de Druiff op
 de Oude Ossemarckt — gaet wonen tot Saerdam;
 Adriaen Joossen, in de Roos by de Sluys
 met boogen;
 Elbert Dobbess, in de Goutsbloem by de Hal-
 vemaensteech;
 Dirk Antonnissen, in de Pynappel by de
 Ossessluis;
 Claes Bastiaensz. Vinck, in de Sonnebloem
 in de Calverstraet;
 Jan Willemsz. Fonteyn, in de Fonteyn des
 Levens;
 Jacobus Teyspil, in de Raep op den Nieuwen-
 dyck;
 Christoffel Jacobs, in de Indische Raeven;
 Dr. Claes Fonteyn, in de Notemusckhaet op de
 Nieuwendyck;
 Jan Reyniers, in 't St. Janshooft;
 Wed. Hendrik Ryser, in den Olyphant;
 Jan Theunisz., in de Pool;
 Lubbert van Diephout, in de Witte
 Roos;
 Ludolphus Ostorpius, in de Waterroos;
 Dr. Theodorus Berckman, in de Crocodil
 op de N. Z. Voorburchwal;
 Pieter Lefèvre, op de hoeck van de Harte-
 straet, sal te Mey wonen op de hoeck van de Wol-
 venstraet op de Keyzersgraft;
 Volckers Cornelisz., in de Cypersche Cat
 in de Hartestraet;
 Willem Dobbessz, in de Bloempot;

Fransoys Nieuwelandt, in de Lely op de
 Keyzersgragt;
 Thomas Jansz., in 't Islantsche hontje op de
 Heerengrapt;
 Hendrikz Gerrits van Vleuten, in 't
 Gecroonde Moriaenshooft in de Reestraet;
 Marten Hanecop, in 't Moriaenshooft;
 Nicolaes Buyck, op de hoek van de Reestraet
 op de Prinsegrapt;
 Lambertus Anthoni Vreburg, op de
 hoek van de Wolvestraet in de Mortier, nu tus-
 schen de 2 Regulierspoorten;
 Jan Pieterse Having, in de Huydenstraet
 in de Mortier, nu op de Breestraet;
 Gooverth Jacobsz., op de Cingel in de Lauw-
 rierboom;
 Pieter Jelis, in de 3 Lelyen op de Haerlem-
 merdyck;
 Pieter Lamberts, in de 2 Sonnebloemen;
 Bruyn Gerrits, in de Vyzel op de Haarlem-
 merdyck. Verlaat de winkel, verkoopt uit;
 Willem Harmens van Weel, in de Tulp
 op de Brouwersgrapt;
 Otto Cornelisz. van der Schelling, in
 de vergulde Vyzel op de Brouwersgrapt;
 Dr. Theodorus Fritsius, op de hoek van
 de West-Indische markt;
 Pieter Herberts, in de Witte Doos op de
 Blauweburchwal;
 Roeloff Roeloffsz. de Lange, in den
 Gouden Aap;

Willem Harmensz. Bennink, in de Pelicaen in de Heerestraet;

Jacob Martsz., over de Lelybrugge op de Pr. graft;

Andries Hellerus, naest de vette hond op de Lelygraft;

Pieter van Teylingen, in de Gulde Vysel op de Lelygraft;

Jacobus Viverius, in de Amersfoorder Toren;

Leonaert Rieuwerts, in de Witte Doos in de Jan Roon Poortssteech;

Jedes van Breen, op de Nieuwe Zydsmarkt;

Dirk Janz. Coetsfeldt, in de Vysel op de Lelygraft;

Jochem Dronryp, in 't Moriaenshooft op de hoek van de Lauwriergraft op de Pr. graft;

Apothekersgilde
te Amsterdam.

Na dit verzoek is inderdaad op 15 Januari 1638 de Ordonnantie tot oprichting van een afzonderlijk Apothekersgilde binnen Amsterdam gepubliceerd. Zij luidt als volgt:

„Mijne Heeren van den Gerechte deser stede door verscheyde redenen bevindende dat ten gemeenen beste der selver stede noodig was redres ende opsicht op de Apothekers winckels, hebben na rype deliberatie goed gevonden ende gewillekeurt dat van nu voortaan een apart gilde van de Apothekers sal wesen, ende dat deselve, onder de toe-sicht van de Inspectores, van alle andere Gilden gesepareert en af-gesondert sullen blyven. Ende ten eynde alles met goede ordre soude mogen geschieden, hebben 't selve Gilde voorzien met de volgende articulen.”

I.

„Eerstelick dat van nu voortaan geen Apotheker sal vermogen winckel op te stellen, voor ende al eer hy sy Burger oft Poorter deser stede, voor en al eer hy oock syn examen volkomelick voldoen sal hebben, op pene van terstont syn winckel te moeten sluyten, nadat hy daertoe ge-insinueert sal syn van de Gildeknecht. Ende nader-hand bevonden wesende weder open winckel te hebben, sonder als voren Burger of Poorter geworden te syn, ende sonder als voren oock syn examen volkomelick voldoen te hebben, sal verbeuren de eerste reyse veertig gulden, en niet te min gehouden syn de winckel toe te houden, en de derde reyse gemalecteert werden ter discretie van mijne voornoemde Heeren. Dat mede alle Apothekers al reede binnen deser stede hare winckels hebbende, die geen Burgers of Poorters en syn, gehouden sullen wesen terstond haer Poorter-recht te bekomen, op gelycke pene als voren.”

II.

„Dat de Apothekers, die eerst hunne winckels begeeren op te stellen, ende andere al reede winckels hebbende, maer geen Burgers ofte Poorters synde, naer dat sy eerst als voren haer Poorter-recht sullen gewonnen hebben, bovendien gehouden sullen wesen hare namen by de Inspectores van 't Collegie der Medicyns ende Apothekers in 't selve Collegie-Boeck bekend te maken ende te doen aenteyckeninge. So wel een Burger als een Vremdeling sal moeten betalen drie gulden.”

III.

„Dat oock alle Apothekers de Latynse tale (alsoo alle Recepten daer inne worden geordonneert) redelicker wyse wel sullen moeten verstaen, na 't oordeel van de Inspectores.”

IV.

„Dat mede een Apotheker begeerende winckel op te stellen al voren op de Inspectores sal moeten werden ge-examineert ende daer toe bequam geoordeelt, eer hij in 't voorsz. Gilde geadmitteert sal worden.”

V.

„Dat hy ook aen de selve Inspectores sal moeten betoonen syne kennisse van de simplicia ofte drooge ende groene kruyden, die hy dagelix moet gebruycken. Voor welck ondersoek en examen hy sal moeten betalen ses gulden.”

VI.

„Dat hy in 't by-wesen van de Inspectores gehouden sal syn te maken eenige composita medicamenta, als een massam pilularam, een compositum laxativum, een opiatum, een unguentum, een emplastrum, syrope of yets anders, naer tyds gelegentheyd; sonder dat hy nochtans daer voren iets schuldig sal wesen te geven, maer sal 't selve in 't voorgaende articul begrepen syn.”

VII.

„Dat insgelyx een Meester-knecht by de Inspectores sal moeten werden geexamineert en in-geteyckent als voren, ende betalen drie gulden voor 't examen, ende

dertig stuivers voor in-schryven, soo wel Burger als Vremde."

VIII.

"Dat oock een Apothekers weduwe sal vermogen winckel te houden met een Meester-knecht, ge-examineert als voren."

IX.

"Dat alle de voorsz. Apothekers, mitsgaders Meester-knechts voor weduwen winckel ophoudende, sullen moeten by trouwe ende eere beloven alle ordonnantien, soo van het Dispensatorium als van de Doctores Medicinae, na te komen, daer niet af of toe te doen, noch te quid pro quo te nemen na haer goed-duncken; maer indien daer iets in ware, dat sy in haer winckelen niet en hadden noch bekomen konden, of daer aen sy eenig misduncken, sullen 't selvige of den Doctor selve, ofte imand van de Inspectores aen-dienen, om daer in na behooren te voorsien: ende dit alles op de boete van negen gulden."

X.

"Dat oock alle Apothekers gehouden sullen wesen alle jaren tot onderhoud van 't voorsz. collegie te betalen dertig stuyvers."

XI.

"Dat geen Apotheker sal mogen in syne winckel houden eenige medicamenten, die in andere steden oft plaetsen gemaect syn, 't en ware met kennisse van de Inspectores; op pene van zes gulden."

XII.

„Dat alle jaren op 4 February by myne Heeren van den Gerechte absolutelick genomineert ende ge-committeert sullen werden drie Doctores ende twee Apothekers, omme als Inspectores 't voorsz. Gilde den tyd van een jaer te bediennen.”

XIII.

„Dat de Inspectores t' allen tyden als 't haer goetdunckt inspectie sullen nemen van de medicamenten, die in de Apothekers winckels bevonden worden; ende wat verdorven ende krachteloose kruyden ende medicamenten sy daer in bevinden sullen deselve na haer mogen nemen, sonder imands tegen-seggen.”

Bereiding van
de Theriak.

Behalve met de visitatie waren de Inspectoren ook belast met het bijwonen van de vervaardiging der Theriak in de verschillende apotheken, waarvan zij na goede bereiding het volgende attest uitreikten:

„Nos Inspectores Collegii medici Amstelredamensis Theriaces a..... Pharmacopaeo Amstelredamensi, sub insigni..... confecta, — simplicia visitavimus et approbavimus, earundem contusionem et mixtionem fieri vidimus, eamque-deinceps obsiquavimus, et usque ad exactam fermentationem agitavimus, quod manu nostra et sigillo collegii appposito per presentes testamur.”

Dit attest, door het Collegium vastgesteld, was tevens door het Bestuur der stad gezien en goedgekeurd, zooals blijkt uit de volgende ordonnantie:

„Mijne heeren van de Gerechte, gezien hebbende

het bovenstaende project van attestatie, hebben hetzelfde geaprobeert, ende voorn. Inspectores collegii medici geautoriseert, om voortaan aan allen Apothecars, die nae dese eenige Theriace zullen toestellen en confecieeren, nae voorgaende visitatie en opneeminge der simplicia en visie der contusie en menginge der zelfver, te moogen verleen en gelyke Attestatie onder 't zegel van 't voorzegde collegie. Gedaen in Amsterdam, — den XXXe Juny 1639."

Bij het gebruik der Pharmacopoea Amstelredemensis bleek al spoedig, dat niet alle geneesmiddelen waren opgenomen, die hier ter stede verlangd werden, zoodat op 29 Januari 1639 de volgende Dispensatie werd bekend gemaakt:

„Myne heeren van den Gerechte naerder geexamineert hebbende de Keure aengaende 't Dispensatorium, den 29sten Apprillis 1636 geëmaneert, hebben by maniere van interpretatie verclaert, dat de compositien in 't selve Dispensatorium (daer op de voorsz. keure is slaende) gestelt, alleenlick op de wyse aldaer voorgeschreven gemaect sullen moeten worden; dog dat de Apothecars daer buyten wel iets sullen mogen hebben en houden tot geryf van de buyten-luyden ende anderen."

Ook de tijd der examens werd bij Resolutie van 23 Maart 1639 nader geregeld:

„Myne heeren van den Gerechte gelet hebbende op den inhoud van sekere Requeste aen hen-luyden gepresenteert, hebben goedgevonden ende geordonneert by maniere van Ampliatie van 't articul V der Ordonnantie van de Apothecars, dat de examina der nieu aen-komende Apothecars van nu voortaan ge-

schieden sullen ende gedaen worden van half April af tot den laetsten November toe, waer voor sy van deselve nieu-aen-komende voortaan sullen mogen eysschen en genieten 24 gulden in plaetse van 6 gulden in 't selfde articul begrepen."

Hiermede was nu in dezen tijd de uitoefening der artsennijbereidkunst, binnen Amsterdam, op vrij loffelijke wijze geregeld.

Vooraf bleek de uitgave eener eigen plaatselijke pharmacopee van groot nut en al spoedig werd dit voorbeeld door andere steden nagevolgd.

Zoo verscheen in 1638 in Leiden:

Leidsche pharmacopee.

"Pharmacopoea et Hortus ad usum pauperum rei publicae Leydensis, publicabantur ex decreto Magistratus Lugduni Batavor. Ex officina Elseviriana 1638."

Het boekje draagt tot motto: „Medicamenta ipsa per se nihil sunt, sed cum judicio usurpata manus Dei sunt," en is in vier afdeelingen gesplitst, waarvan de eerste, onder het opschrift: „Hortus pauperum" eene alphabetische opsomming geeft van de gebruikelijke planten. De tweede is getiteld: „Medicamenta simplicia quae in Pharmacopoea pauperum extant" en bevat eene alphabetische lijst van geneesmiddelen uit de drie natuurrijken, o.a. Acetum vini, Aerugo, Aloë, Alumen crudum et ustum, Auricula Judae, Argentum vivum, Cantharides, Castoreum, etc. De derde afdeeling bevat de „Pharmaca composita secundum Dispensatorium Valer. Cordi confecta", als: Aceta, Aquae stillitiae, Confectiones siccae et salia, Conservae, Electuaria, Syrupi, Trochisci, Pilulae, Olea, Unguenta et Emplastra, terwijl in de vierde afdeeling verschillende

voorschriften worden gegeven van zeer uiteen loopende samenstelling. Hier vindt men de Lapis prunellae, te bereiden door herhaalde smelting van salpeter onder toevoeging van zwavelbloemen, oplossing in water, „crystallatie en recrystallatie,” maar ook het Saturni sal, dat door verwarming van menie met acetum destillatum, filtreering, indamping en „crystallatie” moest verkregen worden.

In de stukken van het Amsterdamsche Collegium medicum wordt, uit dezen tijd (1640), een taxe van geneesmiddelen gevonden, die waarschijnlijk dienst heeft moeten doen bij de herhaaldelijk voorkomende klachten over te hooge rekeningen. Zij luidt als volgt:

„Lyste ende Taxt, waerna de Stads-Apothekers in het opmaken van de Ordonantien en leveren van Medicamenten haer sullen hebben te reguleren, ende dienvolgens haere Rekeningen te formeren:

	Guldens. Stuivers. Penningen.			
Een hand vol kruiden	0	—	„	12
„ pint Gemeene wateren	„	—	4	—
„ „ Aqua Betonicae	„	—	5	—
„ „ „ Pulegii	„	—	5	—
„ once Gemeene syropen	„	—	1	—
„ „ Syr. d. Absynthio	„	—	2	—
„ „ „ de Portulaca	„	—	2	—
„ „ „ de Mentha et Myrtino	„	—	3	—
„ „ „ Granatorum acidorum	„	—	3	—
„ „ Rob de Berberis	„	—	2	—
„ „ Gemeene Conserven	„	—	1	—

Een once	Myrobalani conditi	0	—	5	—	"
"	" Nuces Moschatae conditae	"	—	6	—	"
"	" Passulae purgantes	"	—	3	—	"
"	" Conserva flor. Rorismar.	"	—	4	—	"
"	" " Salviae	"	—	3	—	"
"	" " Violarum	"	—	4	—	"
"	" Saccharum perlarum	"	—	8	—	"
"	" " Althaeae	"	—	2	—	8
"	" Electuar. solutiv.	"	—	4	—	"
"	" " Hierae Diacolocyn-					
	thidis	"	—	5	—	"
"	" " " picrae	"	—	5	—	"
"	drachma Theriaces	"	—	1	—	8
"	" Mithridatium	"	—	1	—	"
"	" Diascordium	"	—	1	—	"
"	" Philonium	"	—	1	—	"
"	once Requies Nicolai	"	—	3	—	"
"	" Theriaca Deatessaron	"	—	3	—	"
"	" Confectio Alkermes	3	—	"	—	"
(Dit was een electuarium met blad-						
goud, ambra grisea etc.)						
Een drachma	gemeene pulveres	"	—	2	—	"
"	" Pulveres Diamar-					
	gariton frigid.	"	—	5	—	"
"	once Pulveres Diambrae	"	—	12	—	"
"	" Cremor tartari	"	—	10	—	"
"	" Cristalli ejusdem	"	—	12	—	"
"	" Vitriolatum Tartarum	2	—	"	—	"
"	" Flor. sulphuris	"	—	4	—	"
"	" Lap. prunellae	"	—	6	—	"

		Guldens. Stuivers. Penningen.			
Een once	Merc. praec.	"	—	6	—
"	" Sal Absinthii	"	—	6	—
"	" Cardui	1	—	12	—
"	" Fabarum	1	—	12	—
"	drachma Pilulae ende				
	Trochisci	"	—	2	— 8
"	" Alhandal	"	—	3	—
"	Pilulae Aloë-phan-				
	ginae	"	—	3	—
"	" pestil. comm.	"	—	3	—
"	greyn Laudanum opiatum	"	—	2	—
"	once Gemeene oliën	"	—	1	— 8
"	Oleum Ovorum	"	—	12	—
"	" Scorpionum	"	—	3	—
"	" de Castoreo	"	—	3	—
"	" Nardinum	"	—	3	—
"	" Vulpinum	"	—	3	—
"	Gemeene salven	"	—	1	—
"	Ung. Althaeae	"	—	1	—
"	" Basiliconis	"	—	1	—
"	" adstr. Fernelli	"	—	3	—
"	" de Arthanita	"	—	1	—
"	Empl. diachylon simpl.	"	—	1	—
"	" gratia Dei cum				
	et sine aerug.	"	—	1	—
"	" diapalmae	"	—	1	—
"	" de Minio	"	—	1	—
"	" Meliloto	"	—	2	—
"	" Betonica	"	—	2	—
"	" ad rupt. Fernelli	"	—	2	—

Guldens. Stuivers. Penningen.

Een once Empl. de lap. calaminaris	0	—	2	—	„
„ „ „ oxycroceum	„	—	6	—	„
„ „ „ cerot. santalini	„	—	2	—	„
„ „ „ stomachalis	„	—	2	—	„
„ „ Reliquarum radicum	„	—	1	—	„
„ „ Radic. Scorzonerae	„	—	3	—	„
„ „ „ Contrajerv.	„	—	1	—	„
„ „ Aqua theriacalis	„	—	5	—	„
„ „ „ Alexipharmacae	„	—	3	—	„
„ „ Fol. Sennae	„	—	6	—	„
„ drachma Rhabarbari	„	—	5	—	„
„ once Tamarindor.	„	—	1	—	„
„ drachma Ruptorii	„	—	1	—	3
„ „ Cantharidum	„	—	3	—	8
„ once Empl. Drach. c. Gummi	„	—	2	—	8
„ „ „ de mucilaginis	„	—	3	—	„
„ „ Bolus Armenae	„	—	3	—	„
„ „ Terra sigillata	„	—	5	—	„
„ drachma Camphora	„	—	3	—	„

Maatregelen
tegen de kwak-
zalverij.

De krachtige maatregelen, die vooral in de grootere steden van ons land in dezen tijd tegen de kwakzalverij genomen werden, blijken ook in de kleinere alleszins noodig te zijn geweest. Enkhuizen gaf op 13 Jan. 1646 een Keur in den hier bedoelden zin. Zij luidt:

„Alzoo dagelycks binnen dezer stede, verscheyden mannen ende vrouwen hen beroemen en swetsen de gebreken der Menschen te willen cureren ende helpen, tot dien eynde oock stroyende ende aenplackende Biljetten, mitsgaders Urinalen uythanghende, ende

henluyden verre boven hen-luyder Professie vermetende, waer door veele goede inwoonderen dezer stede, door sulcke Landtloopers bedrooghen, ja dickwils van levende lyve ter doodt gebraght worden; ende om daer inne te voorsien ende remedieren, hebben mijn E. Heeren Schout, Burgemeesteren ende Scepenen deser stede, geordonneert ende gestatueert dese navolgende Ordonnantie:"

I.

„Eerst, dat niemant, 't zy Man ofte Vrouw, door hun selven ofte door andere binnen dezer stede, sal vervorderen eenige Biljetten ten-fine voorsz. aen te placken, of te stroyen, noch ook eenige Recepten te ordonneeren, Kaerten, Brieven, noch Urinalen uyt te hangen, komen te besichtigen, ofte daer uyt yets te judiceren, tenzy deselve tot sulcks gepromoveert, ende daer van zijne letteren van Promotie, den Burgemeesteren vertoont, ende by deselve, tot sulcks te doen toegelaten sal zyn op poene van seventhien Guldens, ten profyte van den officier."

II.

„Sullen oock gheene quacksalvers ofte Landtloopers, met geenderhande olyen, salven, unguenten, kruiden ofte anders mogen voorstaen, dan met consent van de Heeren Burgemeesteren, ende dat op Weeck- ende Jaermarckten, op poene van drie gulden, ten profyte als boven."

De vorming van zelfstandige gilden onder de vader-
landsche apothekers, werd toen allengs met meer aan-
Apothekers-
gilde te Gronin-
gen.

drang begeerd. In Groningen werd in 1644 door de apothekers aldaar, gezamenlijk met de kruideniers, de afscheiding uit het Kremer- of Kramer-gilde verzocht, waarbij zij toen juist 200 jaren hadden behoord. Ofschoon op dit verzoek reeds meermalen afwijzend was beschikt, werd nu eindelijk aan de requestanten toegestaan, dat voortaan om het andere jaar een Olderman en Hoveling uit de apothekers en kruideniers en omgekeerd benoemd werden, terwijl deze laatste tevens jaarlijks twee adjuncten zouden mogen aanstellen, die met Olderman en Hoveling het toezicht hielden.

H. en A. Mun-
ting.

Het is inderdaad bevreemdend, dat juist in Groningen, waar reeds sedert vele jaren wetenschappelijke mannen de pharmacie beoefenden, het zelfstandig optreden van het apothekersgilde werd belemmerd. Dáár toch leefde in dien tijd o.a. Henricus Munting, die, na op jeugdigen leeftijd zijn pharmaceutische opleiding te Middelburg genoten en later een groot deel van Europa te hebben bereisd, waar hij kennis aanknoopte met beroemde kruidkundigen, zich in 1613 in zijn geboortestad als apotheker had gevestigd. Zijn voortdurende ijver en lust voor wetenschappelijke ontwikkeling noopten hem, zich op 16 Jan. 1633 als student te laten inschrijven, waarop hij in 1637 het doctoraat in de geneeskunde verwierf. In 1642 werd hij benoemd tot Provinciaal Botanicus met den titel van buitengewoon Hoogleeraar en in 1654 tot gewoon Hoogleeraar aangesteld.

Munting had naast zijn woning in de Rozenstraat een uitgestrekten tuin, waaraan vader en zoon kosten noch

moeite spaarden voor het aankweeken van vreemde planten en gewassen. H. Munting, en later zijn beroemde zoon Abraham Munting, eerst adjunct bij het onderwijs van zijn vader sinds 1654, en na diens overlijden in 1658 tot zijn opvolger benoemd met den titel van buitengewoon en later (1660) van gewoon Hoogleeraar, zijn de grondleggers geweest van den tegenwoordig nog bestaanden Hortus medicus der Rijks-Universiteit te Groningen.

Van laatstgenoemde verscheen in 1696 „Nauwkeurige Beschryving der aerdgewassen, door Abraham Munting, Hoogleeraar der Genees- en Kruidkunde in de vermaarde Akademie te Groeningen.”

Dit werk, in groot folio druk, bevat 929 bladz. en meer dan 250 platen „alle naer 't leeven geteekent en konstiglyk in 't koper gesneden.”

De schrijver overleed tijdens het boek gedrukt werd, zoodat een voorwoord van de uitgevers — Pieter van der Aa, te Leiden, en François Halma te Utrecht — voorafgaat, waarin o. a. deze aanprijzing van het werk voorkomt: „Dit zeer heerlyk en met byzonder groote kosten der Uytgeevers volvoerd werk, word nu den Liefhebbers van Hoven, Bloemen, Kruyden hier aangeboden: en wy, die dit schryven, derven haar vergewissen, dat 't geld, 't welk ze hier voor uyttschieten, hen nooit zal berouwen.”

„Degeene, welke geen Hoven hebben, en echter dit Boek zich eygen maken, zullen haar de koop niet misdanken, maar genieten de verlustiging haars Gemoeds in 't betrachten van de zeldzaamheeden der Natuur omtrent allerley Gewassen; en de Printver-

beeldingen zullen hunne oogen verstrekken voor een Hof in haar huys. Dan noch zullen ze hebben een Doctor aan hare zyde, een Apotheker binnen haar deur; 't harer geneezing, als ze qualyk gesteld zyn, 't harer nut, om de aankomst der krankheiden den wech af te snijden."

Het boek is natuurlijk zeer empirisch ingedeeld en de planten zijn achtereenvolgend onder „Boomen; Lage Boomen en Heesteren of Struvelen; Lage Planten; Kruyden; Bollen en Bloemen" gerangschikt.

Apothekersgilde
te Rotterdam.

Rotterdam gaf zijn eerste Keur en Ordonnantie op het Apothekersgilde, den 6den Januari 1649. Vóór dien tijd maakten de Apothekers aldaar, gezamenlijk met de Chirurgijs, zooals in meerdere steden, deel uit van het Cosmas- en Damianusgilde. Genoemde Ordonnantie bepaalde het volgende aangaande de toelating tot het gilde:

„Niemand werd tot de proeve gepermitteerd, tenzij men burger of poorter van Rotterdam was en goede certificaten aan Dekens en Hoofdmannen kon overleggen, van een meester 3 jaren in den winkel getrouw te hebben gediend, en de recepten en ordonnantiën der Doctoren wel te kunnen verstaan en lezen. De proeve werd afgenomen ten huize van den Hoofdman, waar men blijken moest geven van de kennis van simpele en gecomponeerde medicamenten en 3 samengestelde praeparaten op eigen kosten tot welgevallen van examinatoren (Hoofdman en Dekens) bereiden, die ieder drie gulden vacatiegeld ontvingen, zonder verdere kosten."

Werd de proeve „vuyl geschouwen”, dan moest de candidaat „1 jaar en 6 weken stil zijn”. Was zij goed uitgevallen, dan werd de candidaat als gildebroeder aangenomen „onder eede, dat hij zijne medicamenten volgens de generale lijst en volgens de particuliere recepten der Doctoren getrouwelijk en naar zijn beste kennis zou bereiden, vermengen en afleveren.”

Tot profijt en onderhoud van het Gilde moest dan vijftwintig gulden gestort worden.

Aangaande de uitoefening en het toezicht bepaalde deze Rotterdamsche Ordonnantie het navolgende: Uitoefening en toezicht te Rotterdam.

„Niemand, geen lid van het gilde zijnde, mag medicamenten verkoopen, behalve drogisten, die echter geen doctorale ordonantiën mogen gereed maken, op een boete van zes Carolus gulden ten profijte van het gilde, zoo menigmalen hij of zij daarop zullen bevonden worden.”

„Een weduwe kan haar zaak met een meesterknecht, die geëxamineerd en geapprobeerd is, en een leerjongen continueeren, zoolang zij wil of tot dat zij hertrouwt. Als zij hare zaak verkoopt of aan kant doet, mag zij geen winkel meer opzetten.”

„Een meesterknecht mag zich niet vestigen of op een anderen winkel gaan, voor zijn huurtijd bij de weduwe geëxpireerd is. Na dien tijd een winkel voor zich zelf beginnende, moet hij ten profijte van het gilde vijftwintig gulden betalen, doch trouwende met eene weduwe, die een winkel heeft, behoeft hij niet te betalen.”

„De visitatie zal 4 maal of zoo noodig meermalen 's jaars plaats hebben door Dekens en Hoofdmannen.

De ordonnantieën moeten twee maanden voor aan

den haak blijven en desgevorderd vertoond worden aan de Doctoren op verbeurte van 4 gulden telkens. Daarna moeten zij geliasseerd en bewaard worden." (zonder tijdsbepaling.)

„Indien iets voorgeschreven wordt, dat niet in gebruik of niet voorhanden is, mag de apotheker niet iets anders geven, maar moet hij den Doktor vragen wat te geven, of als die er niet is, dan een anderen Doctor, op boete van 6 gulden."

„De apothekers mogen niet zieken bezoeken of zonder voorschriften van den Doctor medicamenten afleveren, tenzij bij den naam in de apotheek gevraagd, op boete van 6 gulden. Ook mogen zij geen fontenels, pleisters, pappen enz. toedienen op boete van 6 gulden, ten voordeele van het chirurgijns-gilde."

„Apothekers kunnen Chirurgijns tot 6 gulden boete voor het apothekersgilde bekeuren, als zij buiten Art. 25 van hun gilde gaan, dat alleen toelaat te gebruiken en patiënten te administreeren alle wondedranken, julapiën, purgatiën en decocten contra morb. gall. en andere uitwendige geneesmiddelen."

„Geen practizijns mogen de practijk der medicijnen uitoefenen, zonder hun promotiebrief aan Dekens en Hoofdlieden van het apothekersgilde vertoond te hebben."

„Nieuw aankomelingen of leerjongens moeten worden ingeschreven in het register der leerlingen van de pharmacie ten huize van den oudsten Hoofdman en betalen 3 gulden. Als hun leertijd geëindigd is, verzoeken zij een leerbrief of getuigenis harer voldoeningen, gemaakt en geteekend bij Dekens en Hoofdlieden, en betalen daarvoor 5 gulden."

„De meesterknechts moeten hunne namen ook laten registreeren ten huize als voren en betalen 1 gulden 10 stuivers.

Bij vertrek ontvangen zij een testimonium van de confraterniteit. Voor dezen en der leerjongens betaling moeten de meesters „binnen staan” en dubbel betalen, als het verschuldigde niet is voldaan.”

„De gildebroeders moeten op een oproeping daartoe compareeren en betalen jaarlijks 1 gulden 10 stuivers.”

„Het gilde heeft uit de Doctoren 2 tot Dekens, en uit de Apothekers 3 tot Hoofdlieden. Zij blijven 2 jaren in functie, zoodat jaarlijks 2 of 1 van ieder aftreden.

Jaarlijks wordt een 3 of 6-tal opgemaakt; deze nominatie wordt aan Burgemeesteren aangeboden, die daaruit kiezen.”

„De apothekerswinkels moeten voorzien zijn met alle medicamenten, in de lijst met ronde Romeinsche letters uitgedrukt, op poene van voor ieder bij de visitatie defect bevonden medicament 6 stuivers te betalen. Verder mag men buiten de lijst zooveel medicamenten hebben als men wil. De gecomponeerde medicamenten, in de lijst genoemd, zal men moeten bereiden en opmaken volgens de ingrediënten van Cordus, op boete van 3 gulden, telkens als men daar buiten gaat.”

Eindelijk vindt men ook nog de volgende curieuse bepaling in bedoelde Ordonnantie :

„Een der gildebroeders of hare huisvrouwen overlijdende, zal van des overledenen wege betaald worden 6 gulden, mits dat alle gildebroeders, zoo zulks begeerd werd, gehouden zijn het lijk ter aarde te dragen op boete van 1 gulden. Geen excuus is hiervoor geldig,

dan ziekte of daags te voren uit de stad geweest zijn. Een der gildebroeders kinderen of een knecht, in het gildeboek bekend, stervende, moet aan het gilde 3 gulden betaald worden, terwijl de gildebroeders alsdan gehouden zijn ter begrafenis te komen op boete van 12 stuivers. Zoo het kind maar van 6 of minder personen gedragen wordt, zal het aan weerszijde half geld zijn."

De lijst van medicamenten, waarop in de Ordonnantie bedoeld wordt, is aan deze toegevoegd en bevat 278 artikelen, verdeeld in Aceta, Antidota, Aquae comp., Aquae simpl. stillatitiae, Cerata, Conditia, Conservae, Elect solutiv., Emplastra, Mellita, Olea per deliq. (Ol. plumbi en Ol. tartari), Olea per express., Olea per infus. et decoct, Opiata, Pilulae, Pulveres aromatici, Pulver. chymici, Pulv. praep., Pulv. purgantes, Rob (Rob Acaciae, Berberorum, Ribesiorum), Sales, Succi, Syrupi, Trochisci, Unguenta.

Het examen duurde toenmaals 2 dagen, terwijl de praeparaten, die gemaakt moesten worden, in den regel waren: Empl. de Calce viva, Ung. Apostolorum en Elect. de Succo rosar. in tabulis.

Taxe te Rotterdam.

In 1661 werd te Rotterdam een Taxis medicamentorum opgesteld, bevattende 323 geneesmiddelen van allerlei aard. Deze prijslijst werd den 2den November van dat jaar door de geheele confraterniteit onteekend. De geneesmiddelen zijn daarop verdeeld als in de boven reeds genoemde lijst, met dit verschil, dat in plaats van Opiata zijn opgenomen Extracta en dat de Rob daarop niet voorkomt. Antidota zijn er 4: Diascordium Fracastorii, Confectio Alkermes,

Mithridatium Damocratis en Theriaca Andromachi. Onder de Olea per infusionem et decoctionem, is de Oleum Cydoniorum opgenomen. De Sales zijn die van: Absynthii, Cardui bened., Fabarum, Prunellae en Rutae. Onder de Emplastra: Empl. ranorum cum et sine mercurio vigonis. Bovendien komt er nog op voor eene afdeeling Simplicia, waaronder de volgende 9 artikelen vermeld worden: Rhabarbarum, Folia Sennae, Jalappa, Agaricus, Lapis bezoar or. en Lap. bezoar occid., Margaritha, Scammonium en Aloë.

Utrecht vaardigde op 13 Juli 1655 de eerste Ver-^{Apothekersgilde te Utrecht.} ordening uit ter oprichting van een afzonderlijk apothekersgilde, welke Keur den 20sten Juli 1657 werd geplieerd. Alleen burgers der stad mochten apothekerswinkel houden, op belofte van alles naar hun beste weten gereed te zullen maken en na het afleggen van een examen, dat zich uitstreckte over het onderzoek naar de kennis van „simple en gecomponeerde medicijnen” en voorts tot „het bereiden van drie verscheyden composieten.” Tot dit examen, dat afgenomen werd ten huize van den oudsten Deken en in het bijzijn der stadsdoctoren, werd alleen toegelaten hij, die een certificaat kon overleggen van de stadsdoctoren en van de Dekens, dat hij „als winckelknecht” een meester drie jaar achtereen trouw had gediend, „ende der doctoren recepten ende ordonancien lesen ende verstaen kan.” Het afwijzen bij het examen geschiedde voor den tijd van een jaar en zes weken.

Terwijl vroeger het verkoopen van alle geneesmiddelen aan hen, die tot het gilde der marsluiden behoorden,

was vergund, werd dit recht nu ingetrokken voor verschillende artikelen: „Vorders sullen geen cruydeniers ofte yemandt anders mogen vercopen eenighe purgantia, narcotica of mercuralia, Gutta gamba, Scammonium, Hiera picra (een elect. met aloë), Theriaca, Mithridatium, Requies Nicolai (een elect. met 18 bestandd. w. o. Opium), Mercurius sublimatus ofte praecipitatus ende diergelyke, ten ware by speciale dispensatie van de Ed. Vroedschap dezer stadt, op poene, dat deselve andersins telcken reyse verbeuren sullen drie guldens.”

Ten einde er voor te waken, dat de meestal zoo samengestelde geneesmiddelen van dien tijd behoorlijk werden bereid, was bij boete van f 12.— verboden, deze uit andere steden te halen en in Utrecht te verkoopen, en op even zware boete voorgeschreven, dat Theriaca (voorschrift van Andromachus), Mithridatium (49 bestanddeelen als boven ongeveer), Dioscordium (19 bestanddeelen w.o. de Herba Scordii van daar de naam; het was voor kinderen en zwangeren bestemd) en Aqua vitae Mathioli (een spiritueus destillaat uit 41 meest aromatische stoffen, waarin dan nog Moskus en Amber werden opgelost) niet bereid mochten worden, dan onder toezicht eener commissie, bestaande uit de zes stadsdoctoren, de 2 Dekens en den busmeester van het apothekersgilde.

Verder mochten de apothekers in het klein specerijen verkoopen, doch het recht om suiker, rozijnen en dergelijke artikelen te slijten werd ingetrokken, terwijl bij een beslissing der Vroedschap in een geschil, tusschen de apothekers en hun vroegere gildebroeders over het verkoopen van vet en olie, op 20 Juli 1657

werd bepaald, dat zij niet mogen „boom- of raapolie, smoutpuyr (zuiver vet) bij de pont vercopen ofte veyl houden” op boete van 3 gulden. Wel was het geoorloofd deze vetstoffen, waarvan de „boterluyden” het verkooprecht bezaten, in samengestelde geneesmiddelen af te leveren. Deze beslissing was vooral uitgelokt door moeielijkheden, die de afdeeling der kramers en boterkoopers aan de apothekers in den weg legde, ook, door te verlangen, dat deze zich bij hun gilde zouden doen inschrijven. Bij hetzelfde Besluit van 1657 werd dan ook den kramers en boterkoopers aangezegd, dat zij „de nieuw aankomende apothekers niet sullen vermogen eenig indracht of emplasement te doen ter sake van niet winnen haeren Gilde als aenwerpelingen, alsoo men verstaet 't Apothekersgilde een apart ende separaet gilde te syn.”

Het gebruik der vergaderkamer in het oude Abraham Dole klooster, thans voor een gedeelte tot Luthersche kerk verbouwd, gaf evenzeer aanleiding tot moeielijkheden, die uit den weg geruimd werden door eene beslissing van 22 Maart 1669, waarbij aan de apothekers het recht werd verleend in de gildekamer der marsluyden bijeen te komen, mits aan het gilde van laatstgenoemden eene som betalende van 200 gulden.

De rechten der apothekers, met betrekking tot de rechten van doctoren en chirurgijns, werden bij afzonderlijke artikelen omschreven. Zoo verbiedt eene Ordonnantie van de vroedschap der stad Utrecht, „waarnaar de doctoren in de medicijnen binnen die stad practiseerende en ook de apothekers zich zullen hebben te regelen, dat niemand die apothekerswinkel houdt,

tegelijk zal mogen practiseeren als doctor, noch ook een practiseerend doctor zal mogen houden een apotheek in 't openbaer ofte oock bedecktelyk ende binnens camers. De contraventeurs sullen verbeuren voor de eerste mael 21 guldens, voor de tweede 50 guldens en voor de derde reyse arbitralyk gecorrigeert worden." De boete was voor de eene helft ten behoeve van den officier (rechtspersoon) en de andere helft ten profijte van de armen.

De apothekers mochten geen pappen, pleisters, enz., appliceeren op boete van zes gulden voor het chirurgijns-gilde.

Het toezicht op de apotheken geschiedde door eene commissie, bestaande uit de zes stadsdoctoren, de beide Dekens van het gild (die tot op 2 jaren vóór de opheffing van het gild, toen de leden de verkiezing deden, door den raad jaarlijks op St. Paulus werden benoemd) en den busmeester (penningmeester), die jaarlijks aan de beide Dekens en de vier oudste gildeleden rekening en verantwoording doen moest en die door de gildeleden gekozen werd. Deze commissie was bij art. 14 van de Verordening van 23 Juli 1655 belast, om tweemalen of, zoo noodig, meermalen 's jaars in de apothekerswinkels „serieus ondersoeck" te doen en na te gaan of deze van goede geneesmiddelen waren voorzien. Zij moest aantekening houden van al hetgeen ontbrak of in onvoldoenden staat gevonden werd.

Den apothekers werd bevolen „de voorschreve visatateurs, doende 't voorschreve ondersoeck, behoorlyk te respecteren, ende sonder tergiversatie van alles, dat

vereyscht sal worden, aenwysinge te doen op de verbeurte van 25 guldens ten behoeve van dit Gilde ende de armen half en half."

De eerste Utrechtsche pharmacopee verscheen in 1656, onder den titel van „Pharmacopoea ultra-^{Eerste Utrechtsche pharmacopee.}jectina. Senatus auctoritate edita et munita". Het is een klein boekje (12°) van 116 pag., dat met een opdracht aanvangt: „Nobilissimis, Amplissimis, Prudentissimis Consulibus et Senatoribus Reipublicae Ultrajectinae Patribus et Gubernatoribus" en door vier Doctoren, alsmede door de beide Dekens van het apothekers-gilde: Albertus van Overmeer en Georgius Hoethuysen is onderteevend. In de Voorrede wordt uiteen gezet hoe, bij de bereiding der geneesmiddelen, nu eens Cordus, dan Rodonaeus of ook wel Bauderon wordt gevolgd, waardoor de geneesheeren in groote onzekerheid verkeerden omtrent de sterkte van velerlei voorschriften, waarin Scammonium, Colocynthis, Opium en andere bestanddeelen voorkomen, zoodat reeds verschillende steden als Londen, Keulen, Brussel en Amsterdam een eigen pharmacopee hadden ontworpen, welk goede voorbeeld nu ook voor Utrecht gevolgd was, opdat de geneesheeren voortaan met meer vertrouwen de geneesmiddelen voor hunne zieken zouden voorschrijven.

In deze pharmacopee werd tevens een Taxa seu Pretium medicamentorum opgenomen, die vrij wat hooger berekend is dan de op pag. 99 voorkomende Amsterdamsche Taxe van 1640. Voor 1 drachma Theriaca Andromachi, Mithridatium Damocratis, Dias-

cordium Fracastorii of Philonium Romanum, werd in Utrecht 3 stuivers berekend, in Amsterdam echter slechts iets meer dan 1 stuiver.

Zoowel door indeeling als uitvoering maakt deze Utrechtsche pharmacopee een gunstigen indruk. Zij eindigt met de hierboven aangehaalde, nu in het Latijn gestelde Verordening van 14 Juli 1655.

De eerste der vier doctoren, die de opdracht dezer pharmacopee hebben onderteekend, Isbrand van Diemerbroek, was sinds 1649 buitengewoon- en van 1651 gewoon Hoogleeraar in de ontleed- en geneeskunde aan de Utrechtsche Hoogeschool. Van 1635 tot 1646 was hij als stadsgeneesheer te Nijmegen gevestigd, waar hij in 1636 mede de pest behandelde, waarover hij later een afzonderlijke verhandeling heeft geschreven. Zijn voornaamste geneesmiddel bij die vreeselijke ziekte, die ons vaderland in dien tijd teisterde, was de Theriak, waarnevens hij bij constipatie *Pilulae Rufi* voorschreef. Met dit eerste geneesmiddel was hij zeer ingenomen en verdedigde het tegen de Fransche geneesheeren, die het verwierpen. Mocht, volgens hem, de Theriak in Frankrijk uit slechte geneesmiddelen door onkundige apothekers bereid worden, dit was geenszins het geval in Nederland, alwaar daaromtrent de beste zorg en grootste omzichtigheid werden in acht genomen en wel bijzonder in Utrecht.

Eerste Haag-
sche pharmaco-
pee.

Drie jaar later — in 1659 — werd 's-Gravenhage, door de zorg van het Collegium medicum aldaar, in het bezit gesteld van een eigen stedelijke pharmacopee, de *Pharmacopoea Hagiensis*, een quarto uit-

gave van 115 bladz., met de bekende ooievaar — het stadswapen — op het titelblad.

Het werk onderscheidt zich weinig van de reeds hier beschreven pharmacopeeën uit dien tijd. Achter den Index zijn opgenomen de Statuta collegii medicorum Hagae Batavorum, waaruit blijkt, dat tot dit college uitsluitend med. doctoren als leden werden toegelaten.

In Leiden behoorden de apothekers in hetzelfde <sup>Apothekers-
gilde te Leiden.</sup> gilde met „de cruydeniers en vetwariers.” In 1655 was de eerste „Gildebrief ende Ordonnantie” voor deze weinig bij elkander passende beroepen uitgevaardigd, die in 1662 geamplieerd werd met een „Ordre op de Schalen, Wichten ende Maten.”

In eenen in 1665 gedrukten „Catalogus medicamentorum ad usum pauperum Reipublicae Leydensis” zijn de volgende prijzen opmerkelijk:

	Guldens.	Stuivers.	Per $\mathfrak{w}$ (= $\frac{3}{4}$ XVI).
„Aloë	3	10	„
Camphora	2	8	„
Castorium	28	—	„
Cera flava	—	16	„
Cinnamomum	2	18	„
Crocus Anglie.	36	—	„
Flor. Chamaem.	—	9	„
„ Pap. Rhoead.	2	28	„
Fol. Sennae	1	14	„
Gummi Arabic.	—	7	„
„ Tragac.	3	—	„
Ol. olivar.	—	6	„

	Guldens.	Stuivers.	Per $\mathfrak{L}$ (= $\mathfrak{z}$ XVI).
Opium	7	4	"
Rhabarbarum	11	—	"
Salsaparilla	4	—	"
Aqua Cinnam.	16	—	"
" Foenic.	—	12	"
Cremor Tartari	4	—	"
Tartar. vitriolatus	25	12	"
Theriac. Andr.	4	—	"
Syr. Papav. albi	1	16	"
" " Rhoead.	—	16	"
" Rhabarb. sylv.	3	4	"
Spiritus Nitri	4	—	"
" Salis dulcis	4	16	"
Ol. Amygd. recens	3	4	"
" Anisi	19	4	"
" Vitrioli	3	12	"

Eerste Ordon-
nantie te Leiden.

De eerste Ordonnantie, waarbij te Leiden een afzonderlijk apothekersgilde werd ingesteld, dateert van 1669 en daarbij is in 22 artikelen bepaald: „dat niemand binnen dese stad eene apothekerswinkel mocht houden of opzetten, tenzy Burger of Poorter en daartoe by Deecken en de Hoofdmans bequaem gevonden en ge-admitteerd, op boete van 25 guldens, zullende de Quacksalvers buiten de ordinariis Saturdagsche Marcktdagen en de vrye Jaermarckten, met geen medicamenten, die inwendig worden geapplianceert, mogen voorstaan en deselve verkoopen, dan mits betalende yder dag vier en twintig stuyvers;”

„dat geene Quacksalvers tot het houden of opzetten van winkel en het verkoopen van eenige medicamenten

of remedien binnen 's huis zullen worden geadmitteerd voor en aleer zij haar Poorterregt verkregen en by Deecken en Hoofdluyden van 't Gilde behoorlyk zullen geexamineerd zyn, ende ten believe van de selve eenige Composita zullen hebben gemaect;”

„dat alvorens tot het Examen te worden geadmitteerd, zal betaald worden ten behoeve van 't Gilde *f* 18,— door een geboren Burger, of anders *f* 24,— en aan de Deecken en Hoofdluyden ieder 24 stuyvers daags voor hare vacatie, en zoo iemand onbequaem bevonden werd, zal hy tot het tweede Examen niet worden toegelaten dan na verloop van één jaar tijds;”

„dat de Apothekers gehouden zullen zyn hare winkels te voorzien met zoodanige Medicamenten als in het Dispensatorium begrepen zyn, op pene van zes stuyvers voor yder der gemelde Medicamenten, hetwelk by de visitatie defect werd bevonden. Het staat echter iederen Apotheker vry, boven de Medicamenten in het Dispensatorium begrepen, in zijn winkel te houden zoodanige Simplicia of Composita, als hem goed duncken zal;”

„dat geene buitenluyden gecomponeerde Medicamenten mogen veylen binnen deze stad als alleen aan de Apothekers;”

„dat al de Composita by de Apothekers moeten gemaakt worden precyselyck volgens het Dispensatorium, op boete van *f* 3,— voor elk Medicament en zullen de Apothekers de ordonnantiën der Doctoren getrouw volgen, en niet *quid pro quo* naar haar goed-duncke substitueeren, maar zoo noodig er den Doctor

over aanspreken of by diens afwezigheid er een ander Doctor over raadplegen;”

„dat de Apothekers moeten toestaan, dat hunne winkels 2 à 3 maal 'sjaars worden gevisiteerd, (om de overtuiging te verkrijgen dat goede geneesmiddelen zoo mede deugdelyke Schalen, Maten en Gewichten voorhanden zijn), doch alleen door Deecken en Hoofdlieden van het Gilde;”

„dat de recepten minstens 6 maanden aan den haak gehouden en daarna geliasseerd en bewaard moeten worden; dat de weduwen der Apothecarissen hare winkels mogen continueeren met een knecht, die door Deecken en Hoofdlieden bekwaam wordt geoordeeld;”

„dat een knecht by eventueel huwelyk met de weduwe zyne proef moet doen op de vermelde voorwaarden; dat niemand zal geadmitteerd worden tot zyn examen of proef om alhier een winkel op te zetten, tenzy hy het bewys overlegge, dat hij 2 achter-eenvolgende jaren bij een Meester hier ter stede gediend heeft, terwyl een Meesterknecht gelyke 2 jaren by eene weduwe gediend moet hebben; dat niemand een knecht mocht aannemen die by een ander verbonden was, tenzy met diens schriftelyke toestemming, op boete van f12,—;”

„dat iedere knecht zich binnen den tyd van 14 dagen, na zyne aanneming, by den Deecken en de Hoofdlieden moet presentereen en f2,— betalen ten behoeve van 't Gild, wordende hem alsdan den inhoud dezer Ordonnantie voorgelezen, ten eynde hy weten mag waarnaar hy zich zal hebben te reguleren;”

„dat als een knecht zich verhuurt by een Apotheker door den Gildeknecht, deze daarvoor 30 stuyvers zal genieten en by faalte van succes 15 stuyvers voor zijne moeite;”

„dat als een Gildebroeder of syn vrouw, Gildezuster of kind van deselve komt te sterven, zullen alle de gildebroeders (wanneer de Begravenisse by den dag geschiet) gehouden wesen mede ter Begravenisse te gaan; op een boete van twaelf-stuyvers, met dezen verstande, dat de knecht van het Gilde tot het doen van de nodiginge zal moeten worden gebruykt, ende by versuym van dien zal het sterfhuys voor yder Gildebroeder, die vergeten soude mogen zyn te noodigen, promptelyck hebben te betalen de somma van twaelf ghelycke stuyvers als vooren;”

„voorts zullen jaarlycx tot beleyt dezès Gildes, by die van de Geregte verkoosen worden een Deecken en twee Hoofdmans, te weten een Deecken uit een van de twee het voorgaande jaer gediend hebbende en uyt den voorslag van vier personen, jaarlycx acht daghen voor nieuwe Jaer over te leveren, twee Hoofdmans, de welcke benevens de Hoofdluyden van andere Gilden, jaerlycx op den eersten January zullen worden vereedpligt.”

In 1687 werden in Leiden maatregelen genomen, om ongevallen, uit den vrijen verkoop van rattenkruit voortspuitende, te voorkomen en werd daartoe de volgende Publicatie afgekondigd:

Leidsche publicatie tegen den verkoop van rattenkruit.

„Die van den Gerechte der stadt Leyden hebben omme zoo veel doenlyck voor te komen en te weeren de ongelucken, die door het al te vry verkoopen van

arsenicum, ofte Rotte-kruyd soudē kunnen voorvallen, goed gevonden en verstaan, dat niemand hetselve Rotte-kruyd binnen deze Stadt sal mogen verkoopen, als een Persoon alleen, die daartoe by speciale commissie van die van de Gerechte albereyts is aangestelt, ende namaels vervolgens aangestelt soude mogen werden, ende dat op een boete van 25 Guldens by de tegendoenders telkens te verbeuren, welcke aangestelde Persoon hetselve Rotte-kruyd niet sal vermogen te verkoopen dan aan die gene die hy kent, of ten minste yemandt van kennisse by hem hebbende, die allen ten minste yeder 20 jaren of daarboven oudt sullen moeten zyn, van alle hetwelcke de Gecommitteerde ten desen pertinente aanteyckening sal moeten houden, met expressie van den name der genen, die het voorsz. Rotte-kruyd t'zyner huyze hebben gekoft ende de koopers in cas als voren geadsisteert, ende uytdrukkinge van de quantiteyt van hetselve Rotte-kruyd."

„Dat wyders niemant buyten de geauthoriseerden eenigh Rotte-kruyd, naar verloop van acht dagen na dato deses, in zyn huys zal mogen hebben om te verkoopen, op een boete van 25 guldens, maar hetselve gehouden zal zyn binnen denzelven tijd ten huyse van Johannes Leuven, Apothecarius, by die van den Gerechte tot het verkoopen van het voorseyde Rotte-kruyd bij dezen specielyk geauthoriseert, te brengen of doen brengen. daar voor de selve den behoorlycken prys zal werden betaalt."

„Aldus gedaan by die van den Gerechte der stadt Leyden ende op den negenden December des Jaers

1687 in tegenwoordigheid van den Schout, Burge-meesteren ende Schepenen der selver stede, ter poeye van 't Raedthuys voor den Volcke afgelezen."

De afscheiding der apothekers uit de Gilden, waarbij zij eenmaal ingedeeld waren, ging niet overal even gemakkelijk. In vele steden werd in den bestaanden toestand dan ook lijdelijk berust. Zoo behoorden nog in 1663 te Middelburg, ofschoon daar reeds van 1603 af verordeningen waren uitgevaardigd omtrent de toelating tot het apothekersvak en de visitatie der „kruyden ende drooges," de apothekers aldaar nog steeds tot het kruydeniersgilde.

Belemmering
in de oprichting
van afzonderlijke
apothekers-
gilden.

In Dordrecht werd op het request der aldaar gevestigde apothekers, in dato 14 April 1666 — verzoekende, „dat niemand vergund zou worden apotheek te houden, tenzij hij drie jaren als leerknecht op eenen winkel binnen deze stad had gestaan en daarenboven nog twee jaren de kunst had geoefend" — gunstig beschikt en de uitvoering aan adressanten overgelaten, die zich toen terstond vereenigden tot eene confrerie of Collegium pharmaceuticum en, reeds den 3den Mei van hetzelfde jaar, een Reglement vaststelden met verschillende bepalingen omtrent toelating, uitoefening, vergaderingen en boeten. Ook werd daarby geregeld het voorhanden hebben van goede compositiën, volgens de Pharm. Amstelredamensis, terwijl tevens bepaald werd dat de bereiding van de Theriaca ofte Mitridaat in bijzijn der visitatoren, na voorafgaande keuring der simplicia, zou geschieden.

Request der
apothekers te
Dordrecht.

Apothekersgilde
en Privilegie te
Vlissingen.

Het apothekersgilde te Vlissingen, waarvan de op-
richting nog onbekend bleef, vond op zijn klachten in
1674 over de onbehoorlijke uitoefening van het vak,
bij de regeering der stad een gunstig gehoor. Op hare
lastgeving werd het volgend Privilegie afgekondigd:

„Allen dengeenen die dezen tegenwoordigen zullen
zien ofte hooren leezen Saluyt, doen wij Baillu, Bur-
gem., Scepenen en de Raden der stad Vlissingen te
weeten, dat wy in agtinge genomen hebbende het
vertoog ons door de Apothecarissen dezer stede gedaan.
Namentlyk dat zij in haar jongheit met groote moeyte,
neerstigheid ende kosten hebben geleerd, ende hun
geexerceert in de konst der Pharmacie, ter tyt zy
bequaam geworden zyn deselve conscientieuselyk tot
nut en dienst van die haar van doen mogten hebben
te Practiseeren en nu bevinden, dat eenige tyt her-
waartz, eenige in dezelve kunst onwetende en oner-
varene chirurgyns, ende andere haar verstoutende
Pharmacie te gaan exerceeren ende daarvan openbare
wynkels op te stellen, sonder ooyt dezelve konst met
tyd behoorlyk te hebben geleert, veel min dat zy de
proev ofte examen daarvan zoude kunnen uytstaan,
daar nogtans zooveel aan de exercitie ende kennisse
derzelve konst is geleege, als door welkers onkennisse
niet alleen de gezondheid, maar ook het leven (het
dierbaarste dat de mensch hier op aarde heeft)
meenigmaal werd verwaarloost, is het dat wy genegen
zynde het verzoek der supplianten als ten hoogsten
nodig en redelyk te voldoen by forme van Privelegie,
hebben vergunt naar volgende:”

Art. 1.

„Niemand en zal tot het examen ende proeve des Apothekersgilde geadmitteert worden, tenzy hy alvooren Poorter ende Burger deser stad zy ende klaarlyk aan den Heer Overdeeken, ende Deekens van den gilde, beneffens de Heeren Inspectatores betoone, dat hy dry volle jaren by eenen Mr. en geapprobeerd Apothecaris, ofte weduwe dezer stad ofte Apothecaris van andere gerenomeerde steeden neerstig en wel heeft gedient ofte dat hy zelfs buyten deze stad wynkel gehouden heeft in een stad als boven.”

Art. 2.

„Niemand en zal vermogen de konst der Pharmacie alhier te exerceeren ofte een apothekerswynkel op te stellen, tenzy volkomentlyk zyn examen en proeve voldaan heeft in manier naar volgende:”

„Eerstelyk dat hy de Latynsche Tale redelyker wyze versta, opdat hy niet alleen de recepten der respective Doctooen, maar ook het Dispensatorium, beneffens andere authouren, die over de Pharmacie geschreeven hebben, grondelyk kan verstaan ende begrypen;”

„Ten tweeden zal de proefdoender gehouden zyn, zich te laten examineeren by de Deeken van den Gilde, ten overstaan van de Heeren Overdeeken ende Inspectatores, zoo over de kennisse der simplicia, 'tzy groene ofte drooge kruyden, haar onderscheit, uytleezinge, keure, bewaringe, toebereydinge, etc., de

fouten en erreuren ter arbitrage der examinatores, Overdeeken en de presenter Hr. Inspector;”

„Ten derden zal de Proefdoender daar naar gehouden zyn, in presentie van den Hr. Overdeeken, Deekens ende Inspectatores te maaken eenige medicamenta composita, 't zy Massam pilularum, Opiatum, Electuarium, Unguentum, Oleum, Emplastrum, Syrupum vel Tabellas, waarby hy, ten minste na het goeddunken van den gemelden Heer Overdeeken, Deekens en de Hr. Inspectatores, ook aanstonds zal ge-examineert worden over de ingredienten, basis compositionis, bewarynge, geduursaamheid derzelve, etc., de fouten en erreuren ter arbitrage als boven;”

„Ten vierden de Proefdoender hier in behoorlyk voldaan hebbende, zal dan geadmitteerd worden de Pharmacie te exerceeren ende wynkel op te stellen, mits zig verbindende en onderteykenende de wetten van den Gilde, alreede gestatueerd of nog te statueeren :

Punctuelyk en conscientieuselyk te zullen nakoomen ende onderhouden op de boeten en peenen daartoe staande, en zal voor 't inkomen derzelve Gilde betalen voor den examiner en de overstaande Heeren Overdeeken ende Inspectatores voor hare vacatiën Twintig Gulden, ten profyte van den Gilde agt en dertig guldens, ende voor den Gildenknaap twee gulden, zynde samen Sestig Caroly Gulden ende daarenboven nog een heerlyk tractement aan den Hr. Overdeeken, Deekens en de Heeren Inspectatores, ende zal de tyd van het examen en proeve alleen zyn ende geschieden van half April tot den laatsten November toe.”

Art. 3.

„Niemand en zal vermoogen de konst der Pharmacie zonder zyn vrydom in 't Gilde te exerceeren binnen deze stad Vlissingen ofte resorte, van dien af op de verbeurte van vyf en twintig guldens, zoo dikwyls als hy daarin zal bevonden worden.”

Art. 4.

„Niemand (als alleen vrye Apothecarissen in den gilde) zal vermogen eenige medicamenten, zoo inwendige als uytwendige, zoo eenvoudige als gecomponeerde, aan eenige zieken, gequeste of andre personen te bereyden, leveren of verkoopen, behalven dat het den Chirurgyn vrystaat aan hunne patienten ofte gequesten te apliceeren en toe te dienen zoodanige chirurgicale medicamenten als tot curen derzelve accidenten, wonden en quetsuren zal van nooden zyn, maar verder niet, ende dat alles op de boete van ses gulden yder reize. Veel min zal iemand vermogen te prepareeren, toe te maken, leveren ofte verkoopen eenige medicamentkisten voor varende chirurgyns, scheepen ofte carga-soenen, alwaar 't zelfs voor eige rekeninge, op de verbeurte van de gemelde medicamentkisten ende nog daarboven de somma van 25 Gulden yder reize, alles ten profyte van den Gilde.”

Art. 5.

„Alle ende een yder Apothecaris zal gehoude zyn by trouwe en eere, soo het nieuw gemaakt Dispen-

satorium Flissingarium als andere recepten der respective doctoren getrouwelyk na te komen ende voldoen, daar niet af ofte toe te doen, nog te geen quid pro quo te nemen naar haar eigen goeddunken, maar zoo iets ontydelyk of niet te krijgen is, zal hij daarover 't oordeel van den Doctoer zelfs of van Hr. Inspectatores afvragen op de verbeurte van ses gulden."

Art. 6.

„Alle en een yder Apothecaris zal gehouden zijn alle jaren tot onderhoud van 't voorschreven Gilde te betaalen voor zyn aanpart, zoo veel als op 't doen van de reekening zal verteert werden, uytgezonderd de Weduwen, die daartoe maar zullen contribueeren jaarlyks de somme van dry gulden, welke rekening jaarlyks zal gehouden worden op 18 October."

Art. 7.

„De heer Overdeeken en Deekens, ten overstaan van de Hr. Inspectatores, zullen vermogen op aanklagte, en naar gelegenheid des noots zynde, de wynkelen der Apothecarissen te gaan visiteeren ende inspectie nemen van de medicamenten, drooges, kruiden, etc., zonder eenig tegenspreken ofte stuurs onthaal derzelve, en die 'tzelve zal wygeren toe te laten zal verbeuren vyf en twintig gulden en niet te min gehouden blijven 't zelve te laten doen."

Art. 8.

„Niemant, wie hy ook zy, als alleen de respective Doctores medicinae, zal vermogen over eenige zieken

ofte patienten te praktiseeren, haar medicamenten, aderlaten, potten, etc., te ordonneeren, wateren te bezien ofte over dezelve zieken te gaan of te komen, op de verbeurte van ses gulden yder reysse voor den Gilde, behalven dat het een Apothecaris zal vrystaan in zyn winkel purgatiën, sweetdranken ofte alle medicamenten te geeven, leveren ofte verkoopen, dat van hem geeischt ende verzogt wort zonder nogtans aldaar formeele Practyk te exerceeren."

Art. 9.

"Geen Apothecaris zal vermogen in zyn winkel eenige medicamenten, gecomponeerde of chimicalia te houden, die in andere steden of plaatsen gemaakt zyn, tenzy alleen zoodanige die hier ter plaatse niet bequameelyk konnen gemaakt worden, maar gehouden zyn die zelfs te maken ofte hier in deze stad by een vry Apothecaris ofte goed Chemicus gemaakt te koopen ofte anders door de Hr. Overdeeken en Deekens en Inspectores de chimicalia te laten visiteeren op poene van ses gulden."

Art. 10.

"Niemand zal vermogen door directe ofte indirecte middelen, hetzy door zig zelven of door recommandatie ofte anders malkanders patienten ofte calanten af te trekken, maar laten yder zyn vryheid te winkel te gaan daer 'them gelieft, op poene van 6 gulden yder reise."

Art. 11.

„Geen Apothecaris en zal vermogen, daartoe door den Gildeknaap verzogt zynde, ymandt te dienen of medicamenten te leveren, die aan een ander Apothecaris ten agter en schuldig staat, vooraleer de crediteur promptelyk is voldaan, op poene van 6 gulden voor 't Gilde.

Art. 12.

„Als eenig Apothecaris komt te sterven, zoo zal de weduwe ofte erfgenamen voor doodschuld betalen de somma van vyf schellingen.”

Art. 13.

„De weduwe van een der overleedene Apothecarissen vry geweest zynde in den Gilde, zal vermogen gedurende haar weduwelyken staat hare wynkel op te houden met een Mr.knegt, welke dry jaren by een geaprobeert Apothecaris gestaan of gedient heeft ende zal dyto Mr.knegt voor inschryving moeten betaalen 6 gulden voor den Gilde, ende voor den Gildeknaap 2 schellingen, ende gemelde weduwe zal genieten al de vryheid in 't voorschrevene Gilde als haar overledene man, mits betalende hare jaarpenningen, edog met iemant onvry in 't voorschrevene gilde hertrouwende, verliest dan haar voorregt en vryheid.

Art. 14.

„Geen Apothecaris zal vermogen een leerjongen aan te nemen dan tenminste voor dry agtereenvolgende jaren, die ook in zyn huys zal moeten wonen, eeten,

drinken en slaapen, en zal gehouden zyn naar 14 dagen agter 't aannemen ende albereits in zyn dienst zynde 't zelve aan de Deekens van den Gilde aan te dienen, ende zyn naam in het Gildeboek te laten inschryven, op de boete van 6 gulden, ten profyte van den Gilde. Gemelde leerjongen zal voor 't inschryven aan den Gilde betaalen zes gulden en voor den Gildeknaap twee schellingen, daarvoor den Mr. desnoots zynde zal moeten instaan ende betalen, 't welk van gelyken de knechts die haare leerjaren voleindigt hebben (schoon zy haar maar voor een korten tyd verhuurden) mede zullen subject zyn."

Art. 15.

"De soon van een Apothecaris van deze stad aanvangende de Pharmacie te leeren, zal desgelyks gehouden zyn, syn naam te laten inschryven, op poene als voren voor zyn Mr. en zal hy alleen maar gehouden zyn te betalen aan den Gildeknaap twee schellingen zonder meer."

Art. 16.

"Geen Apothecaris zal vermogen als volgens 't 14 artykel meer als een leerjongen aan te neemen (die zynen Mr. komende te sterven, zyn volkomen tyd by een vry Mr. zal moeten dienen) ende na 2 jaren by eenen Mr. gedient hebbende, zoo vermag gemelde Apothekaris en Mr. een andren leerjongen aan te neemen, wie ter contrarie doet zal verbeuren 30 stuyvers ende 't zelve aanstonds moeten betalen."

Art. 17.

„Wanneer een leerjongen zyn meester wel en getrouwelyk den tyd van dry jaren heeft gediend en willende vertrekken, zoo zal de Mr. hem behoorlyk testimonium verleen en zyn vertrek op 't Gildeboek laten aantekenen, mits dito leerjongen daarvoor betaalt ten profijte van 't Gilde vijf schellingen.”

Art. 18.

„Niemandt zal vermogen malkanders knegt te onderhuren, tenzy hy 't zelve aan zijn Mr. drie maanden te voren heeft bekend gemaakt en gevraagd of op dito knegt iets te pretendeere heeft, op verbeurte van twee Ponden Vls. voor den Gilde.”

Art. 19.

„Alle questiën tusschen de Apothecarissen vrij in den Gilde over eenige injurien ofte zaken den Gilde betreffende ontstaan, en in deze Ordonnantie niet uytgedrukt, sullen door den Eerw. Overdeeken en Deekens moeten worden beslist ende by partyen moeten worden gehoorsaamt de boeten daarover gevonnist terstond en promptelyk te betalen, op poene van zes gulden yder reis.”

Art. 20.

„Wanneer eenig Apothecaris ofte Gildebroeder voor den Hr. Overdeeken en Deekens ontboden zynde niet compareert, zal dezelve yder reis verbeuren vier schellingen.”

Art. 21.

„Voor pensioen van den Hr. Overdeeken jaarlyks te betaalen de somma van een pond en tien schellingen Vlaams.”

„Alle boeten en breuken hierin vermeld zullen by foute van pronte voldoening, paratelyk werden geexecuteert.”

„Het vermeederen en verminderen dezer ofte eenige duysterheid in bevonden werdende, zal op 't vertoon van den Hr. Overdeeken, Deekens ende Heeren Inspectatores, staan te arbitragie en decisie van Bailluw, Burgem., Sceepen en Raden dezer steede Vlissingen.”

„Aldus gearresteert ende by 't collegie van Wet ende Raad geaprobeert, den 24 Maart Anno 1674.

In 1701 werd op het rapport van den Hr. Overdeeken goed gevonden en verstaan Art. 13 der voorgaande Ordonnantie daarmede te amplieeren „dat de weduwenknechts by de weduwen woonende, boven haar driejarige dienst by een en dezelve Mr., ook zullen gehouden zyn te ondergaan een goet examen ende te doen een behoorlyke proeve, zooals by den Hr. Overdeeken zal worden vastgesteld en geordonneert en zullen de weduwen gehouden zyn zig van zoodanige knechts te voorzien ofte haare neeringen te moeten staaken.”

Het archief der stad Leeuwarden bevat, als een der oudste oorkonde voor onze geschiedenis, eene „Instructie voor den Stadsapotheker” in dato 20 Juli

Instructie voor
den stadsapotheker
te Leeuwarden.

1672, welk stuk zich echter weinig of niet onderscheidt van de reeds opgenomen documenten van dien aard.

In 1687, en waarschijnlijk reeds iets vroeger, is daar ter stede een Collegium medicum opgericht, Leeuwarder pharmacopee. dat in hetzelfde jaareene Latijnsche pharmacopee samenstelde, die op last van het Stadsbestuur te Leeuwarden werd uitgegeven onder den titel van „Pharmacopoea Leovardensis Galenico-Chymica, Collegii Medici ejusdem loci. Opera adornata et Magistratus auctoritate munita.” Leovardia apud Gerardum Hoogslag, Bibliopolum, 1687 in 16°.

Het boekje is goed ingedeeld en ook goed gedrukt.

Nog in hetzelfde jaar verscheen van deze pharmacopee eene Hollandsche vertaling, getiteld: „Leeuwarder Apotheek, na de Galenische-Chymice manier, door het Collegie der Medicyns aldus opgemaakt en door den E. E. A. Magistraats-Authoriteit bevestigd.” etc.

„Nu vermeerderd en zorgvuldiglijk van derselver Fouten in alles wel gesuivert ende verbeterd, door F. J. Winter, M. D. Te Leeuwarden bij Gerardus Hoogslag, Boekverkooper in 't Nauw 1687.

Ordonnantie te Leeuwarden.

Deze Hollandsche uitgave bevat de volgende „Ordonnantie raakende de Apothekers ende d'Apotheek binnen Leeuwarden”:

„Burgemeesteren, Schepenen, en de Raade der stadt Leeuwarden, considererende de gezondheid der menschen te zijn een onwaardeerlijke schat, ende hier op aarde het grootste geluck, om welcke te bewaren ofte verloren zijnde, weder te bekomen de Groote Schepper, Oppervoogd en Regeerder van

het geheele All, na zijn oneindige goedheid veele en krachtige of verscheidene hulpmiddelen aan 't menschelycke Geslachte verleend heeft, welcke zonder goede toebereidinge niet na behoren gebruickt kunnen worden; ende nadien meermalen bevonden is, dat merckelyke abuisen daarinne worden begaan, hebben goed gevonden ende hoog noodigh geacht, ten besten van onze goede ingezetenen daar tegens (so veel doenlyck) te voorzien; en nademaal dienaangaande door de Doctores Medicinae in deze onze stadt met groote en zorgvuldige neerstigheid te samen gesteld zij: eene Pharmacopoea, so is 't, dat Wij, opdat deselve wel mach worden geobserveert ende nagekomen, aangaande Apothekers en Apotheek, hebben gearresteerd de volgende Articulen":

I.

„Dat niemant na desen als Apotheker in dese stadt zal worden toegelaten, als na voorafgedane Examen ten overstaan van Gecommitteerden uit de Magistrât te doen, door twee Doctores Medicinae, neffens twee Apothekers by deselve Gecommitteerden daartoe by beurte te nomineren, zijnde daar te boven ook voorzien met goede getuigenissen aangaande zijn leven en wandel.”

II.

„Dat de Apothekers haare winckels sullen moeten voorsien van allerhande Medicamenten, so enkelde als te samengestelde, in de voorz. Pharmacopoea uitgedruckt, by poene van dertich stuyvers te verbeuren

neffens yder Defect, en so menichmaal sulx gebeuren mochte; sullende nochtans een ygelyck Apotheker geoorlooft wezen ook andere Medicamenten te bereiden en te verkoopen waarvan in deselve Pharmacopoea geen gewach wordt gemaackt.”

III.

„Dat de Apothekers alle Medicamenten in de Pharmacopoea uitgedrukt, conform den inhoud derselver getrouwelyck sullen moeten bereiden, en na der order bereit zynde, sodanich te koop houden ende leveren.”

IV.

„Dat de Apothekers niet sullen vermogen krancken of sieken te visiteeren, haer Medicamenten voor te schrijven, noch sonder voorschrift van een Medicus eenige slaepmiddelen, quikmiddelen, braakmiddelen ofte stercke purgatiën in te geven, nochte aan ymant te verkoopen, waarin eenigsins pericul mochte wesen, ten ware selve met by-doeninge van de naam van 't Medicament of by geschrifte expres daartoe mochte worden versocht, by Poene van daar over naar exigentji van saaken arbitryk gecorrigeert te worden.”

V.

„Dat de Apothekers geen composita ofte bereyde medicamenten, die in de voorschrevene Pharmacopoea zijn uitgedrukt, van elders sullen mogen ontbieden en verkoopen of leveren, als op approbatie van een Medicus ende een Apotheker, by verbeurte van zes Carolygulden 't elckemaal te verbeuren.”

VI.

„Dat ten overstaan van Gecommitteerden uit de Magistrât door twee Doctores Medicinae en twee Apothekers (op nominaatje als voren) twee of meermalen in 't jaar des Apothekers winckels sullen worden bezocht, ende meesterlyck onderzocht, off deselve al met goede en versche medicamenten zyn voorsien, opdat de niet goed gekeurde en verouderde wechgeworpen en andere betere ende van behoorlycke kracht in derselver plaatse gedaan mogen worden: welcke visitatie en wechdoen der medicynen de Apothekers in geenerleye manieren sullen hebben te weigeren, by Poene van twaalf Carolyguldens.”

VII.

„Dat byaldien een Doctor eenich medicament mochte komen voor te schryven, 't welck min gebruickelyk ofte om 't saisoen van 't jaar niet te bekomen waare, geen Apotheker eenichsins ook d'allerminste verandering sonder consent en ordre van een Medicus daarin sal vermogen te doen.”

VIII.

„Dat alle Apothekers reeds zijnde, ende die namaals sullen worden toegelaten, onder solemnelen eede zullen beloven om bovenstaande Derde en Zevende articulen in allen deelen punctuëlyk na te komen.

Aldus gedaan en gearresteert bij de Achtb Magistrât der stadt Leeuwarden tot derselver Ampliatje, Interpretatje en Revocatje.”

„Actum op den Raadhuse derselver stede den 11 May 1687.”

Na het uitvaardigen van deze Ordonnantie werden de Apothekers te Leeuwarden opgeroepen, om in handen van Burgemeester en Schepenen den eed af te leggen. De lijst dezer namen is te vinden in het Politieboek der stad en vangt aan op 27 Juni 1687 met de volgende namen:

Theodorus van Marssum.

Nicolaas Haninga.

Jacobus Lubach.

Cornelis Buma.

Tacco Ducama.

Zij is voortgezet tot 31 October 1698.

Genoemde Ordonnantie werd zes jaar later met de volgende „Amplificatie” aangevuld.

„Dat diegene welke Mr. Apothecarius goed denkt te worden alvorens zal worden geëxamineerd, ten overstaan van de E. Policie, door twee Doctores Medicinae en twee Apothekers, volgens de Ordonnantie den 11 Mei 1687 gearresteerd.

Dat dit examen zal worden gedaan in de kamer bij de E. Raad, aan de Med. Doctores provisioneelyk geaccordeerd en toegestaan.”

„Dat dit examen zal geschieden tot laste en kosten van den nieuwen Mr. Apothecarius.”

„Dat deselve voor 't examen en meesterschap eens en vooral zal betalen, zoo hy tot Mr. mogt worden toegelaten, twee en negentig Car. guldens, ende een vreemde, geen burger ofte burgerzoon zynde, een honderd Car. guldens.”

„Dat die penningen zullen worden gedistribueerd in voege en manieren als volgt:

voor de E. Policie voor vacaturen . . .	21	C. G.
de twee Doctores Medicinae	14	„
de twee Apothekers	9	„
de Policiebode	3	„
voor de kamer van 't Coll. Medic. . . .	25	„
voor verteeringe by en voor 't examen	20	„

makende te samen . . 92 C. G.

dat die acht Car. gulden, die een vreemden daarenboven te betalen heeft, mede ten profijte voor de Kamer van 't Coll. Medic. zal komen ”

„Aldus geamplieert van de E. Raad, bij provisie tot derzelver revocatie, gearresteerd den 28 April 1693.”

In 1698 werd eene tweede uitgave der bovengenoemde Latijnsche Pharmacopoea Leovardinensis uitgegeven.

Uit de verschillende Hollandsche vertalingen, onder welke er in Leiden zelfs twee in hetzelfde jaar — 1692 —, in Amsterdam drie werden uitgegeven, en wel in 1712 — 1736 — en 1745, mag men afleiden, dat genoemde Leeuwarder pharmacopee een goeden naam had en bijzonder gezocht werd. Zelfs een zevende druk (naar den Tweeden Latijnschen Druk in het Nederlandsch vertaald) werd uitgegeven in 1774.

De Amsterdamsche uitgave van 1712 door Nicolaas van Hoorn is naar de 2e Lat. uitgave bewerkt en bevat de oorspronkelijke opdracht „Aan de zeer ontzachelyke Majestraat van Leeuwarden, de Hoogachtbare, wijze, zeer voorziene erentfeste Heeren, die 't

roer der regeringe onder 't Leeuwenschilt bestieren en alle geluk en welvaren aan 't gemeen, ter eere des Almachtigen, en tot onse gedurige troost, uit het binnenste onser harten, met alle voorspoed wordt toegewenscht" door elf onderdanige artsen, wier namen genoemd worden. De eerst ondergeteekende is F e y o Joannes Winter, dezelfde, die de eerste Hollandse uitgave van 1687 bezorgde.

Wettelijke bepalingen in Haarlem omtrent toelating en uitoefening.

Ofschoon de oprichting van een Collegium medico-pharmaceuticum binnen Haarlem in 1537 hier reeds is medegedeeld, worden aldaar niet vóór 1692 wettelijke bepalingen gevonden omtrent de toelating tot en de uitoefening van het vak. Van dit tijdstip af werden alle binnen Haarlem gevestigde apothekers verplicht om hunne „proeve" af te leggen, ofschoon zij hunne apotheken voorloopig mochten openhouden. Zij ontvingen tegen betaling van 15 gulden eene provisioneele admissie, geteekend door 2 leden van het Bestuur uit het Collegium.

Deze admissie luidt als volgt:

„Cum coram nobis comparuerit ac se statutis collegii medico-pharmaceutici subjecerit, nos infra scripti Decanus et Assessores ex auctoritate nobelissimi amplissimique Magistratus hujus urbis Harlemensis ipsi permittimus exercitium publicum artis pharmaceuticae; ea lege ac conditione, ut ante receptum in hujus rei testimonium diploma, artis ac peritiae justa et debita documenta, tempore atque loco ipsi constituendo praestet."

„Harlemi; anno 1692."

Tusschen 17 en 21 December van genoemd jaar, hadden alle Haarlemsche apothekers deze admissie aangevraagd, terwijl hunne knechts of bedienden op 7 Januari 1693 werden ingeschreven tegen betaling der zoogenaamde leges.

In hetzelfde jaar — 1692 — ontving het Collegium de ^{Haarlemsche} opdracht van het stedelijk Bestuur tot samenstelling ^{pharmacopee.} eener pharmacopee, waaraan zoo spoedig gevolg werd gegeven, dat de arbeid reeds op 13 Januari 1693 voltooid was. Na door de Haarlemsche Doctoren te zijn goedgekeurd, werd het handschrift den 9^{en} Maart aan Burgemeesters vertoond, waarna op 11 Mei aan Willem van Kessel, op zijn aanvraag, kon worden vergund om het af te drukken, terwijl het aanbod van R. de Hooghe, om aan het College de titelplaat te mogen vereeren, dankbaar werd aangenomen.

Het werk verscheen onder den titel „Pharmacopoea Harlemensis senatus auctoritate munita. Harlemi apud Wilhelm. van Kessel et Amstelodami apud Joannem ten Hoorn 1693. Spoedig daarna verscheen de Hollandsche vertaling: „De verbeterde Haarlemmer Apotheek; in welke allerlei Geneesmiddelen, zijnde tot Haarlem in 't gebruik, konstiglijk bereid worden. Door het collegie der Medicyne Doctoren aldaar in 't Latyn eerst opgemaakt en door des E. E. Achtb. Magistraats autoriteit bevestigd. Nu met deszelfs krachten en manier van ingeven vermeerderd en in 't Neerduyts gebracht door Abram Bogaert, Apotheker tot Amsterdam. 't Amsterdam bij Jan ten Hoorn, Boekverkooper over 't oude Heere Logement 1693.”

Na een Voorbericht van den uitgever, volgt eene Voorrede, getiteld: „de schrijvers aan den lezer” die voor de waardeering der toen heerschende begrippen hier eene plaats verdient. Zij luidt als volgt:

„Veelen zal het zonder twijfel wonder geven, dat ook wij (daer reeds zoo veele Dispensatoria in het licht zyn) iets nieuws hebben willen voor den dag brengen. Maer de zaak wel overwogen zijnde, zal yder, die in de Geneeskunde bedreven is, lichtelijk kunnen zien, dat ons geene redenen ontbroken hebben. Want hoe verscheidentlijk meenigmael de Geneesmiddelen bereid worden, die onder de menschen eenen en zelven naem dragen, zoo ten opzigt der samenstellinge, als toebereidinge, is ten overvloed bekend aen alle degenen, die de Geneeskunde oefenen. Opdat wij niet spreken van die, dewelke geenen of somtijts eenen onzekeren naem dragende (zijnde eenigen uitgezondert, misschien aan de rest der Doctoren en Apothekers onbekent, zoo ten opzigt der ingrediënten, als der toebereidinge) voor geheimen, die een groote kragt en wonder vermogen hebben, maer menigmael met groote schade der zieken, verkocht en gebruikt worden.”

„Opdat derhalven ten minsten in onze Republyk van Haerlem na dezen voorzigtiger worde te werk gegaen, omtrent het verjagen der ziekten, en het behouden der menschelyke gezondheid, hebben wy dit beknopt Dispensatorium aen onze Apothekers, ten dienste der Winkelen dezer stede, uit last der Edele Grootagtbare Magistraet, willen verschaffen, opdat zy niet verlegen zouden staen omtrent het maken en bereiden der

geneesmiddelen; noch de Artsen bekommert blijven over de werkingen en gevolgen van hunne geneesmiddelen."

"Waer toe ook veel zou kunnen helpen, indien de winkelen zoo menigmael de zaak of gelegenheid dat vereischt, van ervarene opzienders bezogt worden."

"En opdat dese onse arbeid niet zou aengroeyen tot een al te groote zwaerte, of liever mengelmoes, hebben wij het overtollige, of hetgene wy daer voor hielden, weggenomen; en agtergelaten hetgeen niet helpen kon, en de werkinge van het overige belette, ja ook het gene somtyts een tegenstrydige werking voortbragt, uitzonderende evenwel de Theriaca en Mithridatium."

"Evenwel hebben wij niets veranderd, dan wanneer de zaak zelfs, het voordeel of de noodzakelijkheid, dat vereischte. Hetwelk de Lezer, die een weinig naeukeurig is, terstond zal gewaer worden in de gedistilleerde Wateren, Geesten, Tincturen, Balsemen, Syropen en andere soorten van Geneesmiddelen."

"Dus hebben wij, bij voorbeeld, uit den hoop der gedistilleerde Wateren geworpen de zoodanige, die van koude kruiden gedistilleert, noch kragt noch reuk noch smaek hebben, en aldus van geen gebruik zijn. Waervan wy by ervarenheit spreken. En omtrent andere dingen hebben wij ook niet nagelaten, beproevingen in het werk te stellen, maer wel naerstig onderzocht wat dese en gene dingen, hetzy in het weken, of in het distilleren, ten opzigt van de smaek, reuk, of, dat nog meer is, van de krachten kan uitwerken, en naar ons oordeel het beste uitgekozen."

„Ten opzigt van de gewigten en maten en hoeveelheid der simplicia hebben wij dat alles naeukeuriger dan gemeenlijk geschied uitgedrukt, stellende voor manipels en pugillen nu Ponden, oncen, Drachmen etc., omdat de manipels en pugillen en andere maten van desen aert meenigmael veel verschillen naer de groote der handen, of ook somtyts gierigheid der Apothekers.”

„Galenische en Chymische Geneesmiddelen hebben wij te gelijk bijeen gevoegt, opdat de Galenisten, zoowel als de Chymisten, hier zouden vinden, dat hen te passe kon komen.”

„Ons dagt dat de samengestelde middelen, die wy alhier hebben byeengehaelt, genoeg waren voor Geneesoeffenaren, die hun geneesoeffening wel en met ondervinding in het werk stellen; nademael ook tot hun dienst, in de eerste rang, behelst word zulk een groote meenigte van enkele Geneesmiddelen, dat iemand, die geoeffent is, hier uit zeer licht nieuwe manieren van toebereidingen kan vinden, en nieuwe middelen samenstellen, van wat gedaente hij die ook begeert.”

Na „de chymische tekenen,” verschillende geneesmiddelen of wel bewerkingen voorstellende, en na die voor de „Gewigten en Maten” volgt als slot een gedicht van D. van Hoogstraten, dat aldus luidt:

„Zoo krijgt de kunst, in top geheven,
Ten dienst van 't menschelycke leven,
Een glans, door Haerlem haer gegeven;
Een glans, die hare vlekken dooft,
Haer in geen duisternis laat steken,
Maar zuivert van haar erfgebreken,

Als 't dom vooroordeel is geweken,
 Men siert met lauwerkransen 't hoofd
 Dergenen, die dit werk verrichten,
 En Eskulaep een tempel stichten,
 Waer voor de bitse nyd moet zwichten."

Onder de weinige chemische praeparaten, die in deze pharmacopee voorkomen, is het „Bezoardicum minerale of mineraal verzetmiddel," kenmerkend voor dezen tijd:

„Neem, Boter van spiesglas, zooveel als gij wilt, giet in 't zelve zo veel spir. vini rectific. totdat de op-sieding ophoud; daar na damp dat mengsel uit tot dat het droog is; hetwelk men daarna in een smeltkroes gloeit tot dat er geen waessem meer uitkomt, en de stoffe heel wit wert, die men dan af moet gieten tot dat zij zonder smaak is.

Het doet tamelijk sweeten, zuivert het bloed; is goed in bedorven honger, kwade koortsen, geelzucht, waterzucht in de borst, verhardinge der klieren, enz.

De Dosis is tot zestien grein, met iets anders vermengd."

De Butyrum Antimonii werd opgegeven „om te bereiden uit Antimonium, die rauw is, en Mercurius sublimatus, die vreetend scherp is, van elks even veel."

De invoering der eerste Haarlemsche pharmacopee gaf tevens aanleiding aan het Collegium om te besluiten, dat na 1 Maart 1693 de Doctoren geen medicynen meer zouden afleveren, terwijl tevens aan den Gildeknecht werd bevolen om allen kruideniers aan te zeggen, dat zij voortaan geen saffraan, kreefts-

Besluit van het
 Haarlemsche
 Collegium.

oogen, sennebladen en maankoppen of slaapbollen meer mochten verkoopen.

Onderzoek naar
de bekwaamheid
der Haarl. Apo-
thekers.

Met het oog op de slechts provisioneele admissie, door het Haarlemsche Collegium in Dec. 1692 aan de 20 aldaar gevestigde apothekers uitgereikt, werd van 13 Mei 1693 af een onderzoek ingesteld naar de mate van hun bekwaamheid, waarmede met den oudste in jaren, en wel ten zijnen huize, werd aangevangen door het maken van drie bereidingen in het bijzijn van het geheele college. De proef liep af in 2 dagen en ieder betaalde daarvoor in dit bijzondere geval 5 gulden en 10 stuivers voor den gildeknecht. Zij mochten de praeparaten zelve kiezen en namen daarvoor in den regel, wat bij hen ontbrak of vernieuwd moest worden. Zoo o. a. Butyrum antimonii, Bezoar minérale, Tinct. metallorum, Regulus Antimonii martialis, Confectio Hyacinthorum, Oleum Succini etc. De geneesmiddelen werden daarna ingeleverd en geinspecteerd op de groote zaal van den Ouden Doelen, in tegenwoordigheid van de meeste leden van het Stadsbestuur, daartoe speciaal door de Burgemeesters uitgenoodigd, zoo ook van de Doctoren en Apothekers.

Bij deze „proeve” der reeds gevestigde apothekers, werd niet één afgewezen. Daarna werden alle apotheken gevisiteerd.

Apothekers-
examen te Haar-
lem.

Het examen der later opkomende candidaten werd vrij belangrijk uitgebreid. Zij moesten ondervraagd worden in de droge, zoowel als in de groene simplicia; enkele stukken uit het nieuwe dispensatorium Harlemense vertalen en uitleggen en tevens zes samengestelde bereidingen maken. Het examen in de bo-

tanie werd afgenomen in den tuin van den Apotheker Gillis de Koker, die aldaar vele officineele planten kweekte, en wel „zooveel mogelijk van alle candidaten tegelijk, om dien Heer niet al te veel last te veroorzaken.” Voor het diploma, vacatiën enz. werd betaald 61 guld. 10 st.

Den 13den Sept. 1693 werden, bij besluit der (drie) De Haarl. Doctoren, Chirur-
gyns en Apothe-
kers tot één gilde
vereenigd. Burgemeesters en van alle Scheepenen van Haarlem, ook de Chirurgyns in het Collegium medico-pharmaceuticum opgenomen, zoodat dus van dien datum af alle Doctoren, Chirurgijs en Apothekers tot één Gilde behoorden, met de verplichting, volgens de Resolutie van Oct. 1699, „tot onderhoud des gemeenen Gilts en van den Hortus medicus (sints 1699 in de nieuwe vergrooting der stad aangelegd), benevens ook tot soulagement van door ouderdom, sieckte of anders tot armoede gebrachte gildebreeders.”

Deze eerste Haarlemsche hortus was aangelegd op Haarlemsche
hortus. de hoogte van de Dermans Waterpoort, nu het Kenau-park, en volgens den toen heerschenden smaak ingericht. „In 't midden is een fraay rond, siende op acht byzondere lanen of kruyspaden, alle van boven door groene Togen of halve ronden gedekt, nevens dewelcke sestien Termes of Borstbeelden van oude kunstliefhebbers en Geleerden staan gemaakt te worden.” De borstbeelden zouden voorstellen: Hippocrates, Galenus, Forestus, Fernelius, Theophrastus, Vesalius, Clusius, Dodonaeus, Herophilus, Democritus, Spiegelius, Dioscorides, Aristoteles, Plato, Boyle en Cartesius.

Ook was daarin een groote vijver, negentig voet in

doorsnede, die volgens het Reglement van 1707 rondom met *usualia aquatica* zou beplant worden.

Bij datzelfde Reglement werd verder bepaald, dat de hortus zou bestierd worden door 2 Commissarissen, door Burgemeesters aan te stellen, en tevens een kundig en ervaren Botanicus, op een goed tractement, om door knechts te doen volbrengen „wat tot aenqueking en sierlykheid van dezelve noodig is.”

In 1701 werd de eerste *Catalogus plantarum usualium* van dezen hortus gedrukt bij van Kessel.

In 1722 werd, voor rekening van het Coll. medicopharmaceuticum, gevolg gegeven aan het reeds jaren lang bestaande plan, om een beeld van Laurens Janszoon Coster in den nieuwen, nu naar het plein van het Prinsenhof overgebrachten hortus te plaatsen. Dit beeld, in Bentheimer steen bewerkt door Rochus Verbeek te Haarlem, werd in 1801 verplaatst naar de Groote Markt, schuins over de Smedestraat, tegenover het huis waar Coster gewoond had, om in 1856, bij gelegenheid der Costerfeesten, naar zijn vroegere standplaats terug te keeren, ten einde plaats te maken voor het tegenwoordige metalen beeld.

In 1701 werd de nu nog bestaande Haarlemsche stadsapothek opgericht, om te voorzien in de behoefte aan geneesmiddelen voor de armen. Zij werd gevestigd in twee huizen op het Groot-Heiligland, behorende aan het daarnaast gelegen Elizabeths-gasthuis, en bleef aldaar tot den huidigen dag.

Kwakzalverij
te Haarlem.

Ook in Haarlem had men in dien tijd veel last van kwakzalvers en onder deze is, zeker de meest bekende, de schoolmeester Nicolaas Tilly, die, volgens

het Notulenboek van het Collegium, reeds in 1718, overtuigd van geneesmiddelen te hebben afgeleverd, gewaarschuwd werd daarmede op te houden. Zijn middel was de zoo beruchte Haarlemmer-olie, die hij Balsamum sulfuris anisatum of zwavelbalsem noemde.

„Een medicament” — zooals hij het aanduidde in zijn request — „dat hy door eygen industrie en ervarenheid heeft uytgevonden en voor hetwelk genoegzaam alle hooge facultyten moesten verstomt staan, wegens deszelfs nooyt gehoorde genesingen tot afdryven van het graveel en voor breking der steen, zonder snyden.”

„Dit middel,” zegt hij verder, „is een wonder voor de goedwilligen, en de genade des Allerhoogsten heeft zich daarin wonderlyk geopenbaard!”

Tilly is herhaalde malen beboet, maar heeft nooit opgehouden met het bereiden en verkoopen van zijn veelvuldig gebruikt kwakzalversmiddel, dat uit een oplossing van zwavel in lijn- en terpentijnolie bestaat. Intusschen had hij een concurent in een zekeren Jan Boogaard, die een witte olie bereidde, terwijl de zijne bruin gekleurd was.

Hun erven hebben de zaken voortgezet en nog in onzen tijd wordt dit middel bij overlevering steeds aanangeprezen en gebruikt.

In 1717 werd door W. van Kessel in Haarlem uitgegeven „Keuren en Ordonnantiën over ende Latere keuren en ordonnantiën in Haarlem. wegens het Collegium medico-pharmaceuticum” waarbij voorkomt eene volledige Instructie voor de apothekers, hunne knechts, leerlingen en weduwen. Zij bevat 36 artikelen. Het examen wordt nu door een tentamen voorafgegaan, waarbij „de Keuren moesten ge-

lezen worden en daarnae het expliceeren van de Pharmacopoea uyt de Latynsche ende Nederlandsche tale, tot sooverre dat hy betone genoegsaem den zin deszelfs, alsmede de recepten der Doctoren wel te kunnen leesen en begrypen; verders sal hy als ter loops wegens de simpele en gecomponeerde medicamenten ende het bereyden derselver ondersocht worden."

"In het examen sal hy op het alder-exacts ende serieust eerstelyck onderzocht worden in de simpele ende daernae in de gecomponeerde medicamenten; ende vervolgens op syn eygen kosten sinnelyck ende naer de konste op moeten maecken ofte prepareren 't geen Deken en Hooftmannen zullen oordeelen te behooren, doch echter niet minder als ses bysondere compositiën."

Als bewijs zijner toelating ontving hij een diploma, op zwaar perkament gedrukt, van boven voorzien met het stadswapen, en, onderaan hangende, met het gildezegel, in rood lak afgedrukt en in een blikken doosje besloten.

De kosten liepen vrij hoog; voor een gildebroeder 274 guld. 6 stuivers; voor een burgerszoon 427 guld. 6 st.; voor een vreemdeling 532 guld. 6 st. Deze 6 st. werden berekend voor een exemplaar der Keur, die bij de toelating nogmaals werd voorgehouden „onder solemneele belofte van dezelve getrouwelyk te observeren en nae te komen." De vragen luiden als volgt:

1. „Of gij voorneemt en belooft de Keuren en Ordonnantien van dit gilde, waarvan gij door deze promotie een lid wort, soo als deselve door de Overigheyt zyn vastgesteld, in alles opregtelyk en stiptelyk te onderhouden en nae te komen?"

2. „Of gy belooft alle simplicia in de Pharmacopoea genoemd, naar uw vermoogen by alle gelegenheden en voorvallen gereet en vaardig te houden?”
3. „Of gy belooft alle composita in dezelve Pharmacopoea begreepen, naar de beschryving daarin gemeld, volkomen opregt en getrouw gereet te maaken?”
4. „Of gy belooft de praescriptien en ordonnantien der Doctoren in de medicynen punctueelyk te agtervolgen en daarin geen de minste verandering te maaken of eenige omissie te begaan; ook geene van deselve by 't oog, maar naar de mate en gewigt in deselve ordonnantien uytgedrukt, te bereyden?”
5. „Of gij belooft nooit quid pro quo te geven en dus u stiptelyk te reguleren na het art. 15 der gemelde Keure?”
6. „Of gy belooft, hen, die u in de konst der pharmacie onderwesen, en die u tot meester in de pharmacie hebben gepromoveert, met alle behoorlijke respect, erkentenis en schuldige dankbaarheid in alle gevalle te bejegenen?”
7. „Of gy eindelijk belooft en voorneemt om uw selven langs soo meer door het leesen van goede boeken en anders in de konst der pharmacie te oefenen, om dus in de kennisse der saeken daertoe gerequireerd, meer en meer toe te neemen?”

Behalve het afnemen der examens, het toezicht op de uitoefening der drie vakken en de beslechting van allerlei geschillen, werden aan het Haarlemsche Col-

legium ook soms onderzoeken van overheidswege opgedragen. Een dezer uit latere jaren — 30 Juni 1771 — zij hier vermeld:

Een gerechtelijk onderzoek van het Haarlemsche Collegium.

Zekere Marianne Tilips, wonende te Amsterdam, had ergens te Zaandam aardbeien met suiker gegeten en was zeer schielijk daarop gestorven. Het lijk werd naar Haarlem vervoerd en het College kreeg de opdracht, om uit te maken of de dood een onnatuurlijke geweest was. Bij de lijkopening vond men in de maag eene kleine hoeveelheid van een wit poeder. Nu nam men uit de simplicia-kast wat arsenicum album en experimenteerde hiermede even als met het andere poeder; „de proeve selve bestond hierin, dat wy dat wit poeder in een silvere lepel op 't vuur gezet hebbende, bevonden hebben dat 't was volatil, genoegsaem geheel uytdampste en de lepel met een swavelachtige couleur besloeg. Het geincrimieerde poeder was gemengt uyt een swarte met witte stippen gemengelde stof, welke stof naauwkeurig daaruyt gelesen synde, naauwlyks een greyn bedroeg.”

De conclusie luidde: „uyt de gelykvormigheyt van de uytwerkselen blykt de gelykvormigheyt van de stof.”

Advies van het Leidsche Collegium.

In het Resolutieboek van Leiden, over den jare 1718, inhoudende „Wetten, rakende Praeses, Assessores, Decanus en Praefecti Collegii pharmaceutici,” vindt men het volgende advies:

„Advys van 't colleg. Pharm. op 't Renvoy van de Ed. Agtb. Hr. Vredemakers.”

„De gesamentlyke Leeden van 't coll. pharm., volgens renvoy van de Ed. Agtb. Heeren Vredemakers der

stad Leyden, naukeurig geëxamineerd hebbende de rekening van verscheide Drogeryen ter somma van 423 : 6 : 8 (guldens, stuivers, duiten), geleverd door H. van M., koopman te Amsterdam, aan P. den D., apotheker te Leyden, en gehoord hebbende de Redenen, welke P. den D. tegen de billikheid van gemelde rekening inbragt, willende 200 guldens van dezelve aftrekken, alsmede de defensie van H. van M. tegen dezelve, hebben (na verblijf van beide de Partyen aan gemelde Collegium) geoordeeld, dat P. den D., ter voldoening van gemelde rekening sal betalen een somma van 403 : 6 : 8 met compensatie van kosten, blijvende het verschil wegens een steentje Lapis Bezoar tusschen hen beide, als synde van die natuur, dat hier niet wel kan worden gedecideert."

Hetzelfde Leidsche Resolutieboek bevat, omtrent de examens aldaar, de volgende bijzonderheden: Examens te Leiden.

„De proef zal geschieden in 5 vacatiën en daarin worden gehandeld „over de Simplicia, de groene en droge kruiden, de theorie, de dispensatie, het handwerk.

Een meesters-proef zal gehouden worden:

de 1ste dag: het simplicia-kastje, groene en droge kruiden;

de 2de dag: de theorie;

de 3de dag: het componeeren van Trochisci, Electuaria, Unguenta, Emplastra.

Een meestersknechts-proef:

de 1ste dag als boven;

de 2de dag gelijk de 3de dag van de meesters-proef."

Het examen over de theorie voor de meesters-proef

duurde $1\frac{1}{2}$ uur en wel $\frac{1}{2}$ uur voor den Deken en $\frac{1}{2}$ uur voor iederen Praefect.

Nadere ordonnantiën in Amsterdam uitgevaardigd.

Na de invoering der eerste Amsterdamsche pharmacopee in 1636, en de oprichting van het afzonderlijke apothekersgilde in 1638, zijn voor de Amsterdamsche apothekers vele jaren voorbij gegaan zonder eenige bemoeiing ten hunnen opzichte van overheidswege.

De eerste Ordonnantie toch die daarna is gevolgd, was die van 14 October 1654 en had ten doel de visitatie der apotheken te verscherpen. Zij luidt aldus:

„Alsoo myne Heeren van den Gerechte bevinden, dat noch in hare Ordonnantie van de apothekers, op den 29sten April 1636 gepubliceert, noch in de Amplificatie op den 29sten January des jaers 1639 daer opgevolgt, gesteltd ofte beraemt zy eenige speciale ordre tot visitatie van de Medicamenten, ten opsichte van de goede qualiteyt ende deugt der simpelen, uyt de welcke deselve Medicamenten worden gecomponeert; waarop voor al dient gelet, na-de-mael daer inne sonder groot pericul van de siecken qualick kan gepecceert worden; soo is 't dat myne welgemelde Heeren omme daer inne so veel doenlick te voorsien, goed gevonden hebben te statuëren, gelyck haar E.E. statuëren by desen, dat de Inspectores, op hare vorige Ordonnantie gecommitteert in het visiteren van de apothekerswinckels oock particulierlick sullen letten op 't gene voorsz. is: ordonnerende ende gebiedende, dat de gene die in de compositie van hare medicamenten uyt oorsake van krachteloose, beschadigde,

ofte andersints gebrekige kruyden, alsmede door ongeproportionneerde vermenginge strydende tegens den text van 't Dispensatorium, wetende ofte onwetende sullen bevonden worden gefailleert ende haer vergrepen te hebben, verbeuren sullen de selve qualick bereyde Medicamenten, ende daer-en-boven telckens noch aen de Inspectores betalen een boete van tien gulden."

Dat de maatschappelijke toestand der Amsterdam-
sche apothekers in dien tijd dikwerf te wenschen over-
liet, blijkt daaruit reeds voldoende, dat sommigen
ook op andere wijze in hun onderhoud trachtten te
voorzien.

Maatschappe-
lijke toestand
der Amst. apo-
thekers.

In „Het boek der Opschriften" door van Lennep en ter Gouw, wordt o.a. een opschrift vermeld voor een apotheek, alwaar een brandewijns kroeg in den kelder was. Het luidde aldus:

„Hier verkoopt men, zoowel boven als onder, dranken, Het een voor de gezonden, het ander voor de zieken."

Ook de toenemende vestiging van Israëlitische apothekers in Amsterdam, die niet in het gilde opgenomen en dus aan geen reglementen gebonden waren, gaf omstreeks dezen tijd aanleiding tot vele klachten. Om hieraan te gemoet te komen, werd op 1 Februari 1667 de volgende Ordonnantie uitgevaardigd:

„Alsoo myne Heeren van den Gerechte door de Inspectores Collegii Medici onderrecht syn, dat niet alleen de Aptekers onder de Joden hier ter stede van tyt tot tyt seer syn toenemende, sonder dat deselve subject syn (gelyck de Christenen Aptekers) ofte eenige belofte doen van seker Dispensatorium, alhier in den jare 1636 en 1639 gepubliceert, in 't prepareren hunner

Medicamenten, en stofferen van hun winckels, na te volgen; maer oock de Joodsche Doctoren de Christenen door onbehoorlycke middelen op de voorsz. Joodsche winckels soecken te brengen, onder pretext quanswys, dat soodanige Medicamenten onder de Christenen niet te bekomen en syn: daer in tegendeel bevonden wort, dat deselve van haer maer met gefingeerde namen worden voorgesteld. En als schoon nu en dan eenige ordonnantiën van Joodsche Doctoren (die onder de Christenen veel gebruyckt worden) op de winckels van Christenen Aptekers verschijnen (omdat sommige Christenen hare Medicamenten niet willen by die van de Joodsche Natie doen bereyden) leggen dan de voorsz. Joodsche Doctoren daer op toe, dat se yets in de selve ordonnantie weten te stellen, 't welck de Christen Apteker genootsaecht is by een Jode te halen; niet dat het selve in der daet den Christenen onbekent is, maar alleen door een uytgevonden naem den Christenen onbekent wort gemaect, en soodanigen Doctor met syn toegenegen Apteker alleen eygen is: aenmatigende alsoo de voorsz. Joden haer in desen al te groote vryheyte, en den Christenen door dat middel te veel onderkruypende en verkortende: Soo is 't, dat myne voornoemde Heeren, daer inne willende voorsien, geordonneert, gestatueert en gewillekeurt hebben, ordonneren, statuëren en willekeuren bij dezen:”

„Eerstelyck, dat de Joodsche Aptekers binnen dese stadt woonende, van nu voortaan geene Medicamenten aan ymant van de Christen Natie, 't sy dat de selve mede Aptekers soude mogen wezen, dan niet, sullen mogen verkopen.”

„Ten anderen, dat de voorsz. Joodsche Aptekers haer oock in 't toekomende precise sullen hebben te reguleren naar het Dispensatorium voornoemt van de jaren 1636 en 1639. Op pene van die bevonden sal of sullen worden contrarie te doen ofte gedaen te hebben, voor de eerste reyse te verbeuren vyftigh guldens, en voor de tweede reyse hondert guldens en daer en boven noch te worden gemulcteert met suspensie van Neringe voor soodanigen tyd als myne voornoemde Heeren naer gelegentheyd van saken arbitreren sullen te behoren.”

Deze Ordonnantie schijnt kennelijk in de bijzondere verhouding der Israëlitische apothekers, binnen deze stad, al zeer weinig verandering te hebben gebracht. Immers 44 jaren later — 28 Januari 1711 — werd zij geamplieerd op de volgende wijze:

„Myne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam, annulleerende, om redenen, de keure den 1sten Febr. 1667 ten opsichte van de Joodsche Apothekers geema-neert, hebben goedgevonden, op nieuws te ordonneeren en statueeren, gelyk Haar Ed. Achtbare ordonneeren en statueeren by deese:”

I.

„Dat de Joodsche Apothekers sullen gehouden zijn, haare winkels jaarlijks te laten visiteeren door de Inspectores Collegii Medici.”

II.

„De Joodsche Apothekers en haar knechts sullen gehouden syn, op den selve voet als de Christen Apothe-

kers en haar knechts, te betaalen tot onderhoud van de Hortus medicus."

III.

„Alvoorens een Joode een Apothekers winkel sal moogen opsetten, sal hy gehouden syn, sich behoorlyk te laten examineeren door de Inspectores collegii Medici."

IV.

„De Joodsche Apothekers sullen gehouden syn, hen precise te reguleeren naar het Dispensatorium van de jaren 1636 en 1639, op pene, dat die geen, die bevonden sal worden contrarie te doen of gedaan te hebben, voor de eerste reyse sal verbeuren vijftig gulden, en voor de tweede reyse honderd gulden, en daarenboven van syne neeringe werden gesuspendeert, voor sodanigen tijd, als mijne Heeren van den Gerechte sullen bevinden te behooren."

Hortus te Amsterdam.

De in bovengenoemde Keur, onder II, bedoelde hortus medicus was toen reeds en wel sedert 1682 op dezelfde plek gevestigd, waar die heden ten dage bekend is, terwijl de eerste, hier ook vermelde hortus gelegen was buiten de Regulierspoort over de toenmalige Ossenmarkt.

Deze laatste was reeds in dien tijd gebruikt om de apothekersknechts te examineeren, terwijl de Lector Botanices, Dr. Johannes Snippendael, daar van 1646 af als zoodanig openbare lessen gaf „over de kruiden, tot onderwijsinge der Liefhebbers en der Jonkheyt."

Later echter is die eerste hortus bij de uitbreiding

der stad opgeheven en overgebracht naar een terrein van het tegenwoordige Binnen-Gasthuis, welk gebouw reeds sedert 1578 als zoodanig was ingericht.

Op 2 Januari 1682 werd door „de 36 Raaden” van Amsterdam gearresteerd, dat het veld, gelegen tusschen de Heeren-, Muider-, Rapenburger- en Baan-grachten, zou worden aangelegd en „verdeeld in 15 Parken, en de Parken in Tuynen met bysondere Laanen met Ypen- en Lindeboomen” welk geheel den naam van de Nieuwe Plantage zou dragen.

De groote ledige parken zouden met „verschillende rijen Ypenboomen” beplant worden en één van deze parken, een driehoek, groot één morgen, werd, volgens een nader Besluit van 2 November 1682, tot een hortus medicus bestemd „wegens de onbequaamheyd van de Gasthuys Tuyn”. In dezen laatsten had Prof. G. Blasius — als zoodanig benoemd, na de opheffing van het lectoraat inde Botanie, en in Sept. 1682 overleden — zijn lessen gegeven. Blasius was in 1659 aanvankelijk aangesteld als buitengewoon Hoogleeraar in de geneeskunde op een jaarwedde van f 500. Hij was de eerste Hoogleeraar in dat vak aan het Amsterdamsche Athenaeum. Bijna 30 jaar had de inrichting bestaan, vóór men die benoeming had doorgezet. De waardigheid, het aanzien en de invloed van de Praelectores hadden zich tot nu toe daartegen verzet.

Eerst in April 1685 werd bij den hortus tot Prof. Botanices aangesteld: „de Heer Fredericus Ruysch, Hooftleeraar van de Heelkunst en Ontleedinge, alsmede Artsenyeleerde van 't Gerecht etc., doende des somers van Mey tot September tweemaal

ter week, over de medicinaale Kruyden en Planten, die in den Hortus medicus gevonden worden, openbare Lessen, ten behoeve van de Chirurgyns en Apothecars, mitsgaders hare knechts en andere personen, die daar willen tegenwoordig zijn."

Ruysch heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt ten opzichte van den Amsterdamschen hortus, waarbij hij door invloedrijke planten-liefhebbers, zooals Johannes Commelin en diens neef Caspar, gesteund werd, die moeite noch kosten spaarden, om, bij den toen zoo uitgebreiden handel en de drukke scheepvaart, uit vele vreemde gewesten zeldzame planten aan te voeren. Zóó verzorgd, verkreeg de Amsterdamsche kruidtuin spoedig eene Europeesche vermaardheid. In 1707 was nergens eene zoo groote verzameling van buitenlandsche gewassen te vinden.

J. Commelin was lid van den Raad der stad en Curator van den hortus. Hij schreef in 1683 een *Catalogus plantarum indigenarum Hollandiae*, in welk boek ook Wieren en Zwammen beschreven zijn. In 1697 werd door Prof. Ruysch en F. Kiggelaar uitgegeven het eerste deel van het inmiddels door Commelin nagelaten werk: *Horti medici Amstelae-damensis rariorum plantarum descriptio et icones*, van welk boek Caspar Commelin in 1702 het 2e deel in het licht gaf. Het werk beschrijft hoofdzakelijk Oost-Indische en Curacao'sche planten en bevat 224 goede afbeeldingen.

Ordonnantie betreffende den Hortus.

De inrichting van bedoelden hortus in de Plantage, ging met groote onkosten gepaard, en dit gaf aanleiding tot de volgende Ordonnantie, in dato 18 Dec. 1683:

„Burgemeesteren en Regeerders der stad Amsterdam hebben tot ontlastinge van de stad in de onkosten van het maken en jaarlijks onderhouden van den Hortus medicus, goedgevonden te ordonneeren, gelijk haar Ed. Agtb. ordonneeren bij dezen:”

I.

„Dat niemand in den gemelden Hortum medicum zal toegelaten worden, ten sy hy al voren aan den genen, die daar toe gestelt sal worden, sal komen te betalen vier stuyvers, en dat van de voorsz. betalinge voor hare personen alleen geexcuseert sullen zijn, de Heeren officiers, Burgemeesteren, Schepenen, ses-entertig Raden, Commissarissen, Pensionarissen en Secretarissen.”

II.

„Dat alle practiserende Doctoren binnen deze stad, mede den vrijen ingang in den gemelden Thuyt sullen hebben, mits jaarlijks daarvoor betalende vijf guldens.”

III.

„Dat alle Meesters Apothequers, in de plaats van dertig stuyvers, die sy nu jaarlyx moeten betalen, voortaan jaarlyx sullen betalen ses guldens, van de welke vier guldens tien stuyvers bekeert sullen werden tot onderhoud van den gemelden Thuyt, en daarvoor genieten den vrijen ingang als voren.”

IV.

„Dat alle Apothequers-knegts, hoofd voor hoofd, jaar-

lyx sullen hebben te betalen vier guldens, en daarvoor twee maal ter week voor niet in den voorsz. Thuyn mogen komen op sodanige dagen en uren als tot het onderwysen geordonneert sullen worden."

V.

„Dat ieder, die voortaan alhier als Apotheker syn proef sal willen doen, daarvoor sal moeten betalen hondert en vijftig gulden, van de welke vijftig guldens sal blijven ten behoeve van het Collegium medicum en hondert guldens bekeert worden tot onderhoud van den meer gemelden Thuyn."

VI.

„Dat daarnevens alle de Apothekers sullen gerieft worden met kruyden en wortelen uit den voorsz. Thuyn; tot de compositie van een syroop, salf etc tot twaalf stuyvers en van een Aposema tot drie stuyvers."

VII.

„Ende ten einde de gemelde Doctoren, Apothekers en Apothekersknegts, te beter van anderen mogen onderscheyden worden, dat aan ieder van deselve gegeven sal worden een kooperen penning ten dien eynde expres te formeren, sonder de welcke te vertoonen niemand bij den Hortulanus als Doctor, Apotheker of Apothekers-knegt erkent ofte voor niet ingelaten sal worden, des dat by aldien yemand van deselve bevonden soude mogen worden syn penning of Regt tot den vrijen ingang misbruykt of aan andere onvrijen overgegeven te hebben, dat deselve tot een straffe

daarvoor sal verbeuren al het regt dat hij tot den voorsz. penning of vrijen ingang was hebbende, en daarvan versteke te blyven, tensy hy deswegen tot boete quame te betalen de somme van ses guldens boven syn jaar-geld.

VIII.

„Dat de boven gementioneerde gelden sullen gecollecteert en ontfangen worden by ofte op ordre van de Inspectores Collegii Medici, welke mits desen worden geautoriseerd om de Doctoren en Apothequers van het gene voorsz. is kennisse te geven, en om met communicatie van de Heeren Commissarissen van den Hortus Medicus, op de uitvoeringe van de bovenstaande Articulen de vereyschte ordre te stellen gelijk ook om de penningen, die sy in manieren voorsz. sullen komen te ontfangen, over te leveren aan welgemelde Heeren Commissarissen.”

Twee jaren later -- Willekeur van 31 Maart 1685 -- werd andermaal ten reguarde van het Collegium Medicum bepaald, dat alle Doctoren voortaan jaarlijks aan de Inspectores zouden moeten betalen vijf Caroli guldens, alle Meesters Apothekers zes guldens en hun knechts vier guldens.

Voortaan zouden geen apotheekeers-knegts meer tot haar examen worden geadmitteert, tenzij zij zich geoefend hadden in de simplicien van den Hortus medicus en het bovenbedoelde regt zouden hebben voldaan. Opdat deze oefeninge te beter sal kunnen geschieden, zal de Professor Anatomiae en Botanices syne lessen in den voornoemden Hortus medicus by provisie twee maal ter weke doen, te weten des dingsdags van 2—3

uren voor de Meesters Apothekers, Chirurgijs en andere, ende des donderdags van 11—12 uren voor de Chirurgijs- en apothekers-knegts en alle degene, die daar meerder souden willen present zijn.

Binnengasthuis
te Amsterdam.

Het boven reeds genoemde Amsterdamsche Binnen-Gasthuis — het nu nog bestaande St. Pieters Gasthuis — ofschoon reeds sinds 1578 „ingericht”, is aanvankelijk door weinig wetten, zoo 't schijnt, gebonden geweest en niet vóór 1690 is in de „Handvesten etc. der stad” eene verordening te vinden omtrent de „Stads-Apotheecq”, waarin maatregelen zijn vastgesteld „tegen het misbruik van de stads-medicamenten.”

Arbeid op het
gebied der na-
tuurwetenschap
en der pharma-
cie.

Intusschen werd in dezen tijd, ook in ons vaderland, door verdienstelijke mannen met veel toewijding aan de verspreiding van degelijke natuurkennis gearbeid.

Van Helmont.

Onze landgenoot J. B. v a n H e l m o n t, 1577—1644, had door zijn studiën over de gassen reeds grooten opgang gemaakt. Hij was de eerste scheikundige, die aantoonde, dat bij het zoogenaamde oplossen van een metaal in een zuur het metaal niet ontleed wordt, maar in de nieuwe verbinding blijft bestaan en daar uit als metaal weder kan te voorschijn gebracht worden. Als hoogste doel der scheikunde, beschouwde hij het bereiden van een algemeen oplossingsmiddel, dat te gelijktijd het werkzaamste geneesmiddel zou zijn, en dat hij Alkakest noemde.

Van Leeuwen-
hoek.

Naast hem moet A. v a n L e e u w e n h o e k genoemd worden als een der ijverigste natuuronderzoekers van dezen tijd. Hij werd in 1632 te Delft geboren,

waar hij in 1723 is overleden, en heeft vooral door de beoefening der microscopische anatomie onschatbare feiten aan het licht gebracht.

Ook Jan Swammerdam, 1637—1680, leefde en werkte in dezen tijd en leverde gewichtige ontdekkingen op physiologisch en natuurhistorisch gebied, terwijl onze niet minder beroemde landgenoot Christian Huygens — in 1629 te 's Gravenhage geboren en aldaar in 1695 overleden — als mathematicus en astronoom zijn naam onsterfelijk heeft gemaakt. De uitvinding der slingerwerken zijn wij aan hem verschuldigd.

Op pharmaceutisch gebied schitterde het oude „Licht van 1590”, hier vroeger uitvoerig beschreven, telkens in nieuwen glans.

In 1661 verscheen „by Johannes Ravesteyn, Boeckverkooper en ordinaris stadtsdrucker op 't Water in 't schryf-boeck te Amstelredam,” de Pharmacia Galenica et Chymica, dat is: De vermeerderde ende verbeterde Apotheker en Alchymiste-licht ende Distilleer-konst. Door een Lief-hebber derzelver konst.”

Het boekje is voorzien met Approbatien der Doctoren Jacobus de Brieseghem, Franciscus van den Vivere, beiden te Gent en Joannes Stullius. Het omvat eene bloemlezing uit de verschillende pharmacopeeën van dien tijd. Vóór af gaat de „waerschouwinghe, ghetrocken uit de ordonnantien op de compositien der Medicamenten van Doctor Nicolas Abraham de la Flamboisiere „waarin de Apotheker wordt aangeduid, welke compositien malkanderen so in krach-

Swammerdam

Huygens.

Pharmacia galenica et chymica.

ten als ingredienten gelyck zijn, om te gerustiger het eene voor het andere te nemen."

Nog in 1681 verscheen te Brussel van dit boek een nieuwe bewerking onder den titel van „*Medicina pharmaceutica* oft drôghbereydende Geneeskunst, met besondere Aenmerkinghen op verscheyde Misbruycken, die soo wel in de Medicyne als Chymie zyn voor-vallende."

Folo met 1144 bladz.

Het werk bevat geen opgave van doel, noch dosis der geneesmiddelen. Bij de indeeling der „*Medicyn*e", waarmede het werk aanvangt, wordt ook de Hygiene genoemd, als „leerende de beqaaeme middelen om door een matigh leven de ghesontheydt te bewaeren."

Het eerste „capitel", waaronder „Ampt ende Officie der apothekers", eindigt met deze woorden: „Dat hij dan recht handele, ende dencke dat Godt hem siet, die hem daer naer oordeelen sal, al is 't dat hier niemant over syne ghemenghelde Compositie oordeel kan strycken."

Nieu ligt der
apothekers.

Een ander licht van ongeveer dezelfde kracht ging uit van Dr. Antonius de Heide, die in 1682 schreef zijn: „*Nieu ligt der apothekers*, aanwysende de onkennis omtrent de kragt der geneesmiddelen, en verbeterende grove misslagen in 't voorschrijven en bereiden der geneesmiddelen, gemeenlijk begaan. Be-neffens eenige ontleed- genees en heel-kundige waarnemingen. Verseld met een betoog van onsekerheid der Pis-kiekerie en bedriegelijkheid der Pis-kijkers." De inhoud van dit boekje bestaat grootendeels uit de

in den titel genoemde waarnemingen, en het nieuwe licht, dat er voor de vaderlandsche apothekers door ontstoken werd, betrof meer de werking, dan den eigenlijken aard der geneesmiddelen.

„Bij voorbeeld,” zoo schrijft hij, „de Peruaansche schors *China Chinae*, is door het gebruik bevonden een deftig tegengift tegen de derdedaagsche koorts; welke koorts door so sekere en wisse teekenen van andere koortsen en siekten kan worden onderkend, dat er niemand eenige twijfel over behoeft te maken; want als men versekerd is dat de sieken twee dagen tamelijk welvarende, de derde dag met koude grilling, lende pijn, hoofdpijn, door benauwdheid en andere koortsige toevallen word besogt, en dan wederom 2 dagen van die ongemakken bevrijd is, tot dat se op de derde dag hem wederom komen bestooken en dat sulks vervolgens gebeurd, so mag men vrijmoedig seggen, so een siekte een derdedaagse koorts te zyn. Tegen welke de *China Chinae* met goede verwagting gegeven word.”

Omtrent „de kray-ooge, van sommige Braak-note genaamd, die dagelijks gebruikt worden om honden te vergeven,” geeft hij de volgende curieuse beschrijving. „Zy schynen vrugten of saad van eenige plant, zyn platachtig rond, met een swarte rok bekleed. Deze rok is van buiten met korte haren beset, die niet regt op staan, maar neer-liggen in dier voegen, dat de wortels na het midden, en de einden na de omtrek gestrekt zyn. Zy worden seer beswaarlijk van de rok afgeschrabt, selfs als de krayoog in water geweekt is, enz. enz.”

Van meer beteekenis voor de pharmacie van die

dagen, achten wij de in 1672 te Leiden uitgegeven:

Pharmacopoea „Pharmacopoeia medico-chymica, sive
Schröderi. Thesaurus Pharmacologicus. Editio ultima, prioribus
multo correctior, tribus linguis Gallica Anglica et
Belgica, totidemque Indicibus aucta.”

„Autore Johanne Schrödero, M. D. Reip. Moeno-
Francof. Phys. ord. Lugduni Batavorum apud Felicem
Lopez d'Haro 1672.”

Deze Frankfurtsche Apotheek, waarvan ook eene
uitgave in 1641, onder den titel van *Pharmacopoea medico physica* was verschenen, is vooral
ingericht voor medisch gebruik, daar zij bij elk ge-
neesmiddel de ziekten noemt, waartegen het dienst
moest doen.

De uitgave van 1672 schijnt een afdruk. Boerhaave
en andere geneeskundigen van dien tijd prijzen het
boek om strijd.

Het bevat een appendix met in de Nederlandsche
taal gedrukte verklaringen over enkele geneesmid-
delen, benevens een Nederlandschen „Bladt-wyser”.

Zoo o.a. vindt men er in:

„Van de Bessie die men coffi noemt:

Coffi is een Bessie, welck alleenlyck in de Woestyne
van Arabien groeyt, van waar het overgebracht wort
in alle de Dominien van den grooten Turck, die ge-
droncken zynde, verdroogt alle koude en vochtige
humeuren, verdrijft de winden, versterckt de lever,
is door syn suyvermakende eygenschap behulpick de
watersuchtige, desgelyck seer souvereyn goet voor
schurfte en vuyligheyds des bloedts, verquickt het
herte, enz., enz.

Het is overal te koop."

De Kina wordt in het Latijn als volgt beschreven:

„China Chinae.

China vero Chinae dicta, febrifugum est medicamentum Peruvianum hac tempestate maxime usuale ad drachmam unam et duas. Quidam Cassiam caryophilatum vendunt pro China Chinae, sed fallunt et falluntur. Vera China Chinae caryophillos nec olet, nec sapit. Est nempe cortex non absimilis cortici junioris Quercus, saporis amari et paulum ingrati.

Cortex China Chinae in anno 1650 ex Peruviano Regno primum a jesuitis Romam fuerii delatus. etc."

De overigens talrijke voorschriften voor de zeer samengestelde geneesmiddelen in dit, in dien tijd, voorzeker gewichtige boek, herinneren voortdurend aan den ouden alchymistischen tijdgeest.

Zoo wordt o.a. in het 5de boek „de Zoologia" de destijds zoo beruchte Salamander, door Paracelsus onder de aardgeesten geteld, beschreven op deze wijze: „een beest dat in 't vyer leeft, en 't selve uytbluscht" en verder in het Latijn: „Animal est quadrupes ex lacertorum genere, nigrum, luteis maculis respersum, in cola locorum frigidorum et humidorum, fonticulorumque limpidorum admodum amans, adeoque nonnullis in terrestrem et aquaticum distribuitur."

De „Mey-worm, Schaliebyter en Schorpioen" zijn mede vermeld en verdienen die eer, volgens dit boek, ten volle!

Opmerkelijk is het overgroote aantal geneesmiddelen in dezen tijd, dat vooral na de ontdekking van Amerika in den aanvang der 16e eeuw zoo belangrijk was toe-

genomen. Het bovengenoemde werk van Schröder, alsmede zijn in 1644 nog uitgegeven *Pharmacopoea Chémico-medica*, bevatten er niet minder dan 6000. Eeuwen zijn er noodig geweest, om dien overvulligen ballast op te ruimen, en zelfs in onzen tijd zijn wij daarmee nog niet geheel gereed gekomen.

Lemery's Chemie.

In 1683 verscheen de door Jan ten Hoorn uitgegeven vertaling van Lemery's *Cours de la Chimie*, die den vreemden titel draagt van „Het philosophische laboratorium of der Chymisten stookhuys; „niet”, zegt de genoemde uitgever, „omdat het werk zyn selven niet en prees, maar omdat het waarlyk een diergelyken naam mag voeren, want het is bequaam ymand tot de ware Chymie en Philosophie te brengen.”

Nicolas Lemery, die als eenvoudig apothekersbediende zijn loopbaan begon, was in die dagen, als meester-apotheker en eigenaar eener scheikundige werkplaats in Parijs, zeer beroemd. Zijn openbare lessen in de straat Galande werden door belangstellenden zeer druk bezocht. Inderdaad was hij de eerste, die op de duisterheden der scheikunde van die dagen het volle licht liet vallen en eenvoudige en heldere denkbeelden over de werking der stof ten beste gaf. Zijn bovengenoemde *Cours de la Chimie*, in 1675 uitgegeven, werd in Frankrijk twintig malen herdrukt en is in de meeste Europeesche talen overgebracht.

Theatrum chemicum.

Dezelfde uitgever van het philosophische laboratorium gaf in 1693 in het licht: *Theatrum Chemicum* ofte *Geopende Deure der Chymische Verborgendheden*. „Ontslou-

ten van de vermaartste Autheuren, die in de chymische stoffe gelaboreert en geschreven hebben, als Schröderus, Angelus Sala, Rolsinkius, le Febure, Crollius, Charras, Beguinus en meer andere hedendaagsche schrijvers."

„Met groote vlijd door een Liefhebber der Chymie byeengesamelt met een vervolg over de chymische verborgendheden, aangaande de verandering en verbetering der metalen en Gesteenten. Door den Ridder K. Digby.

De verzamelaar of vertaler van dit Theatrum schreef er een „Voorreden" bij met N. N. onderteekent, die met: „Amsterdam in mijn laboratorinn den 12 Nov. 1692" wordt afgesloten.

Het boekje bevat tal van afbeeldingen, die voor de kennis der scheikundige utensiliën uit dien tijd belangrijk zijn.

Door het College van Curatoren der Leidsche Hoogeschool werd op 8 Febr. 1669 besloten tot een afzonderlijken leerstoel voor de scheikunde en tevens tot de oprichting van een laboratorium chemicum, waarna al spoedig C a r e l d e M a e t s als „Professor Chymicus extra ordinarius" werd aangesteld. Deze vond een scherpen mededinger in J a c o b l e M o r t, apotheker en arts, in 1650 te Arnhem geboren, die in 1672 te Leiden een chemisch laboratorium oprichtte, niet alleen tot het vervaardigen van scheikundige bereidingen, maar ook tot het geven van pharmaceutische lessen, die groote belangstelling ondervonden.

Leerstoel voor
de scheikunde
aan de Leidsche
Hoogeschool.

Prof. de Maets.

Intusschen was le Mort in 1677 als Medicinae Doctor

aan de Utrechtsche Hoogeschool gepromoveerd op een proefschrift „de medicamentis Galenicis,” bleef steeds
 Prof. le Mort. te Leiden werkzaam en werd eindelijk in 1702 tot „Professor Chymiae et Medicinae ordinarius” aldaar aangesteld. Zijn boek „Pharmacia, rationibus et experimentis auctoribus instructa, methodo Galenico-chymica adornata. Lugduni Bat. 1688” werd in 1696 door Dr. J. Roman uit het Latijn vertaald en door den bekenden Amsterdamschen boekverkooper Jan ten Hoorn uitgegeven onder den titel van „Pharmacia, door redenen en ondervindingen verbeterd, en volgens de Galenice en Chymice methode samengesteld; neffens d’Afbeelding van de werkelijkheid der lichamen.”

Dit boekje handelt „over de Pharmacie in ’t algemeen, hare grondbeginsels en verdeeling, wyst de krachten en ’t gebruyk der enkelen aan en geeft de bereiding der lymerige, aardachtige en onderaardsche, leert ook ’t samenstellen van Syropen, Wateren, Azynen, Wynen en medicinale Bieren” enz. enz. Bij elk middel is het verwachte resultaat opgegeven.

Ook zijn door Le Mort o. a. uitgegeven: „Chymia medico-physica etc. Cui ann. est metallurgia contracta Lugduni Batav. 1684.

Pharmacia medico-physica, nec non observationibus medicis illustrata. Lugduni Bat. 1684;

Chymiae verae nobilitas et utilitas Lugd. Bat. 1696.”

Deze verdienstelijke man overleed in 1718.

Een zonderling boekje werd om dezen tijd (1680) uit het Italiaansch vertaald door Jacob de Leeuw,

namelijk het werkje „van den medicus en chymicus Carel Lancelot” en uitgegeven onder den titel van „De ^{De brandende Salamander.} brandende Salamander ofte ontleedinge der chymische stoffen: zijnde een wegwyzer ofte Institutie om sich in alle operatiën der schey-konst te oeffenen.”

Een der laatste hoofdstukken handelt: „van eenige bijzonderheden, namelijk, chymische geneesmiddelen van onze inventie” en daaronder komt voor de Syrupus sapientiae nostrae inventionis:

„Men neemt gerectificeerde spiritus salis 1 once. Men dissolveert in de helft van de gezegde spiritus een drachma (of vierendeel van een Loot) zeer zuiver goud, doende die in een matras en werkende volgens de konst; dan neemt men daarna de andere helft van de gezeide spiritus en men zet ze in drie pond Aqua violatum, waarmede men zal uyttrekken de Tinctuur van 't gene dat alhier volgt:

R. Santali citrini 3 II.
 Sem. Paeoniae,
 „ Cedri
 Sal. fini C. C.
 Corall.
 Perlarum aa scrup. IV.
 Camphorae.
 Croci aa scrup.;
 misce.

Doet dit alles in een beslooten kolf in digestie eenige dagen achtereen, tot dat de Tincture uytgetrokken is, die men per chartum zal filtreren; daarna maakt men met vier pond van de allerfynste zuyker een syroop gelyk boven; doende daarby, als 't koud is, de disso-

lutie van 't goud en men mengt het zoetjes met een spatel oft silvere lepel onder een. De voornoemde syrope is zeer excellent om 't bloed te zuiveren, conforteert en versterkt alle de voornaamste ledemaaten, onderhoud in gezondheid, maakt dat men jeudig blijft en vertraagt den ouderdom; en boven allen is se zeer goed voor ziekten, die uyt verrottinge van humeuren voortkomen, en die uyt een bedorve lugt ontstaan: Eindelyk heeft oneyndelyk veele deugden, die ik late aan 't oordeel van de Heeren Doctoren."

„De dosis is van twee drachmen, of vierendeel loots, tot vier of meerder."

Vertaling der
Londensche
pharmacopee.

De reeds genoemde Amsterdamsche uitgever Jan ten Hoorn gaf in 1696 eene Hollandsche vertaling uit van de *Pharmacopoea Londinensis*, die als eerste uitgave reeds in 1618 was verschenen: „in welke alle Medicamenten aldaar gebruikelijk konstig werden toegemaakt, cierlyker volgens de hedendaagsche wijze geschikt. Hoog noodig en seer dienstig voor alle die haar werk in de Medicyne maken."

Het is een vrij uitvoerige arbeid, die onder andere ook eene afdeeling „Chymische Medicamenten" bevat, waaronder: *Mercurius dulcis sublimatus* en *praecipitatus*, *Mercurius sublimatus corrosivus* en *praecipitatus corrosivus*; *Saccharum saturni*; *Sal vitrioli*; *Tartarus vitriolatus*; *Vitriolum album* en *Vitrum Antimonii* zijn opgenomen.

De Bokke-bloedt bereiding is curieus. Zij luidt als volgt:

„Laat een bok van middelmatigen ouderdom een maand lang met Pimpinelle gevoed worden, alsmede

met juffrouw-mack, peterseli, kaasjesbladen, lavas etc. Slagt die omtrent het eind des somers, omtrent de tyd van de honds-dagen: vergadert dan deszelfs bloed, 'twelk uit de slagaderen loopt, dat men laat stollen; waarvan men het water afgiet en het dikke in den oven droogt."

Deze Sanguis Hirci komt in alle pharmacopeeën van dien tijd voor.

In 1698 gaf dezelfde uitgever ook eene vertaling in het licht der *Pharmacopoea Batanea* onder den titel: „Apotheek van de Heer Georgius Bath M. D. geneesheer van Karel de Tweede en lid van de Londense societeit, in welke omtrent de tachentig uitgelezene medicamenten op de order van een Alphabet worden vertoont: Zynde tegenwoordig in 't gebruik van de Heeren Doctoren tot Londen, en voorts gantsch Engeland door. Uitgegeven door den Heer Jac. Schipton, Doctor tot Londen." Pharmacopee
van Bath.

Het boekje bevat de zonderlingste voorschriften. Zoo b.v. „Aqua omnium Florum, uit excrementa van koeyen, in de maand Mei vergaderd en met een derde deel witten wijn gedestilleerd."

„Potio febrifuga, uit sal Absinthii, spir Sulphuris en aqua Cichorei samengesteld."

„Spiritus Sanguinis, door destillatie van het verrotte bloed van een jongeling verkregen."

„Testes Equi praeparati: uitgesneden uit een levend paard, afgewasschen met witten wijn, haastig gedroogd en daarna gepoederd." Op dezelfde wijze werden mede de Testes Apii bereid. Van beide gaf men tweemaal daags een drachma."

Niet minder dan 27 voorschriften voor allerlei Tabulae (trochisci) zijn opgenomen, waarin velerlei geneesmiddelen voorkomen. De Tabulae vermifugae, die een half drachma moesten wegen, bestaan uit Pulvis corn. cervi crudi, Eboris, elx dry lood; Corale, een lood en Sacchar. album, agt oncen.

Gelukkige wormlijders!

Brusselsche
pharmacopee.

Brussel verkreeg in 1641 zijn eerste Pharmacopee, waarvan in 1739 een derde uitgave verscheen, tegelijk met eene Hollandsche vertaling.

Zij bevat als iets buitengewoons, zooals in de Voorrede vermeld wordt „eene korte en nette beschrijving van de vereischte hoedanigheden en kentekenen van een voornaam deel uitgelezen Enkele geneesmiddelen.” Deze beschrijving is opgenomen achteraan in den tekst, als „Sestiende Afdeeling: Van de kennis, en verkiezing der enkele geneesmiddelen.”

De Kina wordt als volgt beschreven:

„Kin Kinna, Kina Kina. Koortsbast.

De boom, waarvan deze bast is, komt in Nieuw Peru, hetwelk naar de kant van 't Oosten gelegen is, voor, en word van de Inwoonders Ganna naperide, maar van de Spaanschen Pulo de Calenturas, dat is Koorts-hout, genoemd. Deze bast wordt onder de verdere rijkdommen van America tot ons overgebracht, zijnde van een matige dikte, edoch van een substantie, die dun is, van buyten rouw, en hier en daar als grijs of witachtig door een fijn mos, van binnen glad, van kleur als ijzer gelijk de kaneel, zijnde voor het overige bitter van smaak, en door de aarde, welke ze voor een gedeelte bevat, t'zamentrekkende.

Niettegenstaande de vele vernieuwde en zoogenaamde verbeterde uitgaven, was de eerste Pharmacopoea Amstelredamensis van 1636 — nu, ruim een halve eeuw later — niet meer op de hoogte van den tijd. In 1660 was o.a. eene Editio sexta verschenen, „Senatus auctoritate munita et recognita.”

Nieuwe uitgaven der Amsterdamsche pharmacopee.

Van de Hollandsche uitgaven, verscheen de 3de druk in 1686, de 5de in 1698, de 6de in 1706 en de 7de nog in 1714.

In de uitgave van 1686 is voor het eerst de Kina-Kina opgenomen, waarvan zelfs in de uitgave van 1706 nog geen praeparaten voorkomen.

Een Amsterdamsche apotheker, Jacob van Halmaal, gaf in 1698 zijn „Ontleding over d'Amsterdamsche Apotheek ofte nodige opmerkingen over de handelingen der Compositien en Praeparaten van deselve” in het licht.

Van Halmaal's Commentaar op de Amsterdamsche pharmacopee.

„'tSou te verwonderen of liever te verfoeyen zyn,” zegt de Schrijver in de Voorrede voor dit boekske, „dat in deze eeuw, daar nu dagelyx alle konsten en wetenschappen meer en meer opgeheldert en verbeterd ter neer gestelt worden, dat, seggen we, ons alom bekend Amsterdamsch Dispensatorium, twelk in veel Hollandsche steden en plaatsen aangenomen en voor andere Dispensatoria geprefereert of nagevolgt word, nu noch langer soo onvolmaakt en als met menigte van misslagen, wegens 't bereyden van simpelen en compositien, vervuld bleef.”

Verder haalt v. H., in het meer dan uitvoerige Voorwoord, ook nog de stelling aan van Valerius Cordus, „dat kundige apothekers in een Republiek of

stad ten hoogste noodig zijn," waarom zegt hij, „de passie om se flux al 't samen te verbannen" naar zijn oordeel gebroken is. „Het kan immers wel gebeuren," dat er achteloose breke-beenen van apothekers gevonden worden, gelyk ook in allerley bedienningen of faculteiten, maar moet dit dan de gansche menigte misgelden? Ik meen van neen. Laaten we ons dan tegen de lasters en onwaarheden (ons by eenige schrijvers aangedaan) purgeren en nu eens doen sien, dat we 't vooreerst met een eenig fornuis en weynig meer instrumenten zeer wel stellen sullen, en dat we soo veel als 't lyden mag, al de oude vergetene of verpietert staande en licht bederflijke medicamenten sullen zoeken als een schadelyk juk van onze halsen af te werpen om ruymte tot betere te vinden, of men noch eens aanleyding mocht geven deselve, bysonder ieder Amsterdamsch Apotheker, in of uyt syn winkel te doen houden."

Na „d'Algemeene beschrijving van d'Apotheek" volgt „de Chymia of korte beschryving van de stof-scheiding of Scheykonst," daarna de „Instrumenten" met afbeeldingen, en eindelijk de „Simpelen en drogen, soo van vegetabilia en animalia als mineralia" en „de „bereiding," in bonte volgorde, „der Galenische geneesmiddelen."

Het hoofdstuk „De Resinis" en onder dit de Resina Jalappae — teekent den tijd en den schrijver. Het luidt als volgt:

„'t Is in deze, uyt nieuwgierigheyd en tot waerschouwing voor een ygelyk geprobeert, hoe licht en vaardig, sonder dat men 't eens toetsen of merken kan, een Resina Guajaci of communis flava onder

deselve te vermengen is: heeft men dan geen grooten reden van suspicie, als se van andere ontrouwe menschen gehandelt, en by de winkels gepresenteert word, om de koop af te slaan? 'k Meyn rond uyt van ja: en daarom wilt ge voor een oprechte praeparatie, en voor u zelven, en d'ellendige sieken in staan, dient ge se ter goeder trouwe als een waar Apotheker, zelfs te bereyden. Voor my ik protesteer in dese, myn uiterste devoir op veelderly wyzen gedaan te hebben, om der vervalsching te kunnen weten, maar beleyde rond uyt byna niet mogelyk te zyn."

Het boekje, in 12°, bevat 246 pag. druks, en geeft een doorloopende critiek op de Amsterdamsche pharmacopee. Toch zouden er nog jaren moeten voorbij gaan, eer het oude zoo bekende Dispensatorium werd ter zijde gesteld, want eerst in 1726 verscheen de *Pharmacopoea Amstelodamensis renovata*, die, onder Privilegie der Staten van Holland en West-Friesland uitgegeven, bewerkt was door de *Inspectores Collegii Medici*, toen bestaande uit drie doctoren en twee apothekers: namelijk J. de Bosch en M. Haasbaart. Zij is „in het latyn en Duyts uitgegeven door den stadsdrukker van Amsterdam, Petrus van den Berge, en voorsien met een cotype van de Privilegie der Staaten, gegeven in den Hage op 21 Dec. 1725."

Pharm. Am-
stelodamensis
renovata.

In vele opzichten onderscheidt zich deze uitgave door een betere indeeling. Toch bevat zij naast eene massa vegetabiliën in de lijst der *Sectio prima*: „de medicamentis simplicibus in officinis asservandis" een tal van dusgenaamde „*Animalia eorum partes et*

excrementa." Onder deze is, behalve het reeds genoemde Hirci sanguis praeparatus, ook de Ungula Aleis bijzonder opmerkelijk, als een bewijs op welken dwazen grondslag in die dagen de geneeskracht van sommige middelen steunde. De Elantsklauw toch had toen, en zelfs nog in de eerste helft van onze eeuw, de reputatie van stuipwerende eigenschappen te bezitten.

Schroder's Kabinet der Simplicia.

„Dat dier," zegt Johannes Schroder, de Leidsche apotheker, in zijn „Ontsloten kabinet der Simplicia" in 1741 uitgegeven, „is zeer aan de stuipen onderworpen en men zegt als hem deze overkomt, dat hij dan de klauw van zijn linkerpoot onder zijn hoofd aan 't oor legt; om deze rede oordeelt men, dat de linker achterpoot in de geneeskunst meer kracht heeft, dan de rechter." Zeer naïef voegt hij er bij: „men moet de wichtigste, vaste, eenigste, blinkendste en zwaarste verkiezen, maar wie zal weten of het de linker- of rechterklauw is?"

Naast deze en meer dwaasheden, vinden wij echter in deze vernieuwde Amsterdamsche pharmacopee onmiskenbare voordeelen, en bovenal een kennelijk streven naar vereenvoudiging. Vooral in de bereiding der chemische geneesmiddelen zijn belangrijke wijzigingen en verbeteringen merkbaar. De Galenische bereidingen vullen verreweg het grootste deel van den geheelen inhoud. Onder „de Antidotis et Opiatis" komt de Theriaca Andromachi senioris met 66 verschillende artikelen voor, en de Mithridatium Damocratis met 49.

Aan beide praeparaten werd steeds een buitengewone geneeskracht toegeschreven en de goede bereiding

als het summum van pharmaceutische bekwaamheid aangerekend. Nog in de 6e Hollandsche uitgave der Amsterdamsche pharmacopee, die van 1706, werd de werking als volgt omschreven:

„De Theriakel is een goed middel om te doen sweeten, voornamentlyk in koude gebreken, 't is seer pijnstillende en windbrekende, bequaam tegen alle fenijnige pest en besmette logt, verwarmt de maag en d' ingewanden, stilt het kolyk van onder en van boven ingegeven. Uiterlyk is sy zeer discutierende. Van een half scrupel tot vier scrupels wort se gemeenlyk gebruikt; maar d'eerstgebooren en jonge kinderen, geeft men die bij greinen in.

Wijl dezelve van de drogisten en landapothekers so seer vervalst werd, is hy van de voorsigtige Doc-toren so seer niet meer voorgeschreven, want de drogisten doen er al te veel honig bij, of sy maken se uit onnutte kruiden, daarom moet elk apotheker die selfs maken. Ook behoeft men sulke opereusen Theriaca niet te hebben, vermids men met weiniger ingredienten doen kan, 't geen alle de Theriaken kunnen doen.

De wyse van maken, kragten en giften zijn voor de Mithridaat al deselfde, alleen dat men dese meer aan de vrouwen geeft.”

Met het oog op deze hoog gewaardeerde geneeskracht van beide praeparaten, is het dus niet te verwonderen, dat op de bereiding zooveel mogelijk toezicht werd gehouden. Zoo voegde het apothekersgilde in 's Gravenhage, dat sinds 1661 een eigen lokaal op de Princegracht naast de Waag in huur had van de

stad tegen 60 pond 's jaars, in 1697 een ampliatio aan den Gildebrief toe, waarbij bepaald werd, „dat voortaan de Theriace en de Mithridaat door het Collegium pharmaceuticum zelf zouden bereid worden, onder verplichting daarbij de Stadsdoctoren te inviteeren,” waarbij dezen dan een maaltijd werd aangeboden. Ieder apotheker was van toen af verplicht, die beide middelen bij het gilde aan te koopen.

Eene visitatie
der Amsterdam-
sche Inspectores.

De notulen der Inspectores Collegii medici, te Amsterdam, leveren nu en dan opmerkelijke bijdragen ter beoordeeling van de wijze, waarop ook dit college werkzaam was. Zoo lezen wij op 10 Sept. 1725:

„Al de Inspectores” — drie doctoren met de toen fungeerende apothekers Jeronimo de Bosch en Martinus Haasbaart — „begaven zich gesamentlyk ten huyze van den apotheker Sybrand Grotengarst en hebben nader Inspectie van syn winkel genomen en bevonden dat defect waren de Sirupi Portulacae, Diacodii, Rosar. sicc., Myrtinus, Jujubinus en het Elect. Diacartham. Verder bevonden zij de Confect. Alkermes, Tartar. vitriolatus, Cremor diaphor., het Ung. arthanit. en Apostolorum, alle van een slegte en ondeugende dispositie te zijn, de Empl. oxycroceum zonder saffraan, het Elect. Diascordium fermenteerde en in plaats van Aloë lucida, maar alleenlyk de Caballina te hebben. Waarop geresolveert is de voorn. Grotengarst om deese en 't geene hiervoor — bij de voorafgaande gewone visitatie — geschied is, te bekeuren in een somma van 20 gulden, 't geen hem aangezegd is; waarop hij geantwoord heeft, sig eerst eens te zullen bedenken.”

Die bedenktijd duurde echter niet lang, op 9 Oct. betaalde hij de boete.

Reeds spoedig na de invoering der nieuwe Amsterdamsche pharmacopee — op 29 Januari 1726 — werd een nieuwe Ordonnantie, omtrent de toelating tot en de uitoefening van de artsenij bereidkunst in Amsterdam, uitgevaardigd. Zij luidt als volgt:

Nieuwe Amsterdamsche Ordonnantie van 1726.

„Myne Heeren van den Geregte gesien hebbende de Pharmacopoea Amstelodamensis renovata, alsmede eenige Consideratiën en Articulen hiertoe spec-
teerende, aan haar Ed. Agtb. overgegeven door de Inspectores Collegii Medici, en ziende de goede yver van de voorsz. Inspectores ten nutte en beste van 't gemeen, amplieerende de Keuren van 29 April 1636, 15 January en 27 Augustus 1638, 29 January en 23 Maart 1639, 14 October 1654, 26 April 1661, 18 December 1683, 31 Maart 1685, 29 January 1687, 13 November 1705 en 24 January 1711, hebben geordonneert en gestatueert, gelyk haar Ed. Agb. ordonneeren en statueeren:

I.

„Dat van nu voortaan een Apothecar zyn proefdoende aen 't Collegium Medicum zal moeten betalen 150 gulden.”

II.

„Dat in 't vervolg de Gildeknecht of Dienaer van 't Collegium Medicum gequalificeert zal zyn om knechts

of Leerlingen aen de Mrs. Apothecars te mogen bestellen, en zal hy van de Mrs. Apothecars genieten 4 gulden voor ieder knegt die hy by haar besteld. De voorsz. Gildeknecht zal daervan ter eerster zitdag kennisse moeten geven aen 't voorsz. Collegie, ten eynde de leerling of knecht door hem bestelt, by 't zelve ingeteekend mag werden, op een boete van 6 gulden, dog ingevalle aen een Mr. Apothecar een knecht werde, gerecommandeert, zal die buiten de Gildeknecht mogen aennemen, mits egter aen de voorsz. Gildeknecht betalende 2 gulden en zal de Mr. Apothecar insgelyks gehouden zyn alsdan daervan kennisse te geven ter eerste of tweede zitdag aen 't voorsz. Collegie, met uytdrukking van de naem en geboorteplaats van de voorsz. knecht, op een boete van 10 gulden ten profyte van 't Collegie."

III.

„Een Apothecar, of deszelfs knecht, by Inspectores ontboden zynde, zullen (24 uren te voren gewaarschouwt zynde) daer op de bepaalde tyd moeten komen, op een boete van 24 stuyvers, ten ware by siekte, dat hy uyt de stad was of andere redenen hadde ter discretie en arbitragie van Inspectores."

IV.

„Niemand zal vermogen aen te neemen een knecht, die by een ander Apothecar is verbonden, ook zal zig geen knecht mogen by een ander meester verbinden of verhuuren, tenzy hy behoorlyk bewys of attestatie heeft, zyn meester trouwelyk te hebben gediend, en zyn

verband voldaan te hebben, beyde op een boete van 12 gulden, en zal de meester sodanige attestatie niet mogen weggeven, op een boete van gelyke 12 gulden, ten zy van goede en suffisante reedenen, ter discretie en arbitragie van Inspectores."

V.

„Een Mr. Apothecar, een knegt of Leerling in zynen dienst krygende, zal hem moeten afvorderen 't thuyngeld, of van zyn eerst te goed hebbende gage afhouden, of zyn knecht latende gaen, zyn goed niet laten volgen voor dat 't thuyngeld is betaeld, en zal andersints voor de betaling van 't zelve thuyngeld moeten instaan."

VI.

„Een knegt by een Mr. Apothecar drie jaren hebbende gedient, zal van zyn Mr. een behoorlyk getuygbrief versoeken, en zal de meester de voorsz. brief niet mogen weygeren op een boete van 12 gulden, tenzy om goede en suffisante redenen ter arbitragie van Inspectores, en zal dan verder by 't Collegium Medicum een *Testimonium triennii tyrocinii* komen halen, eer dat hy van zyn Mr. verhuyst, op verbeurte dat de voorsz. driejarige dienst hem niet zal qualificceeren om zyn examen te doen, dog sal 't versuim van 't halen van 't voorsz. Testimonium kunnen worden geremidieert, met dubbelde Leges daervoor te betalen."

VII.

„Zal geen Drogist, Chirurgyn, verkoper van gedroogde of versche kruyden, eenige composita mogen verkopen

of recepten toemaken, beyde in de Pharmacopoea vervat, op een boete van 10 gulden, te verbeuren aan 't voorsz. Collegie, uytgenomen nogtans Vroedmeesters of Chirurgyns, tracteerende quaedaerdige accidenten tot de Chirurgie behorende, dewelke deselve in die beyde gevallen sullen mogen gebruyken, latende egter aen de Drogisten de magt om hunne waren als na gewoonte te verhandelen, mits dat zy die geene, die in de voorsz. Pharmacopoea zyn vervat, op geene mindere quantiteyt als van een quart pond verkoopen."

VIII.

„De Proef zal voortaan boven de vyf Galenica, volgens de Keur van 27 Augustus 1638, met twee Chymicalia worden vermeerderd."

IX.

„Voor iedere vacatie, die voor de tweede maal door Inspectores zal worden gehouden omtrent degeene die haer examen doen, en wegens onbequaemheid werden terug gezonden, zal betaelt worden 15 gulden."

X.

„Ingevalle den Proefdoener bevonden werd het examen niet behoorlyk genoeg te kunnen voldoen, zal hy geen pretentie mogen maken wegens restitutie van zyn verstrekte penningen, zo tot onderhoud van de tuyn als aan 't Collegium te vooren betaelt, zal ook geen winkel mogen opsetten, voor en aleer hy zig beter zal hebben geoeffent, in sooverre dat hy zig weder aen Inspectores zal kunnen adresseeren, om de novo geexamineert

te werden, en alsdan voor iedere vacatie als boven geven 15 gulden, tenzy nogtans hy inmiddels door Gods hand werde besogt, zodanig dat hij niet in staet was zyn proef te doen, als wanneer hy 't gegeeven geld wederom sal mogen vorderen."

XI.

„En sullen alle de reets gepromoveerde Apothecars zig moeten stiptelyk gedragen na de Pharmacopoea Amstelaedamensis renovata, op poene van te vervallen in de boete daer tegen by de Keure van 14 October 1654 gesteld, egter de vryheid hebben om meer soorten van Medicamenten als daer in werden genoemd in haerlieder winkel te houden."

XII.

„Zullen mede die geene, die in 't vervolg gepromoveert zullen worden, solemnellyk moeten beloven, sig exactelyk te gedragen na 't bovenstaende Articul, op poene, dat zy also wel als de reeds gepromoveerde Apothecars zullen vervallen in de boete hier tegens gesteld by Keure van 14 October 1659 ende dat voor ieder qualyk gemaekte of verscheyde deficieerende composita of simplicia, zo dikwels door de Inspectores in 't examineeren van de winkels zullen worden gevonden."

XIII.

„En zoo een Apothecar bevonden zal worden de ordonnantie der Doctoren te hebben gealtereert, ofte

niet na behoren te hebben gereed gemaakt, zal moeten daer van door Inspectores overtuygt zynde, betalen de boete by Keure van 15 January 1683 gestatueert, en zoo deselve daerin ietwes mogte voorkomen, dat zy of niet hadden, of voor haer was onbekend, sullen zy gehouden zyn den Doctor die sulks heeft voorgeschreven te gaen vragen hoe hy zulks verstaet, en by aldien hy den Doctor niet mogte kunnen schielyk genoeg vinden, en dat er was periculum in mora, zal hy daer van aen den patient kennis geeven, die dan sodanig kan ordonneeren als hy 't verstaet, op gelyke boete."

XIV.

„Geen Apothecar sal vermogen eenig Medicament in 't Dispensatorium gemeld by een ander te laten maken in of buiten deese stad, als meede geen Chymicalia by een Chymist te kopen, en zo in zyn winkel te houden, maar die zelfs voor zyn winkel moeten gereed maken, op een boete telkens van 10 gulden.

Dog wat aengaet de Chymicalia zullen de reeds gepromoveerde Apothecars (als hebbende hunne proef alleenlyk gedaen in Galenica, en over zulks ongehouden zynde de Chymicalia te kunnen prepareeren) by een van hunne confraters hen dies beste verstaende, vervoegen, welke alsdan gehouden zal zyn voor derzelver deugt in te staen."

XV.

„Dat verder alle Apothecars gehouden zullen zyn de recepten van alle Doctoren te bewaren ses jaren lang, om in cas van noodzakelykheid ter requisitie

van den Doctor, of van de menschen, ten wiens behoefte deselve syn gereed gemaekt, te moeten laten sien en vertoonen, op een boete van 6 gulden.

XVI.

„Dat tot vermyding van veele dodelyke gevallen dikwils geobserveert, geen Apothecar zal vermogen 't Arsenicum of Rattenkruyd te verkopen, aan niemand wie 't zij, op een boete van 10 gulden, nog ook 't zelve te mogen hebben of houden in zyn winkel by andere Poeyers of Medicamenten, maer zal 't apart en op een verzeekerde plaets, daer niemand dan hy alleen toegang toe heeft, moeten houden, op een gelyke boete.”

„Aldus gearresteert den 29 January 1726. Praesentibus den Heere Mr. Wigbold Slicher, Hoofd-officier; alle de Heeren Burgemeesteren, en alle de Heeren Schepenen: dempto den Heere Mr. Joan Huydecoper van Maarsseveen, Heer van Nichtevegt.

En gepubliceerd den 31 dito. Praesentibus den Heere Mr. Wigbold Slicher, Hoofd-officier; den Heere W. Matheus Lestevenon, Burgemeester, en de Heeren Mr. Gerard Bois van Waveren en Mr. Harman Hendrik van de Poll, Schepenen.”

In kennisse van my Secretaris:

J. B. BICKER.

Behalve de in Art. 1 van deze Ordonnantie vastgestelde som van 150 gulden, gevorderd voor het afleggen van de apothekersproeve, werden daar nog steeds allerlei onkosten bij in rekening gebracht. Zoo

vinden wij in dezelfde reeds aangehaalde notulen van het Amsterdamsche Collegium nog de volgende sommen voor een apothekersexamen genoteerd:

„27 Aug. 1754 compareerde voor het Collegium medicum Monsr. Piere Frescarode van Bergerac, die een request presenteerde om gratis examen te doen als apotheker, zynde in Frankryk als zoodanig geadmittleert, na alvorens te Bergerac, Bordeaux en Montpellier zich daartoe te hebben bekwaamd, maar om der geloofswille, als zynde van de Hervormde godsdienst, vervolgd, genoodzaakt is geworden van daar te vlugten.”

Het verzoek werd toegestaan en het examen afgenomen „in het Latijn door Dr. Hanedoes (Decanus) op 28 Aug. 1754. Solvit pro tentamine, *f* 15.”

„15 October geexamineerd in de simplicia, doch nog niet voldaan. Opgegeven 5 galenica om over acht dagen te dispenseeren.

22 Oct. de galenica gedispenseerd, goed bevonden.

29 Oct. 3 chemicaliën opgegeven om over acht dagen te dispenseeren.

12 Nov. de chemicaliën vertoond en goed bevonden.

9 Sept. 1755 nog in de Simplicia geexamineerd en goed bevonden.

Diploma ontfangen en betaald *f* 12.12

Voor 't registreren *f* 3.3.”

Het volle examen-bedrag was zeer hoog. Een zekere Marten Gregory b.v. betaalde *f* 100 voor den Hortus, *f* 150 voor het Collegium, *f* 9.9 bij de approbatie van zyn galenische dispensatiën, en bovendien *f* 12.12 en *f* 3.3 als boven.

De bovengenoemde Keur van 1726 is, in dato 28 January 1757, uitgebreid met de volgende Ampliatie: Ampliatie op de Amst. Ordonnantie van 1726.

„Alzoo myne Heeren van den Gerechte der stad Amsterdam in ervaringe zijn gekomen, dat niettegenstaande by Keure van 30 January 1726, eenige noodzakelijke Requisitiën, zoo ten opzichte van de Mrs. Apothecars als derzelver knechts zyn geëmaneerd geworden, egter nog ten opzichte van dezelve, zig nog diverse zaken opdoen, waaraan behoord te werden geremedieert; zoo is 't, dat myne voorsz. Heeren hebben goedgevonden dezelve Keuren te amplieeren en te statueeren gelyk haar Ed. Achtb. amplieeren en statueeren by deesen:”

Art. 1.

„Dat van nu voortaan geen knecht by een Mr. Apothecar zal mogen worden ingeschreven, tenzy dezelve den ouderdom van sestion jaaren zal hebben bereikt.”

Art. 2.

„Dat dezelve alvorens door Inspectores Collegii Medici zal werden geexamineert in de beginselen der Latynsche taal.”

Art. 3.

„Dat een knecht, by een Mr. Apothecar drie jaaren hebbende gediend, en zyn Testimonium triennii komende halen, alvorens het getuigenisse van zyn patroon ten blyken van zyn bequaamheid, aan de Inspectores van het Collegium Medicum moet vertoonen.”

Art. 4.

„Dat een knegt van buiten inkomende, en alhier by een Apothecar voor knegt zullende fungeeren, niet alleen van een behoorlyke attestatie, zoo van zyn gedrag, als van zyn capaciteit, moet zyn voorzien, maar daarvan blyken aan Inspectores Collegii Medici moet geven.”

Art. 5.

„Dat van nu voortaan geen knegt admissibel zal zyn tot zyn Mr knechts proef om bij een weduuvrouw te fungeeren, ten zy hy syn driejarige dienst by een Apothecar alhier heeft volvoert, en daarvan bij het Collegium Medicum attestatie heeft verkregen.”

Art. 6.

„Dat, om alle abuysen te eviteeren, van nu voortaan geene Medicamenten zullen mogen worden besteld, tenzy dezelve met de naam van den patient of van den bewoonder van het huys zyn gemerkt, op een boete van 3 gulden telkens te verbeuren.”

Nadere ampli-
atie op de Amst.
Ordonnantie v.
1726.

Hierna volgde eene Ampliatie, in dato 6 April 1768 :
„Alzo myne Heeren van den Geregte der stad Amsterdam in ervaringe zyn gekomen, dat tusschen sommige Apothecars en den Yker van het Amsterdamsche Koper-gewigt eenige differenten zyn ontstaan zo over het houden als visiteeren van het Gewigt in hunne winkels, zoo is 't, dat myne voornoemde Heeren daarin willende voorzien, hebben goedgevonden te

ordonneeren en te statueeren, gelyk haare Ed. Achtb. ordonneeren en statueeren by dezen, dat alle Apothecars binnen deeze stad, in hunne winkels, buiten en behalven het ordinaire medicinaal Troys gewigt, zullen moeten hebben en houden tenminsten twee pond Amsterdamsch geykt Koper-gewigt, tot een half vierendeel ingeslooten, neerwaards gaande, en dat hetzelfde gewigt, de visitatiën van den stads-yker van het Amsterdamsch Koper-gewigt zal zyn subject, en de Apothecars, die weigerig zyn hetzelfde aan den Yker te laten zien en visiteeren, of die hetzelfde niet naar behooren in hunne winkels hebben, de bekeuringen en boetens tegens zoodanigen, welker Amsterdamsch Koper-gewigt niet naar behooren wordt bevonden, gestatueerd, onderheven zullen zyn; interdiceerende myne voornoemde Heeren wel expresselyk, bij deezen, den meergemelden Yker eenige verdere of andere visitatiën by de Apothecars binnen de stad te doen, of eenige visie van het medicinaal Troys gewigt te vorderen, en verklaarende den voornoemden yker daartoe te wezen ten eenemaal onbevoegd."

Ofschoon zoowel de laatste, als de voorgaande Amsterdamsche pharmacopeeën, in verschillende steden van ons vaderland in gebruik waren, waaruit het voortdurend verschijnen van nieuwe uitgaven mede verklaard moet worden, bleven toch de gildebesturen van de voornamere steden er steeds prijs op stellen een eigen pharmacopee te bezitten, daar hiermede de waardigheid der stad naar hunne meening niet weinig verhoogd werd. Bovendien had ieder geneesheer een

zekere voorliefde, uit allerlei oorzaken geboren, om steeds buitenlandsche pharmacopeeën te raadplegen, van welke, vooral in dezen tijd, voortdurend nieuwe en vernieuwde uitgaven verschenen. Dit alles werkte er toe mede, dat allengs, in bijna elke stad van ons vaderland, verschillende eischen voor de samengestelde geneesmiddelen aan de orde waren en dat de bereiding, ook der meer eenvoudige voorschriften, vaak nog zeer uiteenliep, naarmate daarover deze of gene pharmacopee moest gevolgd worden.

Rotterdamsche
pharmacopee.

Rotterdam kwam niet vóór 1709 in het bezit van een eigen pharmacopee, die onder den naam van „Pharmacopoea Roterodamensis Galeno-Chymica of Rotterdammer Galenische en chymische Apotheek” in het licht werd gegeven, waartoe door de Staten van Holland en West-Friesland, in dato 16 Juni 1708, octrooi was verleend, onder beding, dat de uitgevers „gehouden sullen syn een exemplaar van het voorz. werk, gebonden ende wel geconditioneert te brengen in de Bibliotheek van onze Universiteit tot Leyden.”

Het boekje is in 16° gedrukt en bevat, behalve het „Extract uit het Privilegie” en „de gebruikelijke chymische characters,” in de eerste afdeeling „de enkelde medikamenten, die men in de winkels bewaaren moet” waaronder de „Animalia partes et excrementa” met 36 objecten zijn vertegenwoordigd. Daarop volgen de galenische geneesmiddelen, als Conserva, Syrupi, Electuaria, waaronder het Mithridatium Damocratis en de Theriaca; ook Trochisci, Extracta et Pilulae onder één afdeeling. Daarbij zijn slechts 4 extracten

opgegeven, namelijk Entr. Opii, Aloës, Rabarbarhini en Succu Liquiritiae; verder Olea expressa met Oleum Vulpinum, waarvoor het volgende voorschrift gegeven wordt: „Neem een vos van zyn hart en ingewant ontweit; breek dien de beenen en bryzel hem in kleyne stukken. Kook hem in zout water. Half gaar zynde, doe daarbij: Ol. Olivar § XXXVI, Herb. Anethi, Origani, Thymi à § VI, kook alles totdat het vleis van de beenen valt en de waaterdeelen vervloogen zyn. Doe ze door een doek en persse uit.”

Hierna volgen Unguenta en ten slotte Emplastra. De derde en laatste afdeeling omvat de „chymische geneesmiddelen”: Aquae simplices, Aquae spirituosae, waaronder de Spiritus carminativus Sylvii — een destillaat uit 18 verschillende aromatische simplicia — voorkomt; voorts: Aceta, Olea per destillationem; Tincturae, waarbij de Tinct. Bezoardica — een destillaat uit 18 aromatische bestanddeelen, dienende tot uittrekking nog van 9 grondstoffen, waarbij ook „Sal. tartari, wel gecalcineert” voorkomt; onder de Tincturen is die der Kina nog niet opgenomen, wel de grondstof de Cortex Kinae Kinae, dan volgen de voorschriften voor Elixir, waaronder is opgenomen het Elixir Vitae; een spiritueusch destillaat uit gezouten rozen, bij welks bereiding in den hals van den helm Amber en Moschus opgehangen werden, terwijl het overgekomen vocht daarna warm moest getrokken worden met: Lignum Aloës opt. en Flavedo cort. Aurantii en cort. Limonis. Voorts zijn opgenomen de Resinae Jalappae en Scammonii, Sales fixi; Succinata met Tinct. Succini; Salina; Tartarea, als Cremor tartari, Tartarus emeticus etc.

Ammoniaca, Nitrata, Sulphurea, Antimoniata, Mercuriala, waaronder eene Lotio Mercurii, door wassching van „quikzilver” met azijn te bereiden; Amalgama joviale, uit 1 stannum en 4 mercurius purificatus; Mercurius sublimatus corrosivus en Mercurius sublim. dulcis; Saturnina, Martiata en ten slotte eene Tinctura Veneris, te bereiden door eene oplossing van „Sal. Ammon” in water, door verwarming in een zandbad, te trekken met „Limatur. Cuper. Japonic.”

Ofschoon Rotterdam met de uitgave zijner eerste pharmacopee, — waarvan de schrijvers niet genoemd worden, maar die ons uit een vroegere Resolutie van Wethouders en Burgemeesters als de ordinaire Stadsdoctoren, de Lector Anatomiae en de Hooftluyden van het Apothekersgilde, als daartoe geordonneert, bekend zijn —, zich niet bijzonder gehaast heeft, blijkt niettemin dat men ook daar ter stede voortdurend op verbetering en uitbreiding der verschillende Gilde-aangelegenheden bedacht was, en ook zooveel mogelijk met zijn tijd trachtte mede te gaan.

Boeken in het
bezit van het
Rotterdamsche
Gilde.

In den inventaris van het Gilde-bestuur der Apothekers zijn de volgende boekwerken genoteerd, waarvan de opgave ter beoordeeling der toen in gebruik zijnde vak-litteratuur kan strekken:

J. D. Horsty. Dispensatorium universale;

Pharmacopoea Augustana; in folio.

„ Coloniensis; „

„ Londinensis; „

„ Bauderon; etc. „

„ Joannis de Bois; „

„ Parisiensis; in quarto

Pharmacopoea Lugdunensis;	in quarto.
„ Amstelredamensis;	„
„ Ultrajectina;	„
„ medico-chymica Schroderi;	„
„ Bruxellensis;	„

Quercetanus redivivus;

Valerius Cordus, Dispensatorium.

Onder de „requisita tot het gilde” zijn vermeld:

„een kruidcasse, voorsien met 12 uyttrekkende
laade;

een koper fornays;

twee dito bekkens;

een dito tabelletpan;

vier ijzeren spatels met vuur bordetje.”

Voorts: „huisraad en ornamenta, waarby „curiosa.”

Nog vóór het verschijnen der Rotterdamsche pharmacopee werd, nadat tal van requesten door het Gilde bij Burgemeesteren en Schepenen, betreffende velerlei overtredingen, waren ingediend, eindelijk op 31 Dec. 1707 een nieuwe Ordonnantie uitgevaardigd, die in de volgende punten van die van 1649 afweek:

Rotterdamsche
Ordonnantie
van 1707.

„Om als apothecar toegelaten te worden moest men burger zijn.” (De aanduiding „of Poorter” was dus vervallen.)

„De medicamenten moesten bereid worden, volgens de Pharmacopoea van Haarlem of van Amsterdam of die voor Rotterdam zal gemaakt worden.”

„Geen renumeratiën, giften of aandeel in de winst mochten verstrekt worden aan medicinae doctoren of iemand van harentwege, direct of indirect, op boete van 25 gulden.”

„Niemand mocht een winkel hebben, tenzij hij daarbij zelf woonachtig was.”

„Vóór de toelating tot den proef moest men als knecht 4 jaren werkzaam zijn geweest. Meesterknechts van buiten de stad, die zich wilden vestigen, moesten 2 jaren bij een meester werkzaam zijn geweest. Bij de proeve werden 6 verschillende compositiën opgegeven, terwijl ieder examinerator 6 gulden vacatiegeld zou ontvangen.”

„Zij, die onder eede als gildebroeder werden opgenomen, moesten betalen: 25 gulden, zoo men med. Doctor's- of apothekerszoon was en binnen de stad geboren; 40 gulden, als in de stad geboren burger, en 60 gulden, zoo men van buiten de stad was gekomen.”

„Doctoren of de medicijn uitoefenenden, mochten geene geneesmiddelen leveren of gereed maken, ook niet onder pretext van eenige arcana of geheime middelen te hebben uitgevonden, waarvan zij het voorschrift niet gaarne wilden openbaren. Zij waren gehouden hunne ordonnantiën bij een publiek apotheker, daar ter stede geadmitteerd, te laten gereed maken, op boete van 15 gulden voor de eerste maal, 30 gulden voor de tweede maal, enz.”

Nadere Rotterdamsche Resolutie van 1708.

Met deze laatste bepaling waren de Rotterdamsche doctoren echter niet tevreden. Immers, bij eene latere Resolutie van 18 Febr. 1708, werd bepaald, „dat ieder med. doctor, die beweert eenige geheime remediën of arcana geleerd of uitgevonden te hebben, zal vermogen aan Wethouders op te geven of dezelve zijn eenige poeders, pillen, tincturen, extracten of iets dergelijks en voor wat kwalen zij dienen, om op den door hem

gepresteerden eed te affirmeeren, dat de ingrediënten of compositiën van zijne geheime remediën of arcana, zijns wetens, in Holland bij hem alleen bekend zijn en alzoo geprepareerd gebruikt worden. En als hij dezelve ter goeder trouw en inderdaad houdt voor arcana — zonder eenige ordinaire medicamenten te degiseeren om dezelve voor arcana te doen passeeren — zal alsdan zoodanige geheime remediën of arcana geprepareerd mogen brengen op de winkel of winkels van een of meer apothekers, mits van dezelve daarvoor betaald wordende naar reden. Dat mede de apothekers gehouden zullen zijn ter requisitie van de med. doctoren, zelfs des noods onder eede te beloven, dat zij de geheime medicamenta of arcana, haar in voege voorzegd ter hand gesteld, niet zullen geven of doen geven aan iemand, wie het ook zij, als op het voorschrift en ordonnantie van den med. doctor, die hem dezelve ter hand gesteld heeft en zelfs die aan geen ander med. Doctor te zullen laten zien, alles directelijk of indirectelijk.”

Ook een „kruidtuin” werd door het Rotterdamsche apothekersgilde zeer gewenscht, en in dato 6 Febr. 1710, werd het bolwerk aan de Oostpoort der stad afgestaan „tot het planten van eenige boomjes en proefkruiden ten dienste van het Gilde.” Deze kruidtuin is in 1727 verlaten.

Rotterdamsche
kruidtuin.

Het verkoopen van rattenkruit en van vele andere geneesmiddelen, gaf ook in Rotterdam voortdurend aanleiding tot klachten, en in verband met den finantieelen nood van het Gilde, verkreeg het eene bepaling, waarbij die verkoop werd toegestaan aan

Verkoopen van
rattenkruit te
Rotterdam.

iedereen, die jaarlijks 2 ducats aan het gilde zou betalen.

Apothekerexamens aldaar.

De eischen voor het examen van apotheker werden door het Rotterdamsche Gildebestuur allengs meer uitgebreid. Het examen liep „over de groene kruiden; eerst in den hof maar ook langs den weg en in het water.” De kennis der simplicia moest blijken uit droge en groene kruiden en voorwerpen, terwijl 6 praeparaten ter bereiding werden opgegeven.

Nieuwe Rotterdamsche Ordonnantie van 1717.

De vele wijzigingen, in deze Keur van 1707 allengs aangebracht, maakten een nieuwe Ordonnantie wenschelijk, die dan ook op 24 April 1717 in werking trad. De belangrijkste bepalingen waren:

„De drogisten mochten geen medicamenten bereiden, waaronder echter niet te verstaan was het enkel onder-eenmengen van simpele.”

„Bij de proeve voor apotheker zouden de 6 praeparaten voortaan bestaan uit 3 op het gebied der pharmacie en 3 op dat der chemie.”

„Als in de apotheken de voorgeschreven medicamenten niet voorhanden waren, moest de patient worden geadverteerd en mocht in de ordonnantie geene verandering worden gebracht, ook niet op advies van een anderen dokter, tenzij de patient of iemand van zijnentwege goedvond een anderen dokter te consulteeren. De dokter daarvan voorzien zijnde, was gehouden het den apotheker voor redelijken prijs te leveren.”

„De eed voor Burgemeesteren af te leggen, dat men het vak goed uitoefenen en geen contract met doctoren zou aangaan, moest jaarlijks worden herhaald.”

„Het leveren van medicijnen door doctoren, dat ingesloopen was, werd streng verboden.”

„Geene kwakzalvers of diergelijke soorten van menschen, mochten van nu voortaan eenige medicamenten, hetzij composita, hetzij simpele, dienende om inwendig gebruikt te worden, verkoopen, ook geen gedrukte briefjes omdragen, omstrooyen of eenig teeken voor hunne logementen hangen, zonder speciale permissie van Burgemeesteren, op boete van 25 gulden. Daartoe permissie bekomen hebbende, moesten zij ten behoeve van het gilde betalen wat door Burgemeesteren bepaald of met het gilde geaccordeerd werd.”

„Vreemde kwakzalvers werden gerefereert naar wat ten hunnen opzichte bij de Ordonnantien op de chirurgie is geordonneerd.”

Ook het verkoopen en bewaren van vergiften, met name van rattenkruit en sublimaat, werd nu bij deze Ordonnantie aan strenge bepalingen onderworpen. Niet alleen, dat deze steeds afzonderlijk en afgesloten moesten bewaard worden, mocht ook de aflevering niet plaats hebben dan aan bekende personen of in tegenwoordigheid van een bekend persoon van ten minste 20-jarigen ouderdom, en moest hiervan een expresboek worden gehouden. Indien door overtreding van deze bepalingen iemand het leven zou verliezen, stuipen, ziekte of andere ongemakken krijgen, werd de verkooper gestraft met nog 100 gulden boete boven de reeds vastgestelde van 25 gulden, terwijl hij drie maanden zijn winkel zou moeten sluiten of nog zwaarder straf ontvangen, al naar omstandigheden.

Dordrechtsche
pharmacopee.

Ook in Dordrecht ontwaakte in het begin der 18^e eeuw het verlangen naar een eigen pharmacopee.

In de vergadering der vroeger hier reeds vermelde Confrerie, op 2 Juni 1708, werd hiertoe besloten en het concept daarvan in de vergadering van den 23sten daar-aanvolgende „voorgelezen, geaccepteerd, en besloten het aan de doctoren der stad ter examinatie toe te zenden, die hetzelfde goed en loffelyk bevonden.” Het Bestuur der stad weigerde echter het drukken van dit stuk op kosten der stad, en ook het College, noch de leden waren daartoe gezind, „zoodat het ter vrije keuze werd gegeven deze kosten te doen en daarvan profijt te maken.”

In de vergadering van 3 Mei 1709 werden over de *Pharmacopoea Dordracaena* mededeelingen verstrekt, waaruit blijkt dat het werk toen gedrukt was.

Het reglement der Confrerie was 5 Nov. 1708 herzien, en werd dit nogmaals op 7 Oct. 1736, om toen tevens meer te worden uitgebreid. Hierbij werd o. a. de bepaling opgenomen, dat alle apothekers gehouden zouden zijn eenmaal des jaars in de maand Mei hunne winkels te laten visiteeren door den „Overman, Preses en Scriba als regeerende Hoofde van hun Collegie” wier winkels op hun beurt zouden gevisiteerd worden door de drie hen in ouderdom opvolgende leden, „opdat een iegelijk sich wel versie van deugsame drogues en wel gecomponeerde medicamenten, na de *Pharmacopoea Dordracaena* bereyt, en ten regarde van de apothecars. mede medecyne-Doktors zijnde, door de bovengemelde Regente der Confrerie, nevens de Heeren stadsdoctores sullen worden gevisiteerd.”

De notulen der vergadering van 5 Jan. 1722, vermelden, dat de Pharmacopee was uitverkocht en besloten werd eenige „Additiones” daaraan toe te voegen. In hetzelfde jaar werd de nieuwe uitgave gedrukt. Later, en wel in 1765, is de Pharmacopoea Dordra-
 caena nog eenmaal herdrukt, nu met de verklaring van het Collegium pharmaceuticum aan de boekverkoopers erve van Braam, dat het werk niet binnen 25 jaren zou herdrukt worden.

Nieuwe uitgaven der Dordrechtsche pharmacopee.

Op 21 Juli 1755 werd een Collegium medicum in Dordrecht geformeerd, op last der Edel Grootachtbare Heeren uit de Regenten der Confrerie, de beide stadsdoctoren, alsmede den overman en een deken van het Chirurgijns-gilde. De Confrerie bleef echter onveranderd bestaan en richtte al spoedig daarna een request aan het Stadsbestuur, waarbij verzocht werd om terug te komen op het verbod, vervat in het Reglement voor bovengenoemd Collegium medicum, dat de apothekers niet meer dan eenmaal de patiënten zouden visiteeren. Hierop werd gunstig beschikt, en het verbod alleen aangehouden voor de nieuw bijkomende apothekers.

De Dordt'sche Confrerie had ook een eigen hortus in beheer, waarvan zij grondhuur betaalde, en waarvoor zij bijdragen ontving van deelnemers, apothekersgezellen, enz.

Hortus te Dordrecht.

Alkmaar verkreeg in 1723 zijn eigen pharmacopee.

Alkmaarsche pharmacopee.

Dit werk — een octavodruk van 185 pag. — is in het Latijn gesteld, en bevat een fraaie titelplaat, voorstellende een gedeelte eener apotheek, alwaar de eigenaar

met den voor hem gezeten geneesheer in deftig gewaad, kennelijk de uitvoering van een recept bespreekt. Deze *Pharmacopoea Almeriana Galeno-Chymica* begint met een in hoogdravenden stijl gestelde opdracht: „*Amplissimis, nobillissimis et gravissimis viris, urbis Almeriensis consulibus*” etc., en onderscheidt zich overigens niet veel van de in dien tijd verschenen pharmacopeeën. De „*Sectio prima: de medicamentis simplicibus*,” bevattende een naamlijst der zoogenaamde simplicia, noemt onder de *Cortices* den nu allengs meer in gebruik komenden Kinabast met de volgende namen: *China-China, Quinquina, Arbor febrifuga Peruana, Pulvis Patrum, Pulvis Jesuiticus, Cortex ipse Peruvianus appellatur. Kinkina, Kina-Kina, Koortsbast*. Slechts een praeparaat daarvan is opgenomen en wel de *Tinctura Peruviani cort.*

Onder de „*Animalium partes, excrementa, aliaque ab iis desumpta*” komen nog de zonderlingste geneesmiddelen voor. Daarna volgt een zeer uitgebreide lijst van: „*Characteres qui apud Medicis Auctores vulgo occurrunt*” met nauwkeurige afbeeldingen van deze. De *Sectio Secunda* handelt over: „*de Acetis et Aquis simplicibus*.” De *Sectio nona*: „*de Antidotis et Opiatis*” bevat de onontbeerlijke Theriak onder den naam van *Theriaca remotis superfluis*, nu uit 33 artikelen samengesteld, waaronder voorkomt: *Caro Viperini separata in subtilissimum pulverem redacta*. Ook het *Diascordium* en de *Philonium Romanum*, beide bekende opiaten uit dien tijd, ontbreken niet. De *sectio decima*: „*de Pulveribus aromaticis, temporantibus en purgantibus*” bevat de meest samengestelde

voorschriften, o. a. het Pulvis Diagalangae met 20 ingrediënten, meest aromatica. De sectio undecima: „de Pulveribus chymicis et salibus” is zeer beknopt en bevat weinig bijzonders.

Achter den tekst dezer pharmacopee vindt men afgedrukt: „Keure ende Ordonnantie op het ^{Nieuwe keur op het Alkmaarsche gilde.} Collegium medico-pharmaceuticum binnen de stad Alkmaar” Dit stuk vangt aldus aan: „De Heeren Schout, Burgemeesteren en Schepenen der stad Alkmaar, in gevolge van de authorisatie van de Heeren van de Vroedschap, in dato den 27sten Augusti 1723, hebben goedgevonden te Renoveren, Altereren en Ampliëren de Keure op de Doctoren, Apothekers, Chirurgyns, Vroedvrouwen en Quakzalvers binnen deze stad, van dato den 2^{den} Maart 1706. Mitsgaders te Formeren ende Stabilieren een Ordonnantie en Reglement op het Collegium medico-pharmaceuticum alhier, gelyk haar Edele wel Agtbare doen by dezen, in maniere als volgt:”

I. „Het Collegium medico pharmaceuticum sal bestaan uyt de twee stads Doctoren, die daar sullen syn, de oudste in dienst Praeses, ende de andere Assessor, ende een Deken, twee Hoofdmannen, (waarvan de jongste sal syn Scriba) ende een Proefmeester, alle uyt de Apothekers, ende sal de Deken omtrent de directie van 't Collegie, ende de Proefmeester ten opsigte van de Proef af te nemen praesideren, onder opsigte van de twee stads Doctoren.”

II. „In dit Collegie sal jaarlyks op den 1sten May de navolgende veranderingen geschieden: namelyk dat de jongste Hoofdman sal opklimmen tot eerste

Hoofdman, de eerste Hoofdman tot Deken, en de Deken tot Proefmeester, welke Proefmeester, wanneer hy een jaar gedient heeft, sal moeten afgaan, sullende een nieuwe Hoofdman jaarlijks by 't Collegie worden verkoren."

III. „Alle Apothekers, soowel die reeds winkel houden als die van nieuws na desen de winkel opsetten, sullen gehouden syn terstont na de publicatie deses, ofte anders voor het opsetten harer winkels, by trouwe te beloven, alle de Simplicia in 't geformeerde Dispensatorium ofte Pharmacopoea Almeriana geëxprimeerd, tot alle voorvallende gelegentheden prompt ende gereet te houden, mitsgaders alle de composita ende confecta, in deselve begrepen, na de descriptiën daarin voorgesteld, opregt, volkomen ende getrouw te maken, en de Praescripten der Doctoren in Medicina punctuelyk te agtervolgen, niet het alderminste daarin te veranderen of uyt deselve agter te laten, ende deselve niet na het ooge, maar by mate en gewigte te bereyden."

IV, V en VI handelen „over de bijeenkomsten der leden van het Collegie."

VII. „Viermalen des jaars sal gedaan worden een generale visitatie der winkels, ofte ook meermalen na vereys van saken, soo dikwijls als het den Praeses, Assessor, Deken en Hoofdmannen sal gelieven, ende zulks of door hen alle gesamentlyk, of door eenige van haarlieden, zoo nogtans dat altyd een der twee stads Doctoren daarby zal zyn, zullende de Apothekers, derzelver weduwen ofte knechts gehouden zyn alles op te leveren op het eyschen der visitateurs, op een boete van drie guldens, ten behoeve van 't Collegie, ende

wanneer bevonden werd dat iemand eenige der simple ofte gecomponeerde Medicamenten, in het Dispensatorium begrepen, in zyn winkel defect heeft, zal voor ieder gecomponeerd Medicament ten profijte van 't Collegie verbeuren voor de eerste maal ses stuyvers, voor de tweede maal vier en twintig stuyvers, en voor de derde maal zoodanig gemolesteerd worden als by de Regeringe deser stad bevonden zal worden te behoren: zullende de defecte simplicia ter discretie van den visitatores geoordeelt, ende de quade en verdorvene werden weggeworpen."

VIII. „De Apothekers zullen niet vermogen enige simplicia direct nog indirect te kopen van omlopers of diergelijke, uytgenomen de groene en ongedroogde, maar gehouden zyn die te halen ofte te ontbieden van winkelhoudende Drogisten, op een boete van vyf en twintig guldens ende word by desen aan een iegelyk wel expresselyk verboden eenige omloop met die voorsz. simplicia aan de huysen der Apothekers of andere Ingesetene binnen dese stad te doen op gelyke boete van 25 gulden; uytgesondert nogtans wanneer iemand door de knegt aan het Collegie zig behoorlyk komt aan te geven, om zyne Medicamenten te laten examineren, waarvoor aan gemelden knegt zal betalen twaalf stuyvers."

IX. „Niemand der Apothekers, derzelven winkelhoudende weduwen, Meester ofte leerknegts, zal den Praeses, Assessor, Deken, nogte Hoofdmannen, te samen 't zy onder het visiteren der winkels, ofte in 't Collegie by den anderen zynde, vermogen te affronteren, injureeren ofte qualyk toe te spreken, op een

boete van twaalf guldens, de eene helft voor de publieque Armen, ende de wederhelft voor 't Collegie, welke by 't Collegie zal mogen worden opgelegd, na merite van zaken."

X—XX handelen over contributie, apothekersweduwen, meesterknechts, enz.

XXI. „Niemand sal tot het tentamen, veel min tot het examen, worden toegelaten dan die met goede certificaten ende seker bewys aan het Collegie zal hebben vertoont, dat hy binnen dese stad een Meester als Leerling ofte als Meester-knecht vier agtereenvolgende jaren getrouw heeft gediend; ten ware sodanig een Leerling de Triviale scholen was gepasseert ende uyt het hoogste van dien zijne Promotie hadde ontvangen, in welk geval zal mogen volstaan met den tyd van drie jaren als voren gediend te hebben, gelyk ook de zodanige, die met goede en bekende certificatie ofte Diploma vertoonde, dat drie agtereenvolgende jaren in maniere als voren op een gerenomeerde Apothekerswinkel in een andere stad gediend hadde, sal mogen volstaan met maar drie agtereenvolgende jaren, 't zy vooraf of na alhier gediend te hebben; dog in 't regard van een Burger, wanneer dezelve drie jaren buyten dese stad op een Apothekerswinkel gestaan heeft ende daarvan ten minste twee jaren by een Meester, ende zulks by zyn Diploma betoond, sal alsdan, na noch een jaar alhier gediend te hebben, tot syn proef worden geadmitteerd."

XXII. „Na vertoon van 't bovengemelde Diploma ofte bewys, iemand genegen synde syn tentamen te ondergaan, sal sig zelve tusschen de maanden May

en October behoorlyk door de knegt laten aangeven aan het Collegie, ende daarvoor aan denselven betalen vijftien stuyvers."

XXIII. „Ende wanneer tot het Tentamen is geadmitteert, sal hy voor 't aangaan van dien, voor vacatie aan den Praeses en Assessor ieder betalen twee guldens en tien stuyvers, en aan den Deken, de twee Hoofdmannen en Proefmeester, ieder twee guldens: ende sal in 't gemelde Tentamen hem voorgehouden worden het expliceren van de Pharmacie uyt de Latynsche in de Nederduytsche Tale, alsmede de Recepten der Doctoren, ende hy wyders over de Simplicia, die in gebruyk syn worden geexamineerd, en 't gene verder tot de collectie en conservatie van dien behoort, alsmede ter loops wegens de gecomponeerde Medicamenten."

XXIV. „Na 't voldoen van zyn Tentamen, zal hy compareeren op de tyd en plaatse by 't Collegie te benoemen, tot zyn examen: mits dat voor 't aangaan van dien zal betalen tot onderhoud van 't Collegie, indien hy een burger hier geboren is, de somme van vyf en twintig guldens, ende indien een vreemdeling, de somme van vyftig guldens, ende daarenboven aan de Praeses en Assessor voor haar vacatie betalen ieder drie guldens, aan den Deken, twee Hoofdmannen en Proefmeester ieder twee guldens en tien stuyvers, ende aan de knegt vyftien stuyvers."

XXV. „In het gemelde Examen zal op de exakste wijze worden onderzoek gedaan, eerst omtrent de Simplicia ende daarna omtrent de gecomponeerde Medicamenten, ende vervolgens door dien geëxamineerd

word, op syn eygen kosten, sindelyk ende na de kunst moeten opgemaakt en gepraepareerd werden 't geen den Praeses en Assessor met het Collegium medicum sullen oordeelen te behoren, dog echter niet minder dan ses bysondere saken, zoo composita als chymicalia, ende sullen om 't zelve examen by te wonen, daartoe alvorens geïnsinueerd worden de respective Apothekers binnen deze stad, op de verbeurte van een gulden voor degene die aldaar niet compareerd."

XXVI. „De Proef ten genoegen van de Praeses, Assessor en de gantsche vergaderinge, eenpariglyk of by meerderheyd van stemmen (zullende, in gevalle de stemmen steken, de Praeses een concluderende stem hebben) gedaan en voltrokken zynde, zal de Proeveling onder belofte van trouwe tot het opvolgen dezer Ordonnantie van 't Collegie tot een Medebroeder aangenomen en ontvangen worden, en ten bewyze zyner Promotie in deze Konst gehouden zyn van 't zelve voor en aleer hy zyn winkel zal mogen openen, te bekomen een behoorlyk diploma, mits voor 't zelve, behalven de bovenstaande onkosten, ten profyte van 't Collegie, betalende een somme als op Art. XXIII en XXIV staat uytgedrukt, mitsgaders nog tot een recognitie om de winkel op te zetten, indien een Borger is honderd guldens, ende indien een vreemde, honderd vyf en twintig guldens, welke recognitie geëmployeerd zal worden door de Heeren Burgemeesteren zulks ten meeste dienste van 't Collegie sullen oordelen te behoren."

XXVII. „In gevalle degene, die de Proef doet, bevonden werd het examen niet genoegsaam en na

behoren voldaan te hebben, zal hy, zonder dat hem de Penningen, soo voor 't regt van het Collegie als voor de vacatiën, alsvorens betaald synde, eenigsints sullen werden gerestitueerd, geen winkel vermogen op te setten, nogte op eenigerhande wyze toegemaakte Medicamenten te verkopen ofte de Pharmacie te exerceren, tot dat hy een jaar en ses weken, of soo veel korter als het Collegie goedvind, sal hebben stilgestaan, en tot een nader Examen en Proeve als voren op zyn verzoek zal toegelaten werden, sullende soo veel malen als hy zyn Examen zal komen te hervatten, telkens gehouden zyn de onkosten der vacatie op nieuw te voldoen."

XXVIII—XXXVI handelen over den verkoop der medicamenten door bevoegden en onbevoegden, en over de bevoegdheden der Doctoren, Apothekers, Chirurgijns en vroedvrouwen.

XXXVII verbiedt den verkoop van „Arsenicum album, genaamd Rattekruyd", die alleen door den knecht van het Collegium medicum mogt geschieden op een ordonnantie van een Doctor of Apotheker binnen de stad.

XXXVIII — het laatste art. — bepaalt dat alle apothekers na de Publicatie dezer Ordonnantie, binnen den tijd van veertien dagen, zich aan het Collegie moesten aangeven „ende door 't selve laten inschryven ende daarvan ontfangen een Testimonium of Diploma van de Praeses, Assessor, Deken en Hoofdmannen ondertekent, en met het segel van 't Collegie bevestigt."

Toestand te
Groningen in
de eerste helft
der 18e eeuw.

In Groningen schijnt bij den aanvang der 18de eeuw de toestand der Apothekers zeer bedreigd te zijn geweest door het overgroote aantal, dat aldaar gevestigd was. Doctor Antonius Edingh diende daaromtrent in 1720 klachten in bij het Bestuur der stad, en beweerde, „dat wegens het groote aantal Apothekers de geneesmiddelen slecht werden gereed gemaakt, en wegens den ouderdom en de slechte bewaring zoo onwerkzaam waren, dat hij volstrekt geen vertrouwen meer in de geneesmiddelen kon stellen, weshalve hij den Raad verzocht een eigen winkel aan huis te mogen hebben, waarin het hem vergund zou zijn, met behulp van een knecht, de geneesmiddelen voor zijn patienten te bereiden.”

Het Stadsbestuur gaf niet alleen gevolg aan dat verzoek, maar verleende later, bij Resolutie van 11 Juni 1728, zelfs aan alle Medicinae Doctoren de vrijheid, een eigen apotheek aan huis te hebben.

Weinige geneesheeren schijnen echter van dat Privilegie gebruik te hebben gemaakt, want de verschillende klachten der gezamenlijke Apothekers daaromtrent zijn steeds gericht tegen den genoemden Edingh, die, ofschoon de vergunning reeds in het volgende jaar werd ingetrokken, toch bleef voortgaan „een winkel in syne behuisinghe te houden, waaruit hij tot merkelyk nadeel der Apothequers zelf de medicynen debiteerde.” Eindelijk kwam het zoo ver, dat op 28 November 1738 door Burgemeesteren en Raedt besloten werd: „Doctor Edingh alsnog te ordonneeren om binnen eene maand tyds, die insinuationis, sonder het minste delay, sich van syne gehele apothequerswinckel te

ontdoen, sullende by ontstentenis van dien, na verloop der gestelde tyd het Collegium medicum zyn geautoriseerd, voorschreven winckel te taxeeren ende an de apothequers volgens de beraamde Ordonnantie over te dragen, sullende desen aan het Collegium medicum worden ter hand gestelt tot haren narigt en deselve an Doctor Edingh laten insinueren."

Het eerste „Reglement, waarna haar de Medicinae Groningensche
keur van 1729. Doctoren, Apothequers en Chirurgyens, alsmede de Vroedvrouwen sullen hebben te reguleren," werd te Groningen op 7 October 1729 ingevoerd.

Dit stuk onderscheidt zich echter niet van andere hier reeds overgenomen Keuren, met uitzondering van:

Art. 1. „Buyten de tegenwoordige Apothequers zal niemand inkomstig werden geadmitteerd boven het getal van agt, tot welkens getal de Apothequers sullen uitsterven," enz.

en Art. 4. „Alle Apothequers moeten sich rigten na een Apotheeq door het collegium medicum opgericht en na gedane Approbatie gearresteerd" enz.

De hier bedoelde „Apotheeq" verscheen inderdaad Groningensche
pharmacopee. in hetzelfde jaar 1729, onder den titel van *Pharmacopoea Groningana*, samengesteld door het Collegium medicum, bestaande uit den Med. Prof. J. H. Croeser, Med. Doctor Y. Gaukes en de Apothekers E. Strating en G. Buning.

De niet weinig verheven Opdracht begint met: „*Viris illustrissimis, gravissimis et amplissimis nobellissimae urbis Groningae, Consulibus et Senatoribus veris patriae patribus libertatis vindicibus et assertoribus strenuissimis, litterarum atque litteratorum autoribus optimis*"

etc. etc. en is onderteekend door den Praeses van het College: Croeser, toen sinds vier jaren *Medicinae theoretices, practices, Anatomiae et Botanices Professor* aan de Academie van Groningen.

Indeeling en inhoud dezer pharmacopee, die, evenals de meeste in dien tijd, in 12° is uitgegeven, wijken niet bijzonder van die der voorgaande en hier vermelde pharmacopeeën af.

Onder de „*Praeparationes chemicae*” zijn, ook hier de *Stibium* praeparaten het ruimste vertegenwoordigd en vormen met de welbekende 4 kwikverbindingen: *Mercurius dulcis*; *M. sublimatus corrosivus*, *M. praecipitatus albus* en *M. praec. ruber* en enkele zouten, als *Sal. Absinthii*, *Sal. Cardui benedicti*, *Sal. Fabarum*, *Sal. Genistae*, *Sal. polychrestus*, *Sal. prunellae*; *Sal. saturni*, *Sal. tartari* enz. ook hier eene der betrekkelijk minst uitgebreide afdeelingen.

Onder den naam van „*Suppositorium vulgare*” wordt de bereiding van een welbekenden dispenseervorm voorgeschreven uit ingedikten honig, met of zonder gewoon zout, of uit Venetiaansche zeep.

De *Trochisci* omvatten: *Troch. albi Rhasis*, met *cerussa*, *camphora* etc.; *Troch. Alhandal*, met *pulpa colocynthidis*; *Troch. Alkekingi*, met 17 ingrediënten, waarbij ook *Opium*; *Troch. Bechici albi*; *Troch. Myrrhae*; *Troch. Scillitici ad Theriacam*

Nieuw Reglement te Groningen.

In 1739 verscheen een nieuw „Reglement van de Heeren Burgemeesteren ende Raadt in Groningen.” Kennelijk had de beperking van het getal apotheken, vastgesteld bij het Reglement van 1729, tot bezwaren aanleiding gegeven, althans die quaestie werd nu nader geregeld:

I. „Buiten de veertien tegenswoordige Apothequers sal niemant inkomstig worden geadmitteert boven het getal van agt, tot welkers getal de Apothequers sullen uitsterven.”

II. „Opdat nogtans sulks worde geeffectueert op een sagte en gemakkelijke maniere, sonder in dezen weduwen of weezen te krenken; So is het dat Wij (na bevorens door Onse Heeren Gecommitteerden, het bericht der Apothequers daarover hebben ingenomen, alsmede het advys van het Collegium medium) verstaan, dat alleen de tegenswoordige vrouwen by versterf van haar mans sullen mogen continueren: alsmede dat diegeene die Soons hebben, binnen ses weeken na publicatie deses, gehouden sullen weesen, om een uit deselve te benoemen, wie sy tot de Pharmacie gedenken te employeren en desselfs naam laten infereren in het Prothocol van 't Collegium Medicum, daar betalende een Ducaton.”

III. „Sulks alles met deze limitatie, dat by aldien de tegenwoordige Apothequers, soo Mans en Vrouwen of Weduwen in het toekomende mogten hertrouwen, derselver toekomende Egaden en daaruit geprocreeerde kinderen, hiervan geenszins sullen mogen jouisseren, maar de tegenswoordige Mannen, Vrouwen en Weduwen stervende, sonder een Soon uit het tegenswoordige Houwelyk geboren, en binnen den voorsz. tydt te hebben ingeteekent, dat de Apotheek alsdan sal worden verkogt onder de respective andere Apothequers.”

IV. „Sal mede een Soon ingeteekent synde, en komende te versterven, geen ander Soon mogen worden

ingeteekent, soo lang het getal der Apothequers niet onder de agt is gekomen."

V. „Sal mede een Soon ingeteekent synde, geen ander als de ouderlyke Apotheecq mogen aanvaarden, soo lang het getal niet onder de agt is gekomen."

De verdere artikelen bieden geene bijzonderheden aan. Ook nu was het verbod voor de Apothekers opgenomen, om „quid pro quo" te nemen; „ordonnantiën door vrouw, kinderen of dienstboden te laten gereed maken, sieken te visiteeren, water te besien, pols te voelen; op eigen goeddunken een aderlating te ordonneren; medicamenten voor te schrijven of, zonder voorschrift van een medicus, slaapmiddelen of met quiksilver bereide middelen, braakmiddelen of sterke purgatiën in te geven of te verkoopen."

De van de Apothekers gevorderde eed luidt aldus:

„Gy lovet en sweeret, dat gy alles wat in de gestelde Pharmacopoea, beneffens het Reglement op de Apothequers beraamt en uitgedrukt is, punctuëlyk sult nakomen."

Nieuwe uitgave der Haagsche pharmacopee.

In 's-Gravenhage verscheen in 1738 reeds eene tweede uitgave der pharmacopee onder den titel van „Pharmacopoea Hagana ex auctoritate Magistratus poliatorum opera instaurata et aucta. Hagae-Comitum, apud Fredericum Boucquet.

In de latijnsche Opdracht aan het Bestuur der stad wordt vermeld, dat vóór 80 jaar (dus in 1608) de eerste Haagsche pharmacopee was uitgegeven. Op deze opdracht volgt het decreet der invoering en daarna het „Proemium" met zijn „Lectori salutem". Een la-

tijnsch vers van Aegidius van Limburg, Med. stud., en een Hollandsch gedicht van Hendrik Schim, zijn mede opgenomen.

Dit laatste is getiteld: „Op de nieuwe Haegsche Apotheek” en vangt aldus aan:

„Haga, ziel der Paradyzen!
 Overlommert bloemtapyt!
 Zetel van den gulden tyt,
 'k Zie uw Lindedreven ryzen!
 Maer, helaes, ik zie met een
 In uw Hof de zonde sluipen,
 Die gelyk een slang komt kruipen;
 'k Zie de Doot met snelle schreên
 Wand'len langs uw brede paden;
 'k Zie de Teering, Koorts en Pest,
 Stygen uit het drakennest
 Overdekt met rozebladen.
 Maer ik zie, ter goeder uur,
 Onder 't woelen van die plagen,
 't Heillicht der geneeskunst dagen;
 Hoe de lachende Natuur
 Ed'le wort'len weet te kweken,
 Kruiden fokt, en bloemen leest,
 Tot versterking van den geest
 En herstelling der gebreken.” enz.

Bij de simplicia, die evenals in de overige pharmacopeeën van dien tijd, met slechts enkele woorden in een lijst zijn opgegeven, komt onder „Cortices officinis suppeditant” nu ook voor de Kinabast en wel vermeld als „China-china, Cortex Peruvianus officinarum, Arbor febufuga Peruana, Pulvis patrum” met de bijvoeging: Raii Hist. 796, waarmede bedoeld wordt de

Historia plantarum van Johannes Raius. Londen 1686. De naam „Pulvis patrum” is eene verkorting van „Pulvis Eminentissimi Cardinalis de Lugo”, onder welken naam het kinapoeder bekend was, dat deze Geestelijke in zijn paleis te Rome aan arme zieken uitdeelde. (1643—1648).

Flückiger, in zijn werk „Die Chinarinden” 1883, schrijft op pag. 65: „Merkwürdig genug fehlt die Chinarinde in der Pharmacopöe von Haag vom Jahre 1659.”

Nog merkwaardiger echter moet het genoemd worden, dat dit geneesmiddel, ofschoon sinds 1655 in Engeland in gebruik, nog in de Pharmacopoea Londinensis van 1696 gemist wordt.

Zoo ver kon nagegaan worden, werd de Kina hier te lande eerst omstreeks 1680 meer algemeen als geneesmiddel gebruikt. In den 3^{den} druk der Amster-sche pharmacopee van 1686 wordt zij, zooals reeds is opgemerkt, in de lijst der simplicia genoemd.

Lambert Bid-
loo.

Onder de vaderlandsche Apothekers uit dien tijd mag Lambert Bidloo niet onvermeld blijven, daar deze zich onder de toenmalige Nederlandsche dichters een vermaarden naam heeft verworven.

Zijne gedichten verschenen in talrijke bundels, en onder deze is het meest uitgebreide werk „Verwoesting des Joodschen volks, aanvangende met den afval der tien stammen onder Jerobeam, en eindigende met dezen tegenwoordigen tijd. Amsterdam 1725, 3 dln. 4°.”

Bidloo was te Amsterdam gevestigd en wordt ook als beroemd apotheker vermeld. Zijn broeder Dr. G. Bidloo was ook aldaar woonachtig, maar vertrok in 1688

naar 's-Gravenhage, waar hij tot Lector in de Ontleeden Heelkunde beroepen was.

Een fraaie kopergravure door Jakobus Houbraken, in mijn bezit, stelt onzen dichter voor op hoogen leeftijd, met een lange, in dien tijd gebruikelijke krulpruik. De plaat is voorzien met een randschrift: „L a m b. Bidloo, gebooren 1638, overleden 1724” en met een onderschrift, luidende als volgt:

„Dit 's Bidloo, naargeboost door de ed'le Kunst, wiens geest,
Schoon 't sterflyk lighaam rust, in eeuwigheid zal leven;
't Verwoeste Joodse Volk, wel eêr zo wyd gevreesd,
Heeft hem de onsterfflykheid, door zyne pen, gegeven:
Zyn schoon Zaisoenen, en zyn Pan Poëticon,
Zyn sterren, die ten rei gaan om deez' middag-zon.”

G. TIJSENS.

Omstreeks dezen tijd — de eerste helft der 18de eeuw — zien wij in ons vaderland, op genees- en scheikundig gebied, een groot man met bewonderenswaardig talent en groote werkkraft optreden, namelijk Herman Boerhaave, wiens naam door de geheele beschaafde wereld nog altijd met eerbied genoemd wordt.

Op 31 December 1668 te Voorhout geboren, werd Boerhaave in 1690 te Leiden tot Philosophiae magister gepromoveerd en, in 1693, te Harderwijk tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd. Sinds 1701 lector, en van 1709 Hoogleeraar in de Genees- en Plantenkunde aan de Leidsche Hoogeschool, aanvaardde hij aldaar in 1718, als opvolger van Jacob le Mort, het hoogleeraarsambt in de Scheikunde.

Wij hebben reeds gelegenheid gehad er op te wijzen,

dat de Leidsche Hoogeschool, sinds 1669, een afzonderlijken leerstoel voor de scheikunde had opgericht. Na den dood van le Mort was Boerhaave daarvoor de aangewezen man, daar hij sedert vele jaren, bij al de bemoeiingen voor zijn classiek onderwijs, ook de scheikunde beoefende en daarin met veel vrucht reeds onderwijs had gegeven.

Op 21 September 1718 aanvaardde Boerhaave zijn nieuw hoogleeraarsambt met eene redevoering: „de Chemia suos errores expurgante”, waarin hij de aandacht vestigde op al hetgeen in zijn tijd op scheikundig gebied was verzuimd. Men had het innige verband voorbij gezien, dat er bestond tusschen natuur- en scheikunde, en was van het gebied der zuivere scheikundige vraagstukken op dat der mystieke wijsbegeerte van die dagen afgedwaald. Vooral den geneeskundigen maakte hij er een verwijt van, dat zij al te lichtvaardig de scheikundige leerstellingen in toepassing gebracht hadden, zelfs vóór men zich had overtuigd, dat deze op hechten grondslag steunden en aan de ervaring waren getoetst.

Het chemische onderwijs van Boerhaave onderscheidde zich vooral door eene recht practische richting.

In 1732 verscheen zijn uitstekende arbeid over de leer der scheikunde, waardoor zijn reeds lang gevestigde roem niet weinig verhoogd werd. Dit werk, in het Latijn geschreven, en getiteld: „Elementa Chemiae, quae universario labore docuit, in publicis, privatis que, scholis”, is in quarto gedrukt en in twee deelen uitgegeven.

Het eerste deel omvat: „Historia et artis Theoria

cum tabulis aeneis", terwijl het tweede de „Operationes chemices" beschrijft. Achtereenvolgend worden behandeld de lichamen uit het rijk der mineralen, die uit het plantenrijk en die uit het dierenrijk. Als hulpmiddelen der scheikundigen, worden „het vuur, het water, de lucht, de aarde, de verschillende oplosmiddelen" behandeld, en eindelijk „het Laboratorium" met allerlei werktuigen, uitvoerig beschreven. Het gansche werk geeft een duidelijk geordend overzicht van de scheikundige kennis dier dagen en staat verre boven de vroegere leerboeken, die niet veel meer dan dorre opgaven bevatten van chemische praeparaten. Het werd al spoedig in de Engelsche, in de Fransche en in de Duitsche taal overgezet, en gold jaren lang als het beste en meest beteekenende leerboek der scheikundige wetenschap.

Boerhaave heeft het onwaardeerbaar voorrecht gehad, om, uitstekend voorbereid als hij was, de studie der natuurwetenschappen aan te vangen in een tijd, dat eene bijzondere werkzaamheid op het gebied des geestes zich, in goede richting, over gansch Europa openbaarde.

De grootsche ontdekkingen van Newton (1642—1727) op natuurkundig gebied; de philosophie van Locke (1632—1704), die de zinnelijke waarneming als beginsel van alle kennis aannam en daarmede eene wijsgeerige beschouwing invoerde, welke vijandig optrad tegen het toen zoo zeer geldende kerkelijke geloof; dat alles voerde tot zelfstandig en vruchtbaar onderzoek, waarbij de dwalingen van dien tijd, langs den eenigen goeden weg, bestreden en opgeruimd werden.

Newton.

Locke.

Boyle.

Op het gebied der scheikunde had ook vooral de Engelsche schrijver Boyle (1626—1691) uitnemende diensten bewezen. Hij gaf der jeugdige wetenschap haar zelfstandig karakter, en wekte tal van uitnemende mannen tot degelijken arbeid en rusteloos onderzoek op.

Onder dezen nu nam Boerhaave een gewichtige plaats in. Toen hij in 1738 op bijna 70jarigen leeftijd overleed, had hij door zijn veel omvattende kennis, zoowel op het gebied der geneeskunde, als dat der botanie en scheikunde, zich een wijdvermaarden naam en onvergankelijken roem verworven.

Linnaeus.

Omstreeks dezen tijd vertoefde in ons land de beroemde Zweedsche kruidkundige Carl Linnaeus, — na 1756, toen hij in den adelstand was opgenomen: Carl von Linné —, die in 1732, op 25-jarigen leeftijd, door de Societeit van wetenschappen te Upsala daartoe uitgenoodigd, zich naar Lapland begaf tot het instellen van een natuur-historisch onderzoek. Enkele jaren na deze reis bezocht Linnaeus ons vaderland, om in 1735, bij de later opgeheven Hoogeschool te Harderwijk, tot Doctor in de geneeskunde te promoveeren, van waar hij over Leiden naar Amsterdam vertrok. Door tusschenkomst van Boerhaave en van Burman, Hoogleraar te Amsterdam, werd hij belast met het toezicht over den rijken bloementuin — „de Hartecamp” — nabij Haarlem, toebehoorende aan de welbekende Nederlandsche familie Clifford, waar Linnaeus in de zeldzaamste kasplanten, in een uitmuntende bibliotheek en in een groote verzameling gedroogde planten een onschatbaar materiaal voor zijn studie vond. In de twee jaren, die hij aldaar doorbracht, schreef

hij zijn: „Systema naturae; Bibliotheca botanica en Hortus Cliffortianus florens Hartecampi prope Harlemum 1736; alsmede zijn Methodus sexualis en meer andere botanische werken. De door hem, volgens het sexuaal-systeem, aangegeven en algemeen gevolgde plantenverdeeling is om hare groote eenvoudigheid eene ongekende waardeering te beurt gevallen.

Linnaeus verliet in 1738 ons land, om op zijn geboortegrond aldra met de hoogste onderscheidingen vereerd te worden. Van af 1742 tot aan zijn dood, in 1778, was hij als Hoogleeraar in de plantenkunde aan de Universiteit te Upsala werkzaam.

Ons vaderland bezat in dien tijd reeds hoogst belangrijke verzamelingen van allerlei natuurvoortbrengselen, en onder deze had het kabinet van den Amsterdamschen Apotheker Seba een groote bekendheid. Seba was in 1665 te Etzel in Oost-Friesland geboren en de zoon van een landbouwer. Hij ontving in zijn geboorteplaats eenig onderricht in het bereiden van geneesmiddelen, waarna hij als leerling bij enkele apothekers te Amsterdam werkzaam was en later, als chirurgijn aan boord van koopvaardijschepen, meer dan één reis naar Oost-Indië volbracht. Van dáár bracht Seba eene kostbare verzameling van voorwerpen der natuurlijke historie en vele zeldzaamheden mede. Op 32-jarigen leeftijd, deed hij te Amsterdam zijn examen als Mr. apotheker. In het apothekers-Proefboek, aanwezig in het Amsterdamsche archief, zijn op 21 Mei 1697 de praeparaten ingeschreven, die hem voor zijn proef waren opgegeven. Zij zijn de volgende:

Seba.

Theriaca Andromachi.

Empl. stiptic. Carae.

Pilulae Cochiae.

Ung. martiatum.

Syr. Stoechados.

Na zijn examen, vestigde Seba zich als apotheker te Amsterdam, alwaar hij goede zaken deed en een vrij aanzienlijk vermogen verwierf door zijn uitgebreiden handel in allerlei voorwerpen van natuurlijke historie.

In 1717 kocht Czar Peter, bij zijn tweede reis in ons vaderland, voor *f* 15000 het kabinet van Seba voor Rusland aan.

De Czar, die met Seba bij zijn oponthoud in Amsterdam gemeenzaam omging, wenschte deze kostbare verzameling van opgezette land- en zeedieren, vogels, slangen en insecten, die hij meermalen met groote belangstelling had bezichtigd, naar Petersburg over te brengen, om die tot grondslag voor een natuurhistorisch museum aldaar te doen strekken.

Seba begon spoedig daarna een nieuwe verzameling aan te leggen, nog rijker en uitgebreider dan de vorige. Een portret, in mijn bezit, stelt Seba voor, op 66-jarigen leeftijd, als een krachtige persoonlijkheid. Op den achtergrond der gravure ontwaart men een deel van zijn wijdvermaard kabinet, dat hem in voortdurende briefwisseling met de natuuronderzoekers van die dagen bracht. Een eigenhandig schrijven van Seba, hierop betrekking hebbende, luidt als volgt:

AMSTERDAM, 28 Decemb. 1723.

„Hoch Edler,

Insonders Hochgeehrter Herr!

„Hie mit berichte wie das schoen nach empfang Ew. HochEdl. angenehmes schreibens gleich ein anfang gemacht ein collection von mein coquelages aus mein überflüs ein zu machen, und noch diese woche p. Postwagen an sie zu übersenden, doch kan nicht alle von diejenige, welche ex Rumphio fehlen und annotiret sein zu gleich senden, maszen darunter theyls sehr rarhe und kostbare sindt, und habe sie gleich alle in mein Kabineth, waraus keine kan heraus nehmen, doch mit der zeit wird sich occasion dazu finden um sie darin zu dienen. Diejenige was anitzo senden werde sind viel unter die Rumphius nicht annotiret noch beschrieben hat, welche aus andere gewesten gekommen sind, und Ihnen unbekand geweesen. Ich war in willens diejenige stücke, so anitzo senden werde und in Rumphio stehen nach ihre rechte pagin. zu beschreyben aber die zeit wil es mir nicht zulassen, und werden Ihre Excellenz selbstn die muhe nehmen solches nach zu sehen. Die verlangete stücke aus ubersandten Cathaloge werde auch mit beyleegen, und zweyfele nicht ob es wird gefallen; nach erhält höre EH.Edl. antwort desfalls, und verbleibe mit grosse affection.“

„Ihre Excellenz

Bereitwilligster Diener:

(w. g.) ALBERTUS SEBA.“

Deze brief droeg waarschijnlijk alleen op het tweede vel, of op den omslag, den naam van den geadresseerde, daar die op dit stuk niet te vinden is.

Bovendien is in mijn bezit een door Seba geschreven kwitantie van den volgende inhoud:

„Ik ondergeschreven bekenne ontfangen te hebben van de Heer Joan Bartholomeus Riedtman, per ordre van de Heer Escher tot Zurich, voor Reekening van den Heer Johan Jacob Scheuchzer, Medicinae Doctor en Professor, ter somma van vijfhonderd veertien guldens en vijftig stuyvers Hollands courant. Hiervan twee eensluydende quitantien passeert.

AMSTERDAM den 1 November 1729.

Zegge f 514,15, Holl. Cour.

(w. g.) ALBERTUS SEBA.”

Zijn latere verzameling heeft Seba beschreven in 4 fol. deelen, met 450 gekleurde platen, onder den titel van: „Locupletissimi rerum naturalium thesauri accurata descriptio et iconibus artificiossimis expressio per universam physices historiam. Amstelodami” 1734—1735. Dit werk is door hem ook in het Nederlandsch en Fransch uitgegeven.

Tot den tekst hebben hier en daar Gaubius, Musschenbroek en anderen medegewerkt. Hij zond het 1^e deel o.a. aan Boerhaave, die dit geschenk met een brief beantwoordde, luidende als volgt:

„Aan Albertus Seba, lid van de Keizerl. Kon. Leopoldinische Carolinische en Kon. Engelsche Societeit der wetenschappen en van de Academie van Bologna, Apotheker te Amsterdam.”

„*Mijn heere,*

Ik heb gehad de eere op syn tyd, en wel, te ontvangen de aangenaame, beleevde, en verpligtende brief, met welkers toezendinge UWEd. my heevd gelieven te vereeren op de 28 febr. laastleden.

Te gelyk vond ik mij verrykt med de dierbaare beschenking van het eerste deel van UWEd. heerlijk werk: *Locupletissimi rerum naturalium thesauri descriptio*, hetwelk ik heb doorgesien med aandacht, en soo bevonden, dat ik my geenszins beschaamd vinde daar voor te hebben geset, dat in deze stoffe, tot hiertoe van 's werelds begin af. geen werk soo groots is ingesteld, en uytgevoerd. Jaa dat de eerste koningen in Europ niet gekend hebben soodaanige boeken, hoewel begonnen, uyt te voeren. Laat het niet beweegen, nog ontroeren, de regtmaatige vergenoeging, dien Gij billyk gevoeld, over de bysondere toevoeringe door UwEd. aangebragt ter volmakinge der kennisse van Gods schepselen, waar med syne aanbiddelykheid onse aardebol gestoffeerd heevd; dat hier, of daar by knibbelaars, en vitters, yet werd gekald, dat schaad niet aan soo devtige toestel, dat ken nooyt geweerd werden. Venus had sig volmaakt beminnyk opgetooyd, wierd van al de goden gepreesen,

Momus vond yet te zeggen op haar pantoffeltje.

God sy geloofd, die dit door UWEd. heevd wereldkundig gemaakt! En gebeden, UWEd. in voorspoed het voleyndigd te doen overleeven.

Het gedigt, dat de beroemde, en zeer geleerde, heere Gaubius heevd gemaakt op het werk, is ten hoogste goed, en heevd my gegeven het uyt-erst genoegen in het leesen: ik meene, het is seer wel, dat het daarvoor is gedrukt. Mij blijvd overig te danken voor de edelmoedige, en gantsch bij mij onverdiende, schenkaadge van soo kostbaar boek. Ik doe het med betuyging van erkentenis, en verpligting, dien ik daar voor verschuldigd ben, en blijve: desselvs vermakelijke, en leersaame beschouwinge sal my verblyden daarover, dat in myn leevtyd, en Vaderland, een man heevd gehad de bequaamheid, lust, magt en het verders vereyschte, tot het onderneemen, uytvoeren, en uytgeeven, van soo een gadeloos pronkstuk.

Syt soo goed aan my, dat gy my wel afneemd, dat ik de vryheid gebruyk dit boekje toe te senden aan UwEd. ten teeken van agting.

Waar med ik UwEd. bevele aan Gods heylige bescherminge, en blyve

Myn heere

UwEdls.

onderdaanige, en verpligte, dienaar,

H. BOERHAAVE."

LEYDE, 17²/₃ 34.

Door eene Commissie van Fransche geleerden, waar-
onder Cuvier, Geoffroy Saint-Hilaire,

Valenciennes enz. is het bovengenoemde werk in 1827 opnieuw uitgegeven.

Na den dood van Seba werd zijn prachtig kabinet in publieke veiling, bij gedeelten, verkocht en is op die wijze verloren gegaan.

Ook op meer zuiver pharmaceutisch gebied, werd in dezen tijd menige belangrijke arbeid volbracht. Wetenschappelijke arbeid op pharmaceutisch gebied. Het reeds sedert lang bekende werk van den allengs meer beroemd geworden Franschen Apotheker Nicolaes de Lemery, getiteld „Traité universel des drogues et simples.” Paris 1697, werd in 1743 naar de tweede oorspronkelijke uitgave in onze taal overgebracht door C. van Putten Pz., Med. Doctor, en Isaac de Witt, Chirurg. Het werk is te Rotterdam uitgegeven bij Jan Daniels Beman, onder den titel van „Woordenboek of algemeene Verzameling der enkele Droogerijen, behelzende derzelve verscheide benamingen, oorsprong, verkiezing, beginsels, voords oorspronkelijkheden en alle bijzondere eigenschappen, die in de Dieren, Planten en Bergstoffen gevonden worden”. Het is in quarto op zwaar papier gedrukt en met koperen platen versierd. Lemery's Woordenboek.

De Voorrede geeft een belangrijk overzicht van de kennis der geneesmiddelen in den toenmaligen tijd. Het volgende worde hier overgenomen:

„De kennis der enkele Droogerijen is zoo fraai en zoo verheven, dat de eelste vernuften door alle eeuwen hunne vlyt en weetgierigheid daer aen besteedt hebben: verscheide Prinsen leiden er zich op toe met groot vermaek en nuttigheit, als Mesue en Mithri-

dates; en aen deze kennis is men de eerste proeven der Geneeskunde verschuldigt: Zy is aen allen, die zich met deze wetenschap bemoeyen, doch voornamentlyk den Apothekeren of Artzenybereideren volstrekt noodzaaklyk: van haer moeten zy beginnen zoo ras zy zich aan de Artzenybereiderye overgeven, want zoo zy dien grondslag niet met behoorlyke naeuwkeurigheid hebben gelegd, vervallen zy ligtelyk in de grootste doelingen en misslagen, dien den zieke zeer nadeelig zyn. Zy moeten vooral weten, zooveel als 't immers mogelijk is, waer de Droogeryen groeyen, en van waar zy komen, dewyl de verscheide luchtstreken hare krachten zeer veel of vermeederen of verminderen. Zy moeten haer kunnen onderscheiden door hare namen, gedaentens, zelfstandigheden, gevoel, zwaerte of ligtheit, kleur, reuk, smaek en in acht nemen, dat zy, die uit vreemde landen komen, niet vervalscht zijn: want de kooplieden, door wier handen zy gaen, dikwyls zeer winstzuchtig zynde, vervalschen haer, en weten ze zoo wel naer te maken, dat hun bedrog moeyelyk te ontdekken is, zoo men haer niet naeuwkeuriglyk beschouwt.

Derhalven — zoo eindigt deze lange Voorrede — kunnen wy aen allen, die zich met de Geneeskunde bemoeyen, niet genoeg aenpryzen om met ernst op de kennis der Droogeryen zich toe te leggen, en er de verborgen krachten in te ontdekken; alzoo het zeker is, dat er geen van alle is, die niet eene byzondere en onfeilbare kracht en hoedanigheid bezit om de ziekten te genezen."

„Ik moet bekennen dat er weinige menschen ge-

vonden worden, die ledigen tyd en middelen genoeg hebben om zich geheel en al aen deze bezigheid over te geven; doch ik ben verzekert, dat er geen Geneesheer of Artzenybereider gevonden word, hoeveel hy ook te doen mag hebben, die niet eenige byzondere kracht van 't een of ander geneesmiddel, ten minste in zyn' ganschen levensloop, zoude kunnen ontdekken, zoo hy er zich op toe wilde leggen: 't geen met'er tyd de geneeskunde zoude kunnen verryken met eenvoudiger, zekerer en krachtiger hulpmiddelen, dan die wy hedensdaegs gebruiken."

Enkele aanhalingen uit den tekst mogen voldoende zijn, om het wetenschappelijk standpunt van dit werk te kunnen beoordeelen. Men bedenke echter, dat Lemery het in het begin der 18de eeuw heeft geschreven.

„Acetum, in 't nederduitsch, azijn, Edik, is een zuur en welbekend vocht. Het wordt door een tweede gisting van den wyn gemaakt, die zynen steen ontbind en verylt. 't Is te vergeefs den oorsprong van den azyn elders te zoeken, dan in den wynsteen, omdat de wynsteen de eenigste stoffe is, die het zure zout van den wyn in zich heeft; zoolang de wyn in zyn kracht is, dryft de zwavelachtige geest, dien hy insluit, door zyne beweging den groven wynsteen naer de zyden in den grond van 't vat, en bind door zyne takachtige deeltjes den ontbonden steen zoo wel, dat hy niet dan een ligten indruk of eene aangename prikkeling kan maken op de smaekzenuwen; maer wanneer de wyn verzwakt is, 't zy door vervliëging van een gedeelte zyner geesten, 't zy door eene tweede

gisting, waer die ook van daen kome, ontwinden en ontbinden zich de wynsteenige of zoute deeltjes, en zetten zich uit, en overmeesteren op hunne beurt den zwavelachtigen geest, die ze als gevangen had gehouden; dan doet het zure zout, dat uit fijne puntjes is t' zamengesteld, in vryheid zynde, zyne werking, welke in eene vry wrange prikkeling bestaat, als men het in den mond neemt."

„Aurum. Sol. Rex metallorum. Goud Is het allervaste, allertzwaerste, best gebonden en kostelykste Metael van allen; het groeit in verscheide mynen op verscheide plaetsen van de weereld, maar het grootste gedeelte komt uit Peru, vanwaer het in baren of staven te Kadix door de Spaensche Galjoenen gebragt word.

Dewyl het goud het zwaerste, dichtste, best gebonden en het schoonste is van alle andere metalen, heeft men het ook altyd 't allervolmaekste geoordeelt en een zeer talryke secte van Filozofen, die men Alchimisten of Goudzoekers noemt, heeft zich ingebeeldt, dat de voortbrenging van 't Goud het einde was twelk de natuur bedoelde in de mynen; dat ze daervan was afgedwaelt door eenig toeval als ze de andere metalen had voortgebragt. Deze meening schijnt niet rechtmatig aen al de weereld, want men kan met veel reden gelooven, dat het ijzer, lood, koper, en andere metalen, die men onvolmaekte noemt, de volmaektheit bezitten, die zy moeten hebben volgens hunne natuur, zoowel als het goud. Dit gevoelen der Alchimisten heeft hen gebragt tot eene t' zamenschakeling van andere redekavelingen, die niet billyker zyn dan de eerste: zy meenen dat ze de onvolmaekte metalen kunnen vol-

maken met het gebrek der natuur te vervullen en Goud te maken. Dit is 't dat ze noemen het groote werk of het zoeken van den Filozofischen steen."

„K i n a - K i n a. Is de bast van een boom, kina-kina of *Canna perida* genaemt, die in Peru in de Provintie van Quitto op bergen by de stad Loxa wast; hy is by naer zoo groot als een kersenboom; de bladers zyn rond en getandt, de bloem is lang, roodachtig van kleur en word van een peul gevolgt, die eene platte en witte pit insluit, welke met een dun vlies omwonden is.

Daer zyn twee soorten van kina-kina, een tamme of gekweekte en een wilde; de gekweekte is verre boven den wilde te achten, de Spanjaerts noemen hem Palo de Calenturas, dat is te zeggen, het hout tegen de koortsen.

In 'tjaer 1649 werd deze bast door een Spaenschen Onder-koning uit Peru in Spanje gebragt. In 't zelve jaer bragten de Kardinaal de Lugo, en eenige Vaders Jesuiten uit Amerika gekomen, er van mede en maekten hem door geheel Europa bekend; de handel dien zy 'er meê dreven, was hun zeer voordeelig en bragt hun een' grooten winst aen; want deze droogery had het lot van alle gelukkige en heilzame middelen, die eerst voor den dag komen; men hield ze voor zeldzaam, moeyelyk te krijgen, en men woog ze toen tegen 't goud op; in dien tyd verkost men ze zelden anders als in poeder, waerschyndlyk om ze verborgener te houden, en te beletten, dat men haren aert, en waervan daen ze gehaalt was, niet te schielyk zoude ontdekken; haer gewoone naem was, Poeder van den kardinaal de Lugo, of Poeder der Jesuiten.

De kina-kina moet ineengedrongen, roodachtig van kleur, die van de kaneel naerby komende, zacht en een weinig muf riekende, doch zonder den reuk te beleedigen, en bitter van smaak zyn; hy heeft veel olie en zout in zich."

Deze korte aanhaling uit Lemery's boek zij voldoende, om den aard van het werk eenigszins aan te toonen. Al is de beschrijving van de eigenschappen enz. der pharmacognostische geneesmiddelen nog zeer gebrekkig, toch ontdekt men er reeds in de eerste beginselen van een beschrijvende leer der plantaardige geneesmiddelen, die in dien tijd in de verschillende pharmacopeeën geheel ontbrak. Zelfs nog vele jaren later, vindt men in deze laatste niet anders opgenomen dan een dorre lijst van simplicia, waarin de namen, bijna zonder iets meer, voorkomen.

De in dezen tijd zich meer en meer uitbreidende kennis der geneesmiddelen, deed ook de behoefte aan nieuwe uitgaven der verschillende stedelijke pharmacopeeën levendig gevoelen.

Nieuwe Utrecht-
sche pharmaco-
pee.

Zoo werd in Utrecht in 1734 tot eene tweede uitgave der aldaar vigeerende pharmacopee besloten, die echter eerst in 1749, onder den titel van *Pharmacopoea Ultrajectina nova*, is uitgegeven. In de „Praefatio" wordt er op gewezen, dat de vroeger uitgegeven *Pharmacopoea ultrajectina* (1656) niet meer aan de eischen der geneeskundige praxis voldoet. Vele verouderde voorschriften moesten verdwijnen om voor nieuwe plaats te maken, en vooral die geneesmiddelen worden opgenomen, die in de stad Utrecht het meest gebruikt worden.

De Sectio prima bevat eene lijst van de medicamenta simplicia, waaronder „de animalia et quae ex iis sumuntur” nog met 82 artikelen voorkomen.

Zoo worden niet minder dan 13 verschillende vetsoorten genoemd, waaronder paardenvet, snoekenvet, menschenvet en hondenvet zijn opgenomen, maar ook Axungia ovis en Axungia porci. Ook voor de Fossilia en Marina is een lange lijst gegeven.

Met de Sectio quarta beginnen de voorschriften der Galenica, waaronder Extractum en Tinctura cort. Peruviani voorkomen, terwijl die der Chemische praeparaten het kleinste deel dezer vernieuwde pharmacopee vullen.

Onder de „Pilulae et Extracta” komt voor de Laudanum purum, bereid door Opium crudum met water en daarna met spiritus uit te trekken en indampen der verkregen oplossingen tot extractdikte. Bij de „Tincturae compositae” is de Tinctura anodyna seu Laudanum liquidum Sydenhami opgenomen, die bereid moet worden uit Opium Crudum, Crocus, Caryophylli, Cortex Cinnamomi en Vinum album Hispanicum, terwijl in de afdeeling „de Salibus” de Spiritus nitri dulcis voorkomt en bereid wordt door destillatie uit een vooraf gedigereerd mengsel van Spiritus nitri fortissimi (salpeterzuur) met Alcohol vini, verkregen bij de rectificatie van spiritus vini rectificatus met sal marinus decrepitatus.

Aan het onderwijs der aanstaande apothekers werd van overheidswege ook in Utrecht al zeer weinig zorg besteed. De apotheek was de eenige plaats, waar de toen vereischte kennis kon opgedaan worden. Als

Pharmaceutisch
onderwijs te
Utrecht.

in 1759 een verzoekschrift aan den Raad der stad was gezonden, ten einde voor de leerlingen in de artsenij-bereidkunst de vergunning te verkrijgen om van April tot September twee maal in de week tot den stadstuin te worden toegelaten „ten einde zich te kunnen oefenen en de usualia te leeren kennen” werd dit verzoek geweigerd.

Later schijnt echter de vergunning toch verkregen te zijn, daar onder de uitgaven, waartoe een apothekersleerling was verplicht, 2 gulden genoemd wordt als jaarlijksche bijdrage voor den hortus, benevens 2 gulden en 1 stuiver voor den catalogus.

De kosten voor het apothekersexamen waren ook in Utrecht vrij hoog. De candidaat moest alle benodigdheden voor zijn praeparaten zelf bekostigen, aan de leden der Commissie presentiegeld betalen en zelfs het nazien der simpliciakast met een vrij hooge som vergoeden. Daarenboven was hij nog verplicht, de Commissie ververschingen en een maaltijd aan te bieden.

Eerst in 1797 werd die maaltijd afgeschaft.

Leidsche pharmacopee, 3e druk.

Van de Leidsche pharmacopee verscheen de derde, vermeerderde en verbeterde druk in 1751. Onder „de antidotis et opiatis” zijn opgenomen het toen nog hooggeroemde *Diascordium Fracastorii*, alsmede het *Mithridatium Damocrates* en de welbekende *Theriaca Andromachi senioris*.

Dit laatste electuarium, dat ook in de hiervoor vermelde Utrechtsche pharmacopee voorkomt, bevat 70 artikelen, waarbij *Caro viperina* (slangenvleesch) met *Castoreum*, *Mastich* en allerlei aromatische en

andere plantaardige producten, maar waaronder alweder het opium, als het meest werkzame bestanddeel, moet genoemd worden. Mel Narbonense en Vinum generosum Canarinum zijn als constituenta opgegeven.

Onder de „uitwendige” geneesmiddelen in deze pharmacopee, is de Empl. ranarum, met en zonder kwik, merkwaardig. Levende kikvorschen en aardwormen, vooraf met eene bepaalde hoeveelheid wijn afgewasschen, zijn ter bereiding van deze pleister voorgeschreven!

De zoogenaamde „scheikundige bereidingen” zijn verdeeld, al naar zij verkregen worden, in:

- „1^e per distillationem (aquae, spiritus simplices et compositi, olea);
- 2^e per digestionem (tincturae, elixiria, resinae);
- 3^e per sublimationem (flores benzoïn);
- 4^e per deliquium (oleum tartari);
- 5^e per incinerationem (sal absinthii, cardui bened. etc.);
- 6^e per decoctionem et crystallisationem (cremor tartari).”

Afzonderlijk worden opgegeven de bereidingen van Cornu cervi, van Spiritus salis ammoniaci (door destillatie van sal ammoniacum met sal tartari en aqua pluvialis) en van Flores salis ammoniaci martiales (door sublimatie van een mengsel uit gelijke deelen lapis haematitis en sal ammoniacum).

In het laatste hoofdstuk: „de Fossilibus” zijn de zouten aan de beurt, zooals Nitrum, Sal prunellae, Sal polychrestus (door gloeiing van zwavel met salpeter, oplossing en kristallisatie), Sal marinus, Vitriolum.

De Spiritus nitri Glauberi — Salpeterzuur — wordt bereid door destillatie van nitrum purissimum met oleum vitrioli en de Spiritus nitri cum bolo door de nitrum met bolus vulgaris te vermengen en uit een aarden retort te destilleeren, eerst bij een zachte, daarna bij eene zeer sterke hitte, tot geen roode dampen meer ontwijken.

Leidsche pharmacopee, 4e druk.

In 1770 verscheen de vierde druk der Leidsche pharmacopee. Dit is eene fraaie octavo-uitgave met een titelplaat, voorstellende: een apotheek van zeer grooten omvang, in het midden Hippocrates. In dichtmaat wordt de beteekenis der plaat verklaard. Daarop volgt de opdracht: „Dedicatio nobilissimis, amplissimis, prudentissimisque Viris Reipublicae Leidensis,” zooals die reeds was opgenomen in den tweeden druk van 1718. Daarop volgt de „Praefatio. L. B. S.,” een bericht: „Typographus ad lectorem,” waarin de uitbreiding en veranderingen dezer nieuwe uitgave worden medegedeeld, en ten slotte een latijnsch gedicht van Henr. Snakenburg en een Nederl. lofzang van Joh. Schroder, in den overdreven stijl van dien tijd. Een klein proefje ten bewijze:

„Roemruchtige Artzeny! Uw wysheid weet te ontdekken,
Al wat tot nut en heil des stervelings kan strekken;
En nu ge op Leydens grond met zooveel luister praalt,
Zult gy de burglary, en al, wat adem haalt,
Verkwicking geven in haar kwalen.” enz.

Twee jaar na de uitgave van den derden druk der Leidsche pharmacopee, en wel in 1753, verscheen bij Pieter van der Eyk, Boekv. te Leiden, de „Nieuwe

Nederduitsche Apotheek. Op eene klare en verstaanbare wyze onderwys gevende, omtrent de beste dagelyks gebruikt wordende geneeskundige bereidingen; waar inzonderheid de scheikundige bewerkingen, volgens de gronden der vermaarde Heeren Boerhaave, Geoffroy en andere beroemde Mannen, zoo duidelyk beschreeven worden, als tot nog toe in geene andere Apotheeken geschied is."

Dit boek was blykbaar bestemd ten gebruike voor het geheele land en kan terecht de voorloopster der later gevolgde, algemeene lands-pharmacopee genoemd worden.

De onbekende schrijver verdedigt in zijn voorbericht het gebruik der Nederduitsche taal voor zijn werk gevolgd, tegenover de algemeen door de geleerden gebruikelijke Latijnsche taal, waardoor onkundigen belet werden kennis te nemen van den vooruitgang der wetenschap, daar dit volgens het oordeel van velen slechts schade en schande ten gevolge had. Hij be-riep zich echter op verschillende autoriteiten, die meenden dat het beter was „de onkundigen door boeken, in eene voor hen verstaanbare taal beschreven, eenigszins te hulpe te koome."

Het werk vangt, als alle pharmacopoeën van dien tijd, aan met de opsomming der „Enkelde geneesmiddelen" waarbij geene beschrijving voorkomt, die toen trouwens, zooals reeds is opgemerkt, slechts in enkele boeken, en natuurlijk nog altijd in gebrekkigen vorm te vinden was, daarentegen worden wel de geneeskrachtige eigenschappen opgenoemd.

Zoo vindt men hier bij de kina:

„Quinquina, Arbor febrifuga, Cortex Peruvianus
cujus pulvis dicitur: Pulvis Patrum, Jesuiticus, Car-
dinalis de Lugo; Specificum vegetabile, (koortsbast,
kina) welkers poeder, dikwerf, om het voor onkun-
digen te verbergen, met verscheide vreemde namen
uitgedrukt word; is een zamentrekkend versterkend,
en om de tusschenpozige koortsen uit te roeien, vrij
zeker, thans zeer gewoon, en hoog geagt geneesmiddel.”

Bij de Nux Vomica (Braak-nooten, Kraansoogen)
wordt vermeld:

„Zyn allen viervoetigen dieren doodelyk, maar voor
de menschen niet gevaarlyk; hoewel ze, onzes weetens,
nooit inwendig gebruikt worden.”

Bij „de Dieren en Dingen, die van dezelve gebruikt
worden” zijn onder „Adeps” niet minder dan elf vet-
soorten opgenoemd. Het slangenvet — „Adeps vipe-
rinus” — dat als zweetdrijvend en pijnstillend, zoo in- als
uitwendig, geroemd wordt, en zelfs het menschenvet
— „Adeps hominis” — dat verzacht, zuivert en geneest,
zijn daarbij niet vergeten.

De verdere indeeling en behandeling, onderscheidt
dit boek overigens niet van de hier vermelde phar-
macopeeën uit dien tijd.

In 1766 werd een tweede, verbeterde druk van deze
„Apotheek” door denzelfden uitgever bezorgd.

Elzevier's Woor-
denboek.

Onder de pharmaceutische litteratuur van dezen tijd,
verdient voorzeker de oorspronkelijke arbeid van onzen
landgenoot, den Apotheker Kornelis Elzevier,
te worden vermeld.

Deze schrijver — geb. in 1700 — was tevens een
verdienstelijk dichter en letterkundige.

Zijn woordenboek werd in 1755 te Amsterdam, in twee zware quarto deelen, uitgegeven, onder den titel van: „Lexicon galeno chymico-pharmaceuticum, of, Apothekers woordenboek, vervattende de voorschriften der samengestelde geneesmiddelen, die in alle bekende Dispensatoriën worden aangetroffen.”

Het werk is samengesteld uit velerlei bronnen, als het „Antidotarium Weckeri, Romanum; het Armenarium Med. Chym. Mynzichti; het Dispensatorium Austriaco-Viennense, Brandenburgicum, Valeri Cordi en van Quirinus Aug. de Tordona; de Lexicon van Jungkenus en van D. de Spina; de Pharmacopoea Almeriana, Altenburgensis, Angustana, Antverpiensis, Argentanea, Bateana, Blancardi, Bruxelliensis, Francofurtensis, Fulleri, hodierna Ratisbonensis, Indica, Leidensis, Leovardiensis, Londinensis vetus en nova, Norimborgensis, Parisiensis, Persica, Regia M. Charraz, Regia Zwelfferi, Scroderi, Ultrajectina vetus en Viennensis.”

Ook heeft de schrijver gebruik gemaakt van de Beschrijvingen van Aug. de Sala, Barbette, Diemerbroek, Halmale, Hofmannus, le Mort, Marchand, Sexuertus, Valerius Cordus, Verbrugge, alsmede van de Collectanea Chymica Leidensis, Fasc. Med. Sing. Cnoeffelii, Luminare Maj. Joan Multoni, Miscella curiosa Germ., Thesaurus aromatiar. P. Suardi en de Thesaurus Pharm. Hofmanni.

Naast de voorschriften uit bovengenoemde boeken, heeft Elzevier tal van opmerkingen en verbeteringen aan zijn werk toegevoegd, terwijl het geheel van veel inspannenden arbeid getuigt. Zijn „Voorreden aan

den bescheiden lezer" is kenmerkend voor zijn tijd en voor de allengs ontwakende inzichten aangaande de kennis der geneesmiddelen.

Elezevier schrijft aldaar o. a.: „Ik had gedacht een wydloopige verhandeling voor dit werk te plaetsen, en daarin aan te toonen, dat het Bijgeloof, de Onkunde en de Baetzucht, de grandoorzaken zijn, dat de Pharmacie zoolang onverbeterd is gebleven, en nog niet verbeterd wordt.

Doch ik werd van een ander besluit, eensdeels, omdat ik in de aentekeningen onder elk voorschrift, in het werk zelf, myn gedachten reeds heb geopenbaard, die ik onnoodig oordeel hier weêr te herhalen; ten andere, omdat ik van voornemen ben (zoo het God wil) een werk over de enkele geneesmiddelen (*simplicia*), die in myn Kabinet zyn, te schryven, en daer alles naeuwkeurig te onderzoeken.

Van een naeuwkeurige kennisse der Enkele Geneesmiddelen hangt alles af. Ontelbare schryvers, gelyk Ranauw, Plucke, Lemery enz., hebben voorlang op goede gronden gezegd en geschreven, dat aan veele dingen door een soort van bygeloovigheid krachten worden toegeeigend, die ze niet bezitten. Men nam voor dezen acht op den invloed der sterren, op de kleur, op de gedaente en diergelyken. De Rhabarber, de Curcuma en diergelyke geele dingen, dienden tegen de Gal, omdat ze geel zyn; de Agaricus werkt op de slym, omdat die wit is; de Citroenen versterken het hart, omdat zy de gedaente van een hart hebben; (doch hoe sluit die gelykenis?) het Longekruid (*Pulmonaria*) is voor de long dienstig, omdat het gelyk

de long met vlakken voorzien is; de Krieken van over zee (Alkekingi) past men de blaes toe, omdat ze in een blaesje besloten zyn, enz. (want waar zou ik eindigen?) Ik beken dat de uitwerking van veelen dezer genoemde zaken, mids behoorlyk bereid zynde, aen de verwachtingen voldoet; maer niet, omdat ze geel, wit, gevlekt, hartvormig of in blaesjes besloten zijn.” ¹⁾

„Men heeft tyden gezien, waer in men gebruik hadt, de met stuipjes gekwelde kinderen, fyn bladgoud, tot een fyn poeder gewreven, in te geven, met een goed gevolg; maer is die goede uitwerking toe te schryven aen dit versterkend vermogen, dat men het goud toeëigende?

Het goud tot poeder gebragt, is een zuurbrekend middel, (volgens Lemery), zal men dan hetzelfde werk ook niet en zelfs beter, verrichten met andere zuurbrekende Enkelden (simplicia) gelyk Korael, Kreeftsoogen, Paeoniewortels enz., die zoo kostbaar niet zyn? Ik geloof ja!”

„De kracht van een enkeld geneesmiddel bestaat niet altyd in een daer van door kunst afgezonderd deel. De Mentha, Melissa, Kaneel, Kruidnagels, Moskaetnoot en andere dingen, die fyn en vlug van reuk

¹⁾ In een bij Baillièrre et fils te Parijs, in 1888, verschenen *Traité d'omo-homoeopathie*, par le docteur Conan (Meriadec), wordt het oude systeem van Porta, waarbij uit het uiterlijk der plantendeelen tot den aard van hare geneeskracht besloten werd, in volle eer hersteld en o. a. de koffieboon en de noot, die in haar uiterlijk op den vorm onzer hersenen wijzen, als geneesmiddelen geroemd, die op deze inwerken. Zelfs van de planeten, wordt de invloed op den mensch nog in het breede beschreven en geroemd.

zyn, hebben hun grootste vermogen in den vluggen olie besloten, en derhalve kan men een goeden Geest, een heilzaam water en een krachtigen olie daer uit halen; maar het extract daer uit is onkrachtig en derzelver vast zout kan niet meer uitwerken, als gemeen sal tartari."

„De Borago, Lactuca, Solanum, Endivia, etc. zyn verkoelende of liever koude kruiden: dat is waar; maar waerom? Deze dingen hebben veel wezentlyk zout (sal essentielle) in zich: doch dat zout klimt niet door den helm, als men er het water van overhaelt; het blyft op den bodem van den ketel liggen; want uit het overschot kan men het wezentlyk zout bereiden van het kruid dat men heeft gedestilleerd: des meest alle die waters in wezentlyke kracht niet hooger te achten zyn, dan gemeen rivier- of regenwater."

„Het Mostaerdzaed is scherp: bittere amandels bitter; doch de oliën daer uit geperst, zyn zacht en mals. Derhalve bestaet de bitterheid niet in het olieachtige, maar in het meelachtige deel; (ik noem het dus, hoewel ik beken niet te weten of het eigentlyk zoo is). Ik zeg dat om de verwondering weg te nemen van sommige menschen, die verwonderd waren dat ze een zoeten olie uit bittere amandelen persten. Echter destilleert men een scherp geest uit de bittere amandelen en het mostaerdzaed."

„Ik wensch dat de geneesheeren en apothekers proeven doen en natuurkenners worden; want zonder Natuurkunde is een geneesheer of apotheker niet bekwaem, en met dezelve kan men ontelbare zaken

uitvinden, de genezing gewisser en min kostbaar maken. Maar zoolang men naer de starren ziet, en geen acht slaat op hetgeene voor de voeten ligt, is er geen beterschap te verwachten; en zoo lang de Baetzucht meester speelt over de liefde tot zyn even-mensch, is deze niet te hopen."

"Als men mij vraegt of alle winkelbereidingen, tot één toe, in myn Lexicon zyn beschreven, zoo antwoord ik, dat ik alle Winkelboeken (dispensatoriën) heb gebruikt die te vinden waren, hebbende geen kosten noch moeite gespaerd om te krygen die my ontbraken, b.v. de Pharmacopoea Viennensis, die op eene zware boete niet uit Oostenryk mag gevoerd worden, heb ik echter, hoewel met veel moeite en kosten, gekregen."

"Ik heb de Nederduitsche Tael, de krachtigste en rykste Tael die bekend is, en die alleen door weinige Nederlanders volgens de eigenschap verstaen wordt, verkozen. Dat is my tot een feil aangerekend, doch de Grieken, Latynen en Arabiers, hebben in hunne Tael geschreven en de konst den verstandigen voor het oog gesteld: Waarom zou ik dan het Nederduitsch niet mogen gebruiken? Ik schryf voor Nederlanderen, voor Hollanderen, ja zelfs voor Vlamingen en Brabanderen, doch het is myn schuld niet als die geen Nederduitsch verstaen. Willen zy myn werk verwerpen omdat ik niet in het Latyn schryf, het zy zoo, ik schryf voor myn Vaderlander!"

's-Gravenhage gaf in 1758 de derde verbeterde en vermeerderde uitgave van zyn in 1659 en in 1738

Haagsche pharmacopée, 3e dr.

verschenen en reeds vermelde dispensatoria, onder denzelfden titel van *Pharmacopoea Hagana*. Zij is ook nu uitgegeven door de stadsdoctoren, met instemming van de overige te 's Hage practiseerende geneesheeren, en opgedragen aan Burgemeesteren der stad.

De vijf bedoelde stadsdoctoren ontvingen nu voor hunnen arbeid, gezamenlijk 80 Ducaten.

Deze vernieuwde pharmacopee getuigt in vele opzichten, boven hare voorgangsters, van een meer wetenschappelijk streven.

Op de „Praefatio” volgt een lijst „nominum auctorum citatorum,” waarnaar verwezen wordt bij de zeer korte omschrijving der plantaardige voortbrengselen en die dus een belangrijk overzicht geeft van de botanische litteratuur van dien tijd.

De inhoud is verdeeld in verschillende hoofdstukken, omvattende: de vegetabilia officinalia; de animalia eorumque partes officinales; de fossilia en de metalla et quae ex his fiunt. Onder deze laatste vindt men: Semi metalla officinalia, Sulphura, Betumina officinalia, Sales officinales et quae ex his fiunt, Terrae, Lapides en Marina officinalia met Corallium, Muscus corallinus alsmede Spongina.

De Index wijst niet minder aan dan 11 aceta, 57 aquae, 17 balsama, 13 conservae, 10 elixiria en 23 emplastra. De Emplastrum, dictum Diapalmae, wordt bereid, door oude olijfolie met een gelijk gewicht goudglit en onder toevoeging van water te koken tot het goudglit is opgelost, waarna $\frac{2}{3}$ reuzel moet bijgevoegd worden. Verder treffen wij aan 17 extracta, 6 muc-

lagines, 40 soorten spiritueuse destillaten en 38 syrupi.

De Theriac komt als Theriaca Andromachi Senioris met 65 ingrediënten voor, waaronder Opium en Castoreum, voorts de Theriaca Edinburgensis met 11 artikelen en de Theriaca Diatesseron, die slechts uit 5 artikelen bestaat. Bovendien behoort bij dezen geneesmiddelvorm ook de hier opgenomen Mithridatium Damocrates, een opiaat met 50 ingrediënten, grootendeels aromatica met het onontbeerlijke opium.

Van tincturae zijn er niet minder dan 55 opgenomen en van trochisci 15.

Van deze Pharmacopoea Hagana werd in 1762 eene Nederlandsche vertaling uitgegeven door den boekverkooper Ducros, waarvan het gebruik echter op grond der vele daarin voorkomende fouten werd verboden.

Tusschen de Haagsche stadsdoctoren en het apo-
thekersgilde aldaar ontstond nu en dan een zeer ge-
spannen verhouding. Zoo ontving de Deken van het
gilde, in dato 15 Januari 1747, het volgende schrijven:

„Vermits wy stadsdoctoren van 's Hage met veele surprise gezien hebben zeker papier inhoudende eene ordonnantie van het zoogenaamde Kermes Minerale, als een voorschrift om zich naar te richten, aan de Apothekers toegezonden en uitgegeven op den naame van het Collegium Pharmaceuticum (beginnende dus niet minder arrogant en fastueus als indecent, vermits die naam alleen gegeven word aan de gezamenlyk vergaderde stadsdoctoren, Deken en Hoofdmannen van het Apothekersgilde ter praesentie en onder praesidie van een der Ed. achtb. Heeren Burgemeesteren

Haagsche doc-
toren en apothekers.

en dien volgende klaarblykt, dat gylieden buiten deze vergadering alleenlyk niet geconsidereert worden als Deken en Hoofdmannen van het Apothekersgilde) hebben wy goedgevonden, zonder zoo min over dit als over den verderen inhoud van hetzelfde, waarop in verscheidene opzichten eene menigte remarques zoude kunnen gemaakt worden, verder in detail te komen, ulieden maar alleen indachtig te doen zyn dat zulke attentaten tegen plicht en buiten uwlieder bereik op de eere der Doctoren, en zulke inbreuken en volkomen nieuwheden tegen derzelve algemeen recht, inzonderheid tegen het speciale gequalificeerde recht der stadsdoctoren, tegen de Keuren van de Ed. Achtb. Heeren van de Wet van 's Hage, tot hiertoe altyd in stand geweest, en eindelyk tegen de Privilegien in het generaal aan Doctoren door den Souverain gegeven, van geene andere uitwerking kunnen zyn, als van disordre en dissensie.

En schoon Gylieden hier van zekerlyk overtuigd zynde eenige billyke represailles verwachten mocht, hebben wy nochtans den zachten weg voor alle andere in deze wel willen inslaan, ulieden serieuslyk vermaanende het gemelde gedrukte papier onder den naame van de Lescryptie van het kermes minerale aan alle de hier woonende Apothekers, niet alleen zonder onze kennisse toegezonden, maar ook zonder onze toestemming of de minste approbatie van de maniere van bereidinge van dat middel. . . . wederom te laten ophaalen en teffens in 't vervolg" enz.

Het Haagsche archief vermeldt niet, wat op dit schrijven is gevolgd. Waarschijnlijk is het, dat het gilde-

bestuur zich niet heeft verwaardigd er op te antwoorden; maar wel is gebleken, dat het geschilderde bord, met het gewraakte opschrift „Collegium pharmaceuticum”, voor de buitenste kamerdeur van het gilde werd geplaatst.

In latere jaren schijnt de verhouding tusschen beide colleges echter weer vriendschappelijk te zijn geweest, en kwamen toen stadsdoctoren vaak ten maaltijd bij het apothekersgilde, waarbij ook de Burgemeester nu en dan tegenwoordig was. Bij deze maaltijden ontbrak het voorzeker niet aan opgewekten kout. 's Gravenhage toch bood daartoe ruimschoots gelegenheid aan, ook op geneeskundig gebied. Zoo hield in 1760 een beruchte kwakzalver — een zekere zich noemende Graaf de Saint-Germain, die ook voorgaf diamanten te kunnen maken — aldaar, in het Hotel Marechal de Turenne, séances, waarin hij, voor een onfeilbare verjongingskuur, een middel aanprees en verkocht, dat uit sennebladen, venkel- en anijsvruchten, alsmede uit cremortartart bestond, en dat nog in onzen tijd als Saint-Germain thee bekend is.

Sedert 1750 was te 's Gravenhage, op verlangen der stadsdoctoren, de inspectie der apotheken ingevoerd, op grond van de herhaalde teleurstellingen, door de geneesheeren ondervonden bij de uitvoering hunner voorschriften. Bij hun verzoek wezen zij er op, dat dergelijke inspectie reeds plaats had in alle voornamen steden, vooral in de provincie Holland, en in het bijzonder in de stad Leyden. Naar aanleiding hiervan, werd, op 9 Juni 1750, eene Ordonnantie vastgesteld, waarin de inspectie werd geregeld, en opgedragen aan de stadsdoctoren, met den deken en de hoofd- Inspectie der apothekers te 's-Gravenhage.

lieden van het apothekersgilde. De inspectie zou geschieden ten allen tijde. De apothekers kregen vooraf daarvan bericht en moesten dan zorgen present te zijn. Zij moesten alles bereiden volgens het Haagsche dispensatorium, behalve de 'Theriac en Mithridaat, die van wege het gilde werden gereed gemaakt.

Dr. Schwencke
en zijn hortus te
's Gravenhage.

In hetzelfde jaar deed de Haagsche geneesheer, Dr. M. W. Schwencke, het verzoek, om den titel te mogen voeren van Professor Botanices. Schwencke had voor eigen rekening zijn tuin tot een hortus medicus doen inrichten, en gaf, voor aanstaande chirurgyns en apothekers, lessen in de botanie. Hem werd van wege het stadsbestuur eene toelage verstrekt van 500 gulden 's jaars, onder verplichting om in zijn tuin voortdurend publieke lessen te geven, zonder eenige contributie te mogen vorderen, en tevens genoemden tuin, alsmede den tuinier, voor zijn kosten te onderhouden.

Pharmaceuti-
sche examens
aldaar.

Uit hetgeen omtrent de examens in dien tijd te 's Gravenhage te vinden is, blijkt, dat om als apotheker aldaar te worden toegelaten, vereischt werd:

- 1°. kennis der Latijnsche taal;
- 3°. herkennen van levende planten, welk onderdeel van het examen alleen des zomers kon plaats hebben.

Na gunstigen afloop werd de candidaat toegelaten tot de manuele proef, bestaande in het bereiden van eenige composita, als tabellae, unguenta, emplastra, ook wel electuaria, waarnevens ook enkele chemische praeparaten moesten bereid worden, zooals Mercurius dulcis, Lapis infernalis etc.

Deze examens werden afgenomen in tegenwoordig-

heid van een magistraatspersoon, ten overstaan van stadsdoctoren, door deken en hoofdlieden van het apothekersgilde.

Streng schijnen de Haagsche examinatoren niet geweest te zijn. Dikwijls vindt men opgegeven, dat de candidaat niet voldaan hebbende, toch toegelaten werd, onder voorwaarde van zich te blijven oefenen om daarvan later bij een soort van her-examen blijken te geven.

In 1793 werd het theoretische examen, dat in onbruik geraakt was, hersteld op voorstel van den Burgemeester en met goedvinden der beide colleges, dat van stadsdoctoren en dat van het apothekersgilde. Er is niet opgegeven, waarin dit theoretische examen bestaan heeft. Dat het Latijn daartoe niet werd gerekend, blijkt uit eene opgave van de apothekers, die na 1793 geëxamineerd zijn, waar, bij de opgave der vakken waarin de candidaten voldeden, het Latijn afzonderlijk naast het theoretische examen genoemd wordt.

Te Maastricht kwam eerst in dezen tijd — het midden der 18de eeuw — en niet dan langzaam, eenige wettelijke regeling in de uitoefening der artseneij-bereidkunst tot stand. De oudste bepalingen betreffen slechts het beëedigen van apotheken en het visiteeren der winkels door stadsdoctoren, vergezeld van een paar leden van den Raad der stad.

Wettelijke bepalingen te Maastricht.

In 1760 werd het gebruik der Luiksche pharmacopee (gedrukt tot Luik by Everard Kints in 1741) verplicht gesteld, en tegelijk het zoogenaamde Troys gewicht uitsluitend ten gebruike toegelaten. Tevens

Luiksche pharmacopee van 1741.

werd toen bepaald, dat zich niemand als apotheker zou mogen vestigen, dan na door stadsdoctoren ge-examineerd en door den Raad geadmitteerd te zijn. Kort daarop werd door een aantal Maastrichtsche apothekers geklaagd, dat er inbreuk op hunne rechten werd gemaakt door doctoren en anderen, die gepraepareerde medicamenten verkochten. De Raad der stad stelde dit request in handen van de Ordinaire Gedeputeerden, wat ten gevolge had, dat de apothekers te Maastricht, van 1 Maart 1762 af, tot een afzonderlijk
 Apothekers-
 gilde te Maas-
 tricht. gilde werden vereenigd, dat zich had te gedragen naar het volgende reglement:

Wetten oft Statuyten van het toekomstige
 Broederschap der apothekers en
 Drogisten te Maastricht.

I.

„Eerstelyck sal niemand binnen deze stad vermogen apoteeckers of drogerie winckel te houden of te op te stellen dan die borgers dezer stad zyn en by requeste van den Ed. achtbaren Raad, daartoe versogt en verkregen hebben consent en permissie op poene van tien silvere ducats, de helfte ten behoeve van dit broederschap en de andere helfte te verdeelen met het Rooms armenhuys en de Gereformeerde Diaconie”

II.

„Daar sal nu voortaan een apart Broederschap der apothekers zyn, waarover twee Deekens ofte meesters zullen zyn, eenen Luyxen en den anderen Brabandsen,

alle twee jaaren soo als die van d'andere ambagten door de Heeren Borgemeesters aan den Ed. Achtb. Raad voor te stellen om verkoozen te worden."

III.

„Dat alle apotheekeers en drogisten alreeds hier resideerende sullen gehouden wesen haare naemen te laten aenteecken en op 't boeck van 't Broederschap inwendig den tyd van 14 'dagen, voor welke aantekeninge zy zullen betaelen eenen halven Ryxdr tot d'onkosten van deze aanstaande Broederschap en dat die welke voorseyde aantekeninge inwendig den bestemden tyd niet zal hebben geeffectueert, sal vervallen in eene amende van vier silvere ducats, te verdeelen als art. I."

IV.

„Vermits het groot getal der apothekers en drogisten thans in deze stad bevondende wordende sal noch voor eerst geenen nieuwen geadmitteert worden, al hoewel er sig aan den Ed. Achtb. Raad mogten adresseren, die de noodige qualiteiten daartoe vereyscht besaeten, ten waere voors^t getal dusdanig quaemen te verminderen, dat den Ed. Achtb. Raad noodzakelyk vond van 'er nieuwen te admitteren, in welcken gevalle de soonen der afgestorvene apotekers ceteris paribus altyd sullen geprefereerd worden."

V.

„Niemand sal tot apoteker of drogist worden geadmitteerd, tenzy hy alvorens syn examen en proeff sal

uytgestaen hebben voor de twee stadsdoctoren, de twee deeckens ofte meesters van deze Broederschap en nog een door haar te assumeren apoteker oft een drogist respectivelyk wanneer een apoteker ofte drogist geexamineerd sal worden."

VI.

„Voorseyde proeve der apotekers sal bestaan in vier ofte vyff composita galenica en twee chymica, dry syroopen, pleysters, pillen, unguenta, etc., nae tyds gelegenheyt te vervaardigen en daarvoor te betaelen twintig guldens, te verdeelen als volgt jeder stadsdocter vier guldens, jeder Deecken der gilde en geassumeerde drie guldens, den secretaris van 't Broederschap twee guldens en den knaap eenen gulden, daarenboven ten behoeve van 't Broederschap in cas van admissie zestig guldens. Blyvende d'onkosten der praeparatie van voors^t proeve ten laste van den candidaat en in cas die geen den welken voorseyde proeff doen doch onbequaem bevonden wierd, heeft hy geen regt om restitutie van penningen te eyschen, nog mag geen winckel opsetten, maer mag sig op nieuws aen voors. examineurs adresseren om syn proeff te doen."

VII.

„Niemand sal tot voorseyde proeve toegelaeten worden, tenzy hy met goede certificaten aen stadsdoctoren en meesters van dit Broederschap verthoont hebbe, dat hy drie jaren als leerling en ten minsten twee als meester of winkelknegt by eenen of meerdere

voornaeme meesters getrouwelyck hebbe gedient en der Doctoren recepten en ordonnantiën, leesen, verstaen ende deselve soo als behoord verveerdigen can, sullen die geene die sig alhier als leerling sullen aangeven, betalen drie guldens voor 't aantekenen en voor de leerbrief vyff guldens."

VIII.

„Alle apotekers sullen beloven by eede dat sy niet alleen alle haare medicamenten volgens de Luyxe Pharmacopoea door den Ed. Achtb. Raad by resolutie van den 1 December 1760 goedgekeurt na haere beste kennisse getrouwlyk prepareren, vermengen en uytleveren sullen, maer ook alle recepten stiptelyk en nauwkeurelyk sullen vervaardigen, en niet naer hun eygen goedvinden en wel besonderlyck agt neemen van geene decoctien ofte infusien in copere vaten te prepareren, oock sullen deselve alle hunne spiritussen, essentien, tincturen, elixirs selfs moeten prepareren, sonder deselve van elders te laten komen, nog te mogen toelaeten dat hunne vrouwen of dogters eenige medicamenten vercoopen oft prepareren sullen, soo nogtans een doctor jetwes volgens een ander Pharmacopoea begeerde vervaardigt te hebben, sal den apoteker gehouden wezen sulx te doen, mits houdende voorn. compositie apart op poene ter contrarie van vier silvere ducats te verdeelen als hier voor."

IX.

„Sullen verders de apotekers gehouden wesen haare winkels te voorsien met alle de medicamenten soo

simpele als gecomponeerde in de voorn. Pharmacopoea vervat, ten minste die composita dewelcke reeds door den Ed. Achtb. Raad zyn vastgesteld ofte nader vastgesteld staan te worden op poene dat die door de visitateurs daer aen in gebreecke bevonden sal worden, de eerste reyse te verbeuren een silveren ducaton ten behoeve van stads finantie, voor de tweede reise en meerdere soo als geordoneert is by Ress. magistraal van den 1^{en} Xber 1760.

Desen articul sal oock plaats hebben als oock de boete daarby vervat ten opsigte van die, welke sig van ander als het onlangs geordonneerde gewigt sullen bediend hebben, oock tegen die geene de welcke sullen excederen den prys der drogues en composita, die by de bovenstaande Luyxse Pharmacopoea de waarde van eenig medicament merkelyck quam te verhoogen ofte te verminderen, in welck geval den prys van den Ed. Achtb. Raad sal worden vastgesteld."

X.

„En sal ten dien eynde door stads doctoren eens ofte meermaels in 't jaer goed onderzoek gedaan worden in alle de drogisten en apotekers winckels en door deselve alle quaede simplicia en composita moeten weggenomen worden sonder dat yemand daar yets mag tegenseggen, doende verders de visitateurs rapport aan den Ed. Achtb. Raad, om naar exigentie van saken tegens de nalatige voorsien te worden en worden de stadsdoctoren verders geauthoriseerd buyten de ordinaire visitateurs andere visitateurs te meugen doen,

soo als deselve ten meesten nutte sullen bevinden te behooren."

XI.

„Indien het gebeurde dat eenige doctor ordonnende yets dat niet in het gebruyk en waare ofte dat den apoteker niet en hadde, sal den apoteker niet vermogen quid pro quo te neemen maer gehouden syn aan den doctor te vraegen wat hy in plaetse van dien wil genomen hebben en ingevalle den doctor niet waare te bekomen, sal hy met een ander doctor be- raadslaen wat best daervoor behoorde genomen te worden, op verbeurte van vier silvere ducats te verdeelen als hier voor by art. I."

XII.

„Geene apotekers, drogisten ofte andere personen, welke die ook soude mogen zyn, sullen voortaan vermogen eenige inwendige medicynen voor te schryven, ordonneren, geven ofte voor sieken te practiseren als *medicinae doctores* ofte *licentiaten*, gepromoveerd op eene aensienlyke bekende universiteyt, op eene boete van vier silveren ducats, telkens te verbeuren ten behoefte en te verdeelen als in art. I."

XIII.

„Item sal een apoteker wel vermogen plaasters, pappen en stovingen te prepareren, sonder deselve nogtans te mogen apliceren, tenzy in saake van cleen gewigte, en voorts sal geen doctor, geen chirurgyn, geen apoteker, geen drogist des eenen in des anderen ampt ofte functie treden, op poene van thien goud gls voor d' eerste reyze en van arbitratie straffe voor

recidiviteyt, soo als geordonneert is by magistrale Resolutie van den 4^{en} September 1651."

XIV.

„De weduwen der drogisten en apotekers sullen haare winkels met eenen meesterknecht ofte een harer soons daer toe in staat en in voegen als hier boven geexamineert en geadmitteert zynde en zyn proeve gedaan hebbende, mogen onderhouden, en nevens den meesterknecht eenen leerjongen setten en dat zoo lange het haar gelieven sal, ofte dat zy haar ten anderen huwelyck quaeme te begeven, dog soo het geval dat eene weduwe haren winckel verkogde ofte uit de neeringe scheyde, sal sy daarnae geen winckel vermogen wederom op te setten, sonder hervorens daarvan op nieuws gevraagd en bekomen te hebben permissie van den Ed. Achtb. Raad."

XV.

„Een meesterknecht als vooren geexamineerd en geadmitteert zynde, sal niet vermogen binnen dese stad voor sig selven eene drogerie nogte apotekers winckel op te setten, ofte sig op een ander winckel te vervoegen, voor en al eer syn huyrtyd met de wed^e aangegaan, geexpireerd sal zyn en nae die tyd winckel voor sig selven opsetten, sal sig schriftelyk conformeren aan het geene hier vooren gestatueerd is."

XVI.

„Niemand sal mogen aanneemen een knecht die by een ander drogist ofte apoteker ofte denselver weduwen binnen dese stad aangenomen en verbonden is gedurende den tyd van het verband, tenzy met schriftelyk

consent van dien aan wien hy verbonden was, op poene dat een knegt contrarie doende, ofte een meester ofte desselfs weduwe in dier voegen eens anders knegt aannemende, yeder verbeuren sullen vier silvere ducats te verdeelen als art. I."

XVII.

„En sullen alle drogisten en apotekers ofte weduwen derselver sig van eenen nieuwen knegt versierende, daarvan kennisse geven aen de regerende meesters van dit Broederschap, ten eynde desselfs naem aengeteeckent worde, sullende voor gesegde aanteeckeninge telkens betaalen twee schellingen ten behoeve van het Broederschap, sullen deselve verders gehouden zyn aan voors. dit Reglement teffens voor te lesen opdat hy weete waer nae sig te reguleren, en voor de fouten door haare gesellen begaan instaan en recherchabel wesen."

XVIII.

„Tot vermydinge van ongelucken sal geen drogist nogte apoteker het arsenicum ofte rottencruyt ofte eenig ander vergift, alsmede opium en andere periculeuse medicamenten an jemand meugen vercopen, tenzy aan bekende personen, en mits van deselve daarvan nemende een geteeckent briefje om sig daar mede te kunnen verantwoorden, en sullen verders gehouden wesen alle vergift, alsmede opium en andere periculeuse medicamenten in haar winckels apart te bewaren daar niemand toegang heeft als den meester, drogist ofte apoteker alleen, op poene van twaalf silvere ducats by jeder contraventeur te verbeuren ten behoeve en te verdeelen als by art. I."

XVIV.

„Sullen oock niet vermogen sonder speciaal voorschrift ofte onderteeckeninge van een doctor, eenige violente purgation, braakmiddel, vrugt- en stonden-dryvende ofte slaapmiddelen uyt te reycken op poene als art. Precedenti.”

„Reserverende sig den Ed. Achtb. Raad de magt van altoos dese pointen te mogen veranderen, vermeerderen, verminderen, na exigentie van tyd ende plaatse.”

Dekens van
het Maastricht-
sche Gilde.

Acht dagen na de uitvaardiging van bovenstaand Reglement werden tot eerste dekens van het Gilde benoemd:

Van Luiksche zijde:	Van Staatsche zijde:
Frederick Heuckeluis,	Carel Paters,

die den 25 October van hetzelfde jaar werden gecontinueerd; vervolgens werden benoemd in:

1764 N. Royen	en Carel Paters.
1766 „	„ Jan Paters.
1768 „	„ „
1770 Johan Hasselenberg	„ Gerard Dolman.
1772 F. Minckelers	„ „
1774 J. H. Hasselenberg	„ „
1776 F. Minckelers	„ „
1778 „	„ „
1780 „	„ R. Dolman.
1782 Laur. Minckelers	„ R. Dolleman.
1784 Johan Proyen	„ N. Dolleman.
1786 „	„ „
1788 „	„ „

1790 N. du Moulin en D. Dolman.
 1792 „ „ Coninx.

In 1794, toen eene nieuwe benoeming zou plaats hebben, was de stad belegerd en ging deze aldra in handen der Franschen over, die alle gilden afschaften.

Onder de Maastrichtsche Apothekers wordt de naam van Joannes Petrus Minckelers steeds met eere genoemd. Aan hem toch wordt de uitvinding van het lichtgas toegekend. Hij was de zoon van den Apotheker Laur. Minckelers, den gildedeken in 1782 vermeld, en is vele jaren als Hoogleeraar te Leuven werkzaam geweest. Na de opheffing van deze Hoogeschool, vestigde hij zich als apotheker in de zaak van zijn vader, welke apotheek hij tot aan zijn dood in 1824 heeft voortgezet.

Joannes Petrus
Minckelers.

Tijdens zijn professoraat werd hem door den Hertog van Arenberg opgedragen, om een onderzoek in te stellen naar de meest geschikte gassoort voor het vullen van luchtballons; talrijke proeven werden door hem genomen met gassen, verkregen door droge destillatie der meest verschillende stoffen, toen hij den 1sten October 1783, bij het verhitten van steenkolen in een geweerloop, een gas verzamelde, dat zich, behalve door zijn soort. gewicht, ook door groote brandbaarheid onderscheidde.

In 1784 publiceerde Minckelers de resultaten van zijn omvangrijken arbeid, onder den titel van: „Mémoire sur l'air inflammable, tiré de différentes substances,” en het is bekend, dat hij sinds dien tijd jaarlijks zijn collegezaal door middel van steenkolengas ver-

lichtte. Jaren lang voor den Engelschman Murdoch, of den Franschman Lebon, heeft dus Minckelers het lichtgas uit steenkolen bereid.

Terecht heeft dan ook de Gemeenteraad van Maastricht, ter eere van de nagedachtenis van haar beroemden stadgenoot, zijn naam gegeven aan de straat, waar hij jaren lang woonde.

Verdere bijzonderheden over den arbeid der Gilden.

Behalve hetgeen hier reeds werd medegedeeld, is er van de bemoeiingen der verschillende apothekersgilden in ons vaderland niet veel belangrijks meer te vermelden. Slechts enkele feiten verdienen nog onze aandacht.

De Haarlemsche apothekers onder de Keur van 1717.

Zoo blijkt uit het Haarlemsche archief, dat de apothekers aldaar, onder de Keur van 1717, niet tevreden waren. Zij meenden steeds, dat hun rechten niet genoeg werden beschermd tegenover de vele eischen, die hun bij hunne instructie gesteld waren, en de hooge bijdrage, die zij aan de gildekas hadden te betalen. Bovenal was de voortdurende controle, die de doctoren op hen uitoefenden, een bron van ergernis. In stede dat deze hen zouden beschouwen als hunne medewerkers, zagen zij in hen slechts hunne gehoorzame dienaren, hoewel de doctoren zelven zich niet aan de wettelijke bepalingen hielden, o. a. van niet meer dan 4 stuivers te rekenen voor het schrijven van een recept en van geen deelgenoot te zijn in eenige apotheek.

Het was in dien tijd ongeveer, dat een zekere Jan Huwe zich als geneesheer te Haarlem vestigde. Deze had vroeger elders een paar jaren als apotheker gefungeerd, en leverde, in zijn nieuwe woonplaats, de

door hem voorgeschreven geneesmiddelen aan zijn patienten. De Haarlemsche apothekers beklagden zich daarover bij het Gildebestuur in een request, in dato 9 Aug. 1724, waarin zij verklaarden nimmer een recept van dien doctor gezien te hebben, en hem derhalve beschuldigden van het afleveren van geneesmiddelen. Eerst in Februari 1725 werd deze zaak onderzocht en Huwe dientengevolge schuldig verklaard aan de hem ten laste gelegde feiten, met veroordeeling tot eene boete van 60 caroliguldens, alsmede tot het afleggen der belofte om nimmermeer geneesmiddelen af te leveren, op straffe dat hem, in dat geval, het recht zou worden ontnomen om in Haarlem de geneeskunst uit te oefenen. Tegen dergelijke beslissing was geen hooger beroep, waaruit blijkt hoe groote macht de gilden uitoefenden.

Naast de bestaande stads-pharmacopee, gaven de gildebesturen vaak voorschriften ten opzichte van de wijze van bereiding der daarin voorkomende praeparaten, al naarmate de noodzakelijkheid daarvan bij de visitatiën der apotheken bleek. Zoo o.a. besloot het Haarlemsche gildebestuur, dat bij de bereiding van het Extr. Cort. Peruviani het „subsidiū en 't geen zich aan de wanden van het vat afzet”, niet onder het extract mocht geroerd worden; dat de *Lichen islandicus* 2 uren moest koken; dat het Decoctum hordei niet met aqua pura mocht bereid worden, en dergelijke voorschriften meer.

De gildebesturen stelden hun eigen huishoudelijke Reglementen vast. Een dergelijk stuk, in dato 15 November 1785, uit het archief te Haarlem, is het navolgende:

Haarlemsche
Gildewet van
1785.

„Leges domesticae Collegii medici Harlemensis.”
L. S.

„Deken en Assessoren van het Coll. med. binnen deze stad, hebben ingevolge het rapport der Heeren Willemse en Rocquette, medicinae doctores; Pastoors, pharmacopoeus en Kragtingh, chirurgus; onze Deken en medeassessoren, op den 5^{den} October l.l. gecommitteerd ter revisie, alteratie en ampliatioe onzer domestique wetten; goedgevonden en verstaan, met vernietiging van alle de voormalige gestatueerde Wetten en speciaal die van den 7^{den} Maart 1742, alswelke van nu af aan voor geannuleerd en afgeschaft gehouden worden; als nu op nieuw de navolgende Leges domesticae te arresteeren, ten einde zich in 't vervolg daarnaar te gedragen.”

Art. 1.

„De Deken zal gehouden zyn op den eersten Woensdag van iedere maand de ordinaire, en het geheele jaar door op den eersten Dingsdag, na den veertienden derzelver maand, de middelmaandsche comparitie te beleggen, tegen vier uren des namiddags of hy zal verbeuren 12 stuiv.”

Art. 2.

„Wie der leden na de laatste klokslag in de kamer komt, verbeurt 2 stuiv.; na het quartier 4 stuiv.; na het half uur of in het geheel niet compareerende de volle boete: 6 stuiv. Edoch indien de comparitie op een dubbele of hooger boete aangelegd is, zal ook de verbeurte pro rato zyn.”

Art. 3.

„De Deken zal alleen het recht hebben om extra-comparitie te beleggen; ten ware iemand der assessoren iets noodzakelyks had intebrengen, als wanneer hy den Deken tot het aanleggen van eene extra-comparitie zal verzoeken, doch bij absentie, ziekte of weigering van den Deken zal hy zelve zoodanige comparitie mogen aanleggen, en wie der leden zoodanige comparitie aanlegt en zelve niet compareert, verbeurd de boete van alle de leeden in deezer voege: na de laatste klokslag 14 stuiv.; na het quartier 1 gulden 8 stuiv., en na het half uur, als voor absent gehouden, 2 guld. 2 stuiv.”

Onder de overige boeten bevat art. 5: dat in alle vacatiën by het doen der Proeve van een Pharmacopoeus of op eenige dispensatie in of buiten het coll. medicum, de klok geslagen zynde, de hierop gestelde boeten geheel verbeurt zyn.

Art. 7 regelt de plaatsing der leden aan de vergadertafel. Zij veranderde met het jaargetijde. Des zomers zat de Deken voor den schoorsteen, des winters in den hoek ter rechterzijde van den schoorsteen.

Art. 11 behandelt het uitbrengen der stemmen: „Die voor zijn beurt adviseert of zonder permissie van den Deken tusschen beide spreekt, zal ieder reis verbeuren 3 stuiv. Die op zyn beurt weigert te adviseeren, verbeurt *f* 1—5 stuiv.”

Art. 14.

„Zoo lang er zich partijen voor het Collegie susteren zal niemand vermogen Taback te rooken of Thee te

drinken, tenzy by langen duur der discussie de Deken hiertoe verlof geeft."

Art. 16.

„De winkels der apothekers zullen viermaal 's jaars door de assessoren worden gevisiteerd, zullende hiervan niemand zich mogen onthouden als de Deken, die, in geval een der twee overige doctoren ziek waren, den post des zieken zal moeten vervallen en zoo een van deze twee eenig ander belet heeft, zal hy den post des belanghebbenden kunnen en mogen waarnemen, mits daartoe vooraf door denzelven verzocht zijnde

Tot het doen der winkelvisitatie zal de Deken alleen gehouden zijn het voorstel te doen op de ordinaire sessie van November, February, Mey en Augustus op de verbeurte van *f* 1—4 en iedere week daarna verzuimende telkenmale *f* 1—6.

De leden, welke de winkelvisitatie waarneemen, moeten telkens zooveel mogelyk veranderen, opdat niet altyd dezelfde leden by elkanderen blyven, zoo nochtans dat by elk der twee commissiën een doctor, chirurgyn en apotheker tegenwoordig zy.

De twee wyken der stad moeten door de commissiën tot de winkelvisitatie zoodanig verdeeld worden dat iedere commissie als 't mogelyk is, evenveel winkels visiteere."

Art. 17.

„Op de ordinaire sessie in welke de winkelvisitatie moet geproponeerd worden, zullen de leden gezamenlyk afspreken, en de voornaamste simplicia en com-

posita bepaalen, welke men by de apothekers zal eischen; van dezelve zal de assessor pharmacopoeus eene afzonderlyke aantekening houden, om dus van tyd tot tyd de gansche Pharmacopoea door te loopen, byzonderlyk in het oog houdende de meest gebruikt wordende Pharmaca te vraagen. Blijvende het nogtans vry ook zulke te eischen, welke na de uitgave van ons Dispensatorium in gebruik zijn gekomen, zonder echter by de apothekers, in cas dezelve by hen niet voorhanden zyn, daarop sterk te urgeeren.

Van de gevondene defecta zullen de commissarissen tot de winkelvisitatie in het Collegie moeten rapport doen en deeze door den assessor Pharmacopoeus aangeeteekent worden, op de boete van 3 stuiv."

Art. 18.

"De namen van de chirurgyns en apothekersknechts zullen, behalve door den quaestor en scriba, ieder op hunne boeken, nog daarenboven moeten aangeeteekent worden door de twee laatste leden in rang, in een boekje daartoe voorhanden, mits de chirurgyns, de chirurgynsknechts en de apotheker, de apothekersknechts, benevens hunne geboorteplaats met dag en jaar aanschryven, op verbeurte van ieder die zy in hunne qualiteit van stilzittende leden komen te vergeten van 3 stuiv."

Art. 19.

"De Catalogi Plantarum van het usuale vak in de hortus medicus, zullen voor de chirurgynsknechts door den assessor chirurgus en voor de apothekers-

knechts door den assessor pharmacopoeus moeten geteekent worden op de boete van 3 stuiv."

In het geheel bevatten deze Leges 31 artikelen, waarvan de niet opgenomen nummers van minder belang zijn.

Collegium medicum te Rotterdam.

In de notulen van het Rotterdamsche Collegium medicum komen vele klachten voor over kwakzalverij. Zoo werd op 29 Febr. 1756 de zaak behandeld van een zich noemenden geneesheer, J. H. Swinglius, die zich op den Schiedamschen dijk had gevestigd. Hem was van wege het Collegium aangezegd, zijn diploma te vertoonen, en 15 gulden te storten. Hij verzocht echter uitstel van betaling, daar hij eerst wilde zien hoe het met de practijk zou gaan en hij het gevorderde bedrag niet terstond kon voldoen. Op de vraag naar zijn diploma, antwoordde hij het tot drie maal toe te hebben verloren en het eindelijk niet had teruggevonden. Volgens zijn bewering was hij te Straatsburg gepromoveerd en had in den laatsten oorlog als regiments-doctor gediend. Op de vraag over welk onderwerp hij had gedisputeerd, gaf hij op: „de Petalae curatione," wat men echter niet verstond, en toen hem daarop in het Latijn gevraagd werd naar den naam van den Professor, onder wien hij had gestudeerd, wist hij niet te antwoorden. Het Collegium meende eerder met een kwakzalver dan met een doctor te doen te hebben en gelastte hem zijn „borretje" in te halen en de practijk niet uit te oefenen, vóór hij zijn promotiebrief zou hebben vertoond.

In 1762 werd, naar aanleiding van een geval met

doodelijken afloop, den apothekers te Rotterdam aangezegd, dat zij voortaan niet meer mochten inenten dan in tegenwoordigheid van een gepromoveerden doctor.

In de bibliotheek van het Rotterdamsche Departement der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, is, in een aldaar aanwezig exemplaar der Pharmacopoea Galeno-chemico-medica, gevonden een door den Rotterdamschen geneesheer Wouter van Lis ingeschreven „Order voor de Leerlingen in de apotheek,” die als volgt luidt:

„De een zal zich de geheele week gereed houden om op orde van den Patroon of van den Meesterknecht de noodige boodschappen te doen, die haast vereischen. In den tusschentijd zal hij het zindelijke werk verrigten; zorgen voor signaturen, poederpapieren, het opredderen der papierlade. Nazien wat er in de potten, flesschen, laden, doozen ontbreekt; of er de noodige decoctums en infusioos gekookt zijn; of er genoegzame schoone flesschen, potten en van doosjes, kurken, enz., genoeg voorhanden zijn. Of er niets bederven kan en vooral of alles op zijn plaats geborgen is. Hij zal een lijst van de ontbrekende middelen formeeren en 's avonds aan den patroon of meesterknecht vertoonen.”

„De andere zal de geheele week aan de winkel blijven. Hij zal zorgen dat de decoctums en infusioos, die hem gelast worden, behoorlijk gekookt en doorgegoten worden; alle de gereedschappen zal hij zindelijk en schoon houden; iedere morgen de hem gegeven flesschen, potten, enz., spoelen; altoos eene zindelijke afneemdoek en een droogen doek in de

winkel gereed hebben; alle gereedschappen op de rechte plaats hangen en zetten. Iedere morgen zal hij de onderste rijen potten en flesschen afstoffen en eens in de week de geheele winkel en wel des vrijdags schoonmaken; hij zal op de fornuizen en destillatiën passen en dezelve zindelijk houden."

"Beiden zullen in den tusschentijd deskundig ordonnantiën helpen gereedmaken, zich op de kennis der middelen en der prijzen toeleggen en nooit buiten opzicht van hun patroon of meesterknecht iets gereed maken waarvan zij niet zeker zijn."

"Beiden zullen zij aantekenen wat zij verkogt hebben, hoeveel zij gegeven en wat zij ontvangen hebben."

"Elk zal zorgen dat hij een tabel heeft van alles wat er in de geheele winkel voorhanden is, waarop de oude en nieuwe Latijnsche en de Hollandsche naam, de plaats en de prijs uitgedrukt staan, van welke tabel hun een voorbeeld zal gegeven worden en die iedere maand, als de prijs veranderd is, nieuw ingevuld wordt. Voorts zal elk hunner alles toebrengen wat tot de orde, vigilantie en zindelijkheid (zoo noodig in de apothekerswinkels!) strekken kan; in bijzondere gevallen zal de een bij absentie van den anderen altoos het noodige, schoon het zijn taak voor die week zelfs niet ware, moeten verrigten en in alles zonder tegenspraak den Patroon of Meesterknecht moeten gehoorzamen."

Zij zullen altoos de volgende vragen moeten kunnen beantwoorden: Zijn er geen boodschappen voor de doctoren om visite te maken? Dit moet duidelijk

staan opgeteekend. Wat is er verkogt? Hoeveel en welke recepten zijn er geweest? Wat is er gevuld? Wat ontbreekt er? Zijn de middelen buiten bederf? Waar staat dit of dat medicament? Is alles op zijn plaats? Is alles schoon en opgeredderd? Is er geen verzuim? Zijn er geen klagten? Zijn er geen nieuwe klanten gekomen? Is men beleefd geweest bij het beregten? Zijn de menschen voldaan? Wie begunstigt de winkel met gewone klandisie het meest? Is er niets verkeerd bezorgd? Doet de looper zijn plicht? Heeft de eene leerling over verzuim van den anderen te klagen?" Waarlijk, zorg in overmaat!

In de bibliotheek van het Bataafsch Genootschap te Rotterdam, is een boekwerkje aanwezig van den Rotterdamschen Apotheker, Willem de Loos, in 1770 aldaar uitgegeven onder den titel van „Scheikundige verhandeling over verscheidene, zoo gewone als ongewone vochten, waarmede men letters maken kan; of over eenige sympathetische inkten. Benevens eene verhandeling over den Pyrophorus of Vuurdrager, en deszelfs kortere bereiding." In de voorrede deelt de schrijver mede dat het eene verhandeling is, „gedaen in ons scheikundig Gezelschap."

Scheikundige
verhandeling
van den Rotter-
damschen apo-
theker de Loos.

Het onderwerp is verdeeld in vier Hoofdstukken, waarvan het eerste handelt over den gewonen zwarten schrijfkink, waarvan de bestanddeelen — galnoten en groene vitriool — in het kort beschreven worden.

Het tweede hoofdstuk handelt over de sympathetische inkten; het derde bevat eenige „scheikundige vermakelijkheden" terwijl het vierde, de bereiding van de vochten voor genoemde inkten beschrijft, en het

geheel met een artikel over den Pyrophorus wordt afgesloten.

De Apotheek
door M. Nieuwenhuyzen.

In 1782 werd te Leiden bij L. Herding uitgegeven een werkje, getiteld „De Apotheek in vraagen en antwoorden voor eerstbeginnenden.” klein 8°, 183 pag., door M. Nieuwenhuyzen, Med. stud.

De schrijver ontving, tijdens zijn geneeskundige studie te Leiden, lessen van den aldaar gevestigden en zeer ervaren Apotheker Galenus van den Kaay, die bij hem zoo veel lust voor de pharmacie schijnen opgewekt te hebben, dat hij bovenstaand boek ter perse bezorgde.

Na zijn promotie, vestigde Martinus Nieuwenhuyzen zich als doctor in de geneeskunde te Edam, alwaar hij met zijn vader, Jan Nieuwenhuyzen, in 1784, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen heeft opgericht, die onze volksbeschaving zoo uitnemend heeft geleid en gesteund.

De Voorrede van het genoemde werk begint met de woorden: „Ziet hier een Handboek, hetgeen mij dagt, dat in ons vaderland nog ontbrak,” enz.

Achtereenvolgend worden behandeld, „de Materia medica of de kennis der enkelvoudige drogerijen;” de „Chemie of scheikunst,” en ten slotte de „Chemia of Ars galenica, de eigenlijk gezegde Artzenijmeng-kunst.”

Apotheker
Jongsma te
Leeuwarden.

Hier en daar waren in de tweede helft der 18de eeuw de vaderlandsche apothekers ook werkzaam in het belang van de stad hunner inwoning. Zoo, Ernestus Jongsma, Apothecarius, die mede vroedschap der stad Leeuwarden is geweest en van wien wij tevens

een werkje bezitten „Artzenykondig vertoog ofte beschryvinge over het Liqueur anodynus mineralis Hoffmanni,” 1764. Dit geneesmiddel werd in dien tijd zeer geroemd, en was het onderwerp van velerlei verhandelingen.

Doch ook elders in ons vaderland werkten in dien tijd verscheidene pharmaceuten met lust en toewijding in eene wetenschappelijke richting. Een van deze was de in Groningen, sinds 1760, als apotheker gevestigde Boudewyn Tieboel. Op 12 Augustus 1732 te ^{Apotheker} Tieboel te Groningen. Franeker geboren, werd hij op negenjarigen leeftijd als leerling in een apotheek aldaar geplaatst. Na een vierjarigen leertijd, vertrok hij naar Amsterdam, waar hij in den apotheker Albertus Conradi een uitmuntenden leidsman vond. Daarna volbracht Tieboel zijn studie te Leiden, en vestigde zich in 1758 als apotheker te Leeuwarden, om zich twee jaar later voor goed te Groningen neder te zetten, alwaar hij 44 jaar werkzaam is geweest.

De laatste tien jaar van zijn leven bracht hij ambteloos door, en overleed in 1814 op den hoogen leeftijd van ruim 81 jaren.

Tieboel wordt in het werk van Dr. H. P. M. van der Horn van den Bos: „de Nederlandsche scheikundigen van het laatst der vorige eeuw,” met eere vermeld onder de scheikundigen, die geijverd hebben voor de bevestiging der wetenschappelijke inzichten, waarmede toen een nieuw tijdperk in de scheikunde werd ingeleid.

De arbeid van Tieboel is zeer omvangrijk, en verdient in alle opzichten hier vermeld te worden:

1. Verhandeling over de bereiding van het *Oleum animale*.

Opgenomen in de „Verhandelingen van de Holl. Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem,” 1770, bladz. 121.

2. Verhandeling over de bereiding der *Tincturen*, welke in de geneeskunde gebruikt worden; benevens eenige proeven om dezelve volgens eene nieuwe manier, voordeliger, in korter tijd en krachtiger te bereiden. Met afb.

Geplaatst in de „Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap,” 1771. Dl. II, bladz. 251.

3. Verhandeling over de zoete olie van koperrood, enz. *Oleum vitriolie dulce*. *Liquor anod. min. Hoffmanni*. *Aether* of *Spiritus aethereus Trabenii*, enz.

Opgenomen in de „Verhandelingen van de Holl. Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem,” 1773, bladz. 131.

4. Scheikundige waarneming, dienende tot nader betoog van de aanwezigheid des ijzers in het sneeuw- en regenwater.

Als boven, 1776, bladz. 316.

5. Scheikundig onderzoek omtrent een soort van valsche *Mirre*.

Geplaatst in de „Hedendaagsche vaderl. Letteroefeningen,” 1777. Dl. VI. St. 2, bladz. 487.

6. Scheikundig onderzoek omtrent den aard van graveelstoffen.

Als boven, 1778. Dl. VII. St. 2, bladz. 7.

7. Over de bereiding der *Potasch*.

Opgenomen in de „Alg. vaderl. Letteroefeningen,” 1779. Dl. I. St. 2, bladz. 544.

8. Over het *Zwavelwater*.

Geplaatst in de „Alg. Konst- en Letterbode,” 1792. Dl. I, bladz. 204^b.

9. Over de aanwezigheid der Campher in de aetherische oliën.

Opgenomen in de „Alg. vaderl. Letteroefeningen,” 1800. Dl. X. St. 2, bladz. 513.

10. De Kina en deszelfs geschiedenis, soorten, vervalschingen, eigenschappen en scheikundige samenstelling, naar Dorfurf. Vertaald en met bijvoegselen vermeerderd. Groningen, 1803. 8°.

11. Over sommige dwalingen, welke men in het voorschrijven van geneesmiddelen moet vermijden.

Vertaald naar de dissertatie van J. P. During, en:

Over de voornaamste mercuriale geneesmiddelen.

Vertaald naar de dissertatie van S. Fokkema. Groningen, 1804. 8°.

12. Waarneming omtrent den luchtzuiverenden damp van brandende salpeter.

Opgenomen in de „Alg. vaderl. Letteroefeningen,” 1804. Dl. IV. St. 2, bladz. 582.

13. Scheikundige mengelstoffen, bestaande in waarnemingen en proefnemingen, betreffende de geneeskundige, pharmaceutische en technische Chemie. Groningen, 1806. 1ste stuk, (niet vervolgd).

14. Nomenclatuur der scheikundige theorie. Uit de beste en nieuwste schrijvers, volgens den leidraad van J. B. Trommsdorff en anderen verzameld. Voorzien met een drievoudig register. Zutphen, 1806.

15. Scheikundige vermaaklijkheden. Groningen, 1811.

In 1781 ontving Tieboel van het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, als accessit, een zilveren medaille voor zijn antwoord op de prijsvraag van het genootschap:

„Nadien de zoogenaamde vaste lucht sedert eenigen tijd een voornaam onderwerp is geworden van de onderzoekingen der natuurkundigen,” enz.

Aan Deiman en van Troostwijk werd, voor hun antwoord op deze prijsvraag, een gouden medaille toegekend.

Het Prov. Utrechtsch genootschap bekroonde Tieboel in 1785 met de gouden medaille voor zijn antwoord op de prijsvraag: „Welke zijn de eigenlijke oorzaken, waarom de scheikunde bij onze naburen, en vooral bij de Duitschers, in meer aanzien en algemeene oefening is dan in ons vaderland? Welke is de beste wijze om, ten minsten, in de voornaamste steden van onze Unie, de scheikunde in hare grondbeginselen te doen onderwijzen? Welke zijn de bekwaamste middelen, om die noodzakelijke en voor den mensch heilzame kunst bij de Artzenijmengkundigen in algemeene oefening te brengen? En, eindelijk, hoe zoude men de deugdzaamheid der chemische bereidingen, inzonderheid die van buiten ingevoerd worden, best kunnen onderzoeken, ten einde de vervalsching voor te komen?”

Dit antwoord is opgenomen in het 4de deel van de werken van het Genootschap, 1786, tegelijk met dat van de Amsterdamsche Apothekers, T. P. Schonk en P. J. Kasteleyn, beiden even als Tieboel, leden van het Genootschap.

Aan het laatstbedoelde antwoord werd een zilveren medaille als accessit toegekend.

De prijsvraag was uitgeschreven op voorstel van het lid, den Amsterdamschen Apotheker W. van Bar-

neveld, in Sept. 1784, om te beantwoorden vóór 1 Oct. 1785.

Ook het antwoord van Schonk en Kasteleyn werd in vele opzichten zeer verdienstelijk geacht. Bij de beantwoording van het derde lid der prijsvraag, wijzen zij op den jammerlijken toestand der vaderlandsche pharmacie en noemen daarbij als voorbeeld „het magtig, het volkrijk Amsterdam, waar men in Chymistwinkels, Drogistwinkels, Kruidenwinkels, en wie weet waar al niet meer, daaglijksch eenige honderde ordonnantiën, door Doctoren voorgeschreven, ongestraft durft en ziet gereedmaken. 't Is Amsterdam vooral, waar men allerehande verdervelijke, zogenaamde geneesmiddelen door volkoomen onkundigen, in de openbare nieuwsmaaren, jaar uit, jaar in, openbaar, te koop veilt. 't Is Amsterdam, waar zij die zig chymisten noemen (Lieden die aan geene Proefnemingen, aan geen visitatiën hunner praeparatiën, aan geene de minste lastdraaging onderworpen zijn) de voornaamste binnen- en buitenlandsche afleveringen van door hun bereidde (of door hun van buiten ingevoerde) chymicaliën in-hebben. 't Is Amsterdam, waar een aantal van 150 Apothekers zich vermoeijen, uit oorzaak van alle de ingesloopen en sterk heerschende ondermijningen, met den Doctor uit te hangen, ten einde op eene zekere kwakzalverachtige wijze hun bestaan te vinden, twelk zij buiten dat, van wegen al het vermelde niet kunnen hebben; en dusdoende den tijd doorworstelen, welke zij tot beoefening hunner eigene kunst verplicht waren te besteden..... Ziedaar, den toestand der Pharmacie in de magtigste, de volkrijkste stad onzer Unie.

Toestand der vaderl. pharmacie op het einde der 18e eeuw.

't Is derhalven uw plicht, Mijne heeren! die de hoofden vertoont van de onderscheidene ligchaamen der Apothekers, dat gij de aangetoogene en ook andere gebreken uitroeit, dat gij de Apothekeren helpt herstellen, en beschermen in hunne rechten: dat gij ook hen doet blijven binnen hunne paalen en hen belet die te overschrijden," enz.

Doch keeren wij tot Tieboel terug. Zijn antwoord op de laatstbedoelde prijsvraag had vooral eene zeer wetenschappelijke strekking en getuigt van veel scheikundige kennis. Ook uit de boven vermelde opgave zijner werken blijkt op afdoende wijze, dat Tieboel, onder de verdienstelijke mannen van dien tijd, eene eervolle plaats bekleedde, en de Nederlandsche pharmacie veel aan hem te danken heeft.

In het reeds aangehaalde boek van Dr. van der Horn van den Bos — de met eervolle vermelding bekroonde prijsvraag van het Prov. Utrechtsch Genootschap voor kunsten en wetenschappen. Utrecht, 1881 — wordt aan den bovenvermelden, met zilver bekroonden arbeid van Tieboel over „de vaste lucht” veel aandacht geschonken, en dit verwondert ons niet, daar Tieboel ijverig heeft deelgenomen aan den strijd, door Lavoisier tegen het phlogiston-stelsel gevoerd; een strijd, die de meest beroemde scheikundigen van dien tijd, jaren lang, heeft bezig gehouden, en het gelukkige gevolg had, dat de lust tot onderzoek op scheikundig gebied in belangrijke mate toenam.

Het laatste vierde gedeelte der 18de eeuw dankt inderdaad aan dezen phlogiston-strijd eene in alle

opzichten merkwaardige uitbreiding der scheikundige wetenschap.

Onder de in ons vaderland recht verdienstelijke medearbeiders in deze richting, moet het gezelschap, bekend onder den naam van: „Hollandsche scheikundigen,” met eere vermeld worden. Het werd, omstreeks 1790, opgericht door J. R. Deiman, Doctor in de geneeskunde te Amsterdam; A. Paets van Troostwijk, koopman aldaar; P. Nieuwland, in 1789 Lector in de mathesis, sterrekunde en scheepvaart aan het Amsterdamsche Athenaeum, en in 1793 als Hoogleeraar naar Leiden beroepen; en N. Bondt, scheikundige, in 1793 tot Hoogleeraar in de Botanie benoemd aan genoemd Athenaeum. Bij dezen voegde zich later nog Anth. Lauwerenburg, Apotheker te Amsterdam, en na den dood van Bondt, ook G. Vrolik, zijn opvolger, toenmaals als Hoogleeraar in de Botanie, later ook in Physiologie, Ontleed- en Verloskunde, aan het Amsterdamsche Athenaeum werkzaam. De twee eerstgenoemden waren de oprichters van het gezelschap en reeds vele jaren vereenigd, om, voorgelicht door de toen zoo belangrijke proeven van Scheele en Priestly, door eigen ervaring zich eene overtuiging te vormen in den steeds toenemenden strijd tegen het phlogiston, waardoor zij later, na hun volkomen overgang, zoo belangrijk hebben bijgedragen om de leer van Lavoisier te steunen en uit te breiden.

De „Hollandsche scheikundigen.”

De arbeid van het genoemde gezelschap was in alle opzichten gelukkig. Door de uitgave, in 1792 aangevangen, van hun „Recherches physico-chimiques”

hebben zij op uitnemende wijze de eer van ons vaderland gehandhaafd. De ontdekking der samenstelling van het stikstofmonoxyde in 1793, en van het olievormend gas in 1795, waardoor tevens de samenstelling der brandbare gassen werd opgehelderd, behooren tot hunne meest belangrijke en toen hooggewaardeerde werkzaamheden.

De Amsterdam-
sche Apotheker
A. Lauweren-
burg.

Het lid van het gezelschap, de Amsterdamsche Apotheker Anthoni Lauwerenburg, vinden wij vermeld in het Apothekers-Proefboek, berustende in het Amsterdamsche archief. In 1781 ontving hij op 23-jarigen leeftijd zijn diploma als apotheker.

De hem bij zijn examen opgegeven praeparaten, waren de volgende:

„Confectio Alkermes.

Syrup. Rosarum c. Senna.

Pilulae Ruffi.

Unguent. Diapomph.

Emplastr. galban. crocat.

Turbeth. minerale.

Tinct. salis Tartari.”

Lauwerenburg heeft in zijn verder leven den roem van een bekwaam scheikundige verworven en was onder de „Hollandsche scheikundigen” een verdienstelijk medewerker. Hiervan kunnen Crell's chemische Annalen, enz. eene afdoende getuigenis opleveren.

De Amsterdam-
sche Apotheker
Schonk.

Met den reeds genoemden Apotheker F. P. Schonk, ontwierp Lauwerenburg, op last van den Raad van Amsterdam bij Resolutie van 4 Mei 1796, het plan tot oprichting van een scheikundig laboratorium, waarvoor van verschillende zijden reeds lang geijverd was.

Daarmede wenschte men ook den sinds 1785 aangestelden Professor in de Chemie aan het Amsterdamsche Athenaeum, Dirk van Rhyn, Prof. Chem. Pharm. et Mat., in de gelegenheid te stellen om zijn onderwijs uit te breiden, door het nemen van proeven en het bereiden van geneesmiddelen.

Reeds in 1786 vinden wij o. a. in de Verhandelingen van het Prov. Utrechtsch Genootschap, 4^e deel, 1^e stuk, de noodzakelijkheid van een dergelijk laboratorium voor de opleiding van apothekers in het breede betoogd, en wel door den boven vermelden Groningenschen Apotheker Tieboel, den genoemden Apotheker Schonk en den mede te Amsterdam gevestigden Apotheker P. J. Kasteleyn.

Trots al die pogingen, zouden er nog vele jaren voorbijgaan, vóór aan dien wensch gevolg werd gegeven. In den cursus 1803/4 weigerde Prof. van Rhyn onderwijs te geven bij gebreke van een laboratorium, en eerst in 1847, bij de komst van Dr. E. H. von Baumhauer, die het aannemen van het Professoraat daarvan afhankelijk stelde, is in Amsterdam een scheikundig laboratorium opgericht. Tot aan den dood van W. S. Swart, Prof. Math. Astr. Phys. et Chemiae, in 1847, was slechts een zeer ongeschikt lokaal, behorende bij een der Politiebureaux, daarvoor aangewezzen, terwijl van hulpmiddelen bijna geen sprake was.

Een vruchtbaarder tijdvak dan het laatste gedeelte der 18^e eeuw, was, zoowel buiten als in ons vaderland, voor de ontwikkeling der natuur- en scheikundige begrippen nog niet voorgekomen. De stichting van vele

Het opgewekte
wetenschappe-
lijke leven op het
einde der 18^e
eeuw.

wetenschappelijke vereenigingen in ons vaderland bewijst reeds voldoende, hoezeer dat streven ook hier te lande op hoogen prijs geschat werd.

In 1752 werd de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem opgericht. Vlissingen stichtte in 1769 zijn Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen; Rotterdam in 1770 het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte; Haarlem in 1778 het Genootschap Teyler, terwijl in hetzelfde jaar de Staten van Utrecht de vergunning gaven tot oprichting van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Aan den belangrijken arbeid, die bijna overal in dezen tijd en bovenal op scheikundig gebied werd volbracht, is ook door enkele verdienstelijke Nederlandsche apothekers deelgenomen op eene voor de vaderlandsche artsennijbereidkunde hoogst eervolle wijze.

Onder die mannen moet allereerst worden genoemd :

De Amsterd.
Apotheker Kasteleyn.

Petrus Johannes Kasteleyn. In 1746 te Breukelen geboren, werd hij op 12-jarigen leeftijd te Utrecht als apothekersleerling geplaatst, ging twee jaar later in de leer naar Amsterdam en van daar, op raad zijner voogden, in 1765 naar Suriname. Daar vond Kasteleyn op de plantaadje „La vicontre” eene goede betrekking. Hij was er nauwelijks één jaar, toen hij het ongeluk had een zijner vrienden, Jan Willem Arends, met een geweerschot te dooden. Ofschoon de rechtbank hem onschuldig verklaarde, werd het leven hem aldaar zoo folterend, dat hij in 1766 naar Amsterdam terugkeerde, waar hij zich zes jaar later als apotheker kon vestigen.

Kasteleyn was een verdienstelijk scheikundige. Zijn „Chemische oefeningen” 1785. 3 dln.; „Beschouwende en werkende pharmaceutische, oeconomische en natuurkundige Chemie” 1786. 1 deel; „Beschouwende en werkende Chemie” 1788. 3 dln.; „Chemische en physische oefeningen” 1793. 2 dln. — na zijn dood door Bondt en Deiman voortgezet — leveren met nog meerdere andere geschriften daarvan ruimschoots het bewijs, en bezorgden hem reeds in 1786 het lidmaatschap van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Bovendien was Kasteleyn een verdienstelijk dichter. Vele oorspronkelijke en vertaalde stukken, waaronder verschillende tooneelspelen, getuigen van zijn lossen en vloeienden dichttrant, terwijl zijn „Nieuwste Poëzy”, 2 dln., volgens het oordeel van dien tijd, door kracht en stoutheid uitmunt. Het Leidsche dichtgenootschap: „Kunst wordt door arbeid verkregen,” bekroonde hem met onderscheidene medailles.

Kasteleyn ondervond ook in Amsterdam velerlei tegenspoed. Hij verloor bij eene langdurige ziekte één zijner oogen, moest zijn apotheek zien verloop en overleed, levensmoe, den 18^{den} April 1794 op 48-jarigen leeftijd.

Ook Willem van Barneveld, in 1747 te Hattem geboren, was een ijverig beoefenaar der Natuur- en Scheikunde. Op 23-jarigen leeftijd werd hij te Amsterdam tot apotheker bevorderd, waarna hij zich spoedig aldaar vestigde.

De Amst. Apotheker van Barneveld.

In 1782 schreef hij in het mengelwerk der „Hedendaagsche, vaderlandsche letteroefeningen” een uitvoerig opstel, getiteld: „Scheikundige aanmerkingen om-

trent gemeen regenwater met loodstof bezwangerd." Bij gebrek aan welwater, werd namelijk in Amsterdam regenwater gedronken, dat door looden goten in bakken werd verzameld, en nu wees v. B. er op, dat hij steeds het regenwater loodhoudend bevond, indien het huis, waar het werd verzameld, door boomen omringd was. Hij meende dat er, bij de rotting der in de goten gevallen bladeren, zuren gevormd werden, die het lood in oplosbare verbindingen overbrachten, waardoor het water verontreinigd werd.

De belangrijke ontdekking van Deiman en Troostwijk in 1790 — de ontleding van water, in waterstof en zuurstof, door eene electrische vonk — werd ook door v. B. naar waarde geschat. Hij hield over dit onderwerp in 1791, in Felix Meritis te Amsterdam, een voordracht: „de samenstelling van het water, proefondervindelijk verklaard volgens Lavoisier,” waarvan voor verschillende tijdschriften van dien tijd uittreksels werden bewerkt. Maar ook door zijn overige geschriften, o.a. „over het drinkbaar maken van stinkend water door kalk en koolzuur,” waarbij hij aannam, dat de kiemen uit de lucht, die in het water vielen, daarin voortteelden en stierven, welke voortplanting door het invoeren van koolzuur zou belet worden, en niet minder door zijn arbeid over physische onderwerpen, maakte van Barneveld zich zoo verdienstelijk, dat hij door onderscheiden geleerde Genootschappen als lid werd opgenomen, o.a. werd hem ook het lidmaatschap der eerste klasse van het Kon. Ned. Instituut aangeboden.

Ook van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen

was hij een ijverig lid en medebestuurder, in welke laatste hoedanigheid hij door tal van redevoeringen zich wist te onderscheiden.

Vooraf met zijn werk: „Geneeskundige Electriciteit,” Amsterdam, 1785—1789, 3 dln. 8° met pl., in het Hoogduitsch overgezet, onder den titel van: Wilh. von Barneveld. Medicinische Elektrizität. Aus dem Holland. mit Kupf. Leipzig, 1787 8°, heeft hij zich in zijn tijd grooten roem verworven.

In 1818 verkocht van Barneveld zijn apotheek, om zich in zijn geboorteplaats te vestigen, waar hij een jaar later tot Burgemeester werd benoemd. Hij overleed, na een vruchtbaar en welbesteed leven, in 1826.

Naast deze beide verdienstelijke Nederlandsche Apothekers, moet tevens P. van Werkhoven worden vermeld, die, in 1772 te Utrecht geboren, zich later aldaar als apotheker vestigde. Met Kasteleyn tot voorbeeld, gaf hij na den dood van dezen — van 1798 af — een tijdschrift uit, getiteld: „Nieuwe chemische en physische oefeningen,” waarvan 2 deelen en 10 st. het licht zagen. Menige belangrijke bijdrage over geneesmiddelen, hunne kenmerken van echtheid en hun onderzoek, getuigen van zijn wetenschappelijken zin, terwijl hij door belangrijke verhandelingen op scheikundig gebied, zoowel oorspronkelijke als vertaalde stukken, zich recht verdienstelijk heeft gemaakt. In het 1ste deel o.a. van genoemd Tijdschrift schreef van Werkhoven: „Onderzoek der proeven, welke in Duitschland over de voorgewende verbranding in stikgas gedaan zijn door Fourcroy en Vauquelin.”

De Utrecht-
sche Apotheker
van Werkhoven.

Met den Utrechtschen Hoogleeraar in de Scheikunde, N. C. de F r e m e r y, vertaalde hij „Lavoisier's *Traité élémentaire de Chimie, présenté dans un ordre nouveau et d'après les découvertes modernes.*” Paris, 1789. Deze overzetting, onder den titel van „Grondbeginselen der Scheikunde,” met aanmerkingen en bijvoegsels vermeerderd, is in 1800 in twee 8° deelen, met platen, uitgegeven.

De uitgave van dit werk, in onze taal, was voor de ontwikkeling der vaderlandsche pharmacie in wetenschappelijken zin inderdaad van uitnemende betekenis.

Lavoisier.

Lavoisier toch — ook reeds in onze Inleiding met enkele woorden herdacht — heeft meer dan één der toenmalige beroemde scheikundigen op de meest vruchtbare wijze gearbeid. Zijne talrijke geschriften, maar bovenal het bovengenoemde standaardwerk, zijn voor het scheikundig weten en denken in dien tijd van onberekenbaar nut geweest.

Grondvester der antiphlogistische theorie, bleek Lavoisier tevens hervormer bij uitnemendheid. Zijn groote gave van ordenen, regelen, ontwikkelen en juist definieeren, komt in zijn „*Traité de Chimie*” helder te voorschijn. De eerste wetenschappelijke nomenclatuur der scheikundige verbindingen zijn wij aan hem, in vereeniging met Guyton de Morveau, Berthollet en Fourcroy, alle beroemde Fransche scheikundigen, verplicht.

Lavoisier's *Traité de Chimie* werd voor het eerst, in 1789, te Parijs uitgegeven en aldra in de meeste Europeesche talen overgebracht. De Duitsche vertaling

verscheen reeds in 1792 en werd in 1803 op nieuw herdrukt.

De Fremery en van Werkhoven hebben de overzetting in onze taal, die ruim 10 jaar na de eerste oorspronkelijke uitgave plaats had, met tal van aanmerkingen en bijvoegsels kunnen vermeederen, door daarin de nieuwste ontdekkingen over te nemen uit den zoo zeldzaam vruchtbaren tijd, als het laatste gedeelte der 18^e eeuw voor de scheikunde opleverde.

Ook van de belangrijke uitvindingen van verschillende werktuigen en toestellen op natuurkundig en scheikundig gebied door onzen beroemden landgenoot van Marum, maakten zij bij hunnen arbeid een nuttig gebruik, zoodat deze Nederlandsche vertaling Lavoisier in alle opzichten waardig was.

Daarenboven bezitten wij nog van van Werkhoven: „Handboek der Scheikunde voor ongeoeffenden,” naar het Hoogduitsch, groot 8°. 1815. Utrecht.

Het bovengenoemde driemanschap: K a s t e l e y n, van Barneveld en van Werkhoven, alle drie, Nederlandsche apothekers, hebben door hun wetenschappelijken arbeid de vaderlandsche pharmacie ten hoogste aan zich verplicht.

De laatst behandelde bijzonderheden en levensschetsen hebben ons verder gevoerd, dan de gang onzer Geschiedenis eigenlijk toeliet. Wij keeren derhalve nu eenige jaren terug, om na te gaan, wat de verschillende gildebesturen nog verder in het laatste deel der 18^e eeuw, in het belang der vaderlandsche artsennijbereidkunst, tot stand brachten.

De apothekersgilden op het einde der 18^e eeuw.

De allengs echter zich openbarende politieke onrust der tijden had haren verlamdenden invloed ook op het gebied der vaderlandsche artsennijbereidkunst, voorzeker in toenemende mate doen gevoelen, zoodat weinige beteekenende hervormingen in dien tijd tot stand kwamen. Toch waren de laatste jaren der 18^e eeuw, ook in dien zin, nog vruchtbaarder, dan men had durven verwachten.

Eerste bedien-
de-examens te
Groningen.

In Groningen werd, bij Raads-resolutie van 14 Febr. 1782, besloten bij het Collegium medicum aan te dringen op het handhaven van het Reglement, in dato 13 Febr. 1739, waarbij de „eerste of Meesterknecht van iedere geoctroyeerde apotheek” verplicht werd zich aan een klein examen te onderwerpen, waaruit „hunne bekwaamheid en de kunst van medicynen naar voorgeschreven ordonnantiën te vervaardigen mogte blyken.”

Voortgezette
beperking van
het aantal apo-
thekers aldaar.

De beperking van het getal apothekers, bij het Reglement van 1729 ingevoerd, werd door het stedelijk Bestuur van Groningen gehandhaafd. Nog op 19 Oct. en 24 Nov. 1798, werd aan het Collegium medicum, namens den Raad, de vraag voorgelegd of er meer dan acht apothekers mochten zijn. Het rapport van het Collegium luidde afwijzend, zoodat een in dat jaar bij den Raad ingekomen verzoek, om zich als apotheker te Groningen te vestigen, werd gewezen van de hand.

Het Amster-
damsche Colle-
gium gedurende
de 2e helft der
18e eeuw.

Het bedrijf van het Amsterdamsche Collegium medicum, in de tweede helft der 18de eeuw, wordt ons door Wagenaar in zijn „Geschiedenis van Amsterdam,” vrij uitvoerig medegedeeld.

Het college vergaderde ook toen nog altijd in de

Nes, boven de Vleeschhal, maar de kamer was nu met twee groote schilderstukken versierd, twee volle colleges van Inspectoren voorstellende. Op het eene, door Cornelis Troost in 1724 afgewerkt, ziet men de afbeeldsels van de Doctoren Hendrik van Bronkhorst, Casparus Commelin en Daniël van Buuren, en die van de Apothekers Jeronimo de Bosch en Martinus Haasbaart. Op het andere stuk, in 1756 door Tibout Regters geschilderd, ziet men, behalve de 4 leden doctoren, denzelfden Jeronimo de Bosch en naast dezen, den Apotheker Petrus Thierens. Ook was er nog eene schilderij van 1683, waarop de Apothekers Joannes de Vriest en Jacobus Dankerts de Ry, in hunne waardigheid van Inspectoren, waren afgebeeld.

Het Collegium medicum bestond toen uit 4 doctoren en 2 apothekers. Jaarlijks werd een maaltijd gehouden, waarvoor steeds 150 gulden in rekening werd geboekt.

Het stads-archief te Amsterdam bevat de volgende naamlijst van Inspectoren, onder den titel van „Nomina et Series Inspectorum Collegii medici”, waarop de volgende leden-apothekers uit het geheele, thans behandelde tijdvak zijn vermeld. Zij worden hier opgegeven, naar mate door overlijden oudere leden afvielen:

- 1655. Jan Teunisse Pool.
- 1656. Charles de Givry, 8 jaren Inspector.
- 1659. Franciscus de Penyn, 14 „ „
- 1665. Henricus Heemskerck, 11 „ „
- 1674. Rudolphus de Lange, 5 „ „
- 1677. Joannes de Vriest, 9 „ „
- 1681. Petrus M. Voeris.

1682.	Jacobus Dankerts de Ry,	5jaren	Inspector.
1687.	Christoffel Valentyn,	17	" "
1688.	Lambertus Bidloo,	26	" "
1704.	Jacobus van den Burg,	18	" "
1715.	Jeronimo de Bosch,	51	" "
1722.	Martinus Haasbaart,	5	" "
1727.	Joannes van de Poll,	24	" "
1751.	Petrus Thierens,	13	" "
1764.	Jan Nicolaas Sievers,	9	" "
1766.	Dirk Timmer,	21	" "
1773.	Reinhardus Wernerus		
	Lelius de Rhoer,	21	" "
1788.	Johannes Frescarode.		
1794.	Daniël Hermanus Post.		

Pharmacopoea
Amstelodamen-
sis nova.

In 1792 werd door Inspectoren, toen, behalve de vier geneeskundigen H. G. Oosterdijk, N. L. Burmannus, A. Bonn en F. E. Willet, de beide bovenvermelde Apothekers de Rhoer en Frescarode als leden tellende, eene derde Latijnsche pharmacopee, onder den titel van *Pharmacopoea Amstelodamensis nova* uitgegeven, waartoe het Privilege door de Staten van Holland en West-Friesland in 1791 was verleend.

De Nederlandsche vertaling dezer Pharmacopoea, eveneens door dezelfde Inspectoren bezorgd, verscheen in 1795.

Ook tusschen deze pharmacopee, en hare voorganger van 1726, is een belangrijk verschil op te merken.

In de Voorrede wijzen de schrijvers er op, dat het reeds 66 jaar geleden is sinds de vorige pharmacopee werd uitgegeven, en dat het nu, om velerlei redenen,

hoog noodig was geworden een nieuwe pharmacopee samen te stellen, welke arbeid hun door Burgemeesteren der stad opgedragen en gereedelijk door hen aanvaard was. Bij de uitvoering echter hadden zij ondervonden, wat een moeilijke en hachelijke taak het was, in dien tijd een pharmacopee te schrijven, doordien er bijna dagelijks nieuwe boeken over de apotheek en de scheikunde werden uitgegeven.

Vervolgens vermelden de schrijvers o. a. ook, dat zij, „omdat in onze stad zoo dikwijls het regenwater beproefd wordt of het met lood bezwangerd is”, niet alleen het „Proefwater van Wirttemberg” (een aftreksel van operement en kalk met water), maar ook dat van Hahnemann (een aftreksel van zwavelkalk en wijnsteen met water) hebben opgenomen, „hetwelk boven 't andere dit vermogen heeft, dat, indien het water ijzer in zich bevat, dit helder blijft, doch lood in zich hebbende, van kleur verandert.”

Bij de opgave en verdeeling van het medicinaal gewicht — het pond aangenomen als $\frac{3}{4}$ van een gewoon pond — werd bepaald, dat ook de vloeibare geneesmiddelen moesten gewogen worden.

De materia medica is in een alphabethische naamlijst, alleen met vermelding van de afkomst of van de moederplant en de daarvan gebruikelijke deelen, opgegeven. Onder deze is de China China, nu ook als Cortex Peruvianus, en wel als flavus, ruber en regius aangeduid.

Daarna volgen de pharmaceutische praeparaten en voorts die van scheikundige samenstelling, als salia, zouten, waartoe alle zuren worden gebracht, die alle

met empirische namen zijn aangeduid. Met 36 metaalbereidingen, w. o. de merc. subl. corros en de merc. dulcis, sluit deze afdeeling. Daarop volgen dan verder Pulveres, Trochisci, Pilulae, Electuaria, w. o. het Elect. Diascordium en de Theriaca, nu op 8 en 4 artikelen teruggebracht.

Ten slotte volgt een afdeeling: Geneesmiddelen voor uitwendig gebruik. De gansche inhoud wordt afgesloten met eene „Beschrijving en gebruik van den vochtmeter”, toen als „Hygrometer” bekend, en nu voor het eerst in deze pharmacopee opgenomen. Voor de geschiedenis van dit belangrijke werktuig is deze beschrijving niet zonder beteekenis.

De eerste Areometer.

„De Natuur- en Scheikundigen,” zoo luidt zij, „zyn gewoon de byzondere zwaarte der natuurlyke lichamen, zo der vasten als der vloeibaaren, door middel der waterweeg-kunde te onderzoeken en te bepaalen; dan, opdat dit wel en volkomen gedaan worde, heeft men niet alleen een toestel van kostbaare werktuigen noodig, maar 'er wordt ook tevens veel ervarenheid in de natuurkunde, en eene groote handigheid in het neemen van proeven vereischt. Daar nu het een zowel als het ander niet gevonden wordt by allen, welke belang hebben in het kennen der zwaarte van zulke lichaamen, welke zy tot hun gebruik behandelen moeten, is 'er eene eenvoudige wyze uitgedacht, om, met hulp van een werktuig, hetwelk men Hygrometer noemt, min geoeffenden in de natuurkunde gelegenheid te geeven, de byzondere zwaarte der vloeistoffen schielyk en gemaklyk te kunnen opsporen en bepalen. Zodanige vochtmeters zyn ver-

vaardigd by Paulus Wast, en zyn tot het neemen van deze proeven voldoende, vermits zy allen met dezelfde schaal voorzien zyn, welke van den graad 0 getekend tot die van 40 opklimt."

"Zo nu een van deze Hygrometers in de geestryke vochten in een flesch, die wyd en ruim genoeg is, ingedompeld wordt, steekt hy boven de oppervlakte van 't vocht zoo veel meer uit, als het vocht meer vastheid heeft, en zinkt zooveel meer naar den grond, als de geest fijner is, zodat die graad, welke de oppervlakte van het vocht raakt, deszelfs byzondere zwaarte te kennen geeft."

"Gedestilleerd regen-water dient tot een grondslag en tekent 0. In gemeenen brandewyn 12 gr.

In zuiveren overgehaalden brandewyn 34 gr.

In Wyngeest, door loogzout van water bevryd, omtrent 38 gr.

Indien nu de gemeene of overgehaalde brandewyn niet aan de graden beantwoordt, dan moet dezelve, versterkt en te fijn zynde, met gedestilleerd water verlengd worden, tot dat men de vereischte hoedanigheid bekomen heeft. Dit wel waargenomen wordende, kunnen de Apothecars gemakkelyk en veilig van deze Hygrometers tot hun werk gebruik maaken. Men merke echter aan, dat dit alles dus plaats heeft in een getemperde lucht, terwijl 'er in eene zeer heete of zeer koude lucht eenig verschil wordt waargenomen, byzonder zoo verre dit de fijnste geesten betreft."

"Dan, dewyl het van groot belang is, hoedanig deze werktuigen gemaakt worden, hebben wy, om alle misvatting voor te komen, besloten, alle die Hygro-

meters, welke in de winkels moeten voorhanden zyn, vooraf te beproeven, en met ons zegel te voorzien, opdat daar door alle bedrog geweerd worde. Zij moeten dus voor een matigen prijs op het Collegium medicum zelfs gehaald worden, zullende voorzien zijn met zodanig eene lyst, welke, zo zy met de vocht-meter vergeleken wordt, by alle graaden de soortlyke zwaarte van 't beproefde vocht tot die van het water kan te kennen geven."

De vaderland-
sche apothekers
in dien tijd.

De maatschappelijke betrekking der apothekers liet steeds, ook in dit gedeelte der 18^e eeuw, in ons vaderland veel te wenschen over. Het publiek verwarde den werkring van den geneesheer en dien van den pharmacent, waartoe de eerstgenoemde veel aanleiding gaf, maar ook de apothekers zelven niet weinig bijdroegen.

Het genezen van zieken berustte nog bijna uitsluitend op empirie en deze wederom op langdurige waarnemingen. In de kennis omtrent den aard der geneesmiddelen en de werking van deze op het zieke lichaam, kon menig ervaren apotheker den jongen doctor beschamen. Daarenboven meende men vrij algemeen, dat er tusschen hem, die het recept schreef, en dengene die het gereed maakte, geen ver uiteenloopende kennis kon bestaan. Dat echter vele geneesheeren daarmede geen vrede hadden, is wel verklaarbaar, en menig verzet hunnerzijds was daarvan het gevolg.

Zoo schreef in 1751 een geneesheer onder den pseudoniem van „Jatrophilus liber" een boekje, getiteld: „Bewys, dat het in eene welgeregelde stad niet behoorde dat apothekers zieken visiteren; of op hun

eigen gezag medicynen geven" waarop een Gouda'sch apotheker onder den verdichten naam van „Veridicus Goudanus" in zijn „Antwoord aan zekeren Jatrophilus Liber, geneesmeester, over zyn zoogenaamd bewys, dat het in een welgeregelde stad niet behoorde, dat de apothekers zieken visiteeren of op hun eigen gezag medicynen geven. Waarby komt, Bewys van het doodelyk gevaar, dat de Gemeente loopt in een stad waar de doctoren hun eigen medicynen geven", een even kras als afdoend verweerschrift uitgaf.

Nu was juist in Gouda — zooals ook in vele kleinere Toestand te Gouda. steden van ons vaderland — de toestand allertreurigst. Daar er geen Gilde in die stad bestond, was iedereen er vrij om zich als apotheker neder te zetten. Ten einde nu de blaam van onbekwaamheid te ontgaan, hadden de elf aldaar gevestigde apothekers, op 10 Novemb. 1750, aan de Ed. Gr. Achtb. Heeren van de Magistraat der stad een Request ingeleverd om de visitatie hunner apotheken te verzoeken, en tevens om de toekomstige apothekers te examineeren, ten einde zoodoende het voor hen ergerlijke afleveren van geneesmiddelen door de doctoren en chirurgijns te doen ophouden.

„Zoo daar geen einde aan komt," zegt Veridicus, „kunnen de apothekers onmogelyk ophouden zieken te visiteeren, want door te zeggen „gaat naar den doctor, zouden zy hunne keelen moeten toebinden."

„De apothekers", zoo leest men verder, „willen het visiteeren en ordonneeren graag aan de doctors overgeven (gelijk zij zelfs in hun Request verzoeken dat hun verboden mag worden) mits dat die hun eigen medicynen niet leveren."

„Waarom,” vraagt Veridicus, „hebben het de doctors alleen tegen de apothekers, en niet met een, tegen zommige chirurgyns, die geen ordonnantiën kunnen schryven, geen simplicia kennen, ja nauwelijks een van buiten geleerd examen kunnen uitstamelen? Waarom die Heeren van de zeepdoos niet over den hekel gehaald, die zich den eernaam van Doctor, Apotheker en Chirurgyn durven aanmatigen? Zy kunnen geen diapalm koken, maar ook de doctors verstaan de pharmacie niet. Er zyn er, die hunne ordonnantiën door barbiersjongens laten gereed maken, die de namen der geneesmiddelen zelf niet kunnen noemen.”

„Sommige doctors verstaan zelfs het voorschryven niet, zooals de Hoogleeraar Gaubius in de voorrede van zyn boekje: „*De dosibus medicamentorum*” schryft, dat apothekersknechts het schryven van recepten beter verstaan dan de meeste doctors. Daar zijn voorbeelden, dat een doctor 20 greinen Laudanum opiatum voorschreef (die hoeveelheid is doodelijk) in plaats van 1 grein. Nu kan een apotheker zulks zien en dan den doctor waarschouwen. Maar als een doctor zyn eigen medicynen leverd, is zulks niet te zien, als by de uitkomst, dat is, als het te laat is.”

Nog jaren later, in 1785, schreef Amicus hominum: „Over het gevaar dat er in gelegen is, indien men apothecars over lichaamskwalen laat practiseeren, ten klaarsten aangetoond.”

Lang daarna, ja zelfs tot op onzen tijd, heeft dit misbruik onder de vaderlandsche apothekers voortgevoerd en de eerste vrucht der meer wetenschappelijke

ontwikkeling van de pharmaceuten in onze dagen, was de geheele onthouding van alles, wat met de uitoefening der geneeskunst in verband stond.

Beslissingen, in zake maatregelen ter bevordering der volksgezondheid, zijn in de notulen van de Collegia medica dier dagen, en ook in die van het Amsterdamsche Collegium, slechts spaarzaam te vinden. Een enkele handeling van dit laatste college zij hier vermeld:

Bevordering
der volksge-
zondheid.

Op 28 Januari 1795 werd van overheidswege — toen „Provisioneel comité van algemeen welzijn” — aan bedoeld college, op verzoek der hierbrouwers, bij gelegenheid dat er groot gebrek aan versch water bestond, de vraag gesteld „of het water in de Gaasp — de vaart naar Weesp — de proef van het zoete water kon doorstaan?” waarop het volgende antwoord gegeven werd:

„Het bedoelde water is na examinatie in alle deelen goed bevonden.

Is goed en zuyver van smaak en helder.

Schuymt wel met de Spaansche en Groene zeep.

De couleur van de Siroop van Violen verandert niet.

Met het Vitrioolzuur geschiedt er geen opbruisching, noch praecipitatie.

Met het Oleum tartari per deliquium geschiedt er insgelyks ook geen praecipitatie, noch effervescentie.

Met de Spiritus salis ammon. geschiedt er geen verandering. Doch gemengd met de Sol. Mercurii in aqua forte heeft er een witte melkachtige praecipitatie plaats, uyt welke proef men moet besluyten, dat een zoutachtig lighaam zig in dit water bevindt, 't welk dit te weeg brengt.”

De politieke
toestand op het
einde der 18e
eeuw.

Het jaar 1795 bracht eindelijk de reeds lang gevreesde politieke ellende in ons vaderland. Over de bevroren rivieren en stroomen, drongen de Franschen ons land binnen en de „Republiek der zeven vereenigde Nederlanden” verdween, om plaats te maken voor de Bataafsche Republiek met haar diep ingrijpende veranderingen op staatkundig en sociaal gebied.

Request van
Amsterdamsche
Apothekers.

Op 12 Augustus 1795 werden, door de Represen-
tanten van het volk van Amsterdam, nieuwe Over-
lieden bij de verschillende gilden aangesteld, echter
niet bij dat der apothekers. Daarop werd een request
ingezonden van hunnentwege door Petrus Ooster-
land, Jan van Heekeren, Nicolaas van
Spall, Hendrik Willem Quack, Theodorus
Petrus Schonck en Willem van Barneveld,
allen Apothekers te Amsterdam, waarin zij beweerden
evenzeer een gilde te bezitten, wijzende op de Keur
van 15 Januari 1638, waarbij dit onder toezicht van
Inspectores Collegii medici was gesteld. Zij verzochten,
bij de aanstelling van nieuwe overliesen, tevens:
1° jaarlijksche afwisseling van de helft der Inspectoren;
2° een voordracht van een dubbeltal door en voor
de apothekers, waaruit de Burgers Representanten
zouden kiezen; 3° het getal der apothekers voortaan
te brengen op vier, als dat der doctoren; en ten
4° de apothekers Inspectoren tevens te benoemen tot
huishoudelijke overliesen van een apothekersgilde.

„De consideratiën tot advys” van het Collegium medi-
cum waren voornamelijk, „dat zij zich minder als
Gilde-overlieden dan wel als eene Commissie van toe-

zigt beschouwden, waarvan de leden steeds als Inspectoren waren aangeduid. Nooit waren zij bij jaarlijksche afwisseling, maar steeds bij overlijden opgevolgd."

Naar hunne meening was de oprichting van een Collegium pharmaceuticum, naast het Collegium medicum, onraadzaam, omdat voortdurend aanleiding tot allerlei moeilijkheden zou ontstaan.

In hoever de beide pharmaceutische leden van het Collegium medicum met dit advies hadden ingestemd, blijkt niet.

In het begin van 1797 werden alle gildebesturen gedwongen, om aan een van Regeeringswege aangesteld „Comité van algemeen welzijn" eene belofte van trouw af te leggen. Het Amsterdamsche Collegium medicum bestond toen uit Prof. Bonn ¹⁾, Dr. Willet, Prof. van Rhijn ²⁾, en de Apothekers: J. Frescarode en D. H. Post. Beide laatsten weigerden aan den eisch van het Comité te voldoen, daar zij meenden dat het lidmaatschap van het Collegium geen openbare betrekking was, die hen daartoe verplichtte. Zij werden daarop in hunne functie gesuspendeerd, en namen in de vergadering van het college, op 14 Maart 1797, afscheid van de overige drie leden, onder hartelijke en wederzijdsche aanbieding van vriendschap.

De overgebleven leden werden echter ook spoedig daarna, en wel bij Publicatie van 29 Januari 1798, onder dankzegging ontslagen.

Op 27 Februari 1798 hielden zij hun laatste ver-

¹⁾ Prof. Anat. et chir. 1772—1817.

²⁾ Prof. chem. Pharm. et Mat. 1785—1817.

Opheffing van
het Amsterdamsche
Collegium
medicum.

gadering, waarin de notulen werden afgesloten met den wensch, „dat de ingestelde nieuwigheden en veranderingen so vele verbeteringen als wesentlyk en bestendig heyl voor Amstels Burgery en inwoonderen mogen toebrengen.”

Zoo was dan nu aan veel onrust en beroering een einde gekomen. De laatste jaren toch van het Amsterdamsche Collegium medicum hadden voor de leden niets dan moeite en teleurstelling opgeleverd. Behalve de uittrekking der pharmaceutische leden, en de wel aangevraagde, doch niet gevolgde aanvulling van het Collegium, was bovenal de benoeming eener „Commissie tot het ontwerpen van een plan voor een Comité van gezondheid” op 28 October 1796, tot welker instelling, op verlangen van het Comité van algemeen welzijn, in de vergadering van den Raad der stad op 21 October van dat jaar was besloten, voor de leden van het Collegium medicum een grievend feit.

Zijn Voorzitter, Prof. Bonn, die met de beide overige leden in genoemde Commissie waren benoemd, maar allen pertinent weigerden daarin zitting te nemen, protesteerde namens het Collegium nadrukkelijk tegen het onrecht dat hetzelfde zoo onverdiend was aangedaan en noemde het eene ergerlijke miskennis der rechten van een college, „dat de stad meer dan anderhalve eeuw trouw gediend en steeds met luister en aanzien bestaan had.”

Het Amsterdamsche Collegium medicum bestond, bij zijn aftreden, juist 160 jaar. Op verzoek der overheid werd een overzicht van ontvangsten en uitgaven over de laatste 10 jaren ingeleverd, waaruit o. a.

blijkt, dat aan den Hortus jaarlijks gemiddeld *f* 2499.8 was uitgekeerd. De jaarlijksche maaltijd kostte steeds *f* 150.—. Voor elke Mr. apothekersproef werd ontvangen *f* 250.—, (dit bedrag was toen in enkele steden van ons land bijna het dubbele). Als tuingeld (toegang Hortus) was door de doctoren betaald *f* 5.— elk jaar; door de apothekers *f* 4.10; door de apothekersknechts *f* 4.—.

De in de vergaderkamer aanwezige portretten van Inspectoren werden door de naastbestaanden opgevraagd en aan hen afgegeven.

De bovengenoemde „Amsterdamsche Commissie voor het ontwerpen van een Plan tot aanstelling van een Comité van gezondheid” bestond uit Prof. van Swinden; Dr. Deiman; Dr. A. Roy; Dr. Schutte; Paats van Troostwijk, koopman; de Apothekers van Barneveld, Lauwerenburg en Schonk; de Heelmeesters Van Bergen, Van Gesscher, Van Hussem, Swagerman en de Bree, alle mannen, die in dien tijd in Amsterdam in hoog aanzien stonden, en voor de hun opgedragen taak volkomen berekend bleken.

Amsterdamsche
Commissie voor
een Comité van
gezondheid.

Nog geen jaar na de benoeming — op 8 Sept. 1797 — bracht deze Commissie aan den Raad der stad een uitvoerig Rapport uit, dat onder den titel van „Rapporten strekkende als Bylagen tot de verzameling van stukken, betrekkelyk de aanstelling van een Comité van gezondheid of Commissie van geneeskundig toezicht te Amsterdam”, in 8 stukken niet minder dan 35 Rapporten omvat. Zij zijn in 1798 in druk uitgegeven.

Deze arbeid, in alle opzichten getuigende van een helder inzicht in de behoeften der stad aan goede geneeskundige verzorging, werd met belangstelling ontvangen.

De bedoelde Rapporten omvatten :

- „I. alles wat dienstig is tot onderhouding of bevordering van de gezondheid;
- II. alles wat de herstelling der zieken betreft;
- III. alles wat de openbare gestichten betreft, voor zoo veel dezelve op de gezondheid der geenen, die in dezelve vergaderen of gehuisvest worden, invloed hebben;
- IV. alles dat dienstig is om over den staat van gezondheid, de uitgestrektheid en het geweld der ziekten, de sterfte der Ingezetenen, het af- of toeneemen der volkrykheid te oordeelen;
- V. de schikkingen die er zouden kunnen gemaakt worden, om een voldoende onderwijs daar te stellen in de Genees-, Heel-, Vroed-, Schei- en Artsenymengkunde; en byzonderlyk in de scheeps-Genees- en Heelkunde.”

In de eerste rubriek vindt men de volgende onderwerpen behandeld: het regenwater, het schuitenwater, de vervalsching van bieren, wynen en geestryke dranken; vleesch, visch en verdere vaste spyzen en hunne vervalsching; tinnen, koperen en aarden vaatwerk, terwyl onder de vyfde wordt gehandeld: over de Doctoren, Chirurgyns, Apothekers, Vroedmeesters en Vroedvrouwen; het verkoopen van geneesmiddelen door onbevoegden; kwakzalvers; gasthuizen; al het geen dienstig is om te oordeelen over den staat van gezondheid, enz.; het geneeskundig onderwijs.

Op advies dezer voorbereidende Commissie, werd reeds in het begin van 1798 door den Raad van Amsterdam benoemd eene „Commissie van geneeskundig toezicht”, welke grootendeels gekozen was uit de gedefungeerde Commissie van voorbereiding.

De omstandigheden, waaronder in de verschillende steden van ons vaderland de opheffing der Gilden-^{Opheffing van het Haagsche Collegie.} colleges geschiedde, loopen nog al uiteen. Dat van 's-Gravenhage ontving, 14 October 1798, een schrijven van wege het gemeentebestuur, waaruit bleek, dat het college werd geacht te behooren tot die corporatiën of broederschappen van neeringen, ambachten of fabrieken, die bij Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, in dato 5 October 1798, waren ontbonden.

Het Haagsche Collegium was het met die opvatting van het Gemeentebestuur niet eens, en wendde zich om inlichting aan den „Agent van nationale opvoeding” der Bataafsche Republiek met de volgende missive:

„Burger Agent!

„Het Collegium Pharm. gezien hebbende eene Bekendmaking van het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage, in dato 14 October l.l., waarbij hetzelfde Bestuur het bovengemelde collegie onder de Publicatie van het Uitvoerend Bewind van 5 October j.l., aangaande de ontbinding van alle gilden, corporatiën of broederschappen van neeringen, ambachten of fabrieken betrokken heeft.”

„En daar wy begrypen dat dit in 't geheel de meening der Publicatie niet zyn kan, vermits dezelve alleen spreekt van neeringen, ambachten of fabrieken en niet van kunsten en wetenschappen, waaronder naar ons inzien de Pharmacie behoort, zoo is het ons voorgekomen, alvorens aan de Bekendmaking van het Bestuur alhier, namelyk de overgifte van alle effecten, gelden, boeken, charters en papieren aan de daarby aangestelde Commissarissen te kunnen voldoen, de beslissing van U (aan wien volgens de Staatsregeling het oppertoezicht over de geneeskundige collegies is aanbevolen) te moeten inwachten.”

„Het is daarom dat wy de vryheid nemen u te verzoeken, te mogen weten of wy aan de Bekendmaking van het Gemeentebestuur alhier van 14 Oct. j.l., en welke hier bygevoegd is, verplicht zyn te moeten obedieeren, dan of wy ingevolge de Staatsregeling alleen onder uw agentschap en toezicht behooren, en ons als zoodanig considerende in onze functien van regenten van voornoemd collegie moeten blyven voortgaan totdat deswegen een algemeen plan van directie zal zyn daargesteld.”

(w. g.) J. A. DE SWAAN.

Hierop antwoordde de Agent, d.d. 27 October 1798, dat hij niets beslist kon zeggen, maar den raad gaf om vooralsnog niet met Commissarissen in onderhandeling te treden, noch boeken, papieren enz. af te geven.

Den 2^{den} November daaropvolgend ontving het Haagsche college de mededeeling van het Gemeentebestuur, dat uitvoering aan de ontbinding moest gegeven worden. Naar aanleiding hiervan werd eene commissie benoemd om bedoeld Bestuur opmerkzaam te maken, „dat geene desobediëntie aan de gestelde machten de daden van het collegie bestuurt, maar dat het handelt op gezag van den Agent van Nationale opvoeding, aan wien bij de Constitutie de geneeskundige Staatsregeling speciaal was opgedragen, daar hij, Agent, het collegie gelast had met zijne werkzaamheden voort te gaan, tot tijd en wijle eene andere regeling zou aangekondigd worden.”

In het begin echter van 1799 werd ook dit Collegium van hooger hand opgeroepen om opening van zaken te verstrekken, waarop nu het volgende werd medegedeeld :

„Burger Agent!

Ingevolge eene notificatie van het Intermediair administratief Bestuur van 't voormalig Gewest van Holland, dd. 7 Jan. 1799, hebben wij de eer U bij dezen te zenden de navolgende opgaven omtrent het Collegium pharmaceuticum :

Het collegie bestaat uit vijf personen, te weten : de Deken, drie Hoofdmannen en een Secretaris.

Het collegie heeft in gebruik een kamer door de stad verstrekt, waarin zich bevinden eene simpliciakast, benevens eenige gereedschappen tot het examen manuale, alsmede verscheidene rariteiten en eenige boeken.

De stad contribueert aan het collegie jaarlijks

f 300, waarvan *f* 250 voor de inspectie der winkels en *f* 50 voor brandstoffen enz. bestemd zijn.

Een candidaat, zijn proeven aangegeven hebbende, betaalt *f* 285, wanneer het een Hagenaar is; *f* 260, zoo het een apothekerszoon is, en zoo 't een vreemdeling is *f* 310. Een meesterknecht *f* 73.

Ieder apotheker betaalt jaarlijks *f* 3.— ieder drogist dertig stuivers. Iedere knecht en leerling betaalt bij zijn intekening *f* 3.— en bij het afhaken van zijn leerbrief na het expireeren zijner leerjaren, *f* 5.—.

Het getal der apothekers bedraagt 21, dat der drogisten 8.

De werkzaamheden van het collegie omvatten de verplichting voor de leden, om eenmaal's maands te vergaderen ter behandeling van voorkomende zaken en het inschrijven van knechts en leerlingen.

Eene commissie uit het collegie is verplicht (met eene commissie van stadsdoctoren, welke beide commissiën met de Inspectie belast zijn) ten minste eens in 't jaar, of zoo dikwijls dit noodig wordt geacht, volgens de Instructie, waarvan er één aan u reeds is ter hand gesteld, te vaceeren tot de Inspectie van de apothekerswinkels, ten einde met alle exactitude de aldaar voorhanden zijnde simplicia, composita, chemicalia etc. te examineeren en meteen te waken, dat de apothekerswinkels in eene behoorlijke orde onderhouden worden, door bij zoodanige inspectie de kwalijk bereide of bedorven geneesmiddelen af te keuren en weg te werpen, en die apothekers in

de bij de Instructie vermelde boeten ten profyte van de armen te bekeuren, en dus doende mede te werken tot het groot belang van alle lijders.

Het collegie is ook verplicht met stadsdoctoren, welke alhier het Collegium medicum uitmaken, de voorkomende candidaten te examineeren in het examen theoret. Latinum, Simplicia, Botanie en manuale, waarvoor ons collegie aan stadsdoctoren uit bovengemelde inkomsten voor ieder examen hun de leges betaalt.

Het collegie betaalt ook uit gemelde inkomsten de knechts, alsmede den stadsbode, die bij het inspecteeren der winkels adsisteert.

Namens het Collegie"

Met kloeken zin heeft het Haagsche Collegium pharmaceuticum nog enkele jaren voor zijn bestaan gestreden, tot het eindelijk op 30 Mei 1806 zijn gansche bezit aan de inmiddels reeds opgetreden „Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht" overgaf. Het bestond uit een recepis van f 160.— voorts uit 15 stel zilveren lepels en vorken, benevens het archief, de boeken en vele rarieteiten.

Twee leden van het Collegium hadden zitting gekregen in de nieuwe Commissie. Het waren de Apothekers Pierre Jean de Fontaines en Pieter Heyligers.

De overige Collegia medica of pharmaceutica in de verschillende steden des lands gingen allengs, zonder of wel onder geringeren tegenstand dan die van het Haagsche Collegium, hun einde te gemoet.

De hoogst bedenkelijke toestand van ons vaderland was overigens wel in staat om de gemoederen voortdurend in angstige spanning te houden, en te dwingen tot lijdelijke onderwerping in zooveel, wat, onder andere omstandigheden, wellicht tot heftige tegenweer zou geprikkeld hebben.

Opheffing van
het Collegium te
Dordrecht.

Zoo vindt men in de notulen van het Collegium pharmaceuticum te Dordrecht opgeteekend, dat in zijn vergadering van 2 Nov. '98 mededeeling gedaan werd van eene ingekomen Publicatie van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, waarin werd verboden voortaan in de aangestelde rangen te vergaderen. Er werd besloten verder als „individuele personen” bijeen te komen.

Briefwisseling
tusschen het
Haarl. Collegi-
um en de Com-
missie te Am-
sterdam.

In Haarlem werd het Collegium medicum eerst vele jaren later ontbonden. Nog in 1802 voerde het de volgende correspondentie:

„De Commissie van Geneeskundig Toezicht der stad Amsterdam aan het Collegium medicum der stad Haarlem.”

„Geachte Medeburgers!

Daar wij in de Haarlemmer Courant van 23 Sept. l.l. gezien hebben eene advertentie van J. Tersier, daarbij aanbiedende zijne gewone Magnesia Anglicana met bijvoeging der geneeskrachten door hem daaraan toegeschreven, en hij hierin (vooral met opzicht tot het laatste) zoowel als de courantiers, tegen het Besluit van het Uitvoerend Bewind d. d. 7 Nov. 1800 gehandeld heeft, is bij

ons geresolveert den eersten voor onze Commissie te ontbieden om hem te ondervragen wegens de overtreding van dat Besluit enz en aan UEd. per missive te verzoeken (hetgeen wij bij dezen de vrijheid nemen te doen) dat gijlieden den Haarlemmer courantier aan het gemelde Besluit van het Uitvoerend Bewind herinnert of zoodanig handelt als UEd. zult vermeenen te behooren.

Heil en achting:

De Commissie voornoemd en uit
deszelfs naam:

AMSTERDAM, (w. g.) A. LAUWERENBURGH,
1802, 2 October. *Secretaris."*

Het antwoord hierop luidde:

„Geachte Kunstgenooten!"

„In antwoord op UEds. missive van den 2^{den} October ll. hebben wij de eer te berichten, dat wij de noodige voorziening hebben genomen, ten einde den courantier te beletten om in het vervolg eenige advertentie te plaatsen, welke tot bevordering van kwakzalverij zoude kunnen strekken."

Waarmede enz.

HAARLEM, 10 Oct. 1802.

Het in het eerstgenoemde schrijven aangehaalde Besluit van 7 Nov. 1800, uitgevaardigd door het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, bevat inder-

daad onder het opschrift: „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap!” vrij scherpe bepalingen tegen de onbevoegde uitoefening van eenigen tak der Genees- en Apothekerskunst.

Wetenschappelijke arbeid in het laatst der 18e, en het begin der 19e eeuw.

Te midden van al de beroering, waaraan ons vaderland ten prooi was, ging de wetenschappelijke lust toch niet geheel verloren. Als bewijs daarvoor strekken de verschillende uitgaven van velerlei geschriften, ook van meer bepaald pharmaceutischen aard.

In 1794 verscheen eene Nederlandsche vertaling der in 1792 in het licht gegeven vierde uitgave van het zoo beroemde „Lehrbuch der Apothekerkunst von Karl Göttfried Hagen,” welk boek zulk een machtigen invloed op de wetenschappelijke ontwikkeling der Duitse apothekers heeft uitgeoefend.

Hagen was „Hofapotheker, Medicinalrath und Professor der Physik und Chemie zu Königsberg”.

Onder de Duitse apothekers was hij als „Vater Hagen” algemeen bekend en geëerd.

Zijn werk beleefde negen uitgaven, waarvan de laatste in 1821 is verschenen.

Leerboek der Apothekerskunst van Hagen.

De Nederlandsche uitgave draagt den titel van Leerboek der Apothekerskunst. Utrecht 1794. 2 dln. 8°. De naam van den vertaler wordt in deze uitgave niet genoemd, en diens maatschappelijke betrekking laat zich uit zijn Voorrede zelfs niet gissen.

Het werk zelf wordt als de eenige voor den arts en apotheker onmisbare handleiding aangeprezen, en op dien grond de vertaling verdedigd.

De inhoud is in vier afdeelingen gesplitst, waarvan in de eerste: de apothekerskunst in het algemeen, alsmede de utensiliën enz. worden behandeld, terwijl de overige: de ruwe geneesmiddelen, de pharmaceutische bewerkingen en eindelijk de pharmaceutische praeparaten beschrijven.

Ook in 1807 is nog eene Nederlandsche bewerking, naar eene latere Hoogduitsche uitgave, verschenen.

Ongeveer in denzelfden tijd leefde en werkte in Hermbstädt. Deutschland voor de ontwikkeling der pharmacie, Sigismund Fried. Hermbstädt, die aanvankelijk in Erfurt in de Geneeskunde studeerde, maar later zich vooral wijdde aan de beoefening der practische Pharmacie, en, nadat hij in 1786 tot Med. et Philos. Dr. bevorderd was, van 1797 af als „Hofapotheker, Medicinalrath, Mitglied der Academie und Professor der Chemie, Pharmacie und Technologie”, vele jaren in Berlijn werkzaam is geweest.

Hermbstädt bezorgde in 1792 de Duitsche vertaling van Lavoisier's *Traité de Chimie*, alsmede van Scheele's werken en schreef zelf vele pharm.-chemische en chem.-techn. boeken. Onder de eerste had vooral zijn „Catechismus der Apothecarskunst” voor de Pharmacie van dien tijd eene groote beteekenis. Dit boek werd in onze taal overgebracht door den Amsterdamschen Apotheker F. M. Lijnen en in 1799 uitgegeven onder den titel van „Catechismus der Apothekerskunst of eerste grondbeginselen der Artsenijmengkunde.” De vertaler wijst er in zijn Voorbericht op, dat het boek vooral dienen moet om eerstbeginnenden te onderrichten en hen op te leiden tot verder geregeld onderzoek. Eene

Catechismus
der apothekers-
kunst van
Hermbstädt, ver-
taald door Lij-
nen.

onderwijzing als deze acht hij ten hoogste noodig, en bij het gemis van een dergelijk werk in onze taal, meende hij met deze overzetting een nuttigen arbeid te verrichten.

De Catechismus omvat:

1ste Hoofdstuk: Bepaaling, oogmerk, verdeling en beschouwing der artsennijmengkundige bewerkingen;

2de Hoofdst. Van het vuur, de lucht, het water en de aarde;

3de „ Van de geneesmiddelen uit het minstoffelijk rijk en van hunne bereidingen;

4de „ Van de geneesmiddelen uit het plantenrijk en van hunne bereidingen;

5de „ Van de geneesmiddelen uit het dierenrijk, waarbij o.a. „de menschelijke harsenpan” is opgenomen, ook de „regenwormen” en de „May-worm”, de Pissebedden en het Kikvorschenzaad (sperma ranarum).

Het 6de Hoofdst. behandelt „de zamengestelde geneesmiddelen” en is in 14 Afdeelingen verdeeld, beginnende met „De loogzoutachtige geneesmiddelen” en eindigende met „Pleisters, Zalven en Smeersels”.

Aanhangsel
tot genoemd
werk.

Een jaar later — in 1800 — bezorgde Lijnen ook de vertaling van „Hermbstädt's „Aanhangsel tot den Catechismus der Apothekerskunst”, behelzende „eene beknopte verklaring van de grondbeginselen en de daarop gegronde bewerkingen, welke in dat werkje vervat zijn, volgens het Lavoisieriaansche systema.”

In eerstgenoemden Catechismus namelijk waren meerendeels nog de scheikundige leerstellingen van

Stahl gevolgd, en bij de snelle ontwikkeling der scheikundige begrippen van Lavoisier, had Hermbstädt te recht gemeend, dat het noodzakelijk was deze laatste ook in zijn werk toe te passen. De vertaling van dit „Aanhangsel” was dus toen even noodig als nuttig.

DERDE TIJDVAK.

AANVANGENDE BIJ DE OPRICHTING DER COMMISSIËN
VOOR GENEESKUNDIG TOEVOORZICHT
IN 1798 EN EINDIGENDE MET DE INVOERING
ONZER THANS VIGEERENDE GENEESKUNDIGE WETTEN EN
DE DAAROP GEVOLGDE INVOERING
DER PHARMACOPOEA NEERLANDICA ED. II.

Commissie van
geneeskundig
Toevoorzicht
te Amsterdam.

De in het begin van 1798 in Amsterdam benoemde Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht bestond uit Prof. J. H. van Swinden, voorzitter; Prof. G. Vrolik, 1ste secretaris; de Apothekers W. van Barneveld, T. P. Schonk, A. Lauwerenburgh, F. M. Lijnen en E. P. Swagerman, benevens 7 genees- en heilkundige leden.

Zij hield hare eerste vergadering op 28 Februari 1798, den dag nadat het Collegium medicum voor het laatst was bijeen gekomen. Uit haar midden benoemde zij verschillende subcommissies, zooals tot het afnemen der examens van heel- en vroedmeester, scheepsgeneesheer, van apotheker en apothekersknecht, alsmede die voor het visiteeren der apotheken en scheepskisten. Tevens regelde zij de bijdragen voor den Hortus.

Deze eerste Amsterdamsche Commissie van genees-

kundig toevorzicht vond bij haar optreden niet weinig tegenstand.

Z66 ernstig was de verdachtmaking van hare bedoelingen, dat een zekere D. M., heelmeeester te Amsterdam, het noodzakelijk achtte het publiek voor te lichten in een brochure, getiteld: „Iet aan myne kunst- en stadgenooten over het uitgestrekte nut, hetwelk de ingezetenen deezer stad in 't algemeen en de beoefenaars der Heelkunde in 't byzonder te verwachten hebben van de werkzaamheden der alhier aange- stelde Commissie van geneeskundig toevorzicht. 1798.”

In dit geschrift wordt de werkring der Commissie uiteengezet, de noodzakelijkheid van meerdere zorg voor de gezondheid der ingezetenen aangetoond, de verdiensten der leden opgenoemd en „hare vijanden in al hun eigenwaan en domheid tentoongesteld.”

De examens voor apotheker werden door de Commissie weinig gewijzigd, zooals o.a. blijkt uit dat, hetwelk in November 1804 aan Frans Poortenaar door de sub-commissie werd afgenomen. Door den Voorzitter op 29 November getenteerd in de Latijnsche taal, waarvoor de candidaat *f* 15.— betaalde, volgde daarna zijn theoretisch examen, waarvoor *f* 250.— moest geofferd worden. Hierop werden hem 8 praep. ter bereiding opgegeven en wel 5 galenica en 3 chemicaliën. Voor onkosten werd gevorderd *f* 9.— 9 stuivers. Eerst op 20 December daaraanvolgend werd de candidaat geadmitteerd. Het geheele examen had ruim *f* 274.— gekost.

De apotheker-examens bij de eerste Amsterd. Comm. voor geneesk. toevorzicht.

Ook deze Commissie had niet minder dan het voormalige Collegium medicum allerlei geschillen na te gaan en te vereffenen. Onder hare Rapporten is er

Een commissoriaal onderzoek.

o.a. een te vinden, gedateerd 4 Juni 1801 en on-
teekend door de leden: A. Lauwerenburgh, W. van
Barneveld en F. M. Lijnen, in zake een onderzoek
van een braakmiddel, dat voor vergiftig werd gehouden
en derhalve naar de meening der Rapporteurs moest
bevatten:

a. Mercurius sublimatus corrosivus; of *b.* Arsenicum;
of *c.* Saccharum saturni of andere looddeelen.

Om dit uit te maken pasten zij de volgende rea-
gentia toe: voor *a*, het goud, het liquor probatorius
Hahnemanni, het alcali fixum en het aqua calcis;
voor *b*, het liquor prob. Hahnem. en het droppelen
van eenig vocht in het vuur, om den eigenaardigen
knoflookreuk waar te nemen; voor *c*, het liquor prob.
Hahnem. alleen, als zijnde voldoende.

In een bijgevoegde lijst is aangegeven, hoe deze
reagentia met negatieven uitslag werden toegepast.

Rapporten in
zake geneesk.
staatsregeling
door dezelfde
Commissie.

Nog in hetzelfde jaar van hare benoeming verstrekte
bovenbedoelde Commissie aan den Agent van Nationale
Opvoeding, T. van Kooten, de door dezen verlangde
inlichtingen omtrent eene geneeskundige staatsregeling
in de Bataafsche Republiek.

Adres van
Dr. Heilbron te
dezer zake.

Ten opzichte van dit groote volksbelang, dat door
de toenmalige landsregeering, te midden van al de
politieke bezwaren, ijverig voorgestaan, en bij den
toenmaligen ontredde toestand dan ook dringend
gevorderd werd, was reeds op 27 April 1796 door
den Haagschen geneesheer, Dr. D. Heilbron Cz.,
een „Adres en Vertoog” aan de Nationale Vergadering
ingediend.

Dit stuk, door de Burgers Representanten met waar-

deering ontvangen, en in 1797 met talrijke bijdragen door den druk algemeen verspreid, heeft krachtig bijgedragen tot de later gevolgde wettelijke regeling van dit gewichtige onderwerp.

De noodzakelijkheid aan beter onderwijs voor de aanstaande apothekers wordt op pag. 34 van dit adres als volgt aangeduid:

„De Artsenijmengkunde of wel de Artsenijkundige scheikunde is waarlijk, zoo voor de geneeskunst als voor het lijdende menschdom, van geen minder belang als de reeds afgehandelde vakken. Zij heeft dit met deze gemeen, dat ook zij in een minder luisterrijken staat is dan zij behoorde te zijn, en waarvan de voornaamste oorzaken kunnen toegeschreven worden, even als bij de Heel- en Vroedkunde, aan de slecht ingerichte leerwijze en aan de minderen gelegenheid om onderwezen te worden; de leerling dezer konst wordt ook zonder door taalen en wetenschappen voorbereid te zijn, welke echter in den tegenwoordigen uitgebreiden staat dier konst onontbeerlijk zijn, reeds in zijn jonge jaaren in een winkel gesteld, en begint, om zoo te zeggen, terstond met het laatste gedeelte zijner konst, namelijk met het uitoefenende gedeelte. Zoo hij nu nog daarenboven het ongeluk heeft, en welk, helaas! dikwerf stand grijpt, om zoodanigen meester te treffen, die of uit onkunde, of uit geringe werklust, nimmer het voorname werk zelf doet, en de scheikundige geneesmiddelen van de zoogenaamde chymisten koopt, zoo blijft hij natuurlijk van het kern zijner konst verstoken, drukt vervolgens de voetstappen van zijn meester, en wordt ook een halfgeleerde.

Van hoeveel belang echter het tegengestelde is, blijkt uit hetgeen de Groningsche Hoogleeraar Driesen in eene redevoering over deeze gezegd heeft, en wordt ook niet weinig gestaafd, door de vorderingen, welke sedert eenige jaaren buiten 's lands in dit uitgebreide en niet minder nuttige vak gemaakt zijn, en het algemeen nut welk hieruit ook reeds gesproken is en men nog te wagten heeft; uit welk alles intusschen ten duideljksten blijkt, dat hier te lande nog veele gapingen in deezen plaats hebben.

De middelen ter verbetering nogthans schijnen hier uit den aart der gebreken zelve voort te vloeijen en zouden wel bijzonder moeten bestaan, in een meer geregeld en grondig onderwijs der talen en wetenschappen, die zoowel middelijk als onmiddelijk op deze konst betrekking hebben; waarbij dan nog kon gevoegd worden eene betere inrichting van het examen op sommige plaatsen, althans dat de reeds gemaakte inrichtingen, zoolang daarbij geene veranderingen gemaakt worden, zonder eenige oogluiking nagekomen worden.

Bijzonder dienstig zoude het uit dien hoofde zijn, ten opzigte der eigenlijke schei- en artsenijskunde, indien men kundige en werkzame apothekers tot leermeesters verkoos; zoodanige inrichting zoude ook min kostbaar zijn, daar er bij zoodanige leermeesters immers gelegenheid is om de noodige scheikundige bereidingen voor te stellen, en zelfs zoude de lands- of stadskasse weinig of wel geheel geene gelden hieraan behoeven te besteeden, indien ieder leerling gehouden was, deze lessen aanhoudend bij te wonen

en daar jaarlijks een honorarium voor te betalen.

Het is niet geheel onwaarschijnlijk, dat ook buiten deze gebrekkige leerwijze, de mindere achting voor deze kunst, en de hieruit ontstaande gevolgen, iets toebrengen tot de onvolmaaktheid derzelve, zooals gemelde Hoogleeraar Driessen aangemerkt heeft, welke derhalve zelfs voorstelde om den apothecar den eertitel van Doctor in de Artsenykunde te geven; edoch schijnt mij zulks in dit geval niet van dit belang, vooral in zijn gevolgen te zijn als bij de Heelkunde, en wel voornamelijk omdat de apothecarswinkels in ons land, gemeenlijk voor eene tamelijke somme gelds gekogt worden, en men dus immer grond heeft te vermoeden, dat de jongelingen zich op deze kunst toeleggende, voor het grootste gedeelte wel van zoodanige vermogende klasse zijn, dat zij de nodige kosten kunnen opbrengen om al het verrichte grondig te leeren."

Ten slotte wijst de schrijver nog op het groote misbruik, ontstaande door uitoefening van het vak door onbevoegden, en op de noodzakelijkheid tot het invoeren van een algemeen Dispensatorium voor de geheele Republiek."

Nauwelijks twee jaar later werd in zake de algemeen gewenschte geneeskundige staatsregeling door den Commissaris J. van Heeteren Jr. aan den Agent van Nationale opvoeding — toen J. H. van der Palm — een rapport uitgebracht, dat zonder twijfel ook grooten invloed heeft gehad op den gang der later gevolgde beslissingen.

Rapport van den Rijkscommissaris in zake de geneeskundige staatsregeling.

Dit stuk vangt aldus aan:

„Burger Agent!

Nooit is eene taak door mij met meer genoegen begonnen en afgewerkt dan welke gij mij hebt opgelegd om een ontwerp te vervaardigen, volgens hetwelk het toevoorzigt voor de uitoefening der Genees- Heel- Verlos- en Artzenymenykunde in de geheele Republiek zoude behooren ingericht en de noodige collegiën in werking gebragt te worden ter regeling en bevordering dezer nuttige konsten. De overtuiging toch van de meenigvuldige grove misbruiken, welke in de beoefening der geneeskunde en derzelver aanverwante vakken in ons Gemeenebest tot den hoogsten trap gestegen zijn, en het strelend vooruitzicht van iets te zullen toebrengen om dezelve uit den weg te ruimen, heeft bij mij de zwarigheden verligt, welke natuurlijk in een werk van dien aart gelegen zijn.

Het is u uit de Retroacte van het Agentschap bekend, dat bereids door den Burger van Kooten, in het begin dezes jaars, niet alleen de noodige berichten over den staat der geneeskunde, en de konsten, welke met dezelve in betrekking staan, zijn ingewonnen, maar ook de Ordonnantiën, Reglementen, Wetten, Gildebrieven en andere Documenten zijn gerequireerd, welke tot nog toe in de voormalige gewesten, en in de verschillende plaatsen der Republiek, vigeren. Zedert dien tijd waren door mij de bouwstoffen verzameld tot het ontwerpen van een Plan van Geneeskundige staatsregeling; en ik had reeds een groot gedeelte van hetzelfde vervaardigd, hetwelk ik de eer had aan uw oordeel te onderwerpen, toen mij door u vele

zwarigheden werden ingebracht, om een Plan, hetwelk den geheelen omvang der Geneeskundige staatsregeling, zoo met betrekking tot de bevordering en bewaring van de gezondheid der ingezetenen als de genezing van zieken, en het geneeskundig onderwijs zoude bevatten, op éénmaal aan het Uitvoerend Bewind voor te dragen, en, al werd hetzelfde geaggreëerd, in werking te brengen. Overtuigd van de juistheid uwer aanmerkingen, heb ik uwen raad opgevolgd, om mij liever vooreerst alleen te bepalen tot het beramen van een ontwerp, hetwelk voornamelijk kon dienen om te zorgen, dat in het vervolg het genezen van in- en uitwendige ziekten en gebreken, het verlossen van vrouwen, en het bereiden van geneesmiddelen niet dan aan kundige mannen wierde toevertrouwd, en de misbruiken opgeheven, welke thans in deze vakken plaats vinden; en hetwelk tevens ten grondslag konde strekken, om naderhand zoodanige verbeteringen en nieuwe plans in te voeren, als welke ter bereiking van de heilzame oogmerken eener geneeskundige Staatsregeling nuttig of noodzakelijk mogten geoordeeld worden.

Ten dien einde is door mij het „Reglement van Geneeskundig Bestuur in de Bataafsche Republiek” vervaardigd, waarover ik reeds meermalen de eer had met u te raadplegen, en hetwelk ik bij dezen aan uw verlicht oordeel submitteer.”

Verder wordt in dit Rapport voorgesteld het bedoelde reglement te doen drukken en te verzenden aan zoodanige collegiën en kundige mannen als noodig geacht wordt daarover te raadplegen om verzekerd

te zijn van den bijval der meest geaccrediteerde Genees-, Heel-, Verlos- en Artsenijmengkundigen in de Republiek, wanneer het Reglement in het vervolg zoude mogen ingevoerd worden.

„Het toezicht over de uitoefening der geneeskunde en der daaraan verknochte konsten” werd bij het voorgestelde Reglement opgedragen aan Departementale en Plaatselijke Commissiën van Geneeskundig bestuur, die de voormalige chirurgijns-gilden, collegia medica, enz., zouden vervangen.”

„Om de klagten, welke met regt van alle kanten worden ingebracht over de onkunde van de uitoefenaars der Genees-, Heel-, Verlos- en Artsenijmengkunde te doen ophouden en te zorgen dat de gezondheid en het leven der ingezetenen niet worden in de waagschaal gesteld, behooren voornamelijk twee middelen aangewend te worden, hierin bestaande: 1° dat van wegen het Gouvernement eene ruime gelegenheid worde verschaft aan hun, die zich op gemelde konsten willen toeleggen, om alle die kundigheden te verkrijgen, welke tot eene verstandige uitoeffening derzelve vereischt worden, 2° dat het Gouvernement zich verzekere, dat zij, aan wien deze uitoeffening wordt gepermitteerd, niet alleen de theoretische, maar ook de praktische bekwaamheden bezitten, zonder welke de gewigtige taak van in- of uitwendige ziekten te genezen, vrouwen te verlossen en geneesmiddelen te bereiden, aan hun niet kan worden toevertrouwd. Een wel ingericht Genees-, Heel-, Verlos- en Artsenijmengkundig onderwijs, en het gestreng afnemen van examina in de meer gezegde vakken zijn derhalve tot het berei-

ken dezer heilzame doeleinden volstrekt noodzakelijk."

Ten einde alle onbevoegde personen te kunnen weren, werd voorgesteld „om de diplomata van de Heel- en Vroedmeesters, Apothecars en Vroedvrouwen te controleeren en te verwisselen voor Nationale diplomata."

Verder wordt het bijgevoegde concept-reglement toegelicht, en aangetoond, hoe het de verschillende ingeslopen misbruiken zal beteugelen. Scherpe bepalingen waren er in opgenomen tegen overtreding der bevoegdheid, en zooveel mogelijk gezorgd, dat de doctoren zich voortaan alleen zouden bepalen bij het genezen van inwendige ziekten, „opdat het misbruik, dat in onderscheidene steden plaats had, eindelijk zou ophouden, dat namelijk de doctoren met de apothecars een contract aangaan omtrent het leveren van medicamenten; dat zij de medicijnen, welke zij voorschrijven, in een bepaalde winkel laten gereedmaken en dat zij deze ook wel zelve aan de lijders leveren, zoodat deze hunne rekeningen niet van de apothecars, maar van hun artsen ontvangen."

„Ziedaar, Burger Agent!" zoo eindigt dit uitgebreide stuk, „de consideratiën, welke ik, bij het indienen van mijn Reglement van geneeskundig Bestuur aan uwe aandacht heb willen voorstellen.

Heil en eerbied!

(w. g.) J. VAN HEEKEREN JR."

Bedoeld concept-reglement bestaat uit 210 artikelen en regelt „de inrichting en werkzaamheden der Departementale commissiën; de admissie van Artsen, Heel-

meesters, Vroedmeesters, Apothecars en Vroedvrouwen; de examina en proeven van genoemde personen; de inrichting en werkzaamheden van de Plaatselijke commissiën van geneeskundig Bestuur; de uitoefening der genees-, heel-, verlos- en artsenijmengkunde", terwijl het laatste hoofdstuk „wetten tegen onbevoegden" bevat.

„Geenen drogisten, kruidwinkeliers, kruidtellers of andere onbevoegde personen zou het voortaan vrij staan eenige samengestelde geneesmiddelen te vervaardigen of te verkoopen, enkelvoudige te vermengen of doctorale voorschriften gereed te maken, noch op eenigerlei wijze te treden in de functiën van eenen apothecar, op een boete van 50 gulden, telkens te verdubbelen".

„Geenen courantier zou vermogen eenige advertentie van genezing van ziekten en gebreken in zijne Courant te plaatsen, of ook eenige geneesmiddelen in de Nieuwspapieren bekend te maken of aan te bevelen, dan wanneer het hem gebleken is en hij bij de advertentie daarvan aanduidt, door welke Departementale Commissie van geneeskundig Bestuur dezelve zijn geëxamineerd en geëxamineerd, op een boete van 25 gulden telkens".

„Het zou aan niemand vrijstaan eenige geheime geneesmiddelen te verkoopen, aan te bevelen of toe te dienen, dan wier deugdelijkheid, onder verband van geheimhouding, bij eene Departementale Commissie is gebleken, op een boete van 25 gulden, telkens te verdubbelen."

„Ook niemand zou, hetzij in de Nieuwspapieren,

hetzij door gedrukte biljetten, of op eenige andere wijze vermogen geneesmiddelen bekend te maken of aan te bevelen, op een boete van 25 gulden telkens”.

„Hoefsmeden, Paardemeesters, Scherpregters, of andere soortgelijke lieden zouden zich op geenerhande wijze mogen inlaten met het genezen van menschen, of medicamenten aan iemand mogen verkoopen”.

„Geen kwakzalvers, kasjesloopers, astrologisten, horoscooptrekkers, piskijkers, magnetiseurs en andere soortgelijke bedriegers zouden voortaan worden geduld”.

Dit concept-reglement, in vele opzichten een belangrijk stuk voor dien tijd, kan als de grondslag beschouwd worden, waarop de latere, stuk voor stuk, uitgevaardigde geneeskundige verordeningen steunden.

Het eerste Besluit in bedoelden zin van het „Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek” werd uitgevaardigd op 7 November 1800 — het zesde jaar der Bataafsche vrijheid — en bevat de reeds vermelde, en vrij scherpe bepalingen tegen de onbevoegde uitoefening van eenigen tak der Genees- en Apothekerskunst.

Onbevoegde
uitoefening.

Bij een daaropvolgend Besluit van 3 Januari 1801 werden „Departementale Commissiën van geneeskundig Bestuur opgericht en gevestigd te Groningen, Leeuwarden, Zwolle, Deventer, Arnhem, Utrecht, Amsterdam, Leyden, Haarlem, den Haag, Rotterdam, den Bosch, Nijmegen, Middelburg en Dordrecht.

Departementale
Commissiën.

Eene „Commissie van Geneeskundig Bestuur van het Departement van den Amstel” was 17 December 1801 geconstitueerd onder het presidium van Prof. G. V r o l i k, aan wien als secretaris was toegevoegd C a s p.

Rensing. Zij vergaderde in de kamer van de Commissie van geneeskundig toezicht. Of deze departementale Commissie van geneeskundig Bestuur inderdaad in functie is geweest, kon niet worden opgespoord, ofschoon zij ruim twee jaar heeft bestaan. Waarschijnlijk is dit echter niet, daar de Commissie van geneeskundig Toezicht tot in 1806 alle examens afnam en de visitatiën verrichtte.

De werkring van de Departementale Commissiën werd nader geregeld bij Besluit van 10 Mei 1803 — nu uitgaande van het „Wetgevend Lichaam der Batavische Republiek” — en aan dezelve den naam gegeven van „Departementale Commissie van Geneeskundig onderzoek en toezicht”.

Hare werkzaamheden waren:

- 1° „het onderzoek en de beoordeeling van de bekwaamheid of bevoegdheid dergenen, welke zich tot de exercitie van eenigen tak der geneeskunde in haar Departement etablisseeren;
- 2° het toezicht binnen haar Departement op de richtige en goede exercitie van de practijk der geneeskundige wetenschappen door reeds geëtabliseerden;
- 3° eene behoorlijke waakzaamheid te toonen bij het onverhoopt ontstaan van epidemische ziekten binnen haar Departement, gelijk mede omtrent alles wat de verbetering der geneeskundige practijk in derzelver geheelen omvang, alsook de bevordering van de gezondheid der Ingezeten in het algemeen aanbelangt.”

Stedelijke
Commissiën.

Tevens werden de Gemeentebesturen gelast om in

werking te brengen „Stedelijke Commissiën van geneeskundig Toevorzicht”, bestaande uit een geschikt getal genees- heel- verlos- en artsenyumengkundigen.

Deze Commissiën moesten het „Plaatselijk Toevorzicht” uitoefenen over alle takken der geneeskunde, en de algemeene of plaatselijke wetten, dien-aangaande bestaande of nog te emanereen, helpen handhaven en doen observeeren. Zij hadden bijzonder hare aandacht te vestigen op middelen ter voorkoming, dat voortaan geene geneesmiddelen door Med. doctoren, vooral in de groote steden, aan de zieken geleverd werden.

In deze troebele tijden van ingebeelde vrijheid, waarin ons vaderland had gehoopt gelukkig te zijn, maar het in geene deele was, kon aan krachtige uitvoering der uitgevaardigde Besluiten wel niet gedacht worden. Zoo was het ook nu nog zelfs mogelijk om zich hier te lande als apotheker te vestigen zonder een bepaald examen af te leggen, zooals dat in den gildetijd, herhaaldelijk, trots de toen bestaande verordeningen, geschiedde. Menigeen, die lager onderwijs had genoten — een voorrecht toen alleen bereikbaar voor den gegoeden burgerstand — in het Latijn eenigszins bedreven was en enkele jaren bij een gevestigden apotheker had gediend, vestigde zich zonder het afleggen van eenig examen als apotheker. Eerst na de inlijving van ons land bij het Fransche Keizerrijk, werden de uitgevaardigde wetten streng gehandhaafd.

Geen wonder derhalve, dat men aanvankelijk langs anderen weg trachtte te gemoet te komen aan de

groote bezwaren, die uit de gebrekkige uitbreiding en handhaving der geneeskundige staatsregeling ontsproten. Daarenboven het provincialisme was ook nog volstrekt niet gefnuikt.

Departement-
taal Bestuur van
Holland.

Zoo publiceerde het Departementaal Bestuur van Holland, in dato 25 October 1803, een „Reglement, betrekkelijk de oeffening van alle de takken der geneeskunde binnen dit Departement”, dat aldus aanvangt:

„Alzoo wij in aanmerking hebben genomen, aan de eene zijde, de gebruiken en misbruiken, welke, van tijd tot tijd, in de uitoeffening der differente takken van de geneeskunde zijn ingeslopen, en nog plaats hebben, en aan den anderen kant, het belang, hetwelk er voor de Ingezeten en van dit Departement in gelegen is enz.

Zoo is het, dat Wij, ter bereiking dier heilzame oogmerken en na ingenomene consideratiën en advis van de Medicijnsche Faculteit aan de Hoge Schole te Leyden, goedgevonden hebben te arresteeren, gelijk wij arresteeren bij dezen het navolgend Reglement.”

Daarbij werd het Geneeskundig Bestuur toevertrouwd aan zeker aantal van tweeërlei commissiën, stedelijke en landelijke, verdeeld over de 10 Districten, waaruit het Departement was samengesteld. De werking van elk dezer commissiën is omschreven, terwijl ook de omvang der examens werd bepaald. Het examen voor apotheker is als volgt aangegeven:

„Het onderzoek naar de bekwaamheid zal in drie bijzondere examina bestaan:

In het eerste, zal hij zijn bekwaamheid moeten

toonen in het overzetten uit het Latijn in het Hollandsch van eenig gedeelte der Pharmacopoea, naar dewelke hij zijne bereidingen zal moeten inrichten, en in het verklaren van eenige gewone Doctorale ordonantiën Voorts in het kennen en onderscheiden van de zoogenaamde simplicia, welke de materia pharmaceutica uitmaken, die hem, zoowel gedroogd als versch, zullen voorgelegd worden, en eindelijk in het opgeven van de wijze, om de simplicia, voor zoo verre gebruikelijk is, te verzamelen, te bewaren, en tot gebruik voor te bereiden.

In het tweede, zal hij over de scheikundige gronden der Apothecarskunst, en de wijze om zamen-gestelde geneesmiddelen te bereiden, ondervraagd worden.

In het derde, zal hij verplicht zijn, tot zijne eigene kosten, in de tegenwoordigheid van één of meer zijner Examinatoren, drie chemische en drie galenische geneesmiddelen zamen te stellen, maar deze zamen-gesteld en goedgekeurd zijnde, zullen den Proefdoener toebehooren.

Ten slot van dit examen, zal de Proeveling zijne kunde moeten toonen van de bekendste vergiften, als *Plumbum*, *Arsenicum*, *Sublimatum corrosivum*, en derzelver Tegengiften, alsmede blijken doen van zijne bekwaamheid, om, door scheikundige Proeven, het aanzijn van die vergiften in spijsen of dranken te ontdekken."

Het geheele Reglement bevat 51 artikelen.

Een nader Besluit van het Staatsbewind der Bataaf- Wet van 20
Maart 1804.

sche Republiek, gearresteerd 20 Maart 1804, regelde het geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht. Deze Verordeningen bestaan uit 33 artikelen en omschrijven de „instelling en werkkring van de Departementale Commissiën van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht” en der „Plaatselijke Commissiën van geneeskundig Toevoorzicht.”

Voortaan werd een vast examengeld gevorderd en „zullende voorts, ter dezer gelegenheid, door of van wege den geexamineerden, geene geschenken of maaltijden mogen gegeven worden, terwijl het wijders aan elke commissie zal vrijstaan, om de examina gratis af te nemen, of, naar gelang der omstandigheden te vermindern, indien namelijk de te examineeren persoon zijn onvermogen, tot genoegen der commissie, doet blijken.”

Na tweejarige uitoefening van de Practijk was ieder geexamineerde in de geheele Republiek admissibel, mits zijn Getuigschrift werde gevisceerd door de Departementale Commissie, onder welker Ressort hij zich vestigde.

Zoo waren dan van nu af, ook voor de apothekers, strenge eischen van bekwaamheid gesteld en hun vak bovendien onder een alles bewakende contrôle gebracht.

Gebrekkige opleiding der apothekers hier te lande.

Hunne opleiding echter, was, evenals die der heelemeesters enz., geheel onverzorgd. Dat deze verwaarloozing, vooral ten opzichte der apothekers, een treurigen invloed uitoefende op hun maatschappelijke positie, behoeft geen betoog.

Bovendien nog andere omstandigheden werkten hoogst ongunstig.

Had men al het geluk door eigen middelen, of hulp van anderen, een apotheek te openen, zoo was men

toch in den regel aan de geneeskundigen onderworpen, die, voor zoo ver zij zelven geen geheele of gedeeltelijke eigenaars van de apotheken waren, toch de apothekers zoo zeer in hun macht hadden, dat zij geheel van hen afhankelijk waren. De doctoren immers namen in den regel de recepten, die zij bij hun lijders voorschreven, mede en bezorgden die, indien zij geen eigen apotheek in hun huis hadden, bij de aan hen ondergeschikte apothekers. Deze maakten die recepten gereed en keerden een vooruit overeengekomen gedeelte van den daarvoor te ontvangen prijs aan hen uit. Geen wonder, dat alle zelfstandigheid bij de apothekers in dien tijd gemist werd. Hij was de „oogendienaar” van den doctor, van wien zijn bestaan grootendeels afhing, en dien hij niet waagde zich tot vijand te maken.

Gelukkig waren onder hen ook mannen aan te wijzen, die dat juk niet verkozen te dragen en hunne onafhankelijkheid handhaafden, hoewel vaak ten koste van belangrijke opofferingen. Dat ook de onderlinge verhouding der vaderlandsche apothekers, onder deze omstandigheden, zeer ongunstig was, kan wel geen verwondering wekken.

Bij al de zorg, die de geneeskundige staatsregeling in den aanvang van onze eeuw eischte, werd tevens gelet op de noodzakelijke invoering eener voor het gansche land geldende pharmacopee.

Pharmacopoea
Batava.

Reeds in 1799 was op aandrang van den Agent van Kooten door het Uitvoerend Bewind der Batavische Republiek eene commissie voor dat doel

benoemd. Zij bestond uit vijf leden: S. J. Brugmans, Hoogleraar in de Genees-, Schei- en Kruidkunde en Natuurlijke historie aan de Hoogeschool te Leiden; P. Driessen, Hoogleraar in de Genees- en Scheikunde, Geneesmiddelleer en Natuurlijke historie aan de Hoogeschool te Groningen; G. Vrolik, Hoogleraar in de Kruid-, Ontleed- en Natuurkunde van den mensch en Vroedkunde aan de Doorluchtige school te Amsterdam; J. R. Deiman, Med. Doctor te Amsterdam, en G. G. ten Haaff, Geneesheer te Rotterdam. De laatstgenoemde overleed op het einde van 1800, en zijn plaats is niet aangevuld in de Commissie. Op 18 Februari 1803 was haar taak reeds volbracht en werd het werk ter Vergadering van den Raad van Binnenlandsche Zaken aangeboden, waarna „op gezach van het Wetgevend Lichaam” bij Besluit van 29 Juli 1803, het volgende werd verordend:

1. „Er zal voor het geheele Land een artsenijmengkundig voorschriftboek zijn, naar welks rigtsnoer zich alle Apothekerswinkels zullen te schikken hebben.
2. Dit voorschriftboek zal de Bataafsche Apotheek zijn, welke het Staatsbewind aan deze Vergadering heeft aangeboden.
3. Men zal de wetten goedkeuren, welke gemeld Bewind, met betrekking tot het invoeren dezer Apotheek, heeft voorgesteld, en de verdere uitvoering dezer zaak geheel aan hetzelfde overlaten.”

Bij Publicatie van 25 Februari 1805 werd deze eerste lands-pharmacopee onder den titel van „Pharmacopoea Batava” door het Staatsbewind der Bataaf-

sche Republiek ingevoerd en weinige weken daarna in het Latijn verkrijgbaar gesteld. De door het Gouvernement eveneens bezorgde Nederduitsche vertaling verscheen in 1807, onder den titel van Bataafsche Apothek, en, gelijk de Latijnsche uitgave, bij Johannes Allart te Amsterdam, met wien voor dit doel een contract door de Regeering was gesloten.

Bij nadere Publicatie, in dato 30 December 1805, van „Hun Hoog Mogende, vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest”, werd de Pharmacopoea Batava, van 1 September 1806 af, wettelijk verplicht gesteld.

De uitgave dezer pharmacopee was voor ons land inderdaad een belangrijke gebeurtenis op pharmaceutisch en medisch gebied. Reeds jaren lang was er immers gewezen op het groote gevaar, dat de afwijkende sterkte der verschillende pharmaceutische praeparaten in de apotheken der verschillende steden opleverde, waardoor zelfs van tijd tot tijd ernstige gevaren waren ontstaan.

Bovendien was de zoogenaamde polypharmacie in de laatste jaren allengs ernstiger veroordeeld, daar men begon in te zien, dat de zoo hoog gevierde bijeenvoeging van allerlei geneesmiddelen weinig zin had, en allereerst op de scheikundige verhouding der geneesmiddelen onderling moest gelet worden.

In de Voorrede der pharmacopee roemen de schrijvers met veel waardeering de in 1792 door het Collegium medicum uitgegeven Nieuwe Amsterdamsche Apothek, hoewel deze echter nu niet meer in overeenstemming was met de scheikundige leerstellingen, zooals die door Lavoisier en vele andere beroemde mannen, na

hare verschijning, waren ontwikkeld en toegepast, en nu in de Bataafsche Apotheek gevolgd waren.

Opdat de nieuwe pharmacopee, ook in het vervolg, aan alle eischen zou kunnen voldoen, had het Staatsbewind de schrijvers verzocht om na elke zes jaar, bij wijze van Aanhangsel, eene bijdrage in het licht te geven van een en ander, dat op nieuw uitgevonden of als algemeen nuttig erkend, in gebruik zou gekomen zijn, terwijl tevens was vastgesteld, dat elke 25 jaar het werk geheel zou overzien worden.

De Pharmacopoea Batava bevat als „Inleiding” een alphabetische lijst der enkelvoudige geneesmiddelen „uit het delfrijk, plantenrijk en dierenrijk”, alsmede die der scheikundige en pharmaceutische praeparaten, gevolgd door eene opgave en indeeling van het medicinale, en het toen in Frankrijk ingevoerde grammen-gewicht, benevens de beschrijving van een „verbeterden Vocht- of Zwaartemeter naar Baumé”, waarbij nu het nulpunt als het inzinkingspunt in gezuiverd water was aangenomen. Bovendien is hierbij opgenomen een lijst van 25 der toen meest bekende en beproefde reageermiddelen, waaronder de „vloeibare ammonia voor het opsporen van koper; eene ontbinding van salpeterzure kwik ter ontdekking van het extraktiv en slijmig beginsel der planten”, enz., enz., voorkomen.

De eigenlijke tekst der pharmacopee omvat onder afzonderlijke hoofden, in alphabetische volgorde, de beschrijving der ruwe geneesmiddelen uit de drie natuurrijken. Onder die uit het dierenrijk vindt men o.a. Bezoar Orientalis, Millepedae, Phosphorus, enz. Daarop volgen voorschriften voor het verzamelen, be-

reiden en bewaren der enkelvoudige geneesmiddelen, en ten slotte de scheikundige en pharmaceutische praeparaten. Behalve de bladwijzer en een lange lijst van drukfouten, enz., is aan het werk tevens toegevoegd de reeds boven aangehaalde Publicatie, in dato 25 Februari 1805, bestaande uit 12 artikelen en omvattende de opdracht en de invoering der pharmacopee, benevens de verplichtingen, die daaruit voor de apothekers hier te lande voortvloeiden.

Het geheele werk getuigt van veel zorg en zaakkennis, en levert tal van bewijzen voor de allengs toenemende wetenschappelijke opvatting. Geheel gebroken met de sleur der traditie is er natuurlijk niet. Vooral komt dit nog uit bij menig pharmaceutisch praeparaat. Zoo heeft een smaakloos *Resina cort. Peruviani* immers geen recht van bestaan als geneesmiddel? Een *Axungia oxygenata* en een *Oleum olivarum oxygenatum* — behandeling van den reuzel en van de olie met salpeterzuur of met chloor — kan men veilig onzinnige geneesmiddelen noemen, terwijl de door deze pharmacopee verleende gunst, om de rest bij de destillatie der aromatische wateren voor extract-bereiding te gebruiken, nu een glimlach opwekt, en zoo is er, van ons tegenwoordig standpunt, een vrij omvangrijke critiek op deze pharmacopee te leveren.

Wat de Bataafsche pharmacopee echter vooral onderscheidt van alle voorafgaande, is hare verbeterde nomenclatuur voor de scheikundige verbindingen.

In de Amsterdamsche pharmacopee van 1792 zijn nog altijd de empirische namen als de eenige en welbekende opgegeven: *Sal polychrestus*, *Sal mirabilis*

Glauberi, Sal anglicus, etc., terwijl de Bataafsche pharmacopee nu met Sulphas Potassae, Sulphas Sodae, Sulphas Magnesiae, etc., voor het eerst de rationeele nomenclatuur op die zouten toepast, zooals die door Lavoisier, in vereeniging met Guyton de Morveau, Berthollet en Fourcroy in 1787 was aangegeven in hunne: *Methode de nomenclature chimique*.

De waarde eener rationeele nomenclatuur, die de samenstelling der scheikundige verbindingen zoo duidelijk mogelijk teruggeeft, is van dien tijd af meer en meer gewaardeerd en vooral door Berzelius, van 1811 af, verbeterd en uitgebreid.

Dr. Nieman — een Duitscher — die de Pharmacopoea Batava „cum notis et additamentis Medico-Pharmaceuticis” opnam in de vierde afdeeling van zijn uitgebreid Latijnsch werk: „*Codex medicamentarius Europaeus*. Lipsiae 1811,” waarvan in 1824 nog eene 2de uitgave is verschenen, noemt de Pruissische en Bataafsche pharmacopeeën de beste onder deze wetboeken, die van overheidswege zijn uitgegeven, en acht de laatste bovenal van groot belang om algemeen gekend te worden.

Van critiek op deze pharmacopee uit dien tijd is niet gebleken. In 1816 werd door den apotheker en chemist J. A. Visser Bender te Harlingen uitgegeven: *Theoretische Verklaringen der in de Pharmacopoea Batava voorkomende scheikundige bereidingen*.

Visser Bender,
Commentaar op
de Pharm. Ba-
tava.

Dit boek, in groot 8° met 104 bladz., is in vragen en antwoorden opgesteld, „opdat de jonge beoefenaars der Pharmacie”, zegt de schrijver, „die voor het

grootste gedeelte geheel ongewoon zijn aan het beantwoorden van scheikundige vragen, gelegenheid zouden hebben zich daaraan eenigermate te gewennen.

De wederzijdsche werkingen der lichamen zijn bij alle scheikundige bereidingen zoo nauwkeurig mogelijk aangetoond enz., zoodat hij zich durft vleijen, dat diegeenen, welke dit werkje met ijver en oplettendheid zullen bestudeerd hebben, genoegzaam in staat zullen zijn om een op de Pharmacopoea Batava gegrond examen in de scheikunde, met roem, af te leggen."

Dat de uitgave der Bataafsche pharmacopee ook de jongere pharmaceuten tot studie en onderzoek had opgewekt, bewijst de arbeid uit dien tijd van Ed. Stitzinger, Pharm. Stud., getiteld: „Bereidingen der Reagentia in de Pharmacopoea Batava voorkomende, met aanmerkingen en verklaringen der verschijnselen, welke er bij het reageeren plaats hebben; voor beoefenaren der artsennijmengkunde." Amsterdam 1807. 8°, 37 pag.

„Om zeker te werk te gaan," zegt de S. in het Voorwoord, „heb ik alle de Reagentia, in de Pharm. Batava opgegeven, op verschillende wijzen vervaardigd; ik heb hierbij, naar mijn vermogen, de wetten der wetenschap en nauwkeurigheid in acht genomen en, nadat ik de hoeveelheid voor elk reagens gebezigd, opgeteekend had, heb ik met die verschillende bereidingen de opgegevene lichamen beproefd.

De verschijnselen gadeslagen, en onderling met elkander vergeleken hebbende, stelde ik (deze in eene Tafel gebragt zijnde) de zoodanigen als ware proefmiddelen vast, welke volgens de wetten der wetenschap standvastig werkten.

Men weet immers dat in vele gevallen het oog, bij het reageeren, moet oordeelen, en dat de verschijnselen veelal van eene nauwkeurige bereiding der reagentia afhangen, om welke redenen de reagentia op gelijke wijze moeten vervaardigd zijn, zullen zij altijd dezelfde verschijnselen opleveren."

Trommsdorff's
Lehrbuch der
Pharmacie, ver-
taald door Mep-
pen.

Ook een andere wetenschappelijke arbeid uit dien tijd verdient vermelding. Het in 1792 verschenen „Lehrbuch der Pharmacie" van den in Duitschland hoog gewaardeerden apotheker J. B. Trommsdorff, verkreeg al spoedig een buitengewonen opgang en het is naar de 3^e Hoogduitsche uitgave, dat door N. C. Meppen, Chirurgijn en Apotheker te Diemen, in 1815 eene Nederlandsche vertaling werd bezorgd, onder den titel van „Leerboek der Artsenijmengkundige Proefondervindelijke Scheikunde," die door den Amsterdamschen Hoogleeraar in de Natuurlijke Historie, de Scheikunde, enz.: C. G. C. Reinwardt, met aanmerkingen en eene voorrede verrijkt werd. Het werk — 2 dln. groot 8°. — is opgedragen aan de leden der Provinciale Commissie van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Noord-Holland, zitting houdende te Amsterdam, waarbij in dien tijd de Apothekers W. van Barneveld, A. Lauwerenburgh en D. W. Engert als pharmaceutische leden fungeerden.

In zijn Voorrede wijst Prof. Reinwardt er op, dat de vertaling van den Heer Meppen, bevattende het scheikundig gedeelte der artsenijmengkunde, op uitnemende wijze het nu voor dit gedeelte verouderde werk van Hagen — hier reeds beschreven — kan vervangen en zoo gezamenlijk een uitmuntend Leerboek der Apothekerskunst aanbiedt.

„Moge deze Nederlandsche uitgave hier te lande,” zoo eindigt deze Voorrede, „evenzeer als het oorspronkelijke werk in Duitschland, nuttig zijn en bijdragen ter bevordering van grondige kennis in een beroep, aan hetwelk het behoud en het herstel van der menschen gezondheid des te veiliger mogen toevertrouwd worden, naarmate hetzelfde op eene meer wetenschappelijke en oordeelkundige wijze wordt uitgeoefend.”

In de Amsterdamsche Universiteits-bibliotheek berust Leer-en Hand-boeken. een Handschrift uit dezen tijd, dat den titel draagt: „Pharmaceutische en Chemische lessen, naar aanleiding der Pharmacopoea, door den Hoogleeraar N. C. de Fremery te Utrecht.”

In de Inleiding van dit geschrift worden de volgende boeken, als zeer noodzakelijk, den leerlingen opgegeven:

Baumé, *Eléments de Pharmacie théorétique et pratique*;

Hermstädt, *Experimentum Pharmaceuticum*;

Hagen, *Leerboek der Apothekerskunst*;

Westrumb, *Handboek der Apothekerskunst*;

Pharmacopoea Batava;

Pharmacopoea Amstelodamensis nova;

Visser, *Handboek der Apothecars-Practijk*, zijnde een volkomen theoretische verklaring der *Pharmacopoea Borussica*;

Pharmacopoea Londinensis;

Pharmacopoea Edinburgensis;

Scherf, *Dispensatorium Lipsiacum*;

Triller, *Dispens. Pharmaceuticum universum*;

Ruisch, *Dispensatorium universale*.

„Met dezen voorraad,” zegt dit handschrift, „zal

de leerling genoegzaam kundigheden kunnen opzamelen om met nut zijn arbeid te beginnen," enz.

Aanvulling der
Wetten van 1804

Bij de invoering der Bataafsche pharmacopee — September 1806 — waren de algemeene, door het Staatsbewind in 1804 gearresteerde Geneeskundig Wetten, in werking gekomen en was dus toen de toelating tot de uitoefening der genees-, heel- en artsenijsbereidkunst, enz. alsmede het toezicht op de toepassing der nu overal gelijkelyk werkende Verordeningen geregeld, terwijl het oppertoezicht bij het landsbestuur berustte.

Nog op 7 Maart 1806 werd gearresteerd de Publicatie van Hun Hoog Mogende, vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest, houdende additionele artikelen tot de Verordeningen, omtrent het geneeskundig onderzoek en toezicht, vervat in de Publicatie van 20 Maart 1804.

Deze artikelen bevatten eene nadere aanduiding van de vestiging, den werkkring en de af te nemen examens door de Departementale commissiën, waarna op 3 April 1807 volgde de Publicatie van Zijne Majesteit den Koning van Holland, houdende algemeene verordeningen, behoorende tot de geneeskundige Staatsregeling van het Koninkrijk Holland.

Zij vangt aldus aan:

„Lodewijk Napoleon, door de gratie Gods en de constitutie des koninkrijks, Koning van Holland, aan allen dengenen, welke deze zullen zien of hooren lezen, Salut! doen te weten:

Dat het Wetgevend Ligchaam, goedgekeurd heb-

bende de Voordragt, door ons daartoe gedaan, wij diensvolgens hebben gearresteerd, gelijk wij arresteren bij dezen, de navolgende „Algemeene Verordeningen.”

Deze Publicatie regelt de publieke verkooping van geneesmiddelen, en verbiedt den courantiers eenige advertentie, betreffende de genezing van ziekten, of de krachten van geneesmiddelen in de Nieuwspapieren te plaatsen, zonder vergunning eener Departementale commissie van geneeskundig Onderzoek en Toezicht, op een boete van *f* 25,— telken reize te verbeuren. Gelijk verbod was gesteld tegen het te koop aanbieden van eenig samengesteld geneesmiddel, op boete van *f* 50,— tenzij daartoe vergunning verleend was door den Minister van Binnenlandsche Zaken, wat o.a. in 1809 geschiedde aan verschillende genees- en heilkundigen b.v. voor: Van der Veens Elixer; Fennerts Levenstinctuur; Schotsche pillen en Elixer; Lammerskruiden, enz.

De bewaring van vergiften of slaapmiddelen, en de verkoop van deze, was tevens omschreven.

Zoo werd met deze Wet, te midden eener ongekende politieke onrust in ons vaderland, eene voor dien tijd veel beteekenende, eerste geneeskundige staatsregeling voor het geheele land ingevoerd.

De Departementale en Plaatselijke Commissies werden allengs in de verschillende aangewezen plaatsen benoemd, en de werking dezer Wetten was in vele opzichten gelukkig, zooveel als dit namelijk in dien moeielijken tijd kon verwacht worden.

De Departementale- en Plaatselijke commissies.

De in 1798 opgetreden Commissie van geneeskundig Toezicht te Amsterdam, onder het praesidium van Prof. van Swinden, had 22 Mei 1806 haar ontslag genomen

naar aanleiding der benoeming van de Departementale Commissie, waardoor zij meende verongelijkt te zijn.

Het laatste pharmaceutische examen, dat door haar werd afgenomen, was dat van J. H. Knoops Lodz, in Mei 1806. De subcommissie voor dit examen rapporteerde in de vergadering, dat zij bedoelden persoon had geëxamineerd, op 13 Mei, in de Theoria chemica-pharmaceutica en daarin zeer voldaan had; dat hem daarna zijn opgegeven de volgende Galenica:

Emplastrum saponatum,
Unguentum Zinci,
Vinum amarum cum spir. vini,
Gelatina lich. Islandici,
Syrupus Rhei;

dat deze praeparaten 20 Mei vertoond zijn en goed-gekeurd. Dat den candidaat toen zijn opgegeven de volgende chemicaliën:

Tinct. ferri tartarisata,
Oxyd. stibii fuscum,
Aeth. nitric. alcool.,

die hij vertoonde op 27 Mei, met gevolg van goedkeuring, waarna hem het diploma is uitgereikt, op vertoon van zijn poorterscedel.

Het geheele examen had ook dezen persoon ruim f 275,— gekost.

De Departementale Commissie van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht, resideerende te Amsterdam, werd op 28 Mei 1806 geïnstalleerd met Dr. J. R. Deiman als praesident en C. Kleijnhoff als secretaris, waarna, op 18 October daaraanvolgend, eene nieuwe stedelijke Commissie van geneeskundig

Toeversicht zich constitueerde, onder het praesidium van Prof. G. Vrolik. Bij deze commissie waren nu de apothekers A. Lauwerenburgh, D. W. Engert en A. H. Muller, als leden, benoemd.

De Fransche invloed drukte intusschen al zwaarder en zwaarder op ons zoo zeer beproefde en uitgeputte vaderland, en toen eindelijk Napoleons beruchte decreet van 9 Juli 1810, waarvan Art. 1 luidt: „Holland is met het Keizerrijk vereenigd”, ook nog ons reeds zoo lang bedreigde nationale volksbestaan vernietigde, rees de algemeene ellende hier te lande ten top.

Het voortbestaan van alle Vereenigingen werd van nu af ernstig bedreigd, zoo niet onmogelijk gemaakt, en op het einde van 1812 werden ook de geneeskundige Commissies, op last van het Fransche Bewind, opgeheven, met bevel om van al hare bezittingen, boeken, enz. afstand te doen.

Opheffing der
geneeskundige
commissies.

De stedelijke Commissie te Amsterdam ontving van den Maire der stad een schrijven, in dato 25 Januari 1813, waarbij nader werd geconstateerd, dat met het einde van 1812, op last van den Prefect, zoowel de stedelijke als de departementale commissies als opgeheven beschouwd werden. In de laatste vergadering van 28 Februari 1813, werd de inventaris — waaronder alle zaken van de Departementale Commissie, die zij reeds in October 1812 had overgenomen —, vastgesteld om aan den Maire te worden ingeleverd.

Inmiddels waren Prof. G. Vrolik en Dr. H. Haakman, leden der departementale Commissie,

Jury médicale
du Zuiderzee.

door den Prefect aangezocht om een voordracht te doen voor leden eener aan te stellen „Jury médicale du Zuiderzee” — dit departement omvatte de beide provinciën Noord-Holland en Utrecht — en nu bevat het Provinciaal archief van Noord Holland een schrijven van G. Vrolik, in dato 26 Junij 1812, waarbij door hem als pharmaceutische leden „pour l'examen et la réception des pharmaciens” etc. werden aanbevolen de volgende Amsterdamsche Apothekers: A. Lauwerenburgh; W. van Barneveld; D. W. Engert; P. Alma; A. d'Ailly; A. H. Muller; J. de Jongh en J. Ruben Koning, uit welk achttal de Prefect een keuze van vier personen had te doen.

„Tous ces candidats” schrijft Vrolik „ont des titres à cette distinction par leurs talents; plusieurs se sont déjà signalés dans une carrière à peu près semblable.”

Benoemd werden de vier eerstgenoemden. De Apotheker Engert verontschuldigde zich wegens zijn hoogen leeftijd, maar werd als het ware gedwongen de betrekking aan te nemen. Zijn flinke, en voor dien tijd zoo moedige houding in deze zaak, kennelijk uit een paar door hem aan den Prefect gerichte brieven, verdienen volle waardeering.

Handhaving
der Wetten.

Hoe grievend in vele opzichten de Fransche overheersching voor onze voorvaderen ook was, erkend moet het worden, dat in dien tijd, met meer gestrengheid dan ooit te voren, de wettelijke bevoegdheid op geneeskundig gebied werd gehandhaafd. Tal van lieden, die zich in die troebele tijden, zonder eenige bevoegdheid, hadden gevestigd, werden gedwongen de uitoefening

van het beroep te staken of een examen af te leggen.

In het Provinciaal archief van N. Holland wordt daarvan menig bewijs gevonden in tal van ingezonden requesten door personen, die zich chimisten of herboristen noemden, en als zoodanig te Amsterdam open winkel hielden, maar eigenlijk als apotheker fungeerden. In die stukken vragen zij uitstel voor het afleggen van het dreigende examen, of verzoeken, bij den ongunstigen uitslag daarvan, hunne zaken aan te mogen houden, ten einde alsnog te beproeven bij een volgend examen te slagen.

Maar ook waren er niet weinigen, die zich stoutweg als apotheker hadden gevestigd en niet anders dan het bewijs hunner leerjaren in een of andere apotheek konden overleggen.

Deze vooral trachtten door klemmende adressen hun toestand te redden.

Eén dezer verzoekschriften vinde hier eene plaats. Het is een schrijven van een zekeren Gysberti de la Fontaine Verwey te Amsterdam, gedateerd 11 Dec. 1812:

„A son Excellence Monsieur le maître de requêtes, Comte de l'Empire, Membre de la Légion d'Honneur, Préfet du Département du Zuiderzee etc.”

„Le soussigné demeurant rue dite Nieuwe Leliestraat N°. 164, a l'honneur d'exposer le plus respectueusement, qu'ayant, depuis l'année 1809, tenu une boutique de Chimiste — que depuis l'introduction des loix Françaises il doit subir un Examen comme Apothicaire, mais qu'ayant crainte de ne pas être en état de le faire dans les formes excigés, il ne s'est pas

déclaré dans le temps pour le faire, mais que pour subvenir à l'entretien de son ménage, il s'est déclaré pour l'Examen comme herboriste (drogist) et que depuis il s'est appliqué de plus en plus dans la connaissance de la Pharmacie pour se rendre plus capable et par là en état de pouvoir subir sans aucune crainte l'Examen d'Apothecaire à la première assemblée du Jury médicinale.

Pour quelle raison, il sollicite très humblement, qu'il lui sort accordé la faveur, de faire son examen d'Apothecaire à la prochaine session du Jury médicinale pour subvenir à l'entretien de sa femme et de deux jeunes enfants.

Ce que faisant etc."

Geneeskundige
dienst in Am-
stelland.

In hetzelfde Provinciaal archief bevindt zich ook een bundel stukken over den toestand van den geneeskundigen dienst in het Departement Amstelland, uitgebracht aan den Heer Landdrost van genoemd Departement, in Wijnmaand 1809. Daaruit blijkt, dat in de 21 dorpen of gemeenten van bedoeld Departement slechts bij uitzondering med. doctoren woonden; en, behalve in Edam, Monnikendam, Naarden en Weesp, alwaar een apotheker ter plaatse was gevestigd, vond men geen pharmaceutische hulp, zelfs niet in Zaandam, waar toen toch 5 med. doctoren de practijk uitoefenden. Daar, en bijna overal, waren het chirurgijns, die geneesmiddelen leverden, en onder deze velen, die nimmer een examen hadden afgelegd.

Klacht der Am-
sterdamsche De-
partementale
Commissie.

In het verslag der Departementale Commissie van geneeskundig onderzoek en toevorrecht, residerende te Amsterdam, over 1809, uitgebracht aan den Min.

van Binnenlandsche zaken, komt menige klacht voor, o. a. over verschillende onheusche bejegeningen, die deze Commissie, zoowel van bijzondere personen als ook van enkele colleges ondervond. Zoo had zij op hare circulaire, omtrent de oorzaken van den dood der overledenen in 1809, van het Gemeentebestuur van Nieuwer Amstel „eene rescriptie ontvangen op een spotachtigen en voor een dergelijk bestuur zeer onvoegzamen toon, namelijk dat zij allen gestorven waren door gebrek aan adem.”

Voorts wordt in hetzelfde verslag de in 1809 afgenomen examens vermeld, waaronder voorkomen die van tweestedelijke apothekers in den eersten graad: Jacob Brink en Pieter Kat, als buitengewoon bekwaam, en waarvan in de couranten melding was gemaakt; drie in den tweeden en zes in den derden graad. Vier waren afgewezen, waaronder een „wegens het latijn.”

Voor deze examens was toen betaald, telkens f 210,—.

Intusschen ging de gelukszon van den grooten over-
 weldiger toch eindelijk voor goed onder, en daarmede
 naderde voor ons vaderland het einde van vele en
 zware beproevingen. Op 15 November 1813 gaf Amster-
 dam het sein voor de gezegende omwenteling, die ons
 land zijne plaats onder de vrije Staten van Europa
 deed hernemen. Reeds op 21 November daaraanvol-
 gend, trad in den Haag het Algemeen Bestuur der
 Vereenigde Nederlanden in naam van den Prins van
 Oranje op, en den 1sten December aanvaardde deze,
 als souverain Vorst van het vrije Nederland, de Re-
 geering onder den titel van Koning Willem I.

15 November
1813.

Na de herstelling onzer onafhankelijkheid, werden, bij Koninklijk Besluit van 29 Januari 1814, de vroeger afgekondigde Bataafsche Wetten weder ingevoerd, en volgde onmiddellijk de herbenoeming der Stedelijke en Departementale commissies door het geheele land.

Na onze vereeniging met België — afgekondigd op 16 Maart 1814 — bleven daar te lande nog steeds de Fransche wetten in werking, en om aan deze moeilijke ongelijkheid een einde te maken, werden de geneeskundige Wetten van 1818, geldende in de XVII Vereenigde Provinciën van het Koninkrijk der Nederlanden, afgekondigd. Deze laatste zijn weinig meer dan een afdruk van de Wetten van 1804, maar zij brachten het groote voordeel aan van eenheid door het geheele vaderland.

De Geneeskundige Wet van 1818.

De Wet van 12 Maart 1818 bevat in:

Art. 1. „Er zullen in iedere provincie van het Koninkrijk één of meer Provinciale commissiën van geneeskundig onderzoek en toezicht bestaan.

Ook zullen er Plaatselijke commissiën van geneeskundig toezicht worden opgericht in alle zoodanige steden, als het Ons zal voorkomen nuttig te zijn.”

In Art. 4 zijn de werkzaamheden der Prov. commissiën omschreven, namelijk het onderzoek en de beoordeeling van de bekwaamheid of bevoegdheid dergenen, welke zich tot uitoefening van eenigen tak der geneeskunst, in derzelver provincie of district nederzetten (Med. Doctoren, gediplomeerd bij eene binnen- of buitenlandsche Academie); het examineeren der stads-, plattelands- of scheeps-heelmeesters, vroedmeesters, apothekers, vroedvrouwen, oogmeesters, tand-

meesters en drogisten of kruidenverkoopers; het toezicht op de uitoefening enz.

Tot het platteland werden ook alle steden gerekend, waar geen Plaatselijke commissiën waren gevestigd.

Deze Wet van 1818 bevat slechts in hoofdtrekken de regeling der geneeskundige zaken, terwijl alle onderdeelen bij afzonderlijke Reglementen en Instructies zijn vastgesteld.

Zoo werd op 7 October 1818 uitgevaardigd: Plan en Regelmaat van Examen voor een Apotheker.

Daarbij werd geëischt: kennis der Latijnsche taal; grondige kennis van de medicinale, versche kruiden en van de simplicia; theoretische en practische recepteerkunde; kennis der galenica en bereiding van 2 à 3 praeparaten; beginselen der scheikunde, in het bijzonder van de leer der verwantschap en hare voornaamste regelen; kennis der chemicalia en bereiding van 2 of meer dezer praeparaten.

De „Instructie voor Apothekers in het koninkrijk der Nederlanden” bestond uit 19 artikelen, waarin omschreven zijn hunne rechten en verplichtingen, ook ten opzichte van het hulppersoneel, alsmede den eed, dien zij bij hunne toelating in handen van den voorzitter der Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht moesten afleggen. Deze luidt aldus: „Ik belove en zware, mijne kunst, ingevolge de gearresteerde geneeskundige wetten en verordeningen hiertoe betrekkelijk, zoo verre mij aangaat, allezins en altijd naar mijn beste vermogen en geweten te zullen uitoefenen; de geheimen der lijders, die bij het uit-

oefenen mijner kunst tot mijne kennis zouden komen, en welker ontdekking tot schande of schade van dezelve of van anderen zouden kunnen verstrekken, nimmer aan iemand, dan aan den regter, zoo zulks gerequireerd wordt, te zullen openbaren, en mij in alles zoodanig te zullen gedragen, als een regtgemaal en menschlievend apotheker betaamt en verplicht is."

Een exemplaar dezer instructie werd iederen belanghebbende, na zijn toelating, uitgereikt.

Een ergerlijk misbruik heeft jaren lang in ons land geheerscht ten opzichte van het recht, dat dit diploma verleende om zich te vestigen. Daartoe moest men vooraf ingeschreven worden bij eene Plaatselijke commissie van geneeskundig Toevoorzicht, tegen storting van een matig bedrag — omstreeks f 6,— — indien men door de tot hetzelfde ressort behorende Provinciale commissie geëxamineerd was, welk bedrag echter zoo hoog mogelijk gesteld werd, zoodra de promotiebrief van eene elders gevestigde Provinciale commissie afkomstig was. Zoo eischte de Commissie te Amsterdam nog jaren lang daarvoor f 150,—.

Het bij Koninklijk Besluit van 31 Mei 1818 vastgestelde examen van drogisten, zooals dat door de Provinciale commissiën moest afgenomen worden, liep over de voorwerpen van diens winkelvoorraad. Tevens werd gevraagd de afkomst, de zuivering en bewaring, eigenschappen en vervalschingen van deze.

Zijn „Instructie" gaf hem het recht tot het verkoopen van:

- 1° Drogerijen, als gommen, harsen, zaden, wortels, basten, houten, enz.
- 2° Specerijen;
- 3° Verfwaren;
- 4° Delfstoffelijke zelfstandigheden, als zwavel, puimsteen, bruinsteen, spiesglans, metalen en dergelijke;
- 5° Dierlijke zelfstandigheden, als was, honig, vischlijm, spermaceti en dergelijke;
- 6° Versche en gedroogde kruiden;
- 7° Scheikundige voorwerpen, welke in het groot fabriekmatig en niet door hem zelven bereid werden, doch niet anders dan bij het gewoon burgergewicht.

Op 21 October 1819 werd een Koninkl. Besluit uitgevaardigd „omtrent de inrigting van het medicinaal gewicht.” Bij een vroeger Besluit van 1817 was dit reeds in beter verband gebracht met het sinds 1816 ter algemeene invoering aangekondigde decimale gewicht ter vervanging van het burgergewicht, en toen bepaald, dat het medicinale pond gelijk zou zijn aan $\frac{1}{8}$ deel van het kilogram, derhalve met 375 gram zou overeenkomen. Bij het laatstgenoemde Besluit werd dit medicinale gewicht nu uitsluitend als wettelijk erkend, en tevens de vorm enz. omschreven en bepaald.

Medicinaal gewicht.

De hiermede afgehandelde Geneeskundige Wetten van 1818 werden, met zeer geringe wijzigingen, tot in 1865 hier te lande gehandhaafd.

Bij de invoering van de „Wet op het Hooger Onderwijs” in 1815, werd van Regeeringswege eene eerste

Artis pharmaceuticae Doctor.

stap gedaan tot erkenning der artsenijbereidkunde als wetenschappelijk vak. Die Wet toch opende de gelegenheid tot het verkrijgen van den graad van *Artis pharmaceuticae Doctor*, maar de bezwarende eisch was daaraan verbonden, dat de promotie als *Medicinae Doctor* vooraf moest gaan.

Als men met dit Besluit ooit gemeend heeft een meer wetenschappelijke klasse van apothekers in ons vaderland te verkrijgen, dan kan zonder tegenspraak beweerd worden, dat dit doel nooit bereikt is. Dat dan ook niet meer dan twee promoties in de pharmacie, onder deze omstandigheden, hebben plaats gehad, is inderdaad niet te verwonderen, als men daarbij bedenkt, dat dit diploma geen andere rechten verleende dan die iederen apotheker, als zoodanig door eene Provinciale Commissie bevorderd, toekwamen.

Daarenboven was het bij dezelfde Wet verboden, om de twee vakken gelijktijdig in de steden uit te oefenen.

Niet minder opmerkelijk was hierbij het volkomen gemis aan voldoende pharmaceutisch onderwijs aan de Hoogescholen, waarbij aan practisch onderwijs in die richting niet gedacht werd.

Van de beide bovenbedoelde promoties in de pharmacie had er één aan de Utrechtsche-, en één aan de Leidsche Academie plaats; door de eerste werd de titel van *Artis pharmaceuticae Doctor* verleend aan den Med. Dr. G. J. Mulder, later de welbekende Hoogleeraar in de Chemie en Pharmacie te Utrecht, terwijl bij de tweede die titel werd verleend aan een Med. Dr., die zich in de Provincie N. Holland als Geneesheer heeft gevestigd.

Het Athenaeum illustre te Amsterdam werd bij de bovenbedoelde Wet op het Hooger Onderwijs erkend naast de Rijks-instellingen voor Hooger Onderwijs te Leiden, Groningen en Utrecht. Gelijk recht viel te beurt aan de nu in Athenaea veranderde Hoogescholen van Harderwijk en Franeker, onder beding evenwel dat zij geen wetenschappelijke graden meer mochten verleenen, die voortaan alleen aan de Rijks-academiën konden verkregen worden.

Van deze drie Athenaea werd dat van Harderwijk reeds in 1817 opgeheven, terwijl voor dat te Franeker, hoewel het vele jaren van bloei heeft gekend, toch ook in 1843 zijn einde naderde.

Alleen het Amsterdamsche Athenaeum heeft de wisseling der tijden kunnen doorstaan, onbewust van de grootsche toekomst, die het te gemoet ging.

Aan de bovengenoemde inrichting te Harderwijk was van 1800—1810 werkzaam, als Hoogleeraar in de Schei-, Kruid- en Dierkunde, Caspar Georg Carl Reinwardt, geboren 3 Juni 1773 in Rijn-Pruissen.

Deze verdienstelijke man had een merkwaardigen levensloop. Op zijn 14^e jaar geplaatst in de apotheek van zijn broeder te Amsterdam — de het laatst onder het bestuur van den Apotheker Saltet bekende apotheek in de Vijzelstraat aldaar — legde hij zich met grooten ijver toe op het aanleeren, niet alleen van de pharmacie, maar ook van de oude talen, de natuur- en geneeskunde. Hij wist zich zoo zeer door zijn groote kennis te onderscheiden, dat hij in 1800 tot Hoogleeraar te Harderwijk werd aangesteld, en in 1810, als Hoogleeraar in de Natuurlijke Historie en buiten-

gewoon Hoogleeraar in de Scheikunde en Pharmacie, naar Amsterdam werd beroepen, om tevens het ambt te vervullen van Directeur van het Koninklijk Kabinet van Natuurlijke historie.

Na de herstelling onzer onafhankelijkheid werd R. de moeielijke taak opgedragen, om ons Indische Bestuur bij te staan bij het overnemen der Oost-Indische Koloniën in 1816. Daarna deed hij hoogst belangrijke wetenschappelijke reizen, en werd ten slotte, in 1823, tot Hoogleeraar te Leiden benoemd, alwaar hij eerst alle vakken der Natuurlijke historie onderwees, maar later zich tot de kruidkunde bepaalde. Hij overleed op 6 Maart 1854.

Oprichting van
klinische scho-
len.

De invoering der Wet op het Hooger Onderwijs van 1815 bleek al spoedig geene noemenswaardige verbetering te brengen in de behoefte aan geneeskundige hulp ten platte lande, zoodat de Regeering eindelijk inzag, dat er geen andere weg overbleef dan een doelmatige regeling te treffen voor de opleiding van plattelands-geneeskundigen, buiten den kring van het eigenlijke Hooger Onderwijs.

Dientengevolge werd bij Koninklijk Besluit van 6 Januari 1823 een Reglement vastgesteld „Omtrent de inrigting van scholen ter aankweeking van heelmeeesters en vroedvrouwen”. Deze scholen, gesubsidiëerd door de Provincie, werden gesteld onder toezicht der Provinciale Commissiën van geneeskundig onderzoek en toevor-
zicht, aan welke reeds het afnemen der examens voor genoemde bevoegdheden was opgedragen. Zij zouden in verschillende deelen van het land worden opgericht.

Ofschoon het genoemde Koninklijk Besluit kenmerkend alleen de oprichting van scholen ter opleiding van heelmeeesters en vroedvrouwen bedoelde, werden deze inrichtingen van onderwijs, volgens art. 4 van bedoeld Besluit, ook opengesteld voor hen, die in de artsenijsmengkunde zouden wenschen onderwezen te worden.

Dat in den titel van dat Besluit deze bedoeling niet is uitgedrukt, getuigt alweder van de weinige zorg en waardeering, die onze landsregeering toonde voor de opvoeding van den apotheker — een zorg en waardeering, die, nog jaren later, veel te wenschen zouden overlaten.

Toch kan getuigd worden, dat met de oprichting dezer scholen voor het eerst in ons vaderland sprake kan zijn van eenige beteekenende wetenschappelijke opleiding voor het apothekersvak, en dat, door den invloed van kundige leermeesters aan die scholen, de eerste grondslag is gelegd voor een goeden gang van pharmaceutisch onderwijs in ons vaderland.

Was nog, tot in het laatste vierde gedeelte der vorige eeuw, bij voorkeur de kruidkunde het meest beoefende vak in het zoo beperkte, slechts bij practische apothekers te verkrijgen pharmaceutische onderwijs, van nu af werd de scheikunde, in hare toen zoo beteekenende ontwikkeling, allereerst op genoemde scholen aan de orde gesteld.

De heilzame gevolgen dezer regeling zijn in dien tijd niet uitgebleven.

Intusschen moet erkend worden, dat de vroegere opleiding der apothekers, hoe gebrekkig dan ook, toch altijd nog beter was dan die der heilkundigen.

In het Verslag van de Departementale Commissie

van geneeskundig onderzoek en Toevoorzigt, resideerende te Haarlem, over 1810, wordt het volgende opgemerkt:

„Over het algemeen hebben wij waargenomen, dat zij, welke in de artsenijsmengkunde geëxamineerd worden, meer kennis bezitten dan de Heelkundigen, waarvan de oorzaak voornamelijk ligt in de voorbereidende wetenschappen, door eene meer beschaafde opvoeding verkregen; en in de gelegenheid, welke de winkel en het laboratorium van elken kundigen apotheker den leerling aanbieden.”

Klinische school
te Haarlem.

De eerste dezer scholen — als Klinische Scholen aangeduid en bekend — werd geopend te Haarlem op 8 April 1825 met 18 leerlingen. Vijf lectoren waren er aan verbonden voor het onderwijs in de verschillende vakken, onder wien de kundige Haarlemsche Apotheker M. N. Beets zich met het onderwijs in de Kruidkunde, het overzicht der Natuurlijke Historie, de Artsenijsmengkunde en de Scheikunde had belast.

Bij het onderricht in beide laatstgenoemde vakken waren, gedurende het veertig-jarig bestaan der School, ingeschreven 174 leerlingen, op een totaal getal van 497, waaronder, behalve de genoemden, ook de leerlingen voor stedelijk of plattelands heel- en vroedmeester en de vrouwelijke leerlingen in de verloskunde begrepen waren.

De lector M. N. Beets had ter zijner beschikking den hortus medicus, alwaar een groot aantal geneeskrachtige planten werden gekweekt, en waarin zich ook een zoogenaamd oranjehuis bevond. Het laboratorium, oorspronkelijk ingericht door de Provinciale

Commissie ten behoeve van het practische apothekers-examen, was voor het chemische en pharmaceutische onderwijs geheel onvoldoende en bezat bijna geene hulpmiddelen. Een kast met simplicia, „ten dienste der lessen in pharmacognosie en materia medica”, was echter aanwezig.

In 1826 volgde de oprichting der Klinische scholen te Hoorn, Alkmaar, Amsterdam, Rotterdam en Middelburg.

Aan de School te Alkmaar was o. a. de Apotheker Hendrik Toussaint werkzaam, die sinds 1810 aldaar was gevestigd in het huis aan de zoogenaamde Meent, het 3^e huis van het Waagplein, alwaar in 1812 zijn dochter Anna Louisa Geertruida Toussaint, onze beroemde schrijfster, geboren werd.

De Apotheker
Toussaint te
Alkmaar.

Toussaint was Lector in de Chemie, Botanie en Natuurlijke Historie aan genoemde school.

Algemeen bemind om zijn degelijk karakter, geacht en gewaardeerd wegens zijn veelzijdige kennis, overleed hij aldaar in 1859 op hoogen ouderdom.

„De vreugde zijner vijf-en-twintig laatste levensjaren,” zoo schrijft Prof. Jan ten Brink in *Onze hedendaagsche Letterkundigen*, „was zijn eenigste dochter, wier naam reeds sedert 1837 met eerbied genoemd werd.”

De omstandigheid, dat de lectoren practische kunst-oefenaren waren en bleven, en dus weinig tijd aan hun overigens ook karig bezoldigd lectoraat konden wijden, was steeds een groot bezwaar voor het onderwijs, dat echter in veel mindere mate zich deed gevoelen aan de Amsterdamsche inrichting, waar van de zes aan het

Athenaeum aldaar verbonden Hoogleeraren er vier ook aan de Klinische school onderwijs gaven. Daarenboven was het practische klinisch onderwijs daar uitgebreider dan aan eenige andere School, zelfs beter dan aan de Rijks-academiën, en vandaar het groote aantal goed gevormde Heel- en Verloskundigen, die aan de Amsterdamsche school zijn opgeleid.

Het pharmaceutische onderwijs liet echter, bovenal wat het practische gedeelte betrof, ook te Amsterdam veel te wenschen over, daar zelfs het Athenaeum, toen Prof. E. H. von Baumhauer daarbij in 1847 werd aangesteld, zooals hier reeds vermeld is, nog geen scheikundig laboratorium beschikbaar had.

Klinische school
te Rotterdam.

Zonder twijfel was dit laatste onderwijs aan de in 1828 te Rotterdam geopende School beter ingericht, sinds onze later zoo beroemde landgenoot G. J. Mulder, van 1830 af, aldaar een goed scheikundig laboratorium tot zijn dienst had. In dat jaar telde de Rotterdamsche School 126 leerlingen. Tal van bekwame mannen bevonden zich onder hare leermeesters, en niet minder onder hare, onder die leiding, gevormde kweekelingen.

Het Leerboek
der Scheikunde
van Berzelius.

Onder medewerking van G. J. Mulder werd in 1834 door zijn voormalige leerlingen, de apothekers A. S. Tischauser, B. Eickma en A. F. van der Vliet, de eerste te Maassluis en de beide laatsten te Rotterdam gevestigd, de vertaling aangevangen van het beroemde Leerboek der Scheikunde van Berzelius, naar de 3^e oorspronkelijke Zweedsche uitgave.

Een ongekende deelneming viel dit werk hier te lande ten deel. In het Voorbericht van het 1^e deel drukte Mulder zijn hartelijken wensch uit „dat dit boek

niet slechts velen studeerenden in handen kome, maar vlijtig gelezen en herlezen zou worden. Dan zal, na eenige jaren, wanneer men zal hebben leeren inzien, dat de scheikunde op hoogere plaats behoort gesteld te worden, dan thans bij ons geschiedt, hetzelfde regt nuttig werken. Dan zal de artsenijbereidkunde eenmaal bij ons in hare waarde gekend en beoefend worden, en zullen de fabrieken, die door scheikundige kennis en door vlijt alleen bloeijen kunnen, met die van andere landen op gelijke lijn gebracht kunnen worden," enz.

Het 6^e of laatste deel van dit omvangrijke werk verscheen in 1841.

In 1840 nam onze later wel bekende landgenoot, de Apotheker Dr. J. L. de Vry, het onderwijs in de Scheikunde en Pharmacognosie van Mulder over, die toen als Hoogleraar te Utrecht beroepen was.

De Vry had zich, vóór hij zijn onderwijs aanving, reeds een goeden naam bezorgd o.a. door de vertaling van het verdienstelijke werk van den Duitschen Scheikundige H. Rose, nu uitgegeven onder den titel van „Handboek der analytische scheikunde van H. Rose. Naar de 3^e uitgave vertaald door J. E. de Vry, Apotheker te Rotterdam. Met een voorrede van G. J. Mulder." 1835. 8° 735 bladz.

Deze voorrede is ter beoordeeling van dien tijd bijzonder belangrijk, ook omdat Mulder daarin mededeelt hoe hij zijn practische scheikundige oefeningen, tijdens hij als geneesheer te Amsterdam werkzaam was, heeft aangevangen, en onder welke bezwarende omstandigheden hij toen werkte en leerde.

Dr. W. H. de Vriese gaf aan de Rotterdamsche School van 1831—1835 het botanische onderwijs, vereenigd met dat in de Leer der geneesmiddelen en in de Natuurlijke Historie, en werd, na zijn beroep te Amsterdam tot Buitengewoon Hoogleeraar, opgevolgd door Dr. F. A. W. Miquel, die, in 1846 eveneens naar Amsterdam beroepen, in 1849 werd opgevolgd door Dr. C. A. J. A. Oudemans, nu sinds 1859 als Hoogleeraar te Amsterdam gevestigd.

In 1853 werd het 25-jarig bestaan der Rotterdamsche School, waaraan toen door 7 lectoren onderwijs in de verschillende vakken werd gegeven, plechtig herdacht.

De behoefte aan degelijk onderwijs werd in dezen tijd meer en meer erkend, en daardoor onder de vaderlandsche pharmaceuten de lust opgewekt tot het schrijven of vertalen van leer- en handboeken.

Zoo gaf de Tielsche Apotheker P. J. Campagne, lid der Prov. Commissie van Geneesk. Onderzoek en Toezicht in Gelderland, in 1823 zijn *Handboek voor Drogisten en Apothekers-leerlingen* in het licht.

Dit werk, van beschrijvenden aard, bevat geen scheikundig gedeelte, dat wel toegezegd is door den schrijver, maar waaraan later geen behoefte meer was gebleken. Immers spoedig na de uitgave van zijn arbeid, verscheen de *Handleiding tot de Scheikunde* van Prof. Claas Mulder te Groningen, en meerdere vakboeken, die wij hier later vermelden.

In 1831 mocht Campagne een tweeden en veel vermeerderden druk van zijn handboek bezorgen, terwijl nog na zijn dood het werk in 1854 door de

Apothekers R. J. Opwijrda te Nijmegen en H. Kloete Nortier te Rotterdam geheel vernieuwd, en in verband met de toen verschenen Pharmacopoea Neerlandica, voor de pers is bezorgd.

Het jaar 1823 bracht, behalve het Besluit tot op-
richting der Klinische Scholen, tevens eene nieuwe,
reeds zeer lang verwachte vaderlandsche pharmacopee,
en wel de Pharmacopoea Belgica.

Pharmacopoea
Belgica.

Reeds bij Kon. Besluit van 1 April 1816 was de vervaardiging daarvan opgedragen aan eene Commissie, bestaande, behalve uit de drie nog in leven zijnde leden der Commissie voor de Bataafsche pharmacopee, namelijk S. J. Brugmans te Leiden, P. Driesen te Groningen, beiden Hoogleeraren in de Scheikunde en G. Vrolik te Amsterdam, nu Hoogleeraar in de Kruidkunde, tevens uit de leden N. C. de Fremery te Utrecht, J. B. van Mons te Leuven, beiden Hoogleeraren in de Scheikunde, T. D. Sauveur te Luik, Hoogleeraar in de Geneeskunde, alsmede de Geneeskundigen P. A. Wauters te Gent en J. B. van den Zande te Antwerpen.

In deze Commissie waren evenmin, als in die voor de Pharmacopoea Batava, pharmaceutische leden opgenomen. Vooral nu was dat een groot onrecht der vaderlandsche pharmacie aangedaan.

Immers kundige apothekers waren er in ons land reeds genoeg vóór en in 1816, en wie hadden meer recht om aan die taak mede te werken, dan juist zij, voor wie de pharmacopee, als wetboek, bovenal dienst moest doen?

Niet te min moet erkend worden, dat de leden dezer pharmacopee-commissie als wetenschappelijke mannen hoog aangeschreven stonden. Onder hen had vooral van Mons als scheikundige zich onderscheiden. Met groote energie heeft ook hij de leer van Lavoisier verdedigd, bevestigd en uitgebreid. Na den Belgischen opstand van 1830, en de daarna gevolgde opheffing der te Leuven gevestigde Hoogeschool, werd hem het professoraat aangeboden aan de Hoogeschool te Gent, welke benoeming hij echter niet heeft aangenomen.

Van Mons overleed in 1842.

De Commissie voor deze pharmacopee besteedde vier jaar aan haren arbeid, en kon in September 1820 den Minister het Latijnsche manuscript daarvan aanbieden.

Eerst in 1823 echter was de latijnsche uitgave in 4° afgedrukt, terwijl de Nederlandsche vertaling in 8°, onder den titel van „Nederlandsche Apothek,” eerst in 1827 werd uitgegeven.

De Koninklijke Besluiten, omtrent de invoering — één jaar na de uitgave zou zij verplichtend zijn — en die omtrent haar gebruik, waren reeds op 28 April en 12 Juli van het jaar 1821 uitgevaardigd.

Bij het laatste Besluit, werd ieder apotheker, die na den wettelijken termijn van invoering, zich aan de visitatie volgens de nieuwe pharmacopee zou onttrekken, bedreigd met een boete van f 200,—, terwijl voor ieder defect geneesmiddel eene boete van f 3,— zou gevorderd worden, en voor ieder middel, dat ondeugdzaam, bedorven of vervalscht zou zijn, een boete van f 6,— verbeurd werd. Beide besluiten zijn, zoowel

in de Fransche als in de Nederlandsche taal, in deze pharmacopee opgenomen.

Ongeveer 17 jaar waren verlopen sinds de Bataafsche pharmacopee in het licht was verschenen, en de toen gegeven last, om elke zes jaar een bijvoegsel te leveren, was door de moeilijke tijdsomstandigheden nimmer tot uitvoering gekomen.

De uitgave der *Pharmacopoea Belgica* was bovendien noodzakelijk geworden met het oog op de vereeniging der Hollandsche en Belgische gewesten in 1815. In laatstgenoemd land toch was nog geen algemeen geldende pharmacopee ingevoerd. Daar had elke groote stad nog steeds hare eigen pharmacopee. Zoo had Gent er een, en Antwerpen had nog in 1812 een stedelijke pharmacopee uitgegeven. Voor België vooral was dus de uitgave eener algemeen geldende pharmacopee van groote beteekenis.

De Commissie voor de *Pharmacopoea Belgica* had haren arbeid op die wijze verdeeld, dat ieder lid een afzonderlijk gedeelte bewerkte, waarmede men in 1819 gereed was gekomen, waarop de Commissie, na beraadslaging, en bij verschil van meening na nieuwe proefneming, den gezamenlijken arbeid vaststelde, die daarna door drie leden, uit haar midden, werd geordend en afgewerkt. Een van deze, Prof. Brugmans, overleed plotseling bij de uitvoering dezer taak, die toen door de leden Vrolik en de Fremery, onder medewerking van Driessen, is ten einde gebracht.

Sedert den tijd, dat de Bataafsche pharmacopee was uitgegeven, had de schei- en artsennijmengkunde belangrijke vorderingen gemaakt. Door Berthollet, Four-

croy, Vauquelin, Richter, Dalton, Wollaston, Davy, Gay-Lussac, en bovenal door Berzelius, was de leer der scheikundige verbindingen steeds op vastere grondslagen gevestigd en eene allengs meer rationeele nomenclatuur door laatstgenoemden consequent doorgevoerd.

In de aanduiding der geneesmiddelen met deze nieuwe namen vonden de Schrijvers der Pharmacopoea Belgica nog al bezwaar, daar deze namen in de verschillende buitenlandsche pharmacopeeën van dien tijd zeer uiteenliepen. Daarom achtte de Commissie het noodzakelijk ook de namen bij te voegen, zooals die voorkwamen in de toen meest gebruikelijke pharmacopeeën, namelijk de Edinburgensis van 1816, Londinensis van 1819, Borussica van 1813 en de Gallica van 1819, ten einde alle gevaar voor verkeerde opvatting te voorkomen.

Bij de bereiding der geneesmiddelen, werden door de Commissie bijzonder aanbevolen de Real'sche pers — berustende op den druk eener zeer hooge vocht kolom — alsmede de luchtpers van Römershausen — wegneming der lucht uit het onderste deel van den toestel, zoodat ook hier het opgebrachte vocht door de stoffen werd doorgeperst — beide als onmisbare werktuigen ter afscheiding van de in water en in alkohol oplosbare plantenbestanddeelen en in dien tijd hoog geroemd.

Voor de indeeling van den tekst is in hoofdzaak die der Bataafsche pharmacopee gevolgd.

Toen de Commissie haren arbeid in September 1820 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken aanbod, waren er verschillende oorzaken waardoor de uitgave belemmerd werd, zoodat zij in October 1822, aan het

einde van haar voorbericht bij de pharmacopee, er nog op kon wijzen, dat de in die twee jaren meer en meer in gebruik gekomen belangrijke geneesmiddelen, zooals de morphine, strychnine en vooral de quinine en cinchonine, tengevolge dezer vertraging, te vergeefs in haar werk zouden gezocht worden. Om die geneesmiddelen alsnog daarin op te nemen, schijnt de tijd ontbroken te hebben, bovendien was de afscheiding dezer planten-bestanddeelen nog onvoldoende bekend. Sertürner toch, de ontdekker der morphine, had eerst in December 1816 hare basische eigenschappen, namelijk hare verbinding met zuren tot zouten, herkend, terwijl Dumas en Pelletier eerst in 1823 de juiste samenstelling vaststelden. De strychnine was in 1818, de beide genoemde kinabasen waren eerst in 1820 door Pelletier en Caventou afgescheiden.

Het nieuwe medicinaal gewicht, zooals het bij Koninklijk Besluit van 30 November 1817 was ingevoerd, wordt in den tekst der nieuwe pharmacopee uitvoerig toegelicht, ook in vergelijking met het vroeger gebruikelijke, terwijl de areometer, zoowel voor lichte als voor zware vochten, eenigszins afwijkende van die der Bataafsche pharmacopee, uitvoerig beschreven is. Eene lijst der voornaamste proefmiddelen, welke in de apotheken voorhanden moesten zijn, is mede opgenomen. Onder dezen komen nu voor het eerst voor: zoutzuur tweede kwikoxyde als reagens op loogzouten; zoutzure en salpeterzure zwaaraarde op zwavelzuur; salpeterzuur zilver en salpeterzuur lood op zoutzuur; zuringzure potasch op kalk; blauwzure ijzer-potasch op ijzer; zwavelwaterstofzuur en eene ver-

zadigde oplossing van koperoxyde in vloeibare ammonia voor rattenkruit, enz.

Het meer zuiver pharmaceutische gedeelte dezer pharmacopee is belangrijk vereenvoudigd. Veel balast van twijfelachtigen aard is buitengesloten, en met instemming ontwaren wij, dat bij dezen recht wetenschappelijken arbeid met velerlei bijgeloof en overlevering voor goed gebroken is.

Overduin's
Commentaar op
de Pharm. Bel-
gica.

In 1825 werd op deze pharmacopee een commentaar uitgegeven door Joh. Overduin, Apotheker en Chimist te Breda, onder den titel van „Theoretische verklaring der voorkomende bereidingen in de Pharmacopoea Belgica, voorgesteld in vragen en antwoorden; benevens een aantal chemische verhandelingen, ten dienste van de zoodanigen, welke zich voorbereiden tot het afleggen van examen”.

Dit boek, groot 8° met 159 bladz., bevat, behalve de theoretische verklaring der praeparaten, voorkomende in genoemde pharmacopee, tevens verschillende hoofdstukken, waarin o. a. „de artsenijsmengkundige scheikunde en verwantschappen; de bestanddeelen der ligchamen; de onderscheidene luchten; de warmtestof, de lichtstof” enz. worden behandeld.

De schrijver heeft bij dit werk gevoegd een: „Beknopte tafel, aantoonende de kenschetsende eigenschappen der nieuwe alkaloiden”, waarop voorkomen de door hem, volgens zijn opgave, in 1824 ontdekte Quassine — in 1835 door Winkler in kristallijnen vorm afgescheiden en later door Wiggers als een bitterstof aangeduid — de Geoffroyine, als witte, reukelooze, plaatvormige kristallen door Overduin uit de

cortex Geoffroyae Surinamensis afgescheiden; de Hyoscyamine, als kleurloos, reukeloos en bijna smaakloos, door Overduin beschreven, en in 1833 door Geiger en Hesse in zuiveren vorm geïsoleerd.

Ook nog een ander werk van dezelfde strekking ^{Wetenschappelijke arbeid.} zag eenige jaren later het licht, en wel „De Pharmacopoea Belgica, theoretisch en practisch verklaard, door M. W. Plagge, Med. Doctor, Lijfarts van Z. D. H. den regeerenden Vorst van Bentheim, en Badarts aldaar”, 1828, groot 8°, 4 deelen.

In een bijzonder Aanhangsel worden de nieuwe geneesmiddelen beschreven, die sedert de bearbeiding der Pharm. Belg. in gebruik waren gekomen, met name de Chinine, de Jodine, de Emetine, de Morphine, het Secale cornutum, de Buccobladen, de bereidingen van het goud en nog eenige andere.

Volgens des schrijvers eigen verklaring bevat zijn werk alleen datgene, wat in eene of andere vreemde taal reeds door den druk is bekend gemaakt.

Nog verscheen in dezen tijd een werk van den Leidschen Apotheker F. van Catz Smalenburg „Leerboek der Scheikunde, Leyden 1827 3 dl. groot 8°, en bezorgde de stads-Apotheker te Dordrecht, D. Blankenbyl, lid der Prov. commissie van Geneesk. onderzoek en toezigt voor Zuid-Holland, zitting houdende te Dordrecht, een „Handleiding tot de beoefening der Artsenijbereidkundige Scheikunde of Grondbeginselen der Pharmaceutische Chemie.” Dordrecht 1827. Dit is een uitgebreid werk, dat, in 2 dl. 8°, 943 bladz. omvat.

In datzelfde jaar werd door den Hoogleeraar in de

Natuurlijke Historie, Pharmaceutische Scheikunde en Leer der geneesmiddelen aan het Amsterdamsche Athenaeum, Dr. H. C. van der Boon Mesch, eene nieuwe vertaling bezorgd van het vroeger reeds hier genoemde en beroemde werk van J. B. Trommsdorff, dat in hetzelfde jaar in het Hoogduitsch ten derde male was uitgegeven, en nu hier te lande verscheen onder den titel van „Leerboek der artsenijsmengkundige, proef-ondervindelijke Scheikunde. Naar de gemaakte verbeteringen der wetenschap uitgebreid en met aanmerkingen vermeerderd.” Leiden 1827. 8° 1^e deel.

De zeer verdienstelijke vertaler stierf echter na eene langdurige ziekte in 1831, op betrekkelijk jeugdigen leeftijd, zoodat het 2^e deel van het werk is vervolgd en uitgegeven door zijn broeder Dr. A. H. van der Boon Mesch, toen Buitengewoon Hoogleeraar in de Scheikunde en Lector in de Pharmacie aan de Hoogeschool te Leiden, doch van 1836 af als gewoon Hoogleeraar daaraan werkzaam. Deze laatste heeft gedurende zijn lang en welbesteed leven der vaderlandsche pharmacie veel belangstelling en toewijding betoond.

Beide broeders waren zonen van den geachten Delftschen Apotheker van dien naam.

Van het bovengenoemde Leerboek gaf de uitgever nog in 1832 een nieuwen afdruk in het licht.

Omtrent dezen tijd had de scheuring plaats tusschen de Noordelijke- en Zuidelijke Nederlanden. Alle pogingen, die in het werk waren gesteld om een hechten band tusschen beide rijken te vormen, waren verlamd door het verschil in taal en godsdienst der

bewoners. De opstand barstte op 25 Aug. 1830 in Brussel uit, en bracht over ons vaderland op nieuw veel zorg en leed, die niet ophielden vóór onze Koning Willem I, in 1839, als het ware gedwongen, eene scheiding aannam, waarbij België, als een afzonderlijk Koningrijk onder Leopold I, werd erkend.

De roemrijke daden in deze jaren door ons leger volbracht, hebben ongetwijfeld de eer van ons vaderland gehandhaafd, maar onze welvaart binnenslands is daardoor ernstig geschaad en de gevolgen hiervan zijn nog jaren later gevoeld.

De natuurkundige wetenschappen ontwikkelden zich echter, ook in dezen tijd, op uitnemende wijze. De beroemde Zweedsche Scheikundige J. J. Berzelius had toen ongeveer het toppunt van zijn roemvol leven bereikt. Zijn ongeëvenaarde en in den ruimsten zin vruchtdragende werkkraft, bracht zijn naam door geheel Europa, en bezorgde hem de schitterendste eerbewijzen.

Berzelius.

Sedert 1807 Hoogleeraar in de Geneeskunde en Pharmacie aan de Academie te Stockholm, en sinds 1815 Hoogleeraar in de Scheikunde aldaar, werd Berzelius in 1818 — hij was toen 39 jaar oud — door den Koning van Zweden in den adelstand verheven. In dat jaar was zijn meest belangrijke schriftelijke arbeid verschenen, namelijk zijn hier reeds vroeger vermelde „Leerboek der Scheikunde,” waarvan de uitgave in de Zweedsche taal in 1808 was aangevangen, en welk werk vele malen, ook in de Hoogduitsche taal, werd herdrukt, maar tevens in het Fransch, Engelsch, Italiaansch en Nederlandsch is vertaald.

Berzelius heeft een ongekenen schat van litterairen arbeid nagelaten, die slechts met het einde van zijn roemvol leven, op 7 Aug. 1848, is afgesloten.

Geen scheikundige vóór hem had nog met zooveel toewijding en inspanning, en met zooveel geluk, gearbeid in elke richting der wetenschap. Zijn groote geest omvatte het gansche, reeds zoo uitgebreide gebied der scheikunde; van af de vaststelling der atoomgewichten, den gang der electrolyse en de moeielijkste analytische onderzoekingen tot aan de bereiding van allerlei organische en anorganische verbindingen, overal bracht Berzelius ongekend licht en nooit gehoopte hulp. Ook de pharmacie is veel aan hem verplicht.

Sibrandus Stratingh.

In dezen voor de voortdurende ontwikkeling der scheikunde zoo gelukkigen tijd, leefden en werkten er ook in ons vaderland vele voortreffelijke mannen. Zoo was in Groningen Sibrandus Stratingh op loffelijke wijze werkzaam.

Aanvankelijk als apotheker daar ter stede gevestigd, waartoe hij in 1808 was bevorderd, later als doctor in de geneeskunde gepromoveerd, aanvaardde Stratingh op 14 Januari 1824 het hem aangeboden hoogleeraarsambt in de scheikunde aan de Hoogeschool te Groningen, opengevallen door het overlijden van zijn leermeester, Prof. P. Driessen. Zoowel als scheikundige maar ook als onderwijzer, heeft Stratingh grooten roem verworven, en in hooge mate bijgedragen tot de ontwikkeling der scheikunde en pharmacie in ons vaderland.

Tot zijn meest beteekenende geschriften behooren:

Scheikundige verhandeling over eenige verbindingen van den Phosphorus. 1809.

Scheikundig Handboek voor Essayeurs, enz. 1821.

Scheikundige verhandeling over de Cinchonine en Quinine. 1822.

Scheikundige verhandeling over de Morphine en andere hoofdbestanddeelen des Opiums. 1823.

In dezen arbeid is behandeld: „de geschiedenis en ontleding des opiums; bereiding en hoofdbestanddeelen; bereiding der Narcotine of het zout van Derosne; scheikundige eigenschappen en verbindingen der Morphine; eigenschappen en verbindingen der Narcotine en van het Meconiumzuur; over het inlandsche opium; beschouwing van de geneeskundige krachten der bestanddeelen des opiums.”

Beknopt overzicht over de leer der stöchiometrie. 1827.

De Chlorineverbindingen, enz. 1827.

Practische handleiding ter afscheiding van het Arsenik uit organische stoffen. 1838.

Al deze werken zijn in het Hoogduitsch vertaald. Zij getuigen op uitnemende wijze van Stratingh's heldere inzichten en van zijn practisch talent.

Hij overleed in 1841 op 56-jarigen leeftijd.

Onder de verdienstelijke apothekers in de eerste helft onzer eeuw komt een eervolle plaats toe aan Martinus Nicolaas Beets. Geboren op 19 April 1780, ontving hij zijn pharmaceutische opleiding, eerst bij den apotheker Krieger te Nijmegen, en later bij de gebroeders Alma te Amsterdam. In 1803 werd Beets tot apotheker bevorderd en vestigde zich in datzelfde jaar, op 23-jarigen leeftijd, in zijn geboorteplaats, alwaar hij 42 jaren lang met groote toewijding en onverflauwen ijver het apothekersvak heeft uitgeoefend.

M. N. Beets.

Reeds in 1806 werd Beets lid der in dat jaar te Haarlem gevestigde Plaatselijke Commissie voor geneeskundig toezicht, welk ambt hij tot hare opheffing toe, op 1 November 1865, en dus gedurende ruim 50 jaar heeft bekleed. Na de invoering der Geneeskundige Wetten van 1818, werd Beets benoemd tot lid en secretaris van de Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht in Noord-Holland, in welke betrekking hij tot op 78-jarigen leeftijd, en dus gedurende 40 jaar, werkzaam was. Als eene bijzonderheid moet hierbij vermeld worden, dat Beets gedurende die jaren slechts tweemaal — wegens het overlijden van twee zijner naaste betrekkingen — de maandelijksche vergaderingen dezer Commissie niet bijwoonde.

Op verzoek van laatstgenoemde Commissie gaf Beets van af 1808 openbare lessen aan de leerlingen in de artsennijmengkunde, en toen in 1824 tot oprichting der Klinische school in Haarlem was besloten, werd Beets het lectoraat in de Scheikunde, Artsennijmengkunde en Kruidkunde opgedragen, welk ambt hij, met het secretariaat der school, tot 1855 met eere heeft vervuld.

In een tijdvak van 32 jaar, 1814—1846, werd Beets tot vijfmaal toe tot Directeur der Maatschappij van Nijverheid — vroeger „Nederlandsche huishoudelijke Maatschappij” genaamd — benoemd en ontving te dezer zake in 1835 de gouden eeremedaille.

Bovendien gaf Beets in verschillende stedelijke en kerkelijke betrekkingen, gedurende zijn gansche leven, doorslaande bewijzen van groote toewijding, onvermoeiden ijver en uitnemende kennis. Het Bataafsch

Genootschap der Proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam bood den verdienstelijken man in 1827 het lidmaatschap aan, terwijl The Medico-Botanical Society te Londen hem in 1828 tot corresponderend lid benoemde.

Bij al deze verdiensten onderscheidde Beets zich door nederigheid en bescheidenheid, en, in elk zijner betrekkingen, door rechtschapenheid en hulpvaardigheid. Onder het schier onafgebroken genot eener zeldzame gezondheid, bereikte Beets den ouderdom van ruim 89 jaren. Hij overleed op 6 Augustus 1869. Bij de ter aardebestelling van zijn stoffelijk overschot, sprak 's mans oudste zoon — onze zoo gewaardeerde letterkundige Prof. N. Beets — met diep gevoel een woord tot hulde en dank aan den geliefden vader, „den vader, aan wien de zijnen zoo veel verplicht waren, die een toonbeeld was van vaderlandsche degelijkheid en deugd.”

Wij bezitten van Beets de volgende meest belangrijke geschriften:

1. Briquets oxygénés of oeconomische lichtontstekers, in derzelver samenstelling, werking en bereiding. Opgenomen in de Alg. Konst- en Letterbode van 1808.

Deze toen opgang makende Fransche uitvinding bleek aan Beets te bestaan uit houtspaantjes, bedeed aan een der uiteinden met in een kleverig mengsel opgenomen kaliumchloraat, waardoor zij bij indompeling in zwavelzuur ontvlamden.

2. Grondbeginselen der artsennijmengkundige Scheikunde, toegepast op de Pharmacopoea Batava Haarlem, 1812.

Dit werkje, 82 bladz. klein 8°, is door Beets opgedragen aan de leden der juist in dat jaar onzer inlijving bij het Fransche Keizerrijk opgeheven Commissie van geneeskundig toezicht — weinige jaren later weder in eere hersteld — waarbij, behalve Beets, ook Dirk Hugo van Geer als pharmaceutische leden werkzaam waren.

Deze arbeid van Beets was vooral bestemd tot een leiddraad bij zijn pharmaceutische lessen, en is in dien tijd gewaardeerd als een voortreffelijk boek, dat tot de verspreiding van heldere scheikundige begrippen, onder de vaderlandsche apothekers, veel heeft bijgedragen.

3. Volksscheikunde of Onderwijzigingen en Raadgevingen tot nuttig gebruik. Uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 1815.

Dit werk werd geschreven naar aanleiding eener prijsvraag van genoemde Maatschappij, en door haar bekroond met den gouden eereprijs, benevens een premie van 25 gouden dukaten. Het behandelt de scheikunde, zoowel der anorganische, als der organische lichamen, in eenvoudigen bevattelijken vorm ingekleed als gesprekken tusschen een landheer en zijn tuinman.

4. Over de vervalsching der Meekrappen. 1822. Bekroond prijsschrift door de Nederlandsch Huishoudelijke Maatschappij (Maatschappij voor Nijverheid).

Vier antwoorden waren op deze prijsvraag ingekomen, waarvan alleen de verhandeling van Beets eene renumeration van 25 gouden dukaten kon verwerven.

Voor dat geschrift ontving Beets van Koning Wil-

lem I een gouden medaille met Hoogdeszelfs beeltenis.

Het door Beets aangegeven middel ter opsporing der vervalsching — bezwaren der grondstof met oker en dergelijke stoffen — bestond in de verhouding der meekrap, ten opzichte van haar soort. gewicht tegenover spiritus, en tegenover eene oplossing van kalium-carbonaat.

5. Woordenboek van Droogerijen. Amsterdam 1825, groot 8°.

Dit werk is opgedragen aan den Hoogleeraar in de Kruidkunde en Natuurlijke historie te Gent, J. G. S. van Breda, „als een bewijs van erkentenis voor de bij de overziening dezes werks, medegedeelde aanmerkingen en gegevene inlichtingen.”

Beets vermeldt in de Voorrede bij het 1^e deel (688 bladz.), aanvangende met *Acaciae verae succus* en eindigende met *Exidia auricula Judae*, dat deze arbeid hem veel moeite heeft gekost, en allerlei beletselen de uitgave hebben vertraagd.

Lemery's welbekend, en hier vroeger behandeld Woordenboek, was de type, waarnaar Beets zijn arbeid inrichtte, en een dergelijk boek, in geheel omgewerkten vorm en op de hoogte van den tijd, werd door tal van vaderlandsche pharmaceuten, en ook geneeskundigen, met verlangen te gemoet gezien.

Dat de uitvoering van dit werk, bij de in dien tijd nauwelijks aangevangen wetenschappelijke beoefening der pharmacognosie, en den nog altijd ontzachelijken voorraad van geneesmiddelen, groote bezwaren opleverde, is buiten allen twijfel en zal wel de oorzaak

zijn geweest, dat Beets, overladen door de beslommingen van zijn uitgebreiden werkkring, zijns ondanks, dit werk niet verder heeft voortgezet.

Eerst 16 jaar later heeft de apotheker Meylink te Deventer de taak van Beets opgenomen en afgewerkt.

6. Over de bereiding van de chlorure de chaux et d'oxide de sodium. Opgenomen in de Alg. Konst- en Letterbode N°. 51. 1826.

De in 1822 door den apotheker A. G. Labarraque te Parijs bereide rottingwerende vloeistoffen, welke uitvinding het Koninklijk Instituut aldaar met een premie van 3000 Frcs. beloonde, vormen het onderwerp van dit geschrift, waarmede Beets de vervaardiging dezer middelen, ook in ons land, uitvoerbaar heeft gemaakt.

7. Eenvoudige geneeskundige verwarmingstoestel door verbranding van wijngeest of zoogenaamden voorloop. Opgenomen in de Alg. Konst- en Letterbode. 1832.

Dit opstel bevat de beschrijving van een verbeterden damp- of verwarmingstoestel voor choleralijders, volgens het systeem van Schneider te Berlijn.

8. Handboekje bij het aanschouwelijk Onderwijs, omtrent voortbrengelen van natuur en kunst, in de bewaarscholen. Haarlem 1859.

Dit boekje, dat zonder den naam van den schrijver is uitgegeven, werd door Beets op 79-jarigen leeftijd opgesteld, en bevat een korte beschrijving van de verschillende natuurproducten, als voedingsmiddelen of geneesmiddelen in gebruik.

De hierboven reeds genoemde opvolger van Beets als schrijver van het „Woordenboek van Droogerijen”, de

Apotheker Meylink te Deventer, verdient ook hier eene eervolle plaats.

Bernardus Meylink werd in 1796 te Haar- B. Meylink.
 lem geboren en was dus 16 jaar jonger dan Beets.
 In 1819 te Zwolle tot apotheker bevorderd, vestigde
 hij zich spoedig daarna in Deventer, waar hij in
 velerlei richting, tot aan zijn dood toe, op 1 April
 1862, nuttig werkzaam was.

Meylink was lid van tal van Genootschappen en onderscheidde zich zoo zeer door zijn wetenschappelijken arbeid, dat hem, op 15 Juli 1830, door den Senaat van de Hoogeschool te Leuven, honoris causa, het diploma van Philosophiae naturalis Doctor werd uitgereikt.

De door hem bewerkte 1ste afl. van het 2de deel van het „Woordenboek van Droogerijen” verscheen in 1842, terwijl het geheele werk, in 4 deelen, in 1856 is voltooid. Het 2de deel bevat 704 bladz.; het 3de deel 708 en het 4de of laatste deel 1024 bladz. In de voorrede voor het laatste deel is door M. een supplement op het werk toegezegd, dat in tweemaandelijksche afleveringen zou verschijnen, maar waaraan geen gevolg is gegeven.

Behalve vele vertaalde geschriften en bijdragen in verschillende tijdschriften, bezitten wij van Meylink:

Schei-, Artsenij- en Natuurkundige Bibliotheek.
 18 dln. 1824—1834.

Nieuwe Scheikundige Bibliotheek. 3 dln. 1835—1840.

Magazijn van Voorschriften. 1830.

Handboek ter herkenning van de echtheid en zuiverheid der in de Pharmacopoea Belgica voorkomende geneesmiddelen. 1832.

Handleiding voor apothekers-leerlingen. 1832.

Allereerste beginselen der Scheikunde. 1857.

Proeve eener verbetering van het Apothekerswezen. 1838.

Algemeene Natuurkunde voor de jeugd. In 1859 in derden druk uitgegeven.

Handleiding tot het vergulden en verzilveren. 1843.

De Analytische scheikunde. 1844.

Vermindering der bestaande apotheken. 1852.

Grondbeginselen van Natuur- en Scheikunde voor de jeugd. 1860.

C. M. van Dijk. Als tijdgenoot van Meylink, en niet minder verdienstelijk pharmaceut, moet de Utrechtsche Apotheker C. M. v a n D i j k genoemd worden.

Op 11 Januari 1797 te Utrecht geboren, werd van Dijk op zijn 21ste jaar aldaar tot apotheker bevorderd en weldra als deelgenoot in de zaak zijns vaders opgenomen.

Van Dijk was een hoogst bekwaam, practisch apotheker. Zijn laboratorium was bekend, zelfs buiten ons land, als een ware model-inrichting op pharmaceutisch gebied. Alle geneesmiddelen, die maar eenigszins buiten het bereik eener juiste beoordeeling vielen, werden in zijn laboratorium bereid. Hij was in Utrecht — zooals in Amsterdam de firma d'Ailly en zonen, en ook Nieuwenhuis en zoon — de eerste, die het sinds 1827 in gebruik gekomen kininesulfaat bereidde, maar ook de bereiding van Morphine, en van zoovele andere nieuwe, in die dagen in gebruik genomen geneesmiddelen, werd in zijn laboratorium beproefd en uitgevoerd.

Van Dijk achtte den stand van apotheker als een

edelen werkkring, en daaruit ontsproot bij hem eene nauwgezetheid bij het gereedmaken van geneesmiddelen, die geen grenzen kende.

Vol liefde en toewijding voor zijn beroep, was het voor van Dijk een ergernis, zijn leven lang, dat de pharmaceutische opleiding in ons vaderland van regeeringswege zoo goed als geheel verwaarloosd was, en er harentwege geen enkele ernstige poging werd aangewend om in dien toestand verandering te brengen.

In alle opzichten was van Dijk, door zijn uitnemend voorbeeld, een voortreffelijke voorganger op pharmaceutisch gebied. Behalve zijn benoeming tot lid van onderscheiden geleerde Genootschappen, was hij sinds 1836 corresponderend lid der eerste klasse van het voormalig Koninklijk Nederlandsch Instituut, terwijl hem in 1851 de hooge onderscheiding te beurt viel, het lidmaatschap der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam te verwerven.

De Algemeene Konst- en Letterbode van 1822—1824 bevat van Van Dijk enkele opstellen over pharmaceutische en hygiënische onderwerpen, maar het was vooral aan zijn „Verhandeling over het gebruik der plantaardige en dierlijke kool,” uitgegeven in 1824, dat een zeer gunstige beoordeeling, ook in het buitenland, te beurt viel.

In het Letterlievend Maandschrift van 1825 verscheen van zijn hand: „Iets over den Braakwijnsteen en zijne bereiding volgens Drapier,” en „Iets over Cyanuretum Jodii.” In Meylink's Schei-, Artsenij- en Natuurkundige Bibliotheek van 1826 werd van hem opgenomen: „Bereiding van Aether nitricus door middel

van stoom; Beschrijving van een toestel om te filteren; Bereiding van droog slijm van kweepitten," terwijl in de Bijdragen tot de natuurkundige wetenschappen van 1827 voorkomen: „Over het oleum Filicis maris" en: „Beschrijving van een verbeterd artsennijmengkundig stoomwerktuig." Bovendien heeft van Dijk door tal van openbare voordrachten in verschillende Genootschappen voor zich zelven, en niet minder voor het vak, waarvan hij een der waardigste vertegenwoordigers kon genoemd worden, in ruime mate achting en waardeering mogen verwerven.

Van 1835 tot 1865 was van Dijk lid der Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht te Utrecht, van welke betrekking hij zich, bij de invoering der nieuwe geneeskundige wetgeving, eervol, doch noode, zag ontheven.

Van Dijk overleed den 15^{den} September 1867 op ruim 70-jarigen leeftijd, omringd door zijn dierbare betrekkingen, van welke hij met zoo veel weemoed scheidde.

T. D. Vrijdag
Zijnen.

Ook omstreeks dezen tijd leefden en werkten in ons vaderland de welbekende Apothekers, namelijk: T. D. Vrijdag Zijnen, die als Chemist en Apotheker te 's-Gravenhage was gevestigd, en vooral door zijn uitgebreide kennis, in zake Kinabasten, heeft uitgemunt. In 1835 verscheen o.a. van zijn hand: „De in den handel voorkomende Kinabasten, pharmacologisch behandeld en toegepast op de soorten, welke in de Pharmacopoea Belgica vermeld zijn." In 1860 beschreef hij, op een voor hem eervol verzoek van Prof. Blume te Leiden, de aldaar in het Rijks-herbarium aanwezige

Kinabasten. Onder de 65 nummers waren toen reeds enkele basten van onze Indische cultuur opgenomen. Ook door buitenlandsche geleerden werd Vrijdag Zijnen vaak aangezocht tot het definiëeren van Kinasoorten.

Hij overleed, na een hoogst werkzaam en nuttig leven, op 27 Februari 1863, in 63-jarigen ouderdom.

J. J. Bruinsma, die als pharmaceut den echt J. J. Bruinsma. wetenschappelijken stand met waardigheid vertegenwoordigde, was gedurende 28 jaar Wethouder van Leeuwarden, de stad zijner inwoning.

Onderscheiden werken zagen van hem het licht, zooals *Flora Frisca*; *Natuurkundige Plaatsbeschrijving van Friesland*, uitgegeven door het Ministerie van Binnenlandsche zaken; alsmede *Geschiedenis van het Stads-ziekenhuis te Leeuwarden*, enz.

Bruinsma was Ridder en later Officier van de Eikenkroon. Hij overleed op 26 Maart 1885, in den ouderdom van ruim 79 jaar, na meer dan 60 jaren met de grootste toewijding en nauwgezetheid het vak te hebben uitgeoefend.

E. Bloembergen, die, insgelijks als apotheker E. Bloembergen. te Leeuwarden gevestigd, jaren lang als Wethouder en bovendien in vele andere betrekkingen, de belangen dezer stad uitnemend gediend heeft, was als bekwaam pharmaceut hoog aangeschreven.

Opgevorderden leeftijd tot Burgemeester van Leeuwarden gekozen, heeft hij die eervolle benoeming echter niet aangenomen. Hij overleed op 23 Juni 1881.

Onder de verdienstelijke pharmaceuten, van welke Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie. wij hierboven gewaagden, zijn Dr. B. Meylink en

C. M. van Dijk beiden werkzaam geweest als Hoofdbestuurders der op 28 April 1842 opgerichte „Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie.”

De eerste aanleiding tot stichting der Maatschappij is gelegen in de toen door alle vaderlandsche pharmacenten sinds lang gewenschte herziening der geneeskundige Wetten, waarvoor eindelijk bij Kon. Besluit van 20 Nov. 1841 eene Commissie was benoemd, bestaande uit 4 Hoogleeraren in de geneeskunde en 2 med. Doctoren, maar waarbij de apothekersstand niet was vertegenwoordigd, welk feit van pharmaceutische zijde niet ten onrechte als eene grievende achteruitzetting werd beschouwd.

Voorzeker waren ook de geneeskundigen van oordeel, dat de herziening der Wet van 1818 niet langer kon uitgesteld worden.

De wijzigingen immers, die in deze Wet waren aangebracht bij Kon. Besluit van 23 Nov. 1823 (toelating van officieren van gezondheid der landmacht tot de burgerpraktijk), en bij de Wet van 27 Maart 1838 (wijzigingen in de gecombineerde uitoefening van eenige takken der geneeskunde), hadden slechts ontevredenheid onder de vaderlandsche geneeskundigen gesticht. De verwarring, ontstaan door het overgroot aantal personen met allerlei bevoegdheden, was dan ook inderdaad niet gering.

De Nederlandsche apothekers daarentegen hoopten bij deze Wetsherziening bovenal op het tot stand komen eener beperking der toenemende kwakzalverij met geneesmiddelen, maar ook werden door hen uni-

forme en strengere eischen voor de toelating tot het vak, en vooral de wettelijke erkenning en handhaving hunner rechten verlangd.

Het te Amsterdam bestaande pharmaceutische leesgezelschap, onder bestuur van Prof. W. S. Swart, nam, op voorstel van zijn beide leden, F. J. Swartwout en A. H. Walter, het besluit om een adres te richten tot bovengenoemde Staatscommissie voor de herziening der geneeskundige Wetten, ten einde deze in te lichten aangaande de gebreken en de meest wenschelijke verbeteringen in de uitoefening der artsenijsbereidkunst hier te lande.

Op aandrang van Dr. S. Sarphati — den welbekenden Amsterdamschen medicus en lid van genoemd leesgezelschap — werd besloten, ten einde bedoeld adres meer klem bij te zetten, vooraf te beproeven om eene vereeniging te stichten van Nederlandsche apothekers en andere belangstellenden in den bloei der pharmacie. Met medewerking van het tweede in Amsterdam toen bestaande pharmaceutisch leesgezelschap, onder het bestuur van den Apotheker D. Pas, werd, in eene gecombineerde vergadering, op 23 April 1842 gehouden, de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie opgericht en een voorgedragen concept-reglement, als provisioneele Wet der Maatschappij, met algemeene stemmen, aangenomen. Daarbij was de uitbreiding dezer vereeniging over het geheele land uitdrukkelijk bedoeld.

Als bestuurders der Maatschappij werden voor de eerste maal gekozen, de H.H.: Prof. W. S. Swart; Apotheker D. Pas; Dr. S. Sarphati, en de Apo-

Eerste Hoofd-
bestuurder Maat-
schappij.

theekers T. Mastenbroek, J. F. C. Kerkhoff en F. J. Swartwout, waarvan de eerste als voorzitter, de volgende als onder-voorzitter, de derde als secretaris en de laatstgenoemde als thesaurier zouden fungeeren.

Het aantal leden, dat bij de oprichting slechts 29 bedroeg, nam spoedig toe, en was in Mei 1843 reeds tot 87 geklommen.

1e Algemeene Vergadering der Maatschappij. Van October 1843 af werd de uitbreiding der Maatschappij over het geheele land voorbereid, met dit gevolg, dat op de eerste Algemeene Vergadering, gehouden te Amsterdam op 30 Juni en 1 Juli 1846, reeds de volgende Departementen vertegenwoordigd waren :

Amsterdam	met 110 leden,	opgericht 23 April 1842;
Utrecht	" 48 "	" 16 " 1844;
Delft	" 14 "	" 4 Juli 1844;
's Gravenhage	" 49 "	" 11 " 1844;
Leiden	" 29 "	" 29 " 1844;
Deventer	" 12 "	" 1 Aug. 1844;
Rotterdam	" 26 "	" 28 Dec. 1844;
Meppel	" 14 "	" 18 Febr. 1845;

zoodat de Maatschappij bij deze eerste Algemeene Vergadering acht Departementen met 278 leden telde.

Die vergadering werd gepraesideerd door den Apotheker D. Pas — Prof. Swart was afgetreden en tot honorair Hoofdbestuurder benoemd — terwijl voorts als Hoofdbestuurders tegenwoordig waren de H.H. Dr. Sarphati en de Apothekers Mastenbroek en Swartwout te Amsterdam; C. M. van Dijk te Utrecht; T. D. Vrijdag Zijnen te 's Gravenhage; P. J. Haaxman

te Rotterdam; P. J. Kipp te Delft en Dr. B. Meijlink te Deventer.

Door den Voorzitter werd op deze eerste vergadering een rede uitgesproken — op algemeen verlangen voor rekening der Maatschappij gedrukt — waarin de redenen werden ontvouwd, die tot oprichting der Maatschappij geleid hadden en gewezen werd, niet alleen op den betreurenswaardigen toestand waarin de Pharmacie in Nederland verkeerde, maar tevens op de voortdurende miskenning, die de stand des apothekers hier te lande ondervond. Spreker haalde daarbij de woorden aan van Prof. G. J. Mulder, waarmede deze openlijk had verklaard, niet te weten, voor welken tak van wetenschap de meeste voorbereiding gevorderd werd: voor die der geneeskunde, of wel die der artsenijbereidkunde.

In het steeds heerschende overwicht van den geneesheer over den apotheker — traditie van vroegere tijden en toestanden — werd de oorzaak aangewezen der miskenning van laatstgenoemden. Spreker achtte nu den tijd gekomen, dat de vaderlandsche artsenijbereidkunde zich moest verheffen boven alle veroordeel, en wees op zoovele verdienstelijke voorgangers in ons vaderland: Kastelein, Barneveld, Lauwerenberg en Reinwardt, die onvergankelijke eer voor de pharmacie hadden geoogst.

„Met moed dus volhard,” zoo eindigde spreker, „in het door ons begonnen werk! Met geestdrift voortgegaan, en, terwijl het tegenwoordige ons stof geeft tot tevredenheid, rustig de toekomst te gemoet.”

Deze eerste Algemeene Vergadering der Maat-

schappij slaagde uitmuntend en liet bij allen, die haar bijwoonden, den besten indruk achter. Wat haar bovendien veel aantrekkelijks verleende, was eene daarmede gepaard gaande tentoonstelling, samengebracht door verschillende inzenders, en omvattende, behalve schoone en zeldzame simplicia, ook een groot aantal nieuwe en fraai gekistalliseerde chemicaliën.

Als orgaan der Maatschappij werden Berichten uitgegeven, waarvan het eerste nummer op 1 Aug. 1845 verscheen, terwijl, volgens besluit van het Hoofdbestuur, ingezonden stukken van al te grooten omvang, zoolang de Maatschappij nog geen eigen Tijdschrift zou uitgeven, ter plaatsing werden gezonden aan het sedert 1844 onder redactie van P. J. Haaxman uitgegeven „Tijdschrift voor Schei- en Artsenijbereikunde.”

Aan het bij de oprichting der Maatschappij voorop gestelde voornemen, dat een adres zou ingediend worden bij de Staatscommissie voor de herziening der geneeskundige Wetten, kon geen gevolg worden gegeven, zoolang de Maatschappij niet als zedelijk lichaam door de Regeering was erkend — wat eerst geschiedde bij Kon. Besluit van 7 Jan. 1846 — zoodat bedoeld stuk in den vorm van een request, ongeteekend door de toenmalige leden in hunne qualiteit van apothekers, bij den Min. van Binnenl. Zaken werd ingediend.

Rapport der eerste Commissie voor de herziening der Geneesk. Wet van 1818.

Had reeds de benoeming van de Commissie voor de Wetsherziening, onder de geneeskundigen en apothekers, tot allerlei opmerkingen en beschouwingen

in gedrukten vorm aanleiding gegeven, niet minder was dit het geval toen het ontwerp dezer Commissie bij de Regeering was ingediend, en in druk was verschenen.

De stukken, betreffende de hier bedoelde herziening der geneeskundige Wetten en Verordeningen, omvatten 4 lijvige 8° deelen, 1840—1845. Bij het Departement van Binnenlandsche Zaken werden in 1840—41 niet minder dan 26 adressen voor deze zaak ingediend. Ook vele pharmaceuten, hetzij persoonlijk, hetzij in vereeniging met vakgenooten, brachten hunne wenschen en bezwaren bij de Regeering in.

Zoo o.a. gaf de Leidsche apotheker Cats Smalenburg — de vroeger reeds genoemde schrijver van een Leerboek der Scheikunde — in het licht: *Bedenkingen omtrent de geneeskundige Staatsregeling, naar aanleiding van het Rapport der Commissie tot herziening van dezelve. 1842.*

De schrijver beschouwt het overgroot aantal apothekers in ons vaderland als een gevolg der bestaande wetsbepalingen. „Vóór 1804,” zegt hij, „moest men om zich te vestigen vooraf bij het college der stad zijn examen afleggen. Slechts in enkele steden, zooals in Gouda b.v., was de vestiging vrij gelaten. Na 1804, toen in ieder Departement eene Commissie van Onderzoek en Toevoorzigt was gevestigd, werd ieder tot het examen toegelaten en kon men zich overal onder het ressort der Commissie nederzetten. Het gevolg was, dat er een veel te groot aantal jongelieden den rang van Apothekers bekwam, en had men dien eenmaal, dan wilde men ook gaarne gevestigd zijn en geen

winkel kunnende koopen, zette men een nieuwe op."

Vrij algemeen werd in dien tijd door de apothekers de meening gedeeld, dat beperking van het aantal apotheken, in verhouding tot het aantal inwoners in de verschillende steden, een dringende eisch moest geacht worden. En juist deze meening werd in het Ontwerp der Commissie gedeeld.

"Zoo men," luidt het aldaar, „van de apothekers de waarborgen verlangt, dat zij in de volle beteekenis van het woord hunnen pligt doen, moet men hen tevens tot deze pligtsvervulling in staat stellen."

De vermindering van het bestaande, veel te groote aantal apotheken zou volgens de meening der Staatscommissie wel niet anders dan door uitsterving kunnen plaats hebben, waarbij dan aan de weduwen, hetzij van Regeeringswege, hetzij uit een door de gezamenlijke apothekers bijeen te brengen fonds, eene billijke schadevergoeding zou moeten verstrekt worden.

Naast de vaststelling van een beperkt getal apotheken, verdedigde de Commissie tevens de noodzakelijkheid van het aannemen van een bepaalde taxe voor de geneesmiddelen. Het eene was van het andere onafscheidelijk.

De herziening der toen vigeerende Pharmacopoea Belgica achtte zij hoogst noodzakelijk en kon, naar hare meening, niet langer uitgesteld worden.

De beperking van het aantal apotheken werd, behalve door de meeste apothekers, ook door vele geneeskundigen, toen als het eenige middel erkend, dat verbetering zou brengen in den bedreigden toestand der vaderlandsche artsennijbereidkunst.

In één der Adressen van laatstgenoemde zijde, opgenomen in bovenvermelde Verzameling van stukken, leest men hieromtrent de volgende toelichting:

„Het getal der apotheken is thans in iedere plaats zoo zeer vermeerderd, dat het bestaan derzelve ten eenemale dreigt te gronde te gaan. De mogelijke bedoeling des Wetgevers, dat bij meerdere concurrentie de prijs der geneesmiddelen zoude worden verlaagd, wordt door de ondervinding tegengesproken, daar zonder ruime winsten het kleine debiet geen genoegzaam bestaan oplevert; te meer daar de meer eenvoudige geneeswijze, de inrichting der zoogenaamde fondsen of bussen, de vroegere winsten der apothekers hebben doen ophouden. Het gevolg van dezen staat van zaken is, dat bijna ieder apotheker zich op de bereiding van geheime geneesmiddelen, likeuren, reukwerken enz. toelegt, en alle aanleiding wordt gegeven, om geneesmiddelen van de minste hoedanigheid af te leveren, in- en uitwendige geneesmiddelen op eigen gezag toe te dienen, vervalsching en andere verkeerdheden te begaan. Ten einde nu deze misbruiken, die door het Geneeskundig toezigt zoo uiterst moeilijk zijn te voorkomen, tegen te gaan, bestaat er geen beter middel dan, door beperking van het aantal apotheken in eene plaats, aan de eigenaars een behoorlijk bestaan te verzekeren, hetwelk overeenkomt met de wetenschappelijke vorming, die hunnen stand boven dien van den winkelier verheft, en hun, zooals dit reeds lang buiten 's lands geschiedt, eene plaats in den geleerden stand inruimt.”

De arbeid van deze Staatscommissie, op vele pun-

ten heftig bestreden, vond ook overigens weinig instemming en werd, bij de behandeling daarvan in 1844, door de Tweede Kamer verworpen.

In 1848 benoemde de Regeering andermaal eene commissie voor hetzelfde doel, waarin nu ook de beide Hoogleeraren, G. J. Mulder te Utrecht, en J. van Geuns te Amsterdam, zitting hadden. Beiden hadden in de „Bijdragen tot de Geneeskundige Staatsregeling” die van 1842—1845 in den vorm van 3 lijvige boekdeelen in het licht verschenen, op talentvolle wijze geijverd voor dit zoo uitnemende volksbelang.

Doch ook deze Commissie was niet veel gelukkiger met haar ontwerp. De omstandigheden van het jaar 1848, met hare ook voor ons vaderland nog in latere jaren zoo beteekenende gevolgen, droegen daar veel toe bij. Ook dit wetsontwerp, in 1850 door de Regeering ingediend, deelde hetzelfde lot als dat van 1844.

2e Alg. Verg.
der Maatschap-
pij.

De tweede Algemeene Vergadering van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie werd gehouden te Amsterdam, op 30 Juni en 1 Juli 1847. Ook deze werd door den verdienstelijken Pas gepraesideerd. In zijn openingsrede herdacht hij het verlies, dat de Maatschappij had geleden door het ontijdige afsterven van één harer stichters en ijverigste voorstanders, haren eersten voorzitter, den waardigen Amsterdamschen Hoogleeraar Swart.

Voorts merkte hij met groote voldoening op, dat de door de leden der Maatschappij ingestelde onderzoekingen betrekkelijk reeds menigvuldig waren, dat

tal van misbruiken vernietigd en vele verbeteringen waren ingevoerd, terwijl ook eene meer innige verbodering tusschen de beoefenaren der Pharmacie viel op te merken.

Ook deze vergadering werd, zooals nog vele jaren later geschiedde, opgeluisterd door eene tentoonstelling van fraaie en zeldzame grondstoffen en van utensiliën.

Het aantal Departementen was nu met drie genomen, namelijk:

Goes	met	9 leden,	opgericht	22 Mei	1846;
Gouda	"	13	"	"	5 Juli 1846;
Alkmaar	"	8	"	"	1847.

Het aantal leden der Maatschappij bedroeg nu 324.

In de derde Algemeene Vergadering der Maatschappij, gehouden op 3 Aug. 1848 te Amsterdam, werd ^{3e Alg. Verg. der Maatschappij.}

de grievende teleurstelling uitgesproken, dat ook in de nu ten tweedemale benoemde Commissie voor de herziening der Geneesk. wetten, andermaal geen apotheker zitting had, en er dus aan het vroeger ingediende Adres ter dezer zake door de Regeering geen gevolg was gegeven, wat geheel en al in strijd was met de stellige belofte van den toenmaligen Minister van B. Z. Nu werd besloten dat de Maatschappij zich zou wenden tot Z. M. den Koning, en dit geschiedde bij een op 30 Aug. 1848 door D. Pas als Voorzitter en door P. J. Swartwout als Archivaris onderteeekend stuk.

Het blijkt niet, dat op dit Adres ooit eenig antwoord bij de Maatschappij is ingekomen; wel dat de toen tijdelijke Minister van B. Z. bij het ontvangen van een afschrift van bedoeld stuk, het voornemen der Regeering had te kennen gegeven om het door de

Staatscommissie in te dienen Rapport aan de specialiteiten der geneeskunde ter fine van onderzoek en advies ter hand te stellen.

G. J. Mulder. Reeds met enkele woorden werd, bij de oprichting en den werkkring van de Klinische school te Rotterdam, onze landgenoot G. J. Mulder herdacht, dien wij nu in 1841 als Hoogleeraar in de Scheikunde aan de Utrechtsche Academie met roem werkzaam zien. Mulder was, toen hij te Utrecht zijn ambt aanvaardde, 39 jaar. De Senaat van de Academie te Groningen verleende hem, omstreeks dien tijd, honoris causa het doctoraat in de Wis- en Natuurkunde. Zijn verder leven als Hoogleeraar omvat een 27-jarig tijdvak, dat in alle opzichten als welbesteed en hoogst verdienstelijk moet gewaardeerd worden.

Mulder heeft hier te lande de scheikunde als wetenschap tot eene belangrijke hoogte opgevoerd, en zich vooral op het gebied der organische chemie een grooten naam verworven.

Tal van door hem uitgegeven boeken en periodieke geschriften getuigen van zijn onvermoeide werkkraft. Ook de ontwikkeling der vaderlandsche pharmacie heeft in Mulder een harer beste en krachtigste voorstanders en verdedigers gevonden. Meer dan iemand, onder de deskundigen van zijn tijd, heeft hij het denkbeeld voorgestaan om de opleiding van de apothekers in streng wetenschappelijken zin te leiden.

De reeds vermelde „Bijdragen tot Geneeskundige Staatsregeling, 1842—1845”, bevatten van zijn hand in verlerlei vorm de meest sprekende bewijzen van

bovengenoemd streven. Onder den titel „Apothekers-stand”, bevat reeds het 1ste deel van genoemd werk een helder betoog over de noodzakelijkheid, om de pharmaceuten aan de Hoogescholen te onderwijzen.

„Wanneer wij ons,” schrijft Mulder, „de vraag voorhouden: waarom zullen de Artsenijbereidkundigen bij ons geen Hooger onderwijs genieten, evenals zij dat in sommige andere staten doen? kunnen wij daarop geen antwoord geven. De stand is eervol, wanneer hij goed wordt bekleed en men niet een onbepaald aantal apothekers toelaat. Wil men dien stand goed vertegenwoordigd zien, dan moet er gezorgd worden, dat de Apothekers eene academische opvoeding hebben genoten en met de Geneeskundigen op denzelfden trap van ontwikkeling staan. Aan hem, die meent dat de Pharmacie niet behoort tot de vakken van Hooger onderwijs, antwoorden wij, dat hij met den tegenwoordigen stand van die wetenschap niet bekend is.”

„Tot nu toe (1842)”, zoo vervolgt Mulder, „ontvingen de apothekers óf geen, óf geen goed onderwijs en het is daarom natuurlijk, dat er omtrent geen kundige pharmaceuten in ons land gevonden worden.

De leden der Provinciale commissiën, die de achter de toonbank opgevoede pharmaceuten moeten examineren, zijn alweder pharmaceuten, die, met weinige uitzonderingen, ook al geene betere opleiding genoten hebben.”

„Alleraardigst,” schrijft Mulder, „waren die examina voor sommige commissiën. Degene, die vragen, en degene, die antwoorden moest, wisten het geen van beiden. Wat nu gedaan? Voor de simpliciakast werd

een geruime tijd doorgebracht en gevraagd: Hoe heet die wortel, dat kruid, die bast? Van afkomst, van bestanddeelen, van verwisselingen, van onderkenningmiddelen, van soorten, daarvan werd niet gesproken, en gebeurde het dat de examinandus daarvan iets wist, en er iets van vermeldde, zoo is het ons bekend, dat de examiner bestraffend toevoegde, dat hij daarover niet gevraagd had. Met zalven en pleisters werd eenige tijd zoek gebracht, het systeem van Linnaeus en een paar planten naar platen gevraagd, onder eenen *Medicinae Doctor* eenige regels van de Latijnsche pharmacopee vertaald — en het examen was afgelopen.

Wil men aanmerken, dat het in sommige commissiën beter werd afgenomen, dan wij uit eigen ondervinding mededeelden, zoo willen wij dit gelooven, ja, zijn daarvan overtuigd. Maar men geloove dan tevens, dat het ook nog veel slechter geschiedde, dan wij zoo even hebben medegedeeld. In elk geval is het onbetwistbaar zeker, dat het examen niet goed konde wezen, omdat het onderwijs dat de examinandi hadden ontvangen, nergens goed was. Behalve de geneeskundige school te Rotterdam is er geene opgericht met eenen goeden, op de hoogte der wetenschap ingerichten Hortus; geene met een Laboratorium voorzien, waarin practisch onderwijs in Schei- en Artsenijbereidkunde gegeven kan worden. Door het bezit van beide heeft de Rotterdamsche school eenige weinige kundige pharmaceuten opgeleverd. Doch diezelfde school is sedert lang in verval. En zie nu eens in Pruissen. In Giesen arbeiden thans 50 jongelieden en onder deze

de meeste pharmaceuten, terwijl er in Göttingen thans 41 in het laboratorium werkzaam zijn.

Het is tijd de regten van den apothekersstand op waardige wijze bij de Hooge Regeering te doen gelden, opdat niet langer een apotheker beschouwd worde met winkeliers gelijk te staan, maar hem de rang verzekerd worde, die hem toekomt en dien hij bekleeden moet, zal hij tot welzijn der maatschappij werkzaam zijn."

Ook in een lateren arbeid in dezelfde „Bijdragen" heeft Mulder, onder den titel „Over de opvoeding van den Apotheker", op verdienstelijke wijze het groote belang eener degelijke opleiding van de vaderlandsche apothekers verdedigd.

„Een kundig pharmaceut," zegt Mulder aldaar, „is scheikundige in den ruimsten zin des woords en verdient daarom juist zooveel achting, als deze groote onoverzienbare wetenschap thans afeischt van hen, die haar van nabij kennen.

Kan men het nu niet met minder doen? zeker, men kan ook wel den geneesheer te huis laten en sterven zijnen natuurlijken dood. Maar vraagt men een kundig geneesheer bij zieken, dan kan men het niet met minder doen dan met eenen kundigen en eerlijken pharmaceut.

Waar kan men alleen tot dien trap van beschaving opklimmen, die gevorderd wordt, om dien stand eere en geene schande aan te doen?

Hoe wij de zaak ook bezien, wij komen altijd daarop terug: Pharmacie behoort tot Hooger onderwijs; aan dezelfde scholen, waar de Geneeskundige

opgeleid wordt, moet ook het onderwijs voor de Pharmaceuten gebragt worden.”

Ook in dit verdere hoogst belangrijke betoog, dat de verschillende studievakken voor de opleiding van den apotheker uitvoerig beschrijft, komt de innige overtuiging van den schrijver in deze zaak helder uit, en alleen reeds met die stukken heeft Mulder de Nederlandsche pharmacie in den besten zin gebaat.

Warmere verdediging van haar rechten was nog nimmer in ons vaderland, van zulk een plaats en op zulk eene wijze, gehoord.

Onze Regeering heeft dit streven van Mulder niet geheel onopgemerkt gelaten. Van 1845 af werden onder zijn leiding de apothekers voor den militairen dienst in onze koloniën opgeleid en, nog vele jaren na zijn aftreden als Hoogleeraar in 1868, werden zij door hem geëxamineerd en ter benoeming voorgedragen.

Ofschoon het erkend moet worden, dat het belang der jongelieden die deze loopbaan kozen, nog beter gediend ware geweest door hen tevens in het bezit te brengen van het diploma van burger-apotheker hier te lande, moet toch dankbaar vermeld worden, dat hunne opleiding voortreffelijk is geweest en daardoor een aantal van bekwame mannen voor den dienst onzer koloniën zijn gevormd.

Commissie voor
de Pharmacopoea
Neerlandica van 1851.

Naast de onder de deskundigen algemeen erkende behoefte aan eene nieuwe geneeskundige Staatsregeling, werd ook de vervanging der sinds 1823 in ons land vigeerende pharmacopoe met aandrang begeerd.

Uitstel in deze was niet langer te verdedigen en dit

werd ook door de Regeering erkend. Bij Kon. Besluiten van 21 Augustus en 26 September 1842, werd de vervaardiging eener nieuwe pharmacopee opgedragen aan eene Commissie, bestaande uit de Hoogleeraren A. H. van der Boon Mesch te Leiden, G. J. Mulder te Utrecht, Claas Mulder te Groningen, W. H. de Vriese en C. Pruijs van der Hoeven te Leiden, G. B. C. Suringar en den Apotheker A. J. d'Ailly, beiden te Amsterdam.

De benoeming van het laatstgenoemde lid dezer Commissie was in vele opzichten voor de Nederlandsche apothekers eene verrassing. Daarmede toch werd dan eindelijk erkend, dat de practische pharmacie bij een dergelijken arbeid moest vertegenwoordigd zijn, en ofschoon een „dankbaar maar niet voldaan” van pharmaceutische zijde volkomen juist op deze benoeming paste, werd die van den gunstig bekenden pharmaceut d'Ailly toch algemeen met instemming opgenomen.

A. J. d'Ailly.

Hoogst waarschijnlijk heeft de Hoogleeraar G. J. Mulder op deze benoeming aangedrongen. Deze toch was met d'Ailly zeer bevriend, en waardeerde hem niet alleen als bekwaam apotheker, maar tevens als veelzijdig ontwikkeld natuurkundige.

De naam van d'Ailly had ook onder de apothekers een goeden klank.

De vader, A. d'Ailly, had van 1790 af de Amsterdamsche fabriek van chemicaliën van den vroeger vermelden Apotheker P. Schonk voortgezet, die later door zijn beide zonen, A. J. en B. H. d'Ailly, werd gedreven. Zij waren bekwame, recht practische phar-

maceuten. In hun laboratorium, en in dat van den Amsterdamschen Apotheker F. L. A. Nieuwenhuijs, werd hier te lande het eerst de kinine op groote schaal bereid, welke bereiding, in den vorm van het welbekende zwavelzure zout, sinds 1850 ongeveer in uitsluitend daartoe bestemde in Frankrijk, Duitschland en Engeland gevestigde fabrieken werd gevolgd, en zulk een verbazenden omvang heeft verkregen.

A. J. d'Ailly verloor in 1809, ten gevolge eener ontploffing van knalzilver, zijn rechterhand. Een geringe hoeveelheid, ongeveer 2 drachmen, bewaard in een glazen stopfleschje, had waarschijnlijk bij het verbruik, een gering spoor tusschen hals en stop achtergelaten, voldoende om bij de daarop gevolgde opening van het fleschje, den ganschen inhoud te doen ontploffen en d'Ailly vreeselijk te kwetsen. Zijn rechterarm werd tot boven den elleboog weggenomen, waardoor de werkzame man van een voor hem bijna onmisbaar lichaamsdeel werd beroofd. Toch ging zijn lust en ijver voor wetenschappelijk onderzoek niet verloren. Van 1835 af was hij lid der Provinciale Commissie van geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht. Op het gebied der dierkunde verwierf hij zich ook een goeden naam. In 1847 viel hem de onderscheiding te beurt der benoeming tot lid van het Nederlandsch Instituut van Wetenschappen (later de Koninklijke Academie van Wetenschappen.)

Voor al aan het in dien tijd gewichtige vraagstuk eener mogelijke omzetting van cinchonine in kinine, heeft d'Ailly met grooten ijver gewerkt en daaromtrent belangrijke mededeelingen in het Instituut open-

baar gemaakt. Ook bij deze taak was G. J. Mulder zijn hooggeschatte raadgever.

d'Ailly overleed, na een nuttig en werkzaam leven, in 1851 op den leeftijd van 58 jaren.

De Commissie voor onze derde landspharmacopee — Pharm. Batava, Belgica en nu Neerlandica — heeft, onder den beheerschenden invloed van haar medelid G. J. Mulder, een voor dergelijk boek zeer eigenaardigen arbeid geleverd, waarin meer de strekking van een leerboek dan wel juist van een wetboek is uitgedrukt, en waardoor die pharmacopee dan ook een tot dusver voor zulk een werk ongekenden omvang van ongeveer 600 pag., groot 8°, had verkregen.

Pharmacopoea
Neerlandica,
1851.

De gansche artsenijschat is verdeeld in „Ruwe artsenijstoffen, scheikundige bereidingen en pharmaceutische of galenische geneesmiddelen.” Voor deze laatste groep werd de verdeeling uit de „Traité de Pharmacie par Soubeiran” gevolgd, berustende, althans wat de geneesmiddelen voor inwendig gebruik betreft, op den aard der bewerking, die bij hunne bereiding gevolgd werd.

Het leerende en opbouwende karakter dezer landspharmacopee heeft voorzeker voor de Nederlandsche Pharmacie van dien tijd veel goeds opgeleverd en tot velerlei proefneming en waarneming geleid.

Naast hare voorgangster van 1823 wijst zij, in groote omtrekken, den rusteloozen vooruitgang der wetenschap aan, waardoor de kennis der grondstoffen en de bereiding der geneesmiddelen op uitnemende wijze is gebaat. Het licht, dat van Berzelius en zijn medewerkers was uitgegaan, had in dat tijdvak van 25 jaar, tot de vruchtbaarste inzichten en ontdekkingen gevoerd.

Niettemin bleven er nog tal van hoogst belangrijke vraagstukken aan de orde, die het best begrepen worden, indien de tegenwoordige wetenschap, vooral die der scheikundige plantenbestanddeelen, getoetst wordt aan hetgeen deze eerste Nederlandsche pharmacopee in dat opzicht openbaar maakte.

Om dit in een enkel sprekend voorbeeld hier duidelijk te maken, behoeven wij slechts het zoo belangrijke artikel Opium aldaar op te slaan, alwaar in 70 regels, meer dan uitvoerig, de uiterlijke eigenschappen beschreven, en als voornaamste kenmerken meconiumzuur en morphine genoemd worden.

De aanwezigheid dezer laatste moest blijken door, bij het geconcentreerde waterige aftreksel, eene kleine hoeveelheid ammonia te voegen, het neêrslag te verzamelen, af te wasschen met water, en te vermengen met stijfselpap en ioodzuur. „De aanwezigheid van morphine,” zegt deze pharmacopee, „blijkt dan door de violette kleur van de stijfsel.”

Van die kleurreactie af, tot onze tegenwoordige morphine-bepaling, lag toen inderdaad nog een lange weg!

De arbeid der genoemde Commissie, op 20 October 1842 aangevangen, was op 13 December 1845 voltooid, maar ten gevolge der moeilijke tijdsomstandigheden werd de uitgave der nieuwe pharmacopee voortdurend vertraagd. Nog in 1848 werd de Commissie in de gelegenheid gesteld haar werk te herzien, en, eerst in 1851, volgde de uitgave, die met zooveel ongeduld reeds jaren lang verwacht was. Zij verscheen onder de titels van *Pharmacopoea Neerlandica* en *Nederlandsche Apotheek*.

In de vakliteratuur van die dagen werd de nieuwe pharmacopee van 1851 met groote belangstelling behandeld.

„Men kan,” schreef de verdienstelijke redacteur van het vroeger reeds genoemde, doch nu getitelde: „Tijdschrift voor wetenschappelijke Pharmacie”, de bekwame Apotheker P. J. Haaxman te Rotterdam, „de verschijning der pharmacopee als een gewichtige gebeurtenis beschouwen in de geschiedenis der Pharmacie in Nederland.”

Ook een jeugdige te Rotterdam gevestigde Apotheker, ^{H. Kloete Nortier.} H. Kloete Nortier, schreef in 1852 eene van veel zaakkennis getuigende brochure, getiteld: „Bij de doorbladering der Pharmacopoea Neerlandica,” waarin hij, bij veel goeds, ook hier en daar gebreken in het nieuwe wetboek aanwees.

Deze arbeid lokte een critiek uit van den Hoogleeraar G. J. Mulder, geplaatst in het „Nederlandsch weekblad voor geneeskundigen” die door Nortier aldra werd beantwoord.

In 1852 gaf Nortier zijn „Handleiding ter beproeving der geneesmiddelen in verband met de Pharmacopoea Neerlandica” in het licht.

Maar, behalve deze geschriften, hebben wij van hem een lange reeks van allerlei onderzoekingen op pharmaceutisch gebied, die voor het meerendeel eene plaats vonden in het bovengenoemde Tijdschrift van Haaxman, en N. als een hoogst verdienstelijk en wetenschappelijk apotheker doen kennen.

Nortier was in 1826 geboren, en van 1843 af leerling in de apotheek van Dr. J. E. de Vrij, door wien

hij practisch en theoretisch, ook als zijn leerling aan de Rotterdamsche geneeskundige school, werd gevormd. In 1846 werd N. te Dordrecht, na een buitengewoon voldoende examen, tot apotheker bevorderd, bleef in dezelfde apotheek werkzaam en werd in 1850, toen de Vrij zich onverdeeld aan het onderwijs wilde wijden, zijn opvolger.

Reeds in 1848 gaf N. zijn „Catechismus der Plantkunde” in het licht, voorzien met een aanbevelend voorwoord van een zijner vroegere leermeesters, Dr. F. A. W. Miquel, en ongestoord volgde na dien tijd de mededeeling zijner vele onderzoekingen en ervaringen, tot hij in 1862 op den jeugdigen leeftijd van 36 jaar aan zijn huisgezin en aan de wetenschap ontviel.

„De maatschappij verloor met Nortier,” zoo sprak de Voorzitter van het Departement Rotterdam der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, H. G. Eshuis, aan het voor N. geopende graf, „een waardig lid; de wetenschap een warm voorstander, en wij, zijn kunstbroeders, een medewerker van uitstekenden ijver en van groote bekwaamheid!”

Nortier was jaren lang bestuurslid van het genoemde Departement, en lid van het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam.

De Rotterdamsche Apotheker A. T. van der Vliet bewerkte in dien tijd voor de pers: „Tafel voor het pharmaceutisch laboratorium naar de Pharmacopoea Neerlandica,” Rotterdam 1852, klein fol., terwijl door eene „Vereeniging tot beoefening van practische scheikunde te Nijmegen” in 1853 werd uitgegeven: „De

Pharmacopoea Neerlandica en Pharmacopoea Belgica, onderling vergeleken." 8°.

Ook door Dr. M. J. Cop, Hoogleraar aan het Athenaeum te Deventer, werd in 1853 uitgegeven: „Aanteekeningen op de Pharmacopoea Neerlandica.” Dr. M. J. Cop's Commentaar op de Pharm. Neerlandica.

Van het 1ste deel van dit werk verschenen 3 afleveringen, en wel van af Sulphur vulgare tot Semen Cinae, terwijl van het 2de deel — 1858—1861 — 2 afleveringen zijn uitgegeven, beschrijvende Sulphur depuratum tot en met Acidum nitricum.

Het werk is veel te breed opgezet, en de schrijver had daarbij kennelijk over te weinig practische ervaring te beschikken, zoodat de meeste proefnemingen nog tijdens de bewerking moesten ingesteld worden.

Dr. C. A. J. A. Oudemans, dien wij sinds 1849 aan de Geneeskundige school te Rotterdam werkzaam Dr. C. A. J. A. Oudemans. zagen, en die, in 1850, als leiddraad bij zijn botanisch onderwijs, eene vertaling in het licht gaf van het boek van den Duitschen Hoogleraar Dr Moritz Seubert, onder den titel van „De Plantenkunde, algemeen bevattelijk voorgesteld, Utrecht 1850”, gaf in latere jaren aan genoemde School ook de door Dr. de Vrij verstrekte lessen in de Pharmacognosie. In 1854—56 bezorgde Dr. Oudemans voor de pers zijn voortreffelijk boek: „Aanteekeningen op het systematisch- en pharmacognostisch botanisch gedeelte der Pharmacopoea Neerlandica. Met een atlas van 2 morphologische en 35 anatomische platen, door M. Michielsen.”

Het pharmacognostisch onderwijs in ons vaderland is aan Oudemans veel verplicht. Hij toch heeft, naar het in dien tijd gegeven voorbeeld van buitenlandsche

geleerden, als Schleiden, Weddell en vooral van Schacht, in ons vaderland het eerst den microscoop aanbevelen als een onmisbaar werktuig voor de juiste kennis en de onderscheiding der plantaardige geneesmiddelen, waarmede hij onder ons, voor dit deel der wetenschappelijke en practische pharmacie, een nieuw tijdperk van ontwikkeling heeft geopend.

Naast zijn voorgangers aan de school te Rotterdam :

Dr. W. H. de Vriese, den schrijver o. a. der „Plantenkunde voor Apothekers en Artsen of Beschrijving der geneeskrachtige Planten naar de natuurlijke Familiën van het Plantenrijk.” Leiden 1835 8°. 2 dln.

Dr. F. A. W. Miquel, den talentvollen ontwerper o. a. van het welbekende boek : „Noord-Nederlandsche vergiftige gewassen.” Amsterdam 1836. 8°, en van het „Leerboek der Artsenijgewassen.” 1838, waarvan een 2de uitgave in verband met de Pharmacopoea Neerlandica in 1859 verscheen, naast deze mannen heeft Oudemans, vooral ook als Hoogleeraar te Amsterdam, het botanisch-pharmaceutische onderwijs in ons vaderland belangrijke diensten bewezen.

Het midden der 19de eeuw was inderdaad voor de uitbreiding der natuurwetenschappen, en in het bijzonder voor die der Pharmacie, in alle opzichten belangrijk. De lust tot studie en onderzoek, ook van buiten ons vaderland opgewekt en aangemoedigd, uitte zich in die jaren op uitnemende wijze.

Mohr's Pharm. Techniek. Het voor de pharmaceutische techniek zoo uitnemende boek van Dr. F. Mohr, den gunstig bekenden Duitschen Apotheker, toen „Assessor bij het Kon. Pruisisch medicinaal college te Coblenz”, later Hoog-

leeraar in de Pharmacie te Bonn, werd na de 1ste oorspronkelijke uitgave vertaald door den Gouda'schen Apotheker A. A. G. Iterson, en in 1848 uitgegeven onder den titel van „Werktuigkunde voor den apotheker of beschrijving en afbeelding der werktuigen in de apotheek en in het laboratorium.” In 1853 volgde er van dit werk een 2de Duitsche uitgave, en in 1866 nog een derde vermeederde en verbeterde druk. Ook een Engelsche overzetting verscheen in 1849.

De Delftsche Apotheker P. J. Kipp bezorgde in hetzelfde jaar de vertaling van: „Het scheikundig onderzoek met de blaaspijp, door Prof. C. F. Plattner.” Naar de 2de Hoogduitsche uitgave. Delft 1850.

De verdienstelijke Apotheker J. P. C. van Tricht te Apotheker van Tricht. Arnhem, vertolkte in onze taal het voortreffelijke en recht praktische werk van Dr. G. C. Wittstein, „Apotheker en praeparator aan het pharmaceutische Instituut der Kon. Akademie te Munchen” onder den titel van „De bereiding en onderzoeking van schei- en artsennijbereidkundige praeparaten.” Arnhem, 1846. 8°. De vertaler heeft dezen arbeid opgedragen „aan zijn hooggeschaten vader, sedert 35 jaren, onvermoeid werkzaam als beoefenaar der schei- en artsennijbereidkunde.”

In 1856 gaf van Tricht de vertaling in het licht van het bekende werk van den Duitschen Hoogleeraar Fr. Jul. Otto, getiteld: „Handleiding ter opsporing van vergiften,” terwijl hij in hetzelfde jaar nog met Dr. J. J. Woltersom de bewerking aanving der zeer omvangrijke uitgave: „Woordenboek der zuivere en toegepaste scheikunde.” 12 dln. met pl. 4°.

Van af het 2de deel van dit werk, dat in 1857 is uitgegeven, heeft van Tricht verder den geheelen arbeid alleen verricht. Het laatste deel verscheen in 1870.

Apotheker
Reudler.

De Haarlemsche Apotheker J. F. L. Reudler, die in 1855 het onderwijs aan de klinische school te Haarlem van Beets overnam, wien hij reeds voor dien tijd bij zijn onderwijs ter zijde stond, schreef in 1854 zijn „Inleiding tot beoefening der Pharmacie.” 8°. 268 bladz. Dit boek is verdeeld in zes hoofdstukken, waarin gehandeld wordt: „over de Pharmacie in het algemeen en over hare hulpwetenschappen; Natuurkunde; Scheikunde; Plantenkunde; Dierkunde; Pharmacie.”

Toen de School te Haarlem in 1865 werd opgeheven, was Reudler reeds eenige jaren vroeger overleden, en door den eveneens te Haarlem gevestigden Apotheker H. Broos opgevolgd.

Kinacultuur
op Java.

Eene voor ons vaderland zeer belangrijke zaak kwam in dezen tijd tot beslissing, namelijk de cultuur van den Kinaboom op Java.

Verschillende deskundigen hadden reeds van 1830 af bij onze Regeering op deze onderneming aangedrongen, tot eindelijk de Minister Pahud in 1851, ook nog aangespoord door allerlei, toen op nieuw verspreide berichten over het uitroeien der kinaboomen in Zuid-Amerika, deze belangrijke taak met groote toewijding aanvaardde.

In Juni 1852 werd aan den Duitschen botanicus J. C. Hasskarl, die reeds in dienst onzer Regeering bij den plantentuin op Buitenzorg werkzaam was, doch

in 1843 om gezondheidsredenen naar Europa terugkeerde, de zending opgedragen om in Zuid-Amerika kinazaden en planten te verzamelen en die naar Java over te brengen.

Deze gevaarlijke en moeitevolle opdracht heeft Hasskarl trouw volbracht en, trots alle bezwaren en teleurstellingen, heeft hij de voldoening mogen smaken de cultuur van den kinaboom op Java uitvoerbaar te hebben gemaakt.

De leiding der jeugdige, in de Preanger-regentschappen gevestigde onderneming bleef tot in 1856 aan Hasskarl opgedragen, maar ging toen, na zijn wegens ziekte gevolgd vertrek, op den Duitschen geoloog Dr. F. Junghuhn over, naast wien, in 1857, als Inspecteur voor scheikundige onderzoekingen, Dr. J. E. de Vrij werd benoemd.

Van de samenwerking dezer beide mannen had men hier te lande, en ook op Java, groote verwachtingen ten opzichte der oplossing van vele belangrijke cultuurvraagstukken, die het welslagen der onderneming niet weinig belemmerden en in gevaar brachten. Reeds in 1863 moest de Vrij echter om gezondheidsredenen naar het vaderland terugkeeren, terwijl Junghuhn op 24 April 1864 te Lembang op Java overleed.

Onder hunne opvolgers: K. W. van Gorkom (1863—1875) en later J. C. Bernelot Moens, beiden kweekelingen van G. J. Mulder en aanvankelijk als pharmaceuten voor den militairen dienst naar Java vertrokken, ging onze kinacultuur, ook door een samenloop van gelukkige omstandigheden, een tijdperk van bloei en ontwikkeling te gemoet, waardoor ten slotte alle ver-

wachtingen werden bevredigd, en deze onderneming heeft doen worden, wat men bij hare invoering had voorspeld: „een parel aan de kroon van Nederland!”

In 1870 werd de eerste Java-kina, ten bedrage van 876 KG., te Amsterdam in veiling verkocht voor een netto opbrengst van *f* 1935, terwijl 10 jaar later aldaar 49,772 KG. werden aangebracht, die *f* 184,761 opbrachten.

Sedert 1873 is de aanplanting der verschillende Cinchona-soorten tot die der Ledgeriana, Officinalis en Succirubra beperkt, van welke de beide eerste voor fabrieksbasten in aanmerking komen, terwijl de laatste soort voornamelijk voor apotheekbast bestemd is.

4e Alg. Verg.
der Maatschap-
pij.

De Nederlandsche Maatschappij hield tot en met 1866 hare Algemeene Vergaderingen steeds te Amsterdam. De vierde Algemeene Vergadering werd in 1849 voor de laatste maal door den verdienstelijken Pas gepraesideerd. Bij zijn openingsrede verkeerde hij onder den indruk van de vele teleurstellingen, die de Maatschappij bij haar nog zeer kort bestaan reeds had ondervonden.

„Onze Maatschappij,” zoo sprak hij o.a., „moge dan miskend, en hare nuttige strekking betwijfeld worden, zij zal zich veilig boven die miskenning verheffen kunnen, zoo lang het onbaatzuchtige harer bedoelingen blijken mag, door voor de belangen van allen, en niet voor die van eenige weinigen op te treden, en zij hare nuttige strekking bewijzen kan door hetgeen bij zoo geringe hulpmiddelen voortdurend in hare verschillende Departementen verricht wordt tot aankweeking van vriendschappelijken zin, verbreiding van

nuttige kennis en ontwikkeling van ware wetenschap.

De verslagen der verschillende Departementen liggen voor ons om te staven, dat men overal in dien geest werkzaam was. Het getal onzer leden is desniettemin op nieuw verminderd en het verlies van het Departement Goes zal dat getal voor het volgende jaar, zoo wij vreezen, nog meer doen inkrimpen. Ook daar toch schijnt door gebrek aan voldoende medewerking de opheffing onvermijdelijk te zijn."

In dezelfde vergadering werd Pas, hoe ook door de meeste Departementen op zijn herkiezing als Hoofdbestuurder was aangedrongen, bij zijne door hem doorgezette vervanging, met algemeene stemmen, tot honorair lid van het Hoofdbestuur benoemd.

Met zijn aftreden verloor de Maatschappij een wakker en krachtig Voorzitter, en een bezielend voorganger. Zijn opvolger was de Amsterdamsche Apotheker L. Alma, die reeds sinds lang zitting had in het Hoofdbestuur.

Op de jaren van krachtig optreden en moedig handelen volgde een kwijnend voortbestaan der Maatschappij, waardoor voor langen tijd haar aanzien en invloed is ondermijnd, en waardoor zij, ondanks het wetenschappelijke streven en werken van enkele Departementen en van vele leden, niet bereikte die uitbreiding en dien bloei, die door zoo velen verwacht was.

Van de oprichting der Maatschappij af hadden verscheiden leden door aftreding, en door later gevolgde herkiezing, vele malen zitting in het Hoofdbestuur.

Van de tweede Algemeene Vergadering af tot in 1873, werden in het Hoofdbestuur achtereenvolgend als nieuwe leden benoemd:

- 1847: L. Alma — Amsterdam;
 C. M. van Dijk — Utrecht;
 P. J. Haaxman — Rotterdam;
 P. J. Kipp — Delft;
 Dr. B. Meylink — Deventer.
- 1848: T. D. Vrijdag Zijnen — 's-Gravenhage.
- 1850: A. H. Walter — Amsterdam;
 J. Scheepers — Alkmaar;
 Prof. A. H. van der Boon Mesch — Leiden.
- 1852: Dr. J. E. de Vrij — Rotterdam.
- 1854: Prof. P. J. J. de Fremery — Utrecht;
 G. H. Hoorn — Amsterdam.
- 1855: J. F. Moet — 's-Gravenhage.
- 1857: P. Drooglever Fortuijn — Rotterdam.
- 1858: B. A. van Doorn — Amsterdam.
- 1860: A. J. Rijk — Amsterdam.
- 1861: J. C. F. Kerkhoff — Amsterdam.
- 1862: Dr. P. Ankersmit — Amsterdam;
 A. S. van de Moer — Deventer.
- 1863: C. H. van Ankum — Groningen.
- 1867/73: W. Robertson — Rotterdam.

Het getal leden, dat in 1847 nog 324 bedroeg, was in 1860 tot 200 gedaald.

Van de „Berichten der Maatschappij” werd de Eerste reeks met het einde van 1852 afgesloten, terwijl de Tweede volgreeks de jaren 1853—1856 omvat. Van 1857 af werden deze opgenomen in het „Tijdschrift voor wetenschappelijke Pharmacie” onder redactie van P. J. Haaxman. De Derde volgreeks omvat de jaren 1857—1866, en bevat vele resultaten van allerlei belangrijke onderzoekingen, en tevens verschillende wetenschappelijke mededeelingen, door de leden der Maatschappij. Zoo nam de 1ste volgreeks 65, de 2de 93, en de 3de niet minder dan 165 inzendingen op.

Het Departement Rotterdam der Maatschappij ver-richtte in 1861 een nuttigen arbeid met het uitgeven van het algemeen in gebruik gekomen: *Compendium op de Pharmacopoea Neerlandica*. 1861 8°. Met deze uitgave was de uniformiteit bij de bereiding van een groot aantal geneesmiddelen op doeltreffende wijze verzekerd. Sedert het verschijnen toch der vigeerende pharmacopee waren een tiental jaren voorbij gegaan, waarin een groot aantal nieuwe geneesmiddelen en nieuwe dispenseervormen in gebruik waren gekomen.

Het werkje heeft veel nut gesticht en werd in 1867 reeds voor de 4de maal herdrukt.

In de Algemeene Vergadering van 1862 werd de Voorzitter Alma vervangen door het reeds vele jaren in het Hoofdbestuur zitting hebbende lid F. J. Swartwout, die jaren lang als Voorzitter werkzaam zou blijven.

Er is tot nu toe in dit werk geen aanleiding geweest om de verschillende strafbepalingen te vermelden, die tegen de vervalsching van levensmiddelen zijn uitgevaardigd, daar deze tot in het midden der 19de eeuw, hier te lande, slechts voor enkele voedingsmiddelen, inzonderheid voor vleesch en visch, waren bekend gemaakt.

Maatregelen
tegen verval-
sching van le-
vensmiddelen.

Nieuwenhuijs, in zijn bekende „Plaatsbeschrijving van Amsterdam,” in 1816 uitgegeven, betreurt het dat aldaar te dezer zake geen ruimer en beter toezicht wordt uitgeoefend, zoodat melk, karnemelk, kaas, boter, brood, meel en meer andere beteekenende voedings-

middelen, bij verkoop, van elke controle omtrent hunne deugdelijkheid zijn vrijgesteld.

De ontwikkeling der microscopie en scheikunde, in onzen tijd, is ook voor het onderzoek der voedings- en genotmiddelen in het algemeen zoo uitnemend vruchtbaar geweest, dat zich allengs een in dien zin uitgebreide tak van toegepaste wetenschap en van techniek heeft ontwikkeld. Hiertoe hebben, naast de scheikundigen, de pharmaceuten in ons vaderland, maar ook vooral in Duitschland, Engeland en Frankrijk, op loffelijke wijze medegewerkt.

In Amsterdam werd de eerste „Verordening omtrent de keuring van levensmiddelen” in 1858 ingevoerd, die met wisselenden uitslag gedurende vele jaren is toegepast; ook weder werd opgeheven, maar ten slotte in 1867 heeft geleid tot eene in vele opzichten voor dit doel bevredigende regeling, waarbij tevens aan de inwoners, tegen geringe vergoeding, de gelegenheid werd aangeboden om de zuiverheid hunner levensmiddelen te doen onderzoeken.

Een scheikundige en een microscopist werden als stedelijke beambten met dien dienst belast, die echter in latere jaren uitgebreid en veel beter ingericht is.

Als scheikundige werd daarbij de op dit gebied zeer ervaren apotheker G. H. Hoorn benoemd, terwijl als natuurkundige, de ook als pharmacognost gewaardeerde Dr. D. J. Coster, zijn medewerking verleende.

Voortzetting der pogingen tot herziening der geneesk. wet van 1818. Na de verwerping ook van het tweede ontwerp voor eene geneeskundige staatsregeling in 1850, had de Regeering kennelijk den moed verloren om deze zaak

op nieuw in behandeling te nemen, hoe dringend zij ook mocht geacht worden. Eerst in 1857 werd een nieuw ontwerp bij de Tweede Kamer ingediend, dat bij de behandeling alweder verworpen werd. Nog weder vijf jaren gingen voorbij, toen eindelijk, bij Kon. Boodschap van 20 Juni 1862, een nieuw stel ontwerpen bij de Tweede Kamer werd ingediend, die, na het voorloopig verslag der Rapporteurs, in gewijzigden vorm in October 1863 op nieuw aangeboden en daarna nogmaals gewijzigd, eindelijk in openbare behandeling kwamen, en, op uitstekende wijze door den toenmaligen Minister Thorbecke verdedigd, ten slotte werden aan- Geneeskundige wetten van 1865. genomen. Deze strijd heeft 17 dagen geduurd. Zij ving aan op 7 Maart 1865, eischte veel toegeven en wijzigen, ook een onuitputtelijk geduld, en eindigde op 29 Maart 1865 met het gewenschte gevolg.

In de Eerste Kamer werden deze Ontwerpen, op 31 Mei daaraan volgende, insgelijks aangenomen.

De uitslag der stemming in beide Kamers was als volgt:

Wet I: „regelende het geneeskundig staatstoezicht,” aangenomen in de 2de Kamer met 35 tegen 27 stemmen;

„ „ 1ste „ „ 26 „ 8 „

Wet II: „regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van geneeskundige, apotheker, hulp-apotheker, leerling-apotheker en vroedvrouw,” aangenomen in de 2de Kamer met 38 tegen 28 stemmen;

„ „ 1ste „ „ 20 „ 13 „

Wet III: „regelende de uitoefening der geneeskunst,” aangenomen in de 2de Kamer met 37 tegen 29 stemmen;

„ „ 1ste „ „ 22 „ 10 „

Wet IV: „regelende de uitoefening der artsenijbe-
reidkunst,” aangen. in de 2de Kamer met 37 tegen 24 st.;

„ „ 1ste „ „ 27 „ 4 „

Bij Kon. Besluit van 3 Juni 1865 werd de invoering
dezer Wetten bepaald op 1 November 1865.

Zoo was dan eindelijk de taak, die 25 jaar aan de
orde was geweest, tot een goed einde gebracht en dit
resultaat was voor onzen bekwamen staatsman Thor-
becke, en voor het tweede ministerie onder zijne leiding,
een groote voldoening.

Intusschen waren er nu ook weder niet weinig des-
kundigen, zoowel geneesheeren als apothekers, die,
zelfs nog vóór de behandeling in de Eerste Kamer,
alle krachten hadden ingespannen om het tot stand
komen dezer wetten tegen te houden. Hunne bezwaren
betreffen bovenal de uitvoering van het geneeskundig
staatstoezicht, waarin zij een bron van voortdurende
moeielijkheden meenden te zien.

Daarentegen had een veel grooter aantal deskundi-
gen op het aannemen der wetten aangedrongen. Een
krachtig goed georganiseerd Staatstoezicht, dat ook de
belangen der volksgezondheid zou behartigen; omvang-
rijke en degelijke eischen tot het verkrijgen der ver-
schillende bevoegdheden, alsmede scherpe, goed uitge-
werkte bepalingen bij de uitoefening der verschillende
vakken, ziedaar, wat de meerderheid had verlangd en
nu eindelijk was verkregen.

De uitvoering der geneeskundige Wetten was van
nu af opgedragen aan Geneeskundige Inspec-
teurs met Adjunct-Inspecteurs en aan Ge-
neeskundige Raden.

Met bekwamen spoed werden achtereenvolgens de Besluiten uitgevaardigd, die het in werking treden dezer Wetten verzekerden.

Reeds bij Kon. Besluit van 21 October 1865 werden de Inspecteurs benoemd voor de zeven afdeelingen, waarin het Rijk daartoe was ingedeeld, terwijl bij Kon. Besluiten van 16, 17 en 20 December daaraanvolgend de geneeskundige Raden werden aangesteld.

Geneeskundige
Inspecteurs en
pharmaceutisch
personeel, be-
noemd bij de
invoering der
wetten van 1865.

De namen dezer Inspecteurs en Pharmaceutische leden zijn:

1. ZUID-HOLLAND:

Inspecteur: L. J. Egeling, te 's Gravenhage.

Raadsleden: 10 Geneeskundigen, 6 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met evenveel plaatsvervangers.

Pharm. leden:

Plaatserv. pharm. leden:

A. C. Cramer, te Rotterdam.

C. Bisschop, te 's Hage.

P. J. Haaxman, »

G. W. Boot, te Gorinchem.

W. Huygens Wz., te 's Hage

B. Eikma, te Rotterdam.

G. J. Jacobson, te Schiedam.

B. J. Fornaro, te Leiden.

A. van Scherpenzeel, te Schoonhoven.

J. C. T. Vigelius, te 's Hage.

C. C. Vorstman, te 's Hage.

Dr. J. E. de Vrij, te 's Hage.

2. NOORD-HOLLAND:

Inspecteur: Dr. J. Penn, te Amsterdam.

Raadsleden: 9 Geneeskundigen, 6 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met evenveel plaatsvervangers.

Pharm. leden:

Plaatserv. pharm. leden:

C. W. Bruinvis, te Alkmaar.

H. Broos, te Haarlem.

J. C. F. Kerkhoff, te Amsterdam.

J. Polak, te Amsterdam.

J. C. Kruseman, te Haarlem.

J. Sevenhuisen, te Helder.

D. Pas, te Amsterdam.

W. Stoeder, te Amsterdam.

A. Stellingwerff, te Amsterdam.

J. Swens, te Haarlem.

H. van Waesberge, te Hoorn.

J. Zoutmaat Brugman, te Amsterdam.

3. ZEELAND:

Inspecteur: Dr. Adr. A. Fokker, te Middelburg.

Raadsleden: 7 Geneeskundigen, 3 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met evenveel plaatsvervangers (2 Apothekers, geen Rechtsgeleerde).

Pharm. leden:

Plaatsverv. pharm. leden:

J. J. A. Baert, te Middelburg. P. M. de Ligny, te Middelburg.
S. G. N. van der Grijp, te Zierikzee. H. P. Winkelman, te Vlissingen.
D. J. J. Marinissen, te Middelburg.

4. FRIESLAND en GRONINGEN:

Inspecteur: Dr. W. H. Idzerda, te Leeuwarden.

Raadsleden: 10 Geneeskundigen, 5 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met 9 plaatsv. Geneeskundigen, 4 plaatsv. Apothekers en 1 plaatsv. Rechtsgeleerde.

Pharm. leden:

Plaatsverv. pharm. leden:

C. H. van Ankum, te Groningen. J. C. Bakker, te Oude-Pekala.
E. Bloembergen, te Leeuwarden. H. Bennema, te Groningen.
J. J. Bruinsma, » J. H. Berghuis Krak, te Veendam.
J. F. de Hosson, te Veendam. J. Heemstra, te Workum.
P. van Kleffens, te Dokkum. J. Mulder, te Franeker.
J. Post, te Groningen. J. Posthuma, te Dragten.

5. OVERIJSEL en DRENTHE:

Inspecteur: Dr. L. Ali Cohen, te Groningen.

Raadsleden: 9 Geneeskundigen, 4 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met 8 plaatsv. Geneeskundigen, 2 plaatsv. Apothekers en 1 plaatsv. Rechtsgeleerde.

Pharm. leden:

Plaatsverv. pharm. leden:

W. A. Dibbits, te Assen. L. Ebbinge, te Meppel.
A. W. Kroon, te Deventer. J. H. C. Nellensteijn, te Zwolle.
R. Meulenhoff, te Zwolle. W. G. Top Jz., te Kampen.
E. P. Stheeman, te Meppel.

6. GELDERLAND en UTRECHT:

Inspecteur: Dr. W. F. P. Kiehl, te s'Hage.

Raadsleden: 10 Geneeskundigen, 6 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met 9 plaatsv. Geneeskundigen, evenveel plaatsv. Apothekers en 1 plaatsv. Rechtsgeleerde.

Pharm. leden :

P. G. van Anrooy, te Zalt-Bommel.
 C. M. van Dijk, te Utrecht.
 P. Hondius, te Amersfoort.
 G. van der Kaa, te Arnhem.
 R. J. Opwijrda, te Nijmegen.
 H. C. van Setten, te Utrecht.

Plaatsverv. pharm. leden :

J. O. van Bijlert, te Nijmegen.
 G. Duffer Blom, te Utrecht.
 F. D. Fontein, te Utrecht.
 J. Hanekamp van Harinxma, te Utrecht.
 G. L. Tjeenk Willink, te Zutphen.
 J. P. C. van Tricht, te Arnhem.

7. NOORD-BRABANT en LIMBURG :

Inspecteur: Dr. A. F. J. Ingen-Housz, te Breda.

Raadsleden: 10 Geneeskundigen, 4 Apothekers en 1 Rechtsgeleerde, met 7 plaatsv. Geneeskundigen, 4 plaatsv. Apothekers en 1 plaatsv. Rechtsgeleerde.

Pharm. leden :

J. A. H. Bosquet, te Maastricht.
 J. L. van Hall, te Bergen o. Z.
 W. A. van Houten, te 's Bosch.
 J. J. Steijns, te Maastricht.

Plaatsverv. pharm. leden :

A. J. N. J. Bolsius, te 's Bosch.
 A. F. A. Maassen, te Breda.
 P. J. Roersch, te Maastricht.
 K. A. Stassen, »

De benoeming van Secretarissen en van adjunct-Inspecteurs volgde bij Kon. Besluiten van 23 December 1865, en van 13, 30 en 31 Januari 1866.

De leden en plaatsv. leden der verschillende geneeskundige Raden werden, volgens de Wet, benoemd voor drie jaar. In den regel hebben zij elkander bij de verdere benoemingen vervangen. Bij de aanvaarding hunner betrekking, legden zij allen in handen van den Inspecteur, den bij de Wet gevorderden eed af.

De visitatie der apotheken en drogistwinkels, alsmede van de geneesmiddelen en werktuigen, bestemd voor koopvaardij-schepen, werd bij deze Wet opgedragen aan twee leden of plaatsvervangende leden: één geneeskundige en één apotheker. Ofschoon die visitatie

aanvankelijk onder de vaderlandsche apothekers met een zekere onrust was tegemoet gezien, bleek zij echter spoedig eene voortzetting der reeds sinds 1818 hierbij gevolgde traditie, en alzoo meer in welwillenden, dan in strengen vorm te worden toegepast. Eene beteekenende, opbouwende kracht heeft zich, door verschillende oorzaken, in deze bemoeiing van het Staats-toezicht van 1865 niet geopenbaard.

In algemeenen zin is door de ervaring van bijna 25 jaar bewezen, dat de geopperde bezwaren bij de toepassing der geneeskundige Wetten bijna niet zijn voorgekomen, maar erkend moet tevens worden, dat de verwachting van velen op teleurstelling is uitgelopen. Dit geldt bovenal de door de Nederlandsche apothekers, en andere deskundigen, zoo zeer gewenschte scheiding der genees- en artsenijsbereidkunst ten platte lande, die door de Wet — zooveel dat in 1865 mogelijk was — is bevorderd, maar van andere zijde op allerlei tegenstand is gestuit.

De krachtige handen, waaraan de uitvoering der Wetten werd toevertrouwd, zijn bij de toepassing aldra door tegenwerking, in meerdere of mindere mate, verslapt en, in vele opzichten, zijn zelfs de vruchten, waarop men van pharmaceutische zijde zeker meende te kunnen rekenen, niet of luttel geoogst.

Daarentegen is een veelbeteekenend maatschappelijk belang door de Wetten van 1865 op onmiskenbare wijze bevorderd, namelijk de volksgezondheid, waartoe bovenal de geneeskundige ambtenaren met loffelijken ijver hebben bijgedragen.

Het beroep, dat door de aanneming dezer Wetten

het meest werd getroffen, was dat der drogisten. Dat vak toch werd geheel vrij gelaten en zij, die hierin toen ter tijd gevaar zagen, zijn door de ervaring van latere jaren geheel in het gelijk gesteld. Het beroep is inderdaad niet opgegeven, maar al vrij spoedig door onbevoegden voortgezet.

Na de invoering der geneeskundige Wetten, volgde zeer spoedig de opheffing der Klinische of Geneeskundige scholen, die toen nog in Amsterdam, Rotterdam, Haarlem, Middelburg en Hoorn werden gevonden. De grootsche ontwikkeling der natuurwetenschappen had aan die inrichtingen niet die toepassing gevonden, die al meer en meer noodig bleek. Door weinigen betreurd, was de opheffing dier scholen allengs onvermijdelijk geworden. Aan de inrichtingen voor Hooger onderwijs moesten, van nu af, de geneeskundigen en apothekers uitsluitend hunne opleiding ontvangen.

De Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie heeft vóór de invoering der Geneeskundige Wetten, in enkele Adressen, bij de Regeering pogingen aangewend om de ontwerpen, en vooral dat op de uitoefening der artseneijbereidkunst, in den door haar verlangden, doch niet belangrijk afwijkenden zin gewijzigd te krijgen. Al zijn die pogingen niet zoo vruchtbaar geweest als de Maatschappij gewenscht had, toch was dit nut er door verkregen, dat de Nederlandsche apothekers beter ingelicht waren in het eigenlijke, van nu af voor hen geldende wetsbegrip.

Aan deze toen inderdaad zoo noodige wetskennis heeft, in die dagen, ook het sinds 3 April 1864 uit-

Pharm. Week-
blad door R. J.
Opwijrda.

gegeven „Pharmaceutisch Weekblad voor Nederland” op loffelijke wijze medegewerkt. Aangevangen in den toen zoo onrustigen tijd, die de behandeling der geneeskundige Wetten voorafging, was het Blad al terstond in een ruimen kring van belanghebbenden en belangstellenden verspreid, en heeft zich bij voortduring in een klimmenden voorspoed mogen verheugen. Voor den ijverigen redacteur, den Nijmeegschen Apotheker R. J. Opwijrda, was deze onderneming een welverdiende voldoening. Toen hij met de redactie begon, schepte hij moed, zooals hij zelf uitsprak, uit de overtuiging iets goeds te willen voor den stand dien hij bekleedde, hoogachtte en liefhad; hij heeft het geluk mogen smaken, om bij zijn willen ook zijn kunnen te doen waardeeren.

Bovendien werd in dien tijd ook de behoefte aan meer wetenschappelijke gedachtenwisseling, en aan voorlichting bij tal van vraagstukken, allengs meer gevoeld, terwijl ook de sociale positie der vaderlandsche apothekers ernstig beraad, nauwgezette overweging en openbare behandeling eischte.

De vermeerdering toch van het aantal apotheken, in de groote steden vooral, was toen weder tot een ongekende hoogte geklommen. Zoo waren er b.v. in Amsterdam in 1661: 100 apotheken,

„	1794:	176	„
„	1805:	142	„
„	1809:	146	„
en „	1862:	172	„

Deze toename, die in geen verhouding stond tot de vermeerdering der bevolking, berokkende, ook nog met

andere oorzaken, velen groot nadeel, en allen een voortdurend dreigende vermindering van inkomsten.

Met de invoering der nieuwe wetgeving op de toelating tot, en de meer beschermde uitoefening van het vak, zou, zoo hoopten er toen velen, dit groote bezwaar worden opgeheven.

In het jaar, volgende op de invoering der nieuwe Geneeskundige Wetten, hield de Ned. Maatschappij Alg. Verg. der Maatschappij te Rotterdam. ter bevordering der Pharmacie voor het eerst hare Alg Vergadering — het was de 21ste — buiten Amsterdam, en wel te Rotterdam, op 19 Juni 1867.

De Maatschappij telde toen 7 Departementen, en in het geheel 218 leden, namelijk:

Amsterdam	met 71 leden;
Utrecht	„ 36 „
's Gravenhage	„ 17 „
Leiden	„ 15 „
Rotterdam	„ 45 „
Deventer	„ 10 „
Groningen	„ 24 „

Uit de jaarverslagen, 1866/67, der Departementen, blijkt in vele opzichten een meer opgewekt wetenschappelijk leven. Het verslag van het Departement Amsterdam vermeldt de benoeming tot honorair lid van den sedert 1865 aan het Athenaeum illustre aldaar beroepen Hoogleraar in de Scheikunde en Pharmacie, Dr. J. W. Gunning, als een bewijs van erkentelijkheid voor de door dezen in de Departements-vergaderingen gehouden en met belangrijke proeven toegelichte voordrachten over de typen-theorie

in de scheikunde, waardoor de leden een inzicht in deze nieuwe richting hadden verkregen.

In de Berichten der Maatschappij uit dien tijd (Januari 1868) komt voor het Verslag van het in 1867 te Parijs gehouden „Tweede internationale Pharmaceutische Congres”, waarbij de Nederlandsche Maatschappij, door den heer A. H. Walter van Amsterdam, was vertegenwoordigd geweest.

Het eerste dezer internationale Congressen werd in 1865 te Brunswijk gehouden. Een der belangrijkste punten ter beraadslaging, dat op het Congres te Parijs aan de orde was gesteld, betrof de invoering eener „Pharmacopoea universalis”, welk onderwerp nog altijd op de agenda is gebleven der volgende Congressen, die in 1869 te Weenen, in 1874 te Petersburg, in 1881 te Londen en in 1885 te Brussel zijn gehouden.

In de openingsrede der bovengenoemde Algemeene Vergadering kon de Voorzitter Swartwout tevens melding maken van de inmiddels bij Kon. Besluit van 1 Maart 1867 benoemde pharmacopee-Commissie, aan welke, bij een daarop gevolgd Besluit van 16 Mei, de vervaardiging van een nieuwe „Pharmacopoea Neerlandica en Nederlandsche Apotheek” was opgedragen.

Tot lid en Voorzitter dier Commissie was benoemd:
 Pharmacopoea Neerlandica Editio altera. Prof. F. A. W. Miquel te Utrecht; tot haren Secretaris:
 Prof. C. A. J. A. Oudemans te Amsterdam, en tot leden: de Apotheker G. J. Jacobson te Schiedam; Prof. P. J. van Kerckhoff te Groningen (later te Utrecht); de Apothekers P. J. Haaxman te Rotterdam, F. J. Swartwout te Amsterdam en Dr. J. E. de Vrij te 's Gravenhage.

In de samenstelling dezer Commissie ontstond al spoedig eene verandering door het bedanken van het laatst genoemde lid, op grond dat de meerderheid zich niet vereenigde met de door hem voorgestelde opneming eener lijst van reagentia, welke laatste ieder apotheker in voorraad zou moeten hebben.

In vele opzichten was het ontslag van Dr. de Vrij Dr. J. E. de Vrij. te betreuren. Als ijverig en werkzaam pharmaceut was hij in deze Commissie juist op zijn plaats. Als kinoloog ook buiten ons vaderland met eere bekend, heeft hij bovendien door velerlei wetenschappelijken arbeid, waarmede hij op betrekkelijk hoogen leeftijd nog altijd voortgaat, zich zeer verdienstelijk gemaakt. Zijn persoonlijke medewerking aan de ontwikkeling onzer kinacultuur op Java werd hier reeds vermeld.

De vaderlandsche pharmacie heeft dan ook aan de Vrij groote verplichtingen, wat zij trouwens bij voortduring heeft getoond te beseffen. De Ned. Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, waarvan de Vrij in 1857 tot honorair lid benoemd was, en inzonderheid het Departement 's-Gravenhage, lieten zich, noch bij het 50-jarig jubilé zijner pharmaceutische bevoegdheid, noch bij de daarop gevolgde herdenking van datzelfde tijdstip zijner doctorale waardigheid in 1888, onbetuigd. Zij, en ook tal van pharmaceuten als zoodanig, deelden van ganscher harte in het voorrecht, dat aan de Vrij ten deel viel.

Na zijn aftreden als lid der pharmacopee-Commissie, werd, bij Kon. Besluit van 28 October 1867, de Apotheker C. H. van Ankum te Groningen in zijn plaats benoemd.

De samenstelling dezer pharmacopee-Commissie gaf de vaderlandsche pharmaceuten veel te denken. Zij teekende een belangrijken vooruitgang voor de Nederlandsche pharmacie. Was het reeds in zekeren zin eene overwinning, toen in de pharmacopee-Commissie van 1842 één pharmaceut zitting had, nu werden de door de Regeering weinig verwende vaderlandsche apothekers met blijdschap vervuld, toen er vier pharmaceutische deskundigen in de Commissie waren opgenomen.

Eindelijk was het dan toch begrepen, dat een pharmacopee voor alles een pharmaceutisch wetboek is, en dat, bij hare samenstelling, aan de pharmacie in den ruimsten zin het woord moet gegeven worden.

De vrucht van den arbeid dezer Commissie was de bij Kon. Besluit op 1 Augustus 1872 ingevoerde: *Pharmacopoea Neerlandica, Editio altera*, en *Nederlandsche Apotheek*, Tweede uitgave, die als vierde lands-pharmacopee het tegenwoordig geslacht van Nederlandsche pharmaceuten jaren lang heeft gediend, en over welker waarde wij hier niet in bijzonderheden kunnen treden.

Invoering van
het grammengewicht.

Tot op 31 December 1871 was in ons land nog steeds het oude medicinaal gewicht in gebruik, zooals het bij Kon. Besluiten van 1813, 1817 en 1819 was gewijzigd.

Van genoemd tijdstip af echter werd, bij Kon. Besluit van 18 November 1870, iedere apotheker, en iedere tot levering van geneesmiddelen bevoegd geneeskundige, verplicht om voorhanden te hebben een stel decimaal gewicht, bestemd voor fijnere wegingen, en nader aangeduid in genoemd Kon. Besluit. Daarbij was tevens de bepaling opgenomen, dat gedurende vijf

jaar, na het tijdstip der invoering, zichtbaar voorhanden zou moeten zijn een exemplaar van een door de Regeering vastgestelde herleidingstafel van het decimaal tot het decimaal gewicht en omgekeerd.

Een wetsontwerp, regelende „de samenstelling, het onderzoek en den ijk der weegwerktuigen,” dat vastgesteld was bij Kon. Besluit van 4 Sept. 1873, is nimmer tot uitvoering gekomen, en een latere voordracht tot intrekking van genoemd Besluit, op 11 Juli 1882, door de Tweede Kamer aangenomen.

Ijk der weeg-
werktuigen.

Ofschoon deze beslissing, ten opzichte van het meest belangrijke pharmaceutische werktuig, waarlijk geen instemming verdient, heeft bedoeld wetsontwerp toch het groote voordeel aangebracht, dat de aandacht der pharmaceuten meer dan vroeger gevestigd werd op hunne verantwoordelijkheid ten aanzien van het gebruiken van deugdelijke weegwerktuigen, waarvoor de eischen in genoemd ontwerp uitvoerig zijn aangegeven.

Met de vermelding der laatstgenoemde gebeurtenissen op pharmaceutisch gebied is de voor dezen arbeid vastgestelde taak volbracht. Het verlies echter in de laatste jaren van vele verdienstelijke mannen, die met zooveel toewijding werkzaam waren, geeft eene gereede aanleiding om vóór het afsluiten van dit werk ook hen nog in korte trekken te herdenken.

Laatste hulde
aan ontslapen,
verdienstelijke
voorgangers.

De vervulling van dien plicht, die niet anders dan met weemoed gepaard gaat, mag als een bewijs van dankbaarheid, en als een rechtmatige hulde aan hunne nagedachtenis, hier niet ontbreken.

Nog op 11 Maart 1868 genoot de hier herhaaldelijk vermelde, toen grijze P a s, op 72-jarigen leeftijd, het voorrecht zijn 50-jarig jubilé te mogen vieren, op welken feestdag hij door onzen Koning tot Ridder der Orde van de Eikenkroon benoemd werd. Van alle zijden werd hem op dien dag hulde gebracht.

Pas was toen Voorzitter van het Departement Amsterdam der Maatschappij, welke betrekking hij reeds vele jaren had vervuld, en tevens, trots zijn gevorderden leeftijd nog, met jeugdigen ijver en groote toewijding, in verschillende betrekkingen werkzaam.

Weinige jaren later echter begon zijn sterk gestel te lijden, en, na eene langdurige ziekte, overleed hij op 11 September 1879 in den ouderdom van 83 jaren.

Pas was een kloek en wakker man, èn voor de pharmacie, èn voor de maatschappij in het algemeen, een hoogst verdienstelijk mensch.

In het jaar, volgende op het overlijden van Pas, stierf op 77-jarigen leeftijd te Bennekom onze zoo hooggeachte en beroemde landgenoot, de oud-Hoogleeraar G. J. M u l d e r.

Het Hoofdbestuur wijdde ook, in de „Berichten” van dien tijd, een woord van dankbare vereering aan zijn nagedachtenis, en bracht den uitnemenden leeraar, den rusteloozen arbeider, den ijverigen voorstander van pharmaceutische belangen, zijn diepgevoelde hulde.

In 1883 overleed de verdienstelijke oud-Apotheker G. J. J a c o b s o n A z., die door velerlei arbeid op

pharmaceutisch gebied, ook als lid der pharmacopee-Commissie, zich gunstig heeft onderscheiden.

Zijn zeer gewaardeerd „Onderzoek van opium,” voorkomende in Haaxman's Tijdschrift van 1868, is een belangrijk stuk en maakte in dien tijd veel opgang.

Op den 20sten Mei van het jaar 1886 overleed, op bijna 73-jarigen ouderdom, de oud-Voorzitter der Ned. Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, de Apotheker: F. J. Swartwout.

Van hare oprichting af heeft hij, zoowel haar, als haar Departement Amsterdam, trouw gediend. Van 1862 tot 1876 vervulde hij, bij telkens vernieuwde keuze, onafgebroken de betrekking van Voorzitter der Maatschappij. De Algem. Vergadering in 1880 benoemde hem tot honorair lid.

Van 1867 af tot 1877 vervulde Swartwout, die reeds van 1857 af als stads-Apotheker in het Binnengasthuis te Amsterdam werkzaam was, bovendien het ambt van Lector in de Pharmacie aan het Athenaeum Illustre aldaar.

Een lange reeks van jaren heeft hij met moed en volharding gestreden voor het wetenschappelijk standpunt der Nederlandsche Pharmacie.

Ongeveer twee jaren na den dood van Swartwout, bezweek, in 1888, na een langdurig lijden, de Amsterdamsche Apotheker A. H. Walter, die met Swartwout de eerste pogingen had gedaan tot oprichting van onze Maatschappij.

Jaren lang — reeds vroeger is er hier op gewezen — was Walter als hare archivaris en hoofdbestuurder, en voorts in velerlei maatschappelijke betrekkingen, met ijver werkzaam.

Hij was eere lid van het Departement Amsterdam der Maatschappij.

Op 15 September 1888 verloor de vaderlandsche pharmacie een harer beste vertegenwoordigers, den hier reeds meermalen vermelden Apotheker P. J. Haaxman, in den ouderdom van ruim 78 jaren.

Op verdienstelijke wijze heeft hij, tot aan zijn dood, het welbekende Tijdschrift geredigeerd, waarin de wetenschappelijke Pharmacie van Nederland, gedurende meer dan 40 jaar, op waardige wijze is vertegenwoordigd. Een nieuwe reeks, onder den titel van „Nieuw Tijdschrift voor de Pharmacie in Nederland, tevens orgaan van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie,” onder welken titel het tijdschrift tot aan zijn dood is voortgezet, werd in 1868 geopend. Deze jaargang vangt aan met: „Een woord van den Redacteur,” waarmede Haaxman alle Nederlandsche pharmaceuten tot medewerking oproept aan de verspreiding van nuttige kennis en tot handhaving van den rang, die de pharmacie in ons vaderland, als wetenschappelijke kunst, niet ontzegd mag worden.

Op 5 Juni 1883 herdacht H., onder groote deelneming, zijn 50-jarig jubilé als Apotheker, en op 12 Juni daaraan volgend werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Een lange reeks van onderzoekingen en mededee-

lingen, meerendeels in zijn Tijdschrift opgenomen, getuigen van zijn practischen zin en onverdroten werkzaamheid. Bovendien wist hij, bij al de zorg voor zijn apotheek, nog den tijd te vinden om in vele andere maatschappelijke betrekkingen nuttig werkzaam te zijn.

In 1856 werd Haaxman benoemd tot lid van het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, waarvan hij van 1873 af tot aan zijn dood mede-directeur is geweest.

In 1876 werd hij opgenomen onder de leden van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Wetenschappen, en van 1876—1880 was hij als Hoofdbestuurder onzer Maatschappij werkzaam, waarvan hij in 1882 tot eerelid benoemd is.

Zijn gansche werkzame leven was gewijd aan de belangen der Nederlandsche Pharmacie, en zijn overlijden was, in vele opzichten, een treffend en zwaar verlies.

Ruim één maand na Haaxman's overlijden valt een niet minder treurig feit op te teekenen en wel de dood van den zoo verdienstelijken Groningschen Apotheker C. H. van Ankum, die meer dan 40 jaar lang zijn roem als degelijk, vooruitstrevend en hoogst bekwaam man heeft gehandhaafd.

Van Ankum werd op 16 October 1814 te Dalfsen geboren, en reeds op 21-jarigen leeftijd met een buitengewoon diploma tot apotheker bevorderd. Van 1842 af tot aan zijn dood toe, bleef hij met groote en onverzwakte toewijding in zijn vak werkzaam.

Zijn „Scheikundig onderzoek van Nederlandsche

wateren" bezorgde van A. in 1853, naast den welverdienden lof van ervaren scheikundige, tevens den gouden eerepenning en het lidmaatschap van de Nederlandsche Maatschappij van wetenschappen.

In 1873 was van Ankum met de Hoogleeraren van Kerckhoff, von Baumhauer en meerdere scheikundigen van naam, lid der Commissie voor de toekenning der Huygens-medailles, die, op haar advies, in 1874 werd toegekend aan Prof. Kekulé te Bonn.

Ook als lid van verschillende genootschappen, van examen-commissiën enz., heeft van Ankum zich steeds als degelijk geleerde onderscheiden.

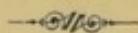
Talrijke onderzoekingen, ook op gerechtelijk scheikundig gebied, bewijzen zijn practisch talent en helder verstand.

Als mede-oprichter van het Departement Groningen heeft hij, in den kring zijner collega's, jaren lang zijn recht wetenschappelijken zin zien eeren en aanhangen.

Ook van Ankum viel het geluk te beurt, om zijn gouden jubilé als apotheker te vieren. Die dag van 19 December 1885 was voor hem en de zijnen onvergetelijk door talrijke bewijzen van waardeering en sympathie.

De Maatschappij telde haren oud-hoofdbestuurder van toen af onder hare eereleden, en bij Kon. Besluit van 1 Jan. 1886 werd de waardige man benoemd tot Ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Zijn verscheiden, op 74 jarigen leeftijd, was voor de vaderlandsche Pharmacie een smartelijk verlies.

BESLUIT.

Als wij aan het einde van deze taak nog eenmaal, in zeer vluchtige omtrekken, de meest belangrijke feiten uit de geschiedenis der vaderlandsche pharmacie in onze gedachten terugroepen, dan kan de indruk ons niet ontgaan, dat ook hier, gelijk op elk gebied van het menschelijke weten en kunnen, uit den meest onvolmaakten toestand, kennis en wetenschap beide zich allengs hebben ontwikkeld, naarmate overlevering en bijgeloof weken voor de allengs dringender eischen van onderzoek en ervaring. Maar dan ontgaat het ons ook niet, dat, gelijk in geheel Europa, ook in ons vaderland de pharmacie een harden strijd voor haar bestaan heeft moeten strijden.

Aanvankelijk met de geneeskunst als het ware onafscheidelijk verbonden, vorderde hare uitoefening, bij het steeds zich uitbreidende aantal geneesmiddelen en bij de stijgende eischen voor een betere bereiding van deze, den arbeid en de toewijding van uitsluitend zich daaraan wijdende, ofschoon weinig gewaardeerde krachten.

Zoo kwam eindelijk de artsenijbereidkunst tot een zelfstandig bestaan. Van nu af voerde de bewerking der ruwe geneesmiddelen, door wettelijk ingevoerde voorschriften aan vaste regelen gebonden, hoe langer hoe meer tot betere en meer rationeele praeparaten, naar mate de samenstelling en de aard der grondstoffen beter gekend werden.

Plantentuinen, kabinetten en pharmaceutische laboratoria, voerden die kennis in ruime banen, en toen de scheikunde, in haren schoot gevoed en opgeleid, haar helder licht deed schijnen, kreeg ook de pharmacie allengs meer een wetenschappelijk karakter, en werden den geneesheer zijn onmisbare wapenen, in allengs meer werkzame en in steeds doelmatiger vormen, ter beschikking gesteld. Het pharmaceutische laboratorium zagen wij, in het eerste gedeelte onzer eeuw, in bloei en aanzien. Wat een verdienstelijke mannen hebben dáár niet gewerkt op de meest vruchtbare wijze? Dáár heeft de toepassing der scheikunde de gedachten geleid naar de schoonste ontdekkingen.

Eindelijk zien wij in onze dagen de pharmacie tot eene wetenschap verheven en haar meesters en kweekelingen meer en meer gewaardeerd.

Aan de vaderlandsche Universiteiten zijn nu leerstoelen voor hare beoefening opgericht en de grenzen van haar weten en kunnen breiden zich voortdurend uit.

Hare kennis ontleent zij thans aan het gansche gebied der natuurwetenschappen, en van die alle vraagt zij de toepassing bij de onderscheiding en het onderzoek der geneesmiddelen, welker afkomst en aard, bestanddeelen en krachten, onderlinge verhouding en

voor haar doel meest geschikte bewerking, zij al beter en beter tracht te kennen en te doorgronden. Bovendien is aan die wetenschappelijke en praktische ervaring ook nog het physische en chemische onderzoek van levensmiddelen en de toxicologie toegevoegd, zoodat de Nederlandsche apotheker van onzen tijd volkomen in staat kan geacht worden, om in breede richting het maatschappelijk belang te dienen, en tevens den geneesheer voor te lichten bij tal van vraagstukken, die zich aan het ziekbed voordoen en voor welke oplossing aan laatstgenoemden tijd en gelegenheid ontbreken.

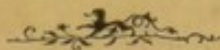
Wat zal de toekomst brengen?

Zal de stijd om het bestaan hare leden prikkelen tot voortdurende krachtsinspanning, tot rusteloozen vooruitgang?

Zullen de pharmaceutische laboratoria tot nieuwen bloei geraken door vruchtbare onderzoekingen en beteekenende ontdekkingen?

Zullen de vaderlandsche apothekers in toenemende mate medewerken aan de heerlijke taak van onzen tijd, om de gezondheid en het leven der burgers ook te beschermen tegen ziekten?

Jeugdige pharmaceuten van Nederland, het antwoord op deze vragen wordt, in den besten zin, van u verwacht!

Bijlage A.

De in de voorrede bedoelde bijdragen, ingezonden door de Departementen van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, omvatten:

1. Departement Utrecht:

Kleine mededeelingen van de Heeren A. W. C. Pilgrim en W. N. Claassen te Arnhem; J. P. G. Kok te Amersfoort.

2. Departement Leeuwarden:

Rapport eener Commissie, bestaande uit de Heeren J. J. Bruinsma, A. O. Swalue Asman en A. E. van der Meulen, bevattende een belangrijk uittreksel uit het Archief der stad Leeuwarden en van de provincie Friesland.

3. Departement Deventer:

Korte mededeelingen van den Heer F. W. Rasker uit het Archief van de stad Deventer.

4. Departement Amsterdam:

Rapport van den Heer A. H. van Tubergen, voormalig lid van bovengenoemd Departement, bevattende o.a. een belangrijk uittreksel uit het stedelijk Archief te Haarlem.

5. Departement Rotterdam:

Rapport eener Commissie, bestaande uit de Heeren W. H. J. Gantvoort en J. de Groot, bevattende belangrijke feiten, uit het Rotterdamsche Gemeente-archief verzameld.

Kleine mededeelingen van de Heeren C. C. J. Lindeman te

Schiedam; J. A. J. van de Ven te Dordrecht; A. M. H. H. Schrijnen, L. F. N. van der Grinten en H. J. B. van Rijn te Venlo; J. J. Steyns en P. J. Roersch te Maastricht, en P. J. Kijn te 's Hertogenbosch.

6. *Departement Groningen:*

Rapport van wijlen den Heer C. H. van Ankum te Groningen. Eene uitvoerige en met veel zorg bewerkte bijdrage.

Korte mededeelingen van de Heeren G. H. Starke te Assen en E. Groeneveld Folkers te Winschoten.

7. *Departement 's Gravenhage:*

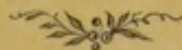
Een belangrijk en uitvoerig uittreksel uit het Gemeente-archief, voor rekening van het Departement bijeengebracht door den Heer A. J. Servaas van Rooijen. (1629—1788).

Kleine mededeeling van den Heer P. M. de Ligny te Middelburg en C. Biemond te Brielle.

8. *Departement Dordrecht:*

Bijzonderheden uit het ingezonden Archief der vereeniging Pharmacia et Concordia te Dordrecht.

Kleine mededeelingen van den Heer J. A. J. van de Ven te Dordrecht.

Bijlage B.

OPGAVE DER VOORNAAMSTE, IN DEN TEKST
NIET GENOEMDE BRONNEN, DIE BIJ DE SAMENSTELLING
VAN DIT WERK GEBRUIKT ZIJN :

1. Geschichte der Apotheker von A. Philippe. Aus dem Französischen übersetzt von Dr. H. Ludwig. Zweite Auflage. 1859.
2. Grundzüge der Geschichte der Pharmacie van Carl Frederking. 1874.
3. Haeser-Israëls. Geschiedenis der Geneeskunde 1859.
4. Geschiedenis van de Geneeskunde en hare beoefenaren in Nederland, door Dr. J. Banga. 1868.
5. De Jager. Bijdragen tot de Geschiedenis van de Nederlandsche Medicine, Chirurgie en de Apotheke. (De Navorscher. 1880).
6. Beschrijving van Amsterdam door Commelin. 2de druk, 1726 en Vervolg 1ste druk, 1693.
7. Handvesten ofte Privilegien en de Octroyen der stad Amsterdam. 1768.
8. Wagenaar. Geschiedenis van Amsterdam. 1760.
9. Nieuwenhuijs. Proeve eener geneeskundige plaatsbeschrijving der stad Amsterdam. 1816.
10. Bosboom-Toussaint. De Delftsche wonderdoctor. 2de druk 1872.
11. Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel door Mr. J. J. van Doorninck en Mr. J. Nanninga Uiterdijk. 1883.
12. Stoeder. De Nederlandsche pharmacie in hare wording, haar zijn en haar streven. 1878.
13. Wefers Bettink. Geschiedenis der pharmacie in Utrecht. (De Navorscher. 1880).

14. Van der Burg. Bijdragen tot de geschiedenis der pharmacie van Leiden. (Isis 1881).
15. Resolutiën en Notulen, gehouden door Inspectores Collegii medici te Amsterdam, 1704—1798.
16. De wettelijke bepalingen op het vroegere leveren van Medicijnen door Doctoren te Middelburg, door Dr. J. C. de Man. 1885. (Overdruk uit het Zeeuwsch archief).
17. Thijssen. Nicolaas Tulp. 1881.
18. Bruinvis. Brief van Boerhave aan Seba. (De Navorscher V. 1889).
19. Stoeder. Een blik op den vroegeren en tegenwoordigen toestand van de uitoefening der artsenijbereidkunst hier te lande. 1888. (Pharmaceutisch Weekblad).
20. Stoeder. Onze Pharmacopeeën. 1889. (Pharmaceutisch Weekblad).
21. Moens. De Kinacultuur in Azië. 1882.
22. Van der Aa. Biographisch Woordenboek der Nederlanden. 1852.
23. Nieuwenhuis' Woordenboek. 1866.
24. Kobus en de Rivecourt. Biographisch Woordenboek van Nederland. 1886.
25. Verslagen aan den Koning van de Bevindingen en Handelingen van het Geneeskundig Staatstoezicht. 1867.
26. Stoeder. Nicolaas Martinus Beets. 1889.

BLADWIJZER.

A		Bladz.
Abu Coreisch Isa el Szandalani.....	4	
Adepten.....	5	
Adriaansen. (Jan).....	75	
Adriaens. (J.).....	19	
Ailly. (A. d').....	344, 397	
" (A. J. d').....	397	
" (B. H. d').....	397	
Alchimisten.....	5	
Alma. (P.).....	344	
" (L.).....	409, 410	
Ankersmit. (Dr. P.).....	410	
Ankum. (C. H. van).....	410, 417, 423, 429	
Antiphlogistische tijdperk. [1743—1794].....	10, 286	
Anrooy. (P. G. van).....	417	
Antoniszen. (Dirk).....	90	
Apotheecq te Amsterdam. (Stads-).....	164	
Apotheek te Berlijn. (Eerste)	5	
" " Salerno. ".....	4	
" (Order voor de leerlingen in een Rotterdamsche)	269	
Apotheken in de 16 ^{de} eeuw. (Vaderlandsche).....	22	
		Bladz.
Apotheken. (Beperking van het aantal)...		213, 288, 388, 420
Apotheker te 's Hertogenbosch. [1320].....		14
Apotheker te Zwolle. [1341]		15
" te Kampen. [1355].		
[1360] [1379]..		16, 17
" te Arnhem. [1460].		19
" te Brielle. [1415].		19
" te Leeuwarden...		
[1504].....		19
Apothekers te Dordrecht...		
[1367]		16
" te Groningen. (Eerste)		
[1565—1597]....		16, 20
" Middelburg. [1688]		66
" (De Haarlemsche) in		
1717.....		262
" als geneeskundigen		
optredende.....		295
" (Opleiding der)...		
330, 393, 395		
Areometer. (De eerste vaderlandsche).....		292
Artis pharmaceuticae doctoren van 1815.....		351
Athenaea. (Vaderlandsche)		
26, 27, 353		
Augustinus Melchiorzoon..		19

B

	Bladz.
Baert. J. J. A.).....	416
Bakker. (J. C.).....	416
Barneveld. (W. van).....	271, 283, 289, 314, 344, 385
Bauch.....	7
Baumhauer (Prof. E. H. von).....	281
Beets. (M. N.)....	356, 371, 406
Beguinus.....	171
Bender. (J. A. Visser)....	336
Bennema. (H.).....	416
Bennink. (W. H.).....	92
Berckman. (Dr. T.).....	90
Bergen. (Van).....	301
Berghuis Krak. (J. H.)....	416
Bergman. (Prof. T.).....	9
Berthollet. (Prof. C. L.)..	10, 286, 336, 363
Berzelius. (Prof. J. J.)10, 364, 369	
Besluit van 7 Nov. 1800.....	325
" " 3 Jan. 1801.....	325
" " 10 Mei 1803. (Ge- neesk. staatsregeling)....	326
Besluit van 20 Maart 1804. (Ge- neesk. staatsregeling)....	329
Besluit van 7 Maart 1806. (Ge- neesk. staatsregeling)....	340
Besluit van 3 April 1807. (Ge- neesk. staatsregeling) ...	340
Besluit van 1814. (Koninklijk)	348
Bestuur van Holland. (Depar- tementaal).....	328
Beurden. (A. van).....	72
Bidloo. (Dr. G.).....	218
" (L.).....	218, 290
Bisschop. (C.).....	415
Blankenbijn. (D.).....	367
Blasius. (Prof. G.).....	159
Bloembergen. (E.)....	381, 416
Blom. (G. Duffer).....	417
Boekdrukkunst. (Uitvinding der).....	23

Bladz.

Bodeum. (E.).....	86
Boerhaave. (Prof. H.)..6, 219, 228	
Bogaert. (A.).....	141
Bonn. (Dr. A.).....	290, 299
Bolsius. (A. J. N. J.)....	417
Bondt. (N.).....	279
Boot. (C. W.).....	415
Bos. (Dr. H. P. M. van der Horn van den).....	273
Bosson. (J. F. de).....	416
Bosquet. (J. A. A.).....	417
Bosch. (J. de).....	179, 182, 289, 290
Boyle. (R.).....	6
Bree. (De).....	301
Breen. (J. van).....	92
Briefwisseling tusschen Am- sterdam en Haarlem.....	308
Brink. (J.).....	347
Broos. (H.).....	406, 415
Brugman. (J. Zoutmaat)...	415
Brugmans. (Prof. S. J.)...	332, 361, 365
Bruinsma. (J. J.).....	381, 416
Bruinvis. (C. W.).....	415
Büchner.....	11
Buma. (C.).....	138
Buning. (G.).....	213
Burg. (J. van den).....	290
Burman. (Prof.).....	222
Burmans. (Dr. N. L.)..	290
Buyck. (N.).....	91
Bijlage A. (Inzendingen)...	434
" B. (Bronnen).....	436
Bijlert. (J. O. van).....	417

C

Campagne. (P. J.).....	360
Caventou.....	12
Charras.....	171
Clereq. (J. de).....	89
Clusius. (Prof.).....	27

	Bladz.
Dolaghe. (A. van der).....	17
Dolleman	260
Dolman	260, 261
Doorn. (B. A. van).....	410
Doos. (C.).....	75
Dorvault.....	12
Driel. (A. van)	89
Driessen. (Prof. P.) . 332, 361, 370	
Drogisten volgens de Wet van 1818.....	350
Dronryp. (J)	92
Ducama. (T.).....	138
Dijk. (C. M. van).378, 384, 410, 417	

E

Ebers.....	4
Ebbinga. (L.).....	416
Edingh. (Dr. A.).....	212
Egeling. (Dr. L. J.)	415
Eikma. (B.).....	415
Elzevier. (K.).....	240
Engert. (D. W.).....	343, 344
Eshuis. (H. G.).....	402
Examens te Utrecht... 111, 236	
" " Rotterdam.106, 200	
" " Haarlem...146, 150	
" " Leiden..... 153	
" " Amsterdam....	
97,183,190,315, 342	
" " 's-Gravenhage.. 250	
" " Groningen.(Eerste bediende)..... 288	
" vastgesteld door het Depart. Bestuur van Holland..... 328	
" volgens het Plan van 7 Oct. 1818..... 349	

F

Fauconier. (A.).....	89
Febure. (Le).....	171

	Bladz.
Fokker. (Dr. Adr. A.).....	416
Fontanus. (N.).....	76
Fontaines. (P. J. de).....	307
Fontein. (F. D.)	417
Fonteyn. (R.).....86, 88	
" (J. W.)	90
" (Dr. C.).....	90
Fornaro. (B. J.)	415
Fortuyn. (P. Drooglever)...	410
Fourcroy.....10, 286, 335, 363	
Flamboisiere. (N. A. de la).. 165	
Fransz. (A.).....	89
Fremery. (Prof. N. C.)...	
286, 339, 361	
Fremery. (Prof. P. J. J.) . 410	
Frescarode. (J.).....290, 299	
Fritsius. (Dr. F.).....	91

G

Galenus. (C.)	3
Garetius. (P.)	75
Gasthuis te Amsterdam.... 164	
Gaukes. (Dr. Y.).....	213
Gay-Lussac.....10, 364	
Geber	4
Geer. (van)	374
Geiger.....	11
Genootschap derWetenschap- pen. (Zeeuwsch)..... 282	
Genootschap derProefonderv. Wijsbegeerte. (Bataafsch) 282	
Genootschap. (Teyler's).... 282	
" van Kunsten en Wetenschappen. (Provinc. Utrechtsch)..... 282	
Geoffroy.....	6
Gerrits. (B.).....	91
Gesscher. (Van).....	301
Geuns. (Prof. J. van).....	390
Gewicht. (Medicinaal) 40, 193	
351, 365	
" (Decimaal)	424

	Bladz.		Bladz.
Gilde. (Amsterdamsche).		Hartoch. (T.).....	75
[1638].....	92	Having. (J. P.).....	91
Gilde. Dordtsche.....	123	Hasselenberg.....	260
Gilde. (Haagsche) [1629]		Hasskarl. (Dr. J. C.).....	406
[1697].....	67, 73	Heekeren. (J. van)....	298, 319
Gilde (Leidsche)[1655][1669]	117	Heemskerck. (H.).....	289
Gilde te Maastricht....	252, 260	Heemstra. (J.).....	416
" " Middelburg.....	123	Heuckelius (F.).....	260
" " Rotterdam.....	196	Heide. (Dr. A. de).....	166
" " Vlissingen.....	124	Heilbron. (Dr. D.).....	316
Gildewet. (Haarlemsche)		Heindriexze. (Y.).....	19
[1785].....	264	Hellerus. (A.).....	92
Givry. (C. de).....	289	Helmont. (J. B. van)....	164
Glaudy. (C.).....	89	Herberts. (P.).....	91
Gorkom. (K. W. van)....	407	Hermstädt. (S. F.).....	311
Grafft. (A. van der).....	21	Heymans. (G.).....	20
Gravensande. (S.).....	6	Heyligers. (P.).....	307
Gregory. (M.).....	190	Hippocrates.....	1
Griby. (C.).....	89	Hoeven. (Prof. C. Pruys van	
Groningen. (Toestand te)..	212	der).....	397
Grünberg.....	7	Hoern. (J. van).....	20
Grijp. (S. G. N. van der).	416	Hoethuysen. (G.).....	115
Guibourt.....	12	Hoffman.....	6
Gunning. (Prof. J. W.)...	421	Hollandus. (Gebr.).....	25
Guyton de Morveau....	286, 336	Hondius. (P.).....	417
H		Hoogeschool van Bagdad ..	4
		" te Leiden.....	26
Haaff. (G. G. ten).....	332	" " Groningen..	26
Haakman. (Dr. H.).....	303	" " Utrecht....	26
Haasbaart. (M.) 179, 182, 289, 290		Hoogeschoolen. (Vaderland-	
Haaxman. (P. J.) 385, 386, 401		sche).....	26, 27
410, 415, 422, 428		Hoorn. (G. H.).....	410, 412
Hagen. (K. G.).....	11, 310	Hortus te Amsterdam.(Eerste)	75
Hal. (F. S. van der).....	72	" " " (Nieuwe)	159
Hall. (J. L. van).....	417	" " Dordrecht.....	203
Halmaal. (J. van).....	177	" " Franeker.....	28
Harinxma. (J. H. van)...	417	" " 's-Gravenhage....	250
Hanecop. (M.).....	91	" " Groningen.....	28
Haninga. (N.).....	138	" " Haarlem.....	147
		" " Leiden.....	27
		" " Rotterdam.....	199
		Houten. (W. A. van)....	417
		Houven. (M. van).....	72

	Bladz.
Hussum. (Van).....	301
Huygens. (C.).....	6, 165
" (W.).....	415

I

Idzerda. (Dr. W. H.).....	416
Ingen-Housz. (Dr. A. F. J.)	417
Inhoud. (Overzicht van den)	

IX—XV

Inleiding.....	1—12
Inspectie der apotheken..	
	114, 137, 249
Inspectoren (Amsterdamsche)	289
Instructie voor apothekers.	
[1818].....	349
Itersen. (A. A. G.).....	405

J

Jacob Martsz.....	92
Jacobs. (C.).....	90
Jacobson. (G. J.).....	415, 422, 426
Jacobsz. (G.).....	91
Jansz. (R.).....	75
" (T.).....	91
Jelis. (P.).....	91
Johan de Crudener.....	16
Jongh. (J. de).....	344
Jongsma. (E.).....	272
Joossen. (A.).....	90
Junghuhn. (Dr. F.).....	407
Jury médicale du Zuiderzee	344

K

Kaa. (G. van der).....	417
Kabinet van Seba. (Natuur-	
historisch).....	224

	Bladz.
Kasteleyn. (P. J.).....	276, 277, 282, 385
Kat. (P.).....	347
Kempen. (G. van).....	89
Kerckhoff. (Prof. P. J. van)	422
" (J. C. F.).....	384, 410, 415
Keyssler.....	5
Keur te Amsterdam ¹⁾	30, 36, 84
	92, 97, 154, 155, 157
	161, 183, 191, 192
Keur te Utrecht.....	111
" " Brielle.....	44
" " Dordrecht.....	49
" " Middelburg.....	52
" " 's-Gravenhage.....	249
" " Enkhuizen.....	102
" " Rotterdam.....	106, 198, 200
" " Utrecht.....	111
" " Leiden.....	118
" " Vlissingen.....	124
" " Leeuwarden.....	134
" " Haarlem.....	149
" " Alkmaar.....	205
" " Groningen.....	213, 214
" " Maastricht.....	252
Keuring van levensmiddelen	
te Amsterdam.....	411
Kiehl. (Dr. W. F. P.).....	416
Kiggelaar. (F.).....	160
Kina hier te lande inge-	
voerd.....	218, 233
Kina-cultuur op Java.....	406
Kipp. (P. J.).....	385, 405, 410
Kleffens. (P. van).....	416
Klaproth.....	11
Kleynhoff. (C.).....	342
Kluyt. (D. O.).....	27
Knoops. (J. H.).....	342
Köker. Gillis de).....	147
Kooten. (Van).....	331
Kroon. (A. W.).....	416

¹⁾ Onder keuren opgenomen de verschillende Ordonnantiën, Publicatiën, Privilegiën en Verordeningen, alle naar de jaar-orde der uitgifte.

	Bladz.
Kruseman. (J. C.)	445
Kunkel.	6
Kwakzalverij.	29, 102, 148, 268

L

Laboratorium te Leiden. (Eerste scheikundig).	171
Laboratorium te Amsterdam. (Scheikundig).	281
Lagrange.	12
Lambert de apotheker.	15
Lamberti. (G.)	75
Lamberts. (P.)	91
Lamers.	20
Lancelot. (C.)	173
Lange. (R. de)	289
Lange. (R. R. de)	91
Lauwerenberg. (A.)	279, 280, 314, 343, 344, 385.
Lavoisier. (A. L.)	10, 286
Leeuwenhoek. (A. van)	164
Lefevre. (P.)	90
Lemery. (N.)	6, 8, 170, 229
Lichtgas. (Uitvinding van het)	261
Ligny. (P. M. de)	416
Linnaeus. (C.)	222
Loos. (W. de)	271
Locke.	221
Lubach. (I.)	138
Lynen. (F. M.)	311, 312, 314

M

Maassen. (A. F. A.)	417
Maets. (Prof. C. de)	171
Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.	272
Maatschappij van Wetenschappen. (Hollandsche).	282
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. (Oprichting der Ned.)	382

	Bladz.
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. 1e Alg. Verg. [1846]	384
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. 2e Alg. Verg. [1847]	390
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. 3e Alg. Verg. [1848]	319
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. 4e Alg. Verg. [1849]	408
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. Alg. Verg. te Rotterdam. [1867]	421
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. (Berichten van de Ned.)	386
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. (Hoofdbestuurders der Ned.)	104
Maatschappij ter bev. der Pharmacie. Departementen en leden.	384, 391, 421
Marinissen. (D. I. I.)	416
Marssum. (T. van)	138
Mastenbroek. (T.)	384
Mavé. (J.)	89
Meetbael. (P. H.)	75
Mesch. (Prof. H. C. van der Boon)	368
Mesch. (Prof. A. H. van der Boon)	368, 397, 410
Meulenhoff. (R.)	416
Meppen. (N. C.)	338
Meylink. (Dr. B.)	377, 385, 410
Minckelers. (L.)	261
Minckelers. (I. P.)	261
Miquel (Prof. F. A. W.)	360, 402, 404, 422
Mithridaat	40, 180, 247
Mithridates	2
Moens. (I. C. Bernelot)	407

	Bladz.
Moer. (A. S. van de).....	410
Moet. (J. F.).....	410
Mohr (F.).....	11
Mons. (Prof. J. B. van).....	361, 362
Mort. (Prof. le).....	172
Moulin. (N. du).....	261
Mulder. (Prof. C.).....	360, 397
" (Prof. G. J.).....	352, 358
359, 385, 390, 392, 397,	
399, 401, 426.	
" (J.).....	416
Muller. (A. H.).....	343, 344
Munting. (H.).....	104
" (A.).....	105
Musschenbroek.....	6, 226

N

Nellensteijn. (J. H. C.)....	416
Newton.....	221
Nicolaus.....	4, 37
Nieman (Dr.).....	336
Nieuwenhuijs. (F. L. A.)..	398
Nieuwenhuijzen. (M.).....	272
Nieuwelandt. (F.).....	91
Nieuwland. (P.).....	279
Neuman.....	6, 7
Nortier. (H. Kloete)....	361, 401

O

Obel. (De L').....	41
Oli. (C.).....	89
Onderzoek. (Een gerechtelijk onderzoek in 1774).....	152
Onderzoek. (Een scheikundig onderzoek in 1795).....	297
Onderzoek. (Een scheikundig onderzoek in 1801).....	316
Onderwijs. (Wet van 1815 op het Hooger).....	351, 354
Oosterdijk. (Dr. H. G.)...	290
Oosterland. (P.).....	298

	Bladz.
Opschrift boven een apothek	
in de 17 ^{de} eeuw.....	155
Opwijrda. (R. J.).....	361, 417, 419
Ostorpius. (L.).....	90
Overduin. (Joh.).....	366
Oudemans. (Prof. C. A. J. A.)	
360, 403, 422	
Overmeer. (A.).....	115

P

Paets van Troostwijk. (A.)..	
276, 279, 284, 301	
Paracelsus.....	5
Paulus. (A.).....	75
Parmentier.....	12
Pas. (D.).....	383, 384, 391, 408, 415
426	
Pastors.....	254
Paters.....	260
Pelletier.....	12
Penn. (Dr. J.).....	415
Peny. (F.).....	89
Penyn (F. de).....	289
Penyn. (G. de).....	75
Pers. (Realsche).....	364
" van Römshausen.	
(Lucht-).....	364
Petri. (C.).....	75
Pharmacie op het einde der 18e eeuw. (De vaderland- sche).....	277
Pharmacopoea Londinensis,	
[1618], [1627] ..	76, 174
" Augustana, [1622].	76
" Coloniensis, [1628].	76
" Amstelredamensis,	
[1636].	79, 84, 177
" Amstelodamensis	
renovata, [1726]...	179
" Leydensis, (1638) ..	
98, 236, 238	
" Bruxellensis, [1641]	176

	Bladz.
Pharmacopoea Ultrajectina,	
[1656], [1749]	115, 234
" Hagensis, [1659],	
[1738 enz.]	116, 216, 245
" Schröderi, [1672] . .	168
" Leovardinensis,	
[1687], [1698]	134, 139
" Harlemensis, [1693]	141
" Londinensis, [1696]	174
" Batanea, [1697] . . .	175
" Dordracensis, [1709]	202
" Roterodamensis,	
[1709]	194
" Almericana, [1723] .	203
" Groningana, [1729]	213
" Amstelodamensis	
nova, [1792]	290
" Batava, [1806]	331
" Belgica, [1823]	361
" Neerlandica, [1851]	
.	396, 399
" " Ed. II,	
[1871]	422
" (Nieuwe Nederduit-	
sche)	239
" Luiksche, [1760] . . .	251
Phlogistische tijdperk	6, 8
Pieter de apothecarius	19
Pieters. (J.)	20
Plagge. (Dr. M. W.)	367
Ploeg. (G. J.)	90
Polak. (Jac.)	415
Poll. (J. van de)	290
Pool. (J. T.)	289
Post. (D. H.)	299
Post. (J.)	416
Posthuma. (J.)	290, 416
Proyen. (J.)	260
Putten. (Dr. C. van)	229

Q

Quack. (H. W.)	298
--------------------------	-----

Bladz.

R

Raden. [1865]. (Inspecteurs	
en pharm. leden der ge-	
neeskundige)	415, 416
Ram. (J.)	89
Reinwardt. Prof. C. G. C.	
.	338, 353, 385
Rensing. (Casp.)	326
Rendler. (J. F. L.)	406
Reyniers. (J.)	90
Rheydt. (Dr. J. van)	21
Rhoer. (R. W. L. de)	290
Rhijn. (Prof. D. van)	281, 299
Richter. (J. B.)	364
Riet. (V.)	18
Rieuwerts. (L.)	92
Robertson. (W.)	410
Roersch. (P. J.)	417
Rolsinkius	171
Roosekrans. (H.)	75
Rattenkruit. (Maatregelen	
tegen den verkoop van)	121, 199
Roy. (Dr. A.)	301
Ruben Koning. (J.)	344
Ruysch. (Prof. F.)	159
Rij. (J. Dankerts de)	289
Rijk. (A. J.)	410
Ryser. (Wed. H.)	90

S

Sala. (A)	171
Sarphati (Dr. S.)	383, 384
Sauveur. (Prof. T. D.)	361
Scheele. (K. W.)	6
Scheepers. (J.)	410
Scheikundigen. (De Holland-	
sche)	279
Schelling. (O. C. van der).	91

